ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Η μελέτη της εξέλιξης των χειρουργικών επεμβάσεων και εργαλείων της πλαστικής χειρουργικής κατά την Ελληνική αρχαιότητα και το Βυζάντιο

ΜΑΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
Ιατρός

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2011

Τριμελης Επιτροπη

Eelco de Bree, Επίκουρος Καθηγητής Χειρουργικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης *(επιβλέπων)*

Βελεγράκης Γεώργιος, Καθηγητής Ωτορρινολαρυγγολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τρομπούκης Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας της Ιατρικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Επταμελης Επιτροπη

Eelco de Bree, Επίκουρος Καθηγητής Χειρουργικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Βελεγράκης Γεώργιος, Καθηγητής Ωτορρινολαρυγγολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τρομπούκης Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας της Ιατρικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Παπαδόπουλος Όθων, Καθηγητής Πλαστικής Χειρουργικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σοφράς Φραγκίσκος, Καθηγητής Ουρολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κατώνης Παύλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Ορθοπαιδικής, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μακρυγιαννάκης Αντώνιος, Επίκουρος Καθηγητής Μαιευτικής-Γυναικολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἰητρικὴ τεχνέων μὲν πασέων ἐστὶν ἐπιφανεστάτη
Ιπποκράτης

Η παρούσα διδακτορική διατριβή εστιάζει στην αρχαία Ελληνική Πλαστική χειρουργική, προσπαθώντας να αποκαλύψει τις άγνωστες πτυχές της και να την αναδείξει ως το συνδετικό κρίκο μεταξύ αρχαίας ανατολικής και δυτικής αναγεννησιακής πλαστικής χειρουργικής και ως το μακρινό πρόγονο της σύγχρονης πλαστικής χειρουργικής.

Στην προσπάθεια αυτή, αναλύθηκε η αρχαία Ελληνική ιατρική γραμματεία ως προς τις χειρουργικές επεμβάσεις και τα εργαλεία πλαστικής χειρουργικής, που παρουσιάζονται ταξινομημένα κατά ανατομική περιοχή.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τη βαθειά ευγνωμοσύνη μου στο δάσκαλό μου στην πλαστική χειρουργική και στην ιστορία της ιατρικής, κ. Ανδρέα Μανιό, χωρίς τη βοήθεια του οποίου η μελέτη αυτή δε θα είχε ποτέ πραγματοποιηθεί. Πέρα από την έμπνευση του θέματος, η καθημερινή ενασχόλησή του, η ουσιαστική καθοδήγηση και συμπαράστασή του, διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητα του ανα χείρας πονήματος, τόσο από απόψεως ποιότητας όσο και πληρότητας. Τα περισσότερα από τα σκίτσα που αναπαριστούν αρχαίες επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής και περιέχονται στη μελέτη αυτή, έχουν ζωγραφιστεί από τον ίδιο και τον ευχαριστώ για αυτό. Τον ευχαριστώ επίσης για τη δυνατότητα που μου έδωσε να εκπονήσω τη διατριβή αυτή, η οποία και του αφιερώνεται. *Τί γάρ ἐστι δικαιότερον ἢ τοὺς γενέσεως καὶ παιδείας αἰτίους ὄντας ἀντευεργετεῖν;*

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στους καθηγητές Χειρουργικής κ. Δημήτριο Τσιφτσή και κ. Eelco de Bree, που προθυμοποιήθηκαν να επιβλέψουν την εκπόνηση της παρούσης μελέτης αλλά και για το συνεχές και έμπρακτο ενδιαφέρον τους. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον Επίκουρο Καθηγητή Ιστορίας της Ιατρικής. κ. Κωνσταντίνο Τρομπούκη και τον Καθηγητή Ωτορρινολαρυγγολογίας κ. Γεώργιο Βελεγράκη για τις εύστοχες παρατηρήσεις τους και την εν γένει βοήθειά τους. Τέλος, ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή Πλαστικής Χειρουργικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Όθωνα Παπαδόπουλο καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της επταμελούς επιτροπής κρίσεως.

Ηράκλειο 2011
Μάριος Παπαδάκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο όρος «πλαστική χειρουργική» (που προέρχεται από την ελληνική λέξη *πλάθω*, ακριβώς επειδή οι πλαστικοί χειρουργοί μορφοποιούν και δίνουν σχήμα στο δέρμα) πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Edward Zeis to 1838. Στην Ελλάδα η ειδικότητα της πλαστικής χειρουργικής καθιερώθηκε επίσημα πριν 50 χρόνια. Όμως, από την αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή ιατρική γραμματεία, φαίνεται ότι πολλές επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής, επανορθωτικές και αισθητικές, έχουν τη ρίζα τους στην Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή περίοδο. Οι επεμβάσεις αυτές αφορούν την κεφαλή, τα άκρα, τον κορμό, καθώς και γενικά επεμβάσεις εκτομής δερματικών βλαβών και αποκατάστασης δερματικών ελλειμμάτων.

Για τα δερματικά ελλείμματα, ο Άντυλλος εφαρμόζει ειδική τεχνική με δημιουργία κρημνού σχήματος Η. Η επέκταση του προωθητικού κρημνού σε μήκος αρκετά μεγαλύτερο από το μήκος του ελλείμματος, η συρραφή χωρίς τάση για διατήρηση της αιμάτωσης καθώς και η υποσκαφή στο κατάλληλο βάθος για αποφυγή της νέκρωσης, θεωρούνται «εκ των ων ουκ άνευ» και για τη σύγχρονη εγχειρητική.

Οι αρχαίες επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής στην κεφαλή αφορούν τα ώτα, τη μύτη, τα βλέφαρα, τα χείλη και τη στοματική κοιλότητα. Στα ώτα, εκτός από τη συντηρητική αντιμετώπιση των *τεθλασμένων* ώτων και των *υπερσαρκωμάτων* των ώτων, αναφέρεται επίσης η αποκατάσταση των *κολοβωμάτων* και η χειρουργική διόρθωση της ατρησίας του έξω ακουστικού πόρου. Οι Ιπποκράτειες αρχές στις κακώσεις τις ρινός (γρήγορη ανάταξη με χειρισμούς με τα δάκτυλα ή εργαλεία, αποφυγή σύνθετης επίδεσης, πωματισμός, ακινητοποίηση) υιοθετήθηκαν από τους μεταγενέστερους Γαληνό, Ορειβάσιο και Αιγινήτη. Επιπλέον, ο Ορειβάσιος, αναλύει τη χρήση προωθητικών κρημνών για την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων της ρινός. Οι περιγραφές αυτές, υποστηρίζουν τη θεωρία της επανορθωτικής ρινοπλαστικής του βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β', σύμφωνα όμως με την τεχνική που περιγράφει ο Ορειβάσιος για τα ελλείμματα του ακρορρινίου και όχι σύμφωνα με την παραδοσιακή ινδική μέθοδο όπως πιστεύεται. Στα βλέφαρα, οι επεμβάσεις αφορούν το εκτρόπιο, το λαγώφθαλμο, τις συμφύσεις των βλεφάρων, το εντρόπιο και κυστικούς βλεφαρικούς όγκους. Στη στοματική κοιλότητα, η αγκυλογλωσσία δηλ. ο βραχύς χαλινός της γλώσσας, διορθώνεται με αγκυλοτομή, ενώ η θεραπεία του βατραχίου είναι κυρίως συντηρητική. Οι ιπποκράτειες αρχές για τα κατάγματα της γνάθου αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η αντιμετώπιση τους ακόμα και σήμερα. Ο Ιπποκράτης περιγράφει επίσης το ετερόπλευρο και το αμφοτερόπλευρο εξάρθρημα της κάτω γνάθου και την ανάταξή του, που ακόμα γίνεται με τον ίδιο τρόπο, γνωστό ως Ιπποκράτειος χειρισμός.

Εκτός από την αισθητική επέμβαση σε περιπτώσεις γυναικομαστίας, αναλύον-

ται επίσης η αφαίρεση όγκων του μαστού καθώς και οι λεμφαδενικοί καθαρισμοί. Στα άκρα οι επεμβάσεις συνίστανται σε αποκαταστάσεις πολυδακτυλίας, συνδακτυλίας, επεμβάσεις στα νύχια καθώς και ακρωτηριασμούς άκρων. Η αρχαία ελληνική γραμματεία περιέχει επίσης αρκετές αναφορές για επεμβάσεις στο περίνεο στα πλαίσια διάφορων παθολογικών καταστάσεων όπως ο υποσπαδίας, η φίμωση, η παραφίμωση, οι βαλανοποσθικές συμφύσεις, η ακροβυστία, η χαλάρωση του οσχέου, οι καλοήθεις και κακοήθεις όγκοι του πέους, η ατρησία του κόλπου και ο ερμαφροδιτισμός.

Στην αρχαία Γραμματεία περιγράφονται επίσης τα εγκαύματα, οι εξελκώσεις, οι ρικνωτικές ουλές (αγκύλια) και η εκτομή μικρών δερματικών ογκιδίων (ήλων, ακροχορδόνων, μυρμηκιών) και κυστικών μορφωμάτων (στεατώματα, μελικηρίδες, αθηρώματα).

Για όλες τις επεμβάσεις αυτές χρησιμοποιούνταν ειδικά χειρουργικά εργαλεία με διάφορες χρήσεις. Τα εργαλεία αυτά σε αρκετές περιπτώσεις φέρονται με ξεχωριστή ονοματολογία στην αρχαία γραμματεία, ενώ αρκετά έχουν καθιερωθεί πλέον με τα σύγχρονα ονόματα αυτών που τα εφηύραν (19ος-20ος αιώνας). Από το πλήθος των επεμβάσεων πλαστικής χειρουργικής που ανευρέθησαν και την υψηλού επιπέδου χειρουργική τεχνική που απαιτείτο για την πραγματοποίησή τους, μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι τα χρησιμοποιούμενα εργαλεία ήταν εξαιρετικής λεπτότητας και ακρίβειας.

Η πλαστική χειρουργική λοιπόν φαίνεται ότι ήταν αρκετά προχωρημένη και ανεπτυγμένη κατά την ελληνική αρχαιότητα και το Βυζάντιο και δεν προέκυψε από παρθενογένεση στα μέσα του 19ου αιώνα. Η έμμεση συνεισφορά στην άνθηση της πλαστικής χειρουργικής των Αρχαίων Ελλήνων και κυρίως των Βυζαντινών ιατρών, μέσω της επίδρασης που άσκησαν στην αραβική ιατρική, ήταν μεγάλη. Αν και σε κάποιες περιπτώσεις τα αποτελέσματα των περιγραφόμενων τεχνικών, με σύγχρονα κριτήρια αισθητικής κρίνονται μέτρια, εν τούτοις φαίνεται ότι εξυπηρετούνταν ο βασικός τους σκοπός, που ήταν η αποκατάσταση των ελλειμμάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὄλβιος ὅστις ἱστορίης ἔσχε μάθησιν.
Ευριπίδης

Γενικα

Είναι δύσκολο να ορίσουμε τη χρονική περίοδο όπου η Ελληνική Ιατρική άρχισε να εμπεριέχει επαρκείς γνώσεις, ώστε ν'αποτελέσει ιδιαίτερο σύστημα θεραπευτικής. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται από το γεγονός ότι η ιατρική στην Ελλάδα ήταν περισσότερο από ότι σε κάθε άλλη χώρα, στενά συνδεδεμένη με άλλες εκδηλώσεις του πολιτισμού. Έτσι, η Ελληνική Ιατρική δεν πρέπει να θεωρείται αυτόχθονη εξέλιξη μέσα στην Ελλάδα του χρυσού αιώνα, αφού αναπτύχθηκε από το παρελθόν, όπως ακριβώς η Τέχνη, η Φιλοσοφία και η Μουσική.[1] Το επίπεδο της Μινωικής και Ομηρικής Ιατρικής κρίνεται ικανοποιητικό, αν και φαίνεται ότι ασκούταν κυρίως εμπειρικά, ενώ στην μετά-Ομηρική εποχή η ιατρική έγινε περισσότερο μαγική / ιερατική με κυρίαρχο στοιχείο τη λατρεία σε ειδικούς ναούς του Ασκληπιού, του προστάτη των ιατρών και γενάρχη των Ασκληπιάδων που αργότερα θεοποιήθηκε.

Η απαρχή της επιστημονικής ιατρικής συμπίπτει με τη γένεση της ελληνικής φιλοσοφίας τον 6ο π.Χ. αιώνα (την Προ-Ιπποκρατική δηλαδή εποχή). Την περίοδο αυτή, για πρώτη φορά βλέπουμε μια απόπειρα συγκρότησης επάνω στη βάση του θεωρητικού στοχασμού, ενός συστήματος ικανού να εξηγεί τα φαινόμενα της φύσης και να ερευνά τους νόμους της.[2] Οι ιατρικές σχολές αναπτύσσονταν παραπλεύρως και κάτω από την επίδραση των φιλοσοφικών σχολών. Στη σχολή της Κω, κυριάρχησε ο Ιπποκράτης, ο οποίος συνδυάζοντας τον ορθό λόγο, το πείραμα και την παρατήρηση εμπέδωσε τις βάσεις της τότε επιστημονικής ιατρικής.

Η συνέχεια της πορείας της ιατρικής, σχετικά υποβαθμισμένη κατά την ελληνιστική περίοδο, ταυτίσθηκε με την πάροδο των χρόνων με τη ρωμαϊκή επικράτηση, ουσιαστικά κυριαρχούμενη από την ελληνική ιπποκρατική παράδοση, που με τον Γαληνό και τον Κέλσο μεταλαμπαδεύθηκε στη Ρώμη. Κατά την περίοδο εκείνη έζησαν και αρκετοί άλλοι αξιόλογοι ιατροί με πλούσιο κλινικό και συγγραφικό έργο, όπως π.χ. ο Ασκληπιάδης, ο Αρχιγένης ο Αθηναίος, ο Σωρανός ο Εφέσιος, ο Ρούφος ο Εφέσιος, ο Αρεταίος ο Καππαδόκης, ο Διοσκουρίδης, ο Άντυλλος, ο Ήρων ο Αλεξανδρεύς κ.ά.[3]

Με την ανάπτυξη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και τη μεταφορά του κέντρου του πολιτισμού προς την Ανατολή, η Κωνσταντινούπολη έγινε έδρα του ιατρικού πολιτισμού της ευρώπης. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, οι ιατροί της Βυζαντινής περιόδου αξιοποίησαν τα έργα των προκατόχων τους, εξασφαλίζοντας την ιστορική συνέχεια της επιστήμης της ιατρικής. Εξέχουσες προσωπικότητες, ήταν ο Ορειβάσιος ο Περγαμηνός (προσωπικός ιατρός του Ιουλιανού, με παραίνεση του

[1] Castiglioni A. Ιστορία της Ιατρικής, ελληνική μετάφραση, Αθήναι: εκδ. Μινώταυρος, 1961, σ. 118.
[2] Castiglioni A. Ιστορία της Ιατρικής, ελληνική μετάφραση, Αθήναι: εκδ. Μινώταυρος, 1961, σ. 134.
[3] Μάρτης Χ. Η ιατρική από τον Ιπποκράτη στο DNA, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2000, σ. 49-50.

οποίου συγκέντρωσε όλη την υπάρχουσα ιατρική γνώση της εποχής σε 72 βιβλία με τον τίτλο Εβδομηκοντάβιβλος, 4ος αιώνας μ.Χ.), ο Αέτιος ο Αμιδηνός (ιατρός του Ιουστινιανού που έγραψε την εγκυκλοπαίδεια *Τετράβιβλο*, 6ος αιώνας μ.Χ.) και ο Παύλος ο Αιγινήτης (που έγραψε την επτάτομη *Επιτομή* της ιατρικής, με τον 6ο τόμο αφιερωμένο μόνο στη χειρουργική, 7ος αιώνας μ.Χ.).

Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΛΑΣΤΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ

Η λέξη *ιστορία* προέρχεται από το ουσιαστικό *ίστωρ* που σημαίνει τον έμπειρο, τον γνώστη. Εδώ και αρκετά χρόνια ο όρος έχει αποκτήσει πολύ πλατύτερο νόημα, έχοντας πάψει να σημαίνει απλώς την απλή αφήγηση τετελεσμένων γεγονότων. Προπαντός, έχει πάψει να ταυτίζεται σχεδόν αποκλειστικά με την πολιτική ιστορία και γίνεται όλο και περισσότερο Ιστορία του Ανθρώπου, στις διάφορες εκδηλώσεις του. Η Ιστορία των Επιστημών λοιπόν, και ειδικά η Ιστορία της Ιατρικής, συνιστά ανθρωπιστική μελέτη, με την βαθύτερη σημασία της λέξεως, που έχει σκοπό την περαιτέρω ανάπτυξη της ιατρικής επιστήμης.[4]

Η απαρχή της συστηματικής μελέτης της ελληνικής ιστορίας της ιατρικής εντοπίζεται 2500 χρόνια πριν, οπότε ο πρώτος ιστορικός της ιατρικής, ο Ιπποκράτης, στο έργο του «*Περί Αρχαίης Ιητρικής*», καταδεικνύει τη χρησιμότητα της συστηματικής ιστορικής έρευνας και κριτικής των ιατρικών ιστορικών πληροφοριών. Τα χειρουργικά βιβλία της Ιπποκράτειας Συλλογής, δείχνουν «*μίαν Χειρουργικήν επιστήμην επί της αμέσου παρατηρήσεως, κατευθυνομένην υπό λογικών ενδείξεων, μεγάλης πείρας και διεπομένην τέλος, υπό μεθοδικής τεχνικής, μίαν επιστήμην με την σημερινήν αυστηράν σημασίαν της λέξεως*».[5] Στο πλαίσιο αυτό και η πλαστική χειρουργική, ήταν από τους πρώτους κλάδους που αναπτύχθηκαν.

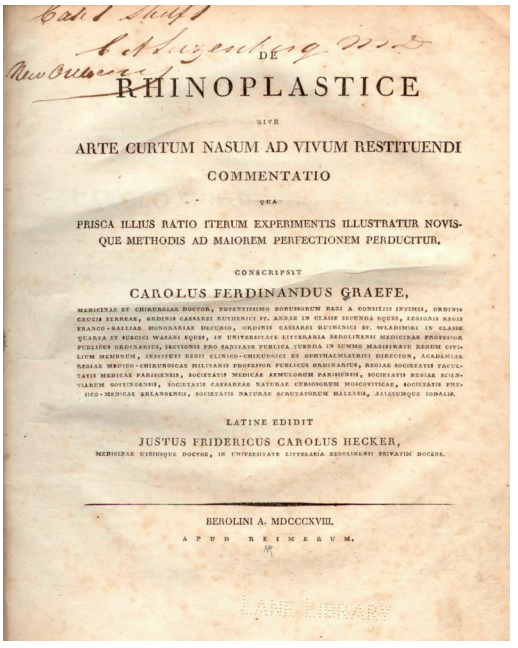
DE
RHINOPLASTICE
SIVE
ARTE CURTUM NASUM AD VIVUM RESTITUENDI
COMMENTATIO
QUA
PRISCA ILLIUS RATIO ITERUM EXPERIMENTIS ILLUSTRATUR NOVISQUE METHODIS AD MAIOREM PERFECTIONEM PERDUCITUR.
CONSCRIPSIT
CAROLUS FERDINANDUS GRAEFE,
MEDICINAE ET CHIRURGIAE DOCTOR, POTENTISSIMO BORUSSORUM REGI A CONSILIIS INTIMIS, ORDINIS CRUCIS FERREAE, ORDINIS CAESAREI RUTHENICI ST. ANNAE IN CLASSE SECUNDA EQUES, LEGIONIS REGIS FRANCO-GALLIAE HONORARIAE DECURIO, ORDINIS CAESAREI RUTHENICI ST. WLADIMIRI IN CLASSE QUARTA ET SURGICI WASANI EQUES, IN UNIVERSITATE LITTERARIA BEROLINENSI MEDICINAE PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS, SECTIONIS PRO SANITATE PUBLICA TUENDA IN SUMMO MAGISTRATU RERUM CIVILIUM MEMBRUM, INSTITUTI REGII CLINICO-CHIRURGICI ET OPHTHALMIATRICI DIRECTOR, ACADEMIAE REGIAE MEDICO-CHIRURGICAE MILITARIS PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS, REGIAE SOCIETATIS FACULTATIS MEDICAE PARISIENSIS, SOCIETATIS MEDICAE AEMULORUM PARISIENSIS, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARUM GOTTINGENSIS, SOCIETATIS CAESAREAE NATURAE CURIOSORUM MOSCOVITICAE, SOCIETATIS PHYSICO-MEDICAE ERLANGENSIS, SOCIETATIS NATURAE SCRUTATORUM HALENSIS, ALIARUMQUE SODALIS.
LATINE EDIDIT
JUSTUS FRIDERICUS CAROLUS HECKER,
MEDICINAE UTRIUSQUE DOCTOR, IN UNIVERSITATE LITTERARIA BEROLINENSI PRIVATIM DOCENS.
BEROLINI A. MDCCCXVIII.
APUD REIMERUM.

1. Η πρώτη αναφορά στο πρόθεμα «πλαστικ-» και στη ρινοπλαστική από τον Karl Ferdinand Von Graefe (1787-1840) το 1818.

Η λέξη «*πλαστική χειρουργική*» προέρχεται από την ελληνικό ρήμα *πλάσσω* (μτγν. *πλάθω*), που σημαίνει διαμορφώνω, δίνω μορφή σε κάτι, ακριβώς επειδή οι πλαστικοί χειρουργοί μορφοποιούν και δίνουν σχήμα στο δέρμα. Ο όρος, εισήχθη πρώτα ως πρόθεμα και μετέπειτα στην κανονική του μορφή το 19ο αιώνα. Το πρόθεμα «*πλάστικ-*» πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Carl Ferdinand von Graefe (1787-1840) το 1818, ο οποίος εισήγαγε τον όρο «*ρινοπλαστική*» *(εικ. 1)*, ενώ το 1838 ο Eduard

[4] Ιστορία Ιατρικής, Εταιρεία Εγκυκλοπαιδικών Εκδόσεων ΟΕ, Αθήνα, 1968, τ.1, σ.3.
[5] Πουρναρόπουλος ΓΚ. Από την χειρουργικήν των Αρχαίων Ελλήνων Ιατρών, [χ.ε.], 1959, σ.491.

2. Ο Eduard Zeis (1807-1868), εισηγητής του όρου «πλαστική χειρουργική».

Zeis (1807-1868, *εικ. 2*), εισήγαγε τον όρο στην πλήρη του μορφή (*πλαστική χειρουργική*) με το βιβλίο του *"Handbuch der plastischen Chirurgie"*. Ο Zeis ήταν ο συγγραφέας της πρώτης ιστορίας της πλαστικής χειρουργικής το 1863 *(εικ. 3)*, και ο πρώτος που όρισε την πλαστική χειρουργική ως *«το τμήμα της χειρουργικής που ασχολείται με τη φυσική αποκατάσταση των ελλειμμάτων»*. Επίσης, θεωρεί ως πλαστική χειρουργική επέμβαση *«κάθε επεμβατική πράξη που σκοπό έχει να κάνει το δέρμα πιο ευκίνητο από ότι είναι»*.[6]

Σήμερα, η Πλαστική και Επανορθωτική Χειρουργική ορίζεται ως «ο κλάδος εκείνος της Χειρουργικής, ο οποίος ασχολείται με την αντιμετώπιση συγγενών ανωμαλιών και επίκτητων δυσμορφιών του σώματος, που προέρχονται από τραύμα, φλεγμονή ή εκτομή νεοπλασιών».[7]

Η εξέλιξη της πλαστικής χειρουργικής σχετίζεται στενά με την ανάπτυξη της ρινοπλαστικής[8] και έχει τις ρίζες της στην αρχαία Ινδία. Η απαρχή της επανορθωτικής ρινοπλαστικής, σε περιπτώσεις ακρωτηριασμού της, εντοπίζεται στα κείμενα του ινδού ιατρού Sushruta το 800-600 π.Χ., όπου περιγράφεται η αποκατάστασή της με χρήση μισχωτών κρημνών αρχικά από την παρειά και αργότερα από τη μετωπιαία χώρα. Η μέθοδος αυτή είναι γνωστή ως *ινδική* μέθοδος (και ο μέσος μετωπιαίος κρημνός ως *ινδικός* κρημνός), και απετέλεσε το θεμέλιο λίθο της πλαστικής χειρουργικής. Στο αγιουρβεδικό κείμενο Sushruta Samhita *(εικ. 4)* περιγράφονται επίσης πάνω από 15 τεχνικές αποκατάστασης των ωτιαίων πτερυγίων με χρήση τοπικών κρημνών[9] καθώς και η χρήση σύνθετων ελευθέρων μοσχευμάτων. Τα ελεύθερα μοσχεύματα, αναφέρονται και στον πάπυρο του Ebers, τη σημαντικότερη πηγή γνώσης της αρχαίας Αιγυπτιακής ιατρικής, που χρονολογείται στο 1500 π.Χ.

DIE

LITERATUR UND GESCHICHTE

DER

PLASTISCHEN CHIRURGIE.

VON

Dr. EDUARD ZEIS.

LEIPZIG,

VERLAG VON WILHELM ENGELMANN.

1863.

3. Η πρώτη ιστορία της πλαστικής χειρουργικής από τον Eduard Zeis το 1863.

Από την Ινδία και την Αίγυπτο οι τεχνικές διαδόθη-

[6] Patterson TJS. Biography of Eduard Zeis, MD, In:The Zeis Index and History of Plastic Surgery, 900 B.C.to1863A.D, Baltimore: Williams & Wilkins;1977, p. xix.

[7] Παπαδόπουλος Ο. Πλαστική επανορθωτική και αισθητική χειρουργική, Αθήνα: εκδόσεις «Π.Χ. Πασχαλίδης», 1996, σ.17.

[8] Davis JS. Plastic surgery: Its principles and practice. Philadelphia: P. Blaikston's Son & Co, 1919, p3.

[9] Saraf S, Parihar RS. Sushruta: The first Plastic Surgeon in 600 BC. Int J Plast Surg. 2007;4:2.

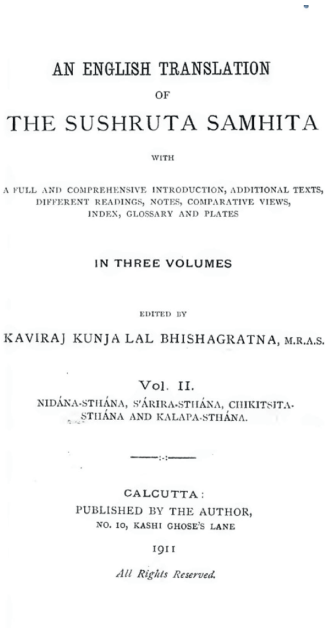
AN ENGLISH TRANSLATION
OF
THE SUSHRUTA SAMHITA
WITH
A FULL AND COMPREHENSIVE INTRODUCTION, ADDITIONAL TEXTS, DIFFERENT READINGS, NOTES, COMPARATIVE VIEWS, INDEX, GLOSSARY AND PLATES
IN THREE VOLUMES
EDITED BY
KAVIRAJ KUNJA LAL BHISHAGRATNA, M.R.A.S.
Vol. II.
NIDÁNA-STHÁNA, S'ÁRIRA-STHÁNA, CHIKITSITA-STHÁNA AND KALAPA-STHÁNA.
CALCUTTA:
PUBLISHED BY THE AUTHOR,
NO. 10, KASHI GHOSE'S LANE
1911
All Rights Reserved.

4. Sushruta Samhita – αγγλική μετάφραση.

5. Το μνημειώδες σύγγραμμα του Gaspare Tagliacozzi με τίτλο "De Curtorum Chirurgia per Insitionem".

καν στον υπόλοιπο κόσμο φτάνοντας και στην Ευρώπη. Εκεί, η ινδική μέθοδος γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη εξαιτίας του Branca το 15ο αιώνα, ενώ στην Αναγέννηση εμφανίστηκαν και άλλοι επιφανείς πλαστικοί χειρουργοί με κυριότερους τους Alexander Benedictus και Gaspare Tagliacozzi, στον οποίο ανήκει το πρώτο σύγγραμμα πλαστικής χειρουργικής με τίτλο *De Curtorum Chirurgia per Insitionem* (1597, *εικ. 5*). Ο Tagliacozzi, εφάρμοσε αποτελεσματική μέθοδο επανορθωτικής ρινοπλαστικής με χρήση βραχιονίου κρημνού, η οποία ονομάστηκε *ιταλική* μέθοδος (και ο κρημνός *ιταλικός* κρημνός, *εικ. 6*). Το 19ο αιώνα, εισήχθη στην κλινική πράξη ο προωθητικός κρημνός (ή αλλιώς *γαλλικός* κρημνός) αλλά η πλαστική χειρουργική γνώρισε τη μεγάλη άνθηση στα μέσα του 20ου αιώνα. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, βοήθησαν ουσιαστικά την καθιέρωσή της προσφέροντας υλικό, που επέκτεινε το γνωστικό της αντικείμενο στην Κρανιοπροσωπική και τη Μικροχειρουργική.[10]

Στη χώρα μας, η Πλαστική χειρουργική αναγνωρίστηκε ως ξεχωριστή ειδικότητα το 1954 και το 1969 ιδρύθηκε η Ελληνική Εταιρεία Πλαστικής, Επανορθωτικής και Αισθητικής χειρουργικής, η οποία σήμερα αριθμεί περί τα 500 μέλη. Όμως, τα διασωθέντα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πολλές επεμβάσεις επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής έχουν τη ρίζα τους στην Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή περίοδο. Έτσι, η Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Πλαστική χειρουργική, όπως διασώζεται στα αρχαία κείμενα, φαίνεται ότι αποτέλεσε το συνδετικό κρίκο μεταξύ της αρχαίας ανατολικής και της δυτικής αναγεννησιακής πλαστικής χειρουργικής.

6. Ο βραχιόνιος κρημνός του Tagliacozzi.

[10] Παπαδόπουλος Ο. Πλαστική επανορθωτική και αισθητική χειρουργική, Αθήνα: εκδόσεις «Π.Χ. Πασχαλίδης», 1996, σ. 17.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η συστηματοποιημένη καταγραφή και παρουσίαση της εξέλιξης των επεμβάσεων και εργαλείων της πλαστικής χειρουργικής από την προ του Ιπποκράτη εποχή, μέχρι και την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, που σηματοδότησε τη λήξη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η επιλογή του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος που καλύπτει περίπου 20 αιώνες, έγινε λόγω της ύπαρξης σαφούς διακοπής της ιστορικής συνέχειας της πλαστικής χειρουργικής μεταξύ της προϊπποκράτειας και της αναγεννησιακής περιόδου.

Η μελέτη αυτή στοχεύει: (α) να καλύψει ένα μεγάλο κενό της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με την πλαστική χειρουργική στον αρχαίο Ελληνικό χώρο, (β) να καταδείξει την συνεισφορά των αρχαίων Ελλήνων Ιατρών, στην ανάπτυξη της πλαστικής χειρουργικής στο επίπεδο που βρίσκεται σήμερα είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω της επιρροής της στο μεταγενέστερο δυτικό κόσμο, (γ) να αντιπαραβάλει τις αρχαίες χειρουργικές τεχνικές με τις αντίστοιχες σημερινές, όπως αυτές αποτυπώνονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία και πρακτική, ώστε να σχηματισθεί ολοκληρωμένη άποψη για το επίπεδο της πλαστικής χειρουργικής της εποχής του ενδιαφέροντος μας και την εξέλιξή της, (δ) να αναδείξει άγνωστες/ξεχασμένες χειρουργικές τεχνικές και τυχόν προοπτικές χρήσης τους στη σύγχρονη κλινική πράξη, (ε) να καθορίσει τη λειτουργία και τον τρόπο χρήσης των αρχαίων χειρουργικών εργαλείων που χρησιμοποιούνταν σε επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής, (στ) να αποκαταστήσει την ιστορική αλήθεια για την πατρότητα αρκετών χειρουργικών επεμβάσεων αλλά και κλινικών οντοτήτων που σήμερα φέρονται με ξένα ονόματα και (ζ) να παρουσιάσει τη δυνατότητα παρασκευής νέων φαρμακευτικών επουλωτικών παραγόντων, μέσω της προσεκτικής ανάλυσης των συντηρητικών θεραπειών που περιέχονται στην αρχαία Ελληνική γραμματεία (δίδονται τα παραδείγματα του μέλιτος και της άγχουσας της βαφικής).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα και ανάλυση των αρχαίων επεμβάσεων και εργαλείων της πλαστικής χειρουργικής βασίστηκε: (α) στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, όπως αυτή περιέχεται στο Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσης (TLG), (β) στη μελέτη κλασσικών ιατρικών και ιστορικών συγγραμμάτων, (γ) στην αναζήτηση σύγχρονης βιβλιογραφίας για την ιστορία της πλαστικής χειρουργικής στις εγκυρότερες ιατρικές βάσεις δεδομένων (ISI, Pubmed) και (δ) στην αξιολόγηση των σχετικών αρχαιολογικών ευρημάτων κυρίως με βιβλιογραφική ανάλυση.

ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΓΑΛΗΝΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ
CLAVDII GALENI
OPERA OMNIA.
EDITIONEM CURAVIT
D. CAROLVS GOTTLOB KÜHN
TOM. XVIII. PARS I.
LIPSIAE

7. Η έκδοση του Kühn για το Γαληνό, Λειψία, 1821-1833.

Η συστηματοποιημένη μελέτη των αρχαίων ελληνικών κειμένων έγινε με τη χρήση του Θησαυρού της Ελληνικής Γλώσσης (TLG - Thesaurus Linguae Graecia). Το TLG είναι μια ψηφιακή συλλογή του Πανεπιστημίου του Irvine της California, που περιέχει όλη την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (>2200 συγγραφείς), περιλαμβανομένης και της Ιατρικής Γραμματείας (56 συγγραφείς). Η διαδικτυακή μορφή της βάσης, δίνει τη δυνατότητα συνδυασμένης αναζήτησης λέξεων-κλειδιών, παρέχοντας όλες τις αναφορές που αφορούν όλους τους λεκτικούς τύπους μιας αρχικής ρίζας. Η αναζήτηση, μπορεί να γίνει και χρονολογικά απομονώνοντας συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο πληροφορίες για τις αρχαιότερες αναφορές στα εκάστοτε λήμματα.

ŒUVRES
D'HIPPOCRATE,
A PARIS,

8. Η έκδοση του Littre για τον Ιπποκράτη, Παρίσι, 1839-1861.

ŒUVRES
D'ORIBASE,
PARIS.

9. Η έκδοση του Daremberg για τον Ορειβάσιο, Παρίσι, 1851–1862.

Εκτός από την ηλεκτρονική ανάλυση των αρχαίων κειμένων με το TLG, μελετήθηκαν επίσης και όλες οι υπάρχουσες κλασσικές έντυπες εκδόσεις, μεταξύ των οποίων αυτή του Kühn για το Γαληνό *(εικ. 7)*, του Littré για τον Ιπποκράτη (εικ. 8), του Daremberg για τον Ορειβάσιο (εικ. 9) και τον Ρούφο, του Adams για τον Ιπποκράτη (*εικ. 10*), τον

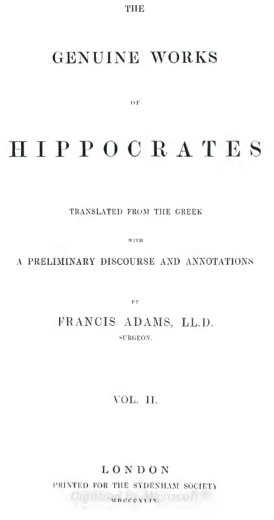
THE
GENUINE WORKS
OF
HIPPOCRATES
TRANSLATED FROM THE GREEK
WITH
A PRELIMINARY DISCOURSE AND ANNOTATIONS
BY
FRANCIS ADAMS, LL.D.
SURGEON.
VOL. II.
LONDON
PRINTED FOR THE SYDENHAM SOCIETY

10. Η αγγλική έκδοση του Ιπποκράτη, από τον Adams, Λονδίνο, 1886.

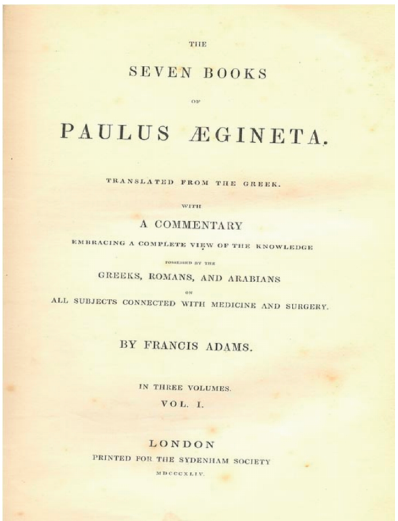

THE

SEVEN BOOKS

OF

PAULUS ÆGINETA.

TRANSLATED FROM THE GREEK.

WITH

A COMMENTARY

EMBRACING A COMPLETE VIEW OF THE KNOWLEDGE

POSSESSED BY THE

GREEKS, ROMANS, AND ARABIANS

ON

ALL SUBJECTS CONNECTED WITH MEDICINE AND SURGERY.

BY FRANCIS ADAMS.

IN THREE VOLUMES.

VOL. I.

LONDON

PRINTED FOR THE SYDENHAM SOCIETY

MDCCCXLIV.

11. Η αγγλική έκδοση του Αιγινήτη, από τον Adams, Λονδίνο, 1844-1847.

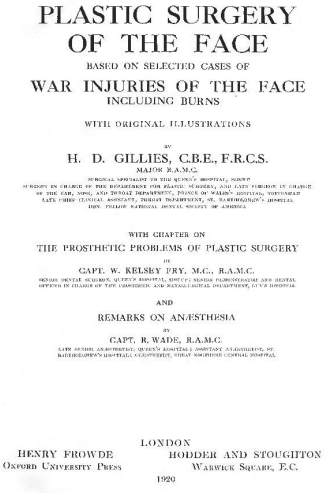

PLASTIC SURGERY
OF THE FACE
BASED ON SELECTED CASES OF
WAR INJURIES OF THE FACE
INCLUDING BURNS

WITH ORIGINAL ILLUSTRATIONS

BY

H. D. GILLIES, C.B.E., F.R.C.S.
MAJOR R.A.M.C.

WITH CHAPTER ON

THE PROSTHETIC PROBLEMS OF PLASTIC SURGERY

BY

CAPT. W. KELSEY FRY, M.C., R.A.M.C.

AND

REMARKS ON ANÆSTHESIA

BY

CAPT. R. WADE, R.A.M.C.

LONDON

HENRY FROWDE
OXFORD UNIVERSITY PRESS

HODDER AND STOUGHTON
WARWICK SQUARE, E.C.

1920

12. Το βιβλίο αναφοράς του Gillies, για την πλαστική χειρουργική του προσώπου, Λονδίνο, 1920.

Αρεταίο και τον Αιγινήτη (εικ. 11), του Briau για τον Αιγινήτη. Επίσης, μελετήθηκαν όλα τα νεότερα και σύγχρονα συγγράμματα σχετικά με την ιστορία της πλαστικής χειρουργικής, με κυριότερα το προαναφερθέν σύγγραμμα του Zeis (1863), την αγγλική του μετάφραση με προσθήκη σχολίων από τον Patterson (1977) και την «Ιστορία της Πλαστικής Χειρουργικής» των Rugiu και Sykes (2007). Συγγράμματα σταθμοί στην πλαστική χειρουργική, όπως αυτά των Davis (1919) και Gillies (1920, *εικ. 12*), επίσης αναλύθηκαν ως προς τις ιστορικές τους πληροφορίες. Η έρευνα συμπληρώθηκε με σύγχρονη βιβλιογραφία για την ιστορία της πλαστικής χειρουργικής στις εγκυρότερες ιατρικές βάσεις δεδομένων (ISI, Pubmed).

Η μελέτη εστιάστηκε στους 56 ιατρούς της Αρχαίας Ελληνικής Ιατρικής Γραμματείας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μέσα στα έργα αρκετών ιατρών-συγγραφέων διασώζεται και μεγάλο μέρος του έργου προκατόχων τους με τη μορφή της παραπομπής, όπως στην περίπτωση του Ορειβασίου, που διασώζει πληροφορίες και τεχνικές από τον προγενέστερό του Άντυλλο (ο οποίος με τη σειρά του αναπαράγει μέρος του έργου του Ηλιόδωρου του Αλεξανδρέως και του Αρχιγένους του Απαμέως). Έτσι, αρκετά συγγράμματα, όπως η «Εβδομηκοντάβιβλος» του Ορειβασίου και η «Επιτομή» του Αιγινήτη δεν εξυπηρετούν μόνο την παράθεση των προσωπικών παρατηρήσεων των συγγραφέων τους, αλλά και τη «συλλογή» της μέχρι τότε υπάρχουσας γνώσης, πράγμα ιδιαίτερα χρήσιμο όταν αφορά χειρουργικές επεμβάσεις και τεχνικές.

Για το λόγο αυτό, κρίθηκε απαραίτητη η μελέτη όλων των Αρχαίων Ελλήνων και Βυζαντινών ιατρών, ακόμα και εκείνων που εκ πρώτης όψεως δε φαίνεται να ασχολήθηκαν με τη χειρουργική, αφού τα κείμενα τους θα μπορούσαν ενδεχομένως να περιέχουν στοιχεία από τη βιογραφία και το έργο προκατόχων τους χειρουργών. Μέρος του έργου των Γαληνού, Ιπποκράτη και Διοσκουρίδη, σήμερα πιστεύεται ότι δεν ανήκει σε αυτούς και είναι γνωστό σαν Ψευδο-Γαληνός,[11] ψευδο-

[11] Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα έργα *Εισαγωγή ή ιατρός* και *Όροι ιατρικοί*, τ.19 και 14 στην έκδοση του Kühn αντίστοιχα.

Ιπποκράτης, ψευδο-Διοσκουρίδης. Παρ' όλ' αυτά οι σχετικές παραπομπές, αναφέρονται στα κανονικά ονόματα, αφού έτσι περιέχονται στις κλασσικές εκδόσεις που μελετήθηκαν.

Οι ιατροί που μελετήθηκαν είναι αλφαβητικά οι εξής:

– Αγλαίας ο Βυζάντιος (Βυζάντιον, μέσα 1ου μ.Χ. αιώνα)
– Αδαμάντιος ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, 4ος μ.Χ. αιώνας)
– Αέτιος ο Αμιδηνός (Άμιδα Μεσοποταμίας, 6ος μ.Χ. αιώνας)
– Αλέξανδρος ο Τραλλιανός (Τράλλεις, 525-605 μ.Χ.)
– Άντυλλος ο Ανατόμος (2ος μ.Χ. αιώνας)
– Απολλώνιος ο Κιτιεύς (Κίτιον Κύπρου, 1ος αιώνας πΧ)
– Αρεταίος ο Καππαδόκης (Καππαδοκία, 125-200 μ.Χ.)
– Αρχιγένης ο Απαμεύς (Απάμεια Συρίας, 2ος μ.Χ. αιώνας)
– Ασκληπιάδης ο Βιθύνιος (Προύσα – Βιθυνία, 124-43 πΧ)
– Ασκληπιάδης ο Φαρμακίων (Βιθυνία, τέλος 1ου μ.Χ. αιώνα)
– Βασίλειος ο Μέγας (330-379 μ.Χ.)
– Γαληνός ο Περγαμηνός (Πέργαμος, 128-200 μ.Χ.)
– Δημοσθένης ο Φιλαλήθης (Μασσαλία, 1ος μ.Χ. αιώνας)
– Διοκλής ο Καρύστιος, ο Πρεσβύτερος (Κάρυστος, 340-260 π.Χ.)
– Διοσκορίδης ο Πεδάνιος (Ανάζαρβα Κιλικίας, 40-90 μ.Χ.)
– Ερασίστρατος ο Κείος (Ιουλίς – Κέας, 304-257 π.Χ.)
– Ερμής ο Τρισμέγιστος (Αίγυπτος)
– Ερωτιανός ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, 1ος μ.Χ. αιώνας)
– Εύδημος ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, 3ος π.Χ. αιώνας)
– Ευθύδημος ο Αθηναίος (Αθήναι, 2ος π.Χ. αιώνας)
– Ηρακλείδης ο Ταραντίνος (Τάρας – Μ. Ελλάς 1ος π.Χ. αιώνας)
– Ηρόφιλος ο Χαλκηδόνιος (Χαλκηδών – Βιθυνία 4ος π.Χ. αιώνας)
– Θεόφιλος ο Πρωτοσπαθάριος (Βυζάντιον, 7ος μ.Χ. αιώνας)
– Ιουλιανός ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, 2ος μ.Χ. αιώνας)
– Ιπποκράτης Β' ο Κώος (Κως 460 π.Χ. – Λάρισα 370 π.Χ.)
– Ιωάννης ο Ακτουάριος (Κωνσταντινούπολις, 14ος μ.Χ. αιώνας)
– Ιωάννης ο Αρχίατρος (Κωνσταντινούπολις, 15ος μ.Χ. αιώνας)
– Καλλιφών ο Κνίδιος (Κνίδος, 6ος π.Χ. αιώνας)
– Κάσιος ο Ιτυκαίος (Ιτύκη – Καρχηδών, 1ος π.Χ. αιώνας)
– Κρατεύας ο Ριζοτόμος (2ος – 1ος π.Χ. αιώνας)

– Λεωνίδας ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, τέλος 1ου μ.Χ. αιώνα)
– Μαρκελλίνος ο Σιδήτης (Σίδη – Παμφυλία, 2ος μ.Χ. αιώνας)
– Μελέτιος ο Μοναχός (Τιβεριόπολις – Φρυγία, 8ος μ.Χ. αιώνας)
– Μενεκράτης ο Ρωμαίος (Ρώμη, 1ος μ.Χ. αιώνας)
– Νίκανδρος ο Κολοφώνιος (Κλάρος, Κολοφών – Λυδία, 197 -130 π.Χ.)
– Νικήτας ο Βυζάντιος (Κωνσταντινούπολις, 9ος μ.Χ. αιώνας)
– Νικόλαος ο Μυρεψός (Αλεξάνδρεια, 13ος μ.Χ. αιώνας)
– Ορειβάσιος ο Περγαμηνός (Πέργαμος 325-403 μ.Χ.)
– Παλλάδιος ο Αλεξανδρεύς (Αλεξάνδρεια, 5ος μ.Χ. αιώνας)
– Παύλος ο Αιγινήτης (Αίγινα 625 μ.Χ. – Αλεξάνδρεια 690 μ.Χ.)
– Πραξαγόρας ο Κώος (Κως, 4ος αιώνας μ.Χ.)
– Ρούφος ο Εφέσιος (Έφεσος, τέλος 1ου – αρχή 2ου μ.Χ. αιώνα)
– Σεβήρος ο Ιατροσοφιστής (1ος μ.Χ. αιώνας)
– Στέφανος ο Αθηναίος (Αθήναι, 7ος μ.Χ. αιώνας)
– Στέφανος ο Αλεξανδρινός (Αλεξάνδρεια, 5ος μ.Χ. αιώνας)
– Σωρανός ο Εφέσιος (Έφεσος 98 – 138 μ.Χ.)
– Φιλούμενος ο Εκλεκτικός (Ρώμη, 3ος μ.Χ. αιώνας)
– Φίλων ο Ταρσεύς (Ταρσός, 1ος π.Χ. αιώνας).

Οι επεμβάσεις που βρέθηκαν ταξινομήθηκαν και παρουσιάζονται, αρκετές φορές με χρήση αφηγηματικού ενεστώτα, ανά ανατομική περιοχή (επεμβάσεις στην κεφαλή, στον κορμό, στα άκρα, στο περίνεο, αντιμετώπιση δερματικών βλαβών γενικά), ενώ αναλύονται και οι συντηρητικές θεραπείες για περιπτώσεις βλαβών (έγκαυμα, εξελκώσεις) που στη σύγχρονη κλινική πρακτική εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του πλαστικού χειρουργού (βλ. Παραρτημα). Τα χειρουργικά εργαλεία αναφέρονται στην εκάστοτε τεχνική, αλλά συνοψίζονται και σε σχετικό πίνακα στο τέλος.

Σε αρκετές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν εικόνες αναπαράστασης των χειρουργικών τεχνικών, με κριτήριο τη διευκόλυνση της κατανόησής τους και όπου κρίθηκε σκόπιμο αντιπαρεβλήθησαν με τις σημερινές χειρουργικές τεχνικές, όπως αυτές αποτυπώνονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία και πρακτική.

Για τη μελέτη των χειρουργικών εργαλείων, κατ' αρχήν χρησιμοποιήθηκε ειδικό λογισμικό λεξιλογικής επεξεργασίας, με το οποίο δημιουργήθηκαν κατάλογοι με όλες τις λέξεις του κειμένου, στους οποίους σημειώθηκαν τα πιθανά εργαλεία. Οι λίστες που προέκυψαν, συγκρίθηκαν και εμπλουτίστηκαν με ανάλογες ήδη δημοσιευμένων εργασιών και βιβλίων (όπως αυτό του Milne (1907) του Kirkup (2006)) και απομονώθηκαν τα εργαλεία που σχετίζονται με επεμβάσεις πλαστικής χει-

ρουργικής. Η συστηματοποιημένη υπολογιστική αυτή καταγραφή, εξασφάλισε την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πληρότητα της μελέτης.

Δυσκολία στην εκπόνηση της μελέτης, απετέλεσε σε αρκετές περιπτώσεις το δίλημμα συμπερίληψης σε αυτήν συγκεκριμένων επεμβάσεων, που δε μπορούν να θεωρηθούν *αμιγείς* επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής (π.χ. επεμβάσεις σε βλεννογόνους, κατάγματα). Πολλές από τις επεμβάσεις αυτές σήμερα αλληλοεπικαλύπτονται από τα πεδία άλλων συναφών ειδικοτήτων (όπως της Γενικής Χειρουργικής, της Ουρολογίας, της Ωτορρινολαρυγγολογίας, της Ορθοπαιδικής και της Γναθοχειρουργικής). Επίσης, το φάσμα των πλαστικών χειρουργών, παρουσιάζει διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφόρων χωρών. Τελικώς, το πρόβλημα προσπελάστηκε με τη χρήση τεσσάρων σύγχρονων συγγραμμάτων αναφοράς στην πλαστική χειρουργική (δύο ξενόγλωσσων και δύο εγχώριων).[12] Η έλλειψη κάποιας αναφοράς στα συγγράμματα αυτά, ήταν το κριτήριο παράλειψης και από την παρούσα μελέτη.

[12] Χρησιμοποιήθηκαν τα ξενόγλωσσα βιβλία των Grabb & Smith *(Grabb & Smith's Plastic Surgery, 6th ed.2007)* και Mathes & Hentz *(Plastic Surgery, 8-volume set, 2005)* και τα εγχώρια των Όθωνα Παπαδόπουλου *(Πλαστική Επανορθωτική και Αισθητική Χειρουργική, 1996)* και Κωνσταντίνου Μαντινάου *(Τρέχουσα Πλαστική Χειρουργική, 1997).*

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗ

ΔΕΡΜΑΤΙΚΑ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ

Στα αρχαία Ελληνικά και Βυζαντινά κείμενα, το δερματικό έλλειμμα περιγράφεται από τον όρο *κολόβωμα*, παράγωγο του ρήματος *κολοβόω,-ώ*, που σημαίνει ακρωτηριάζω. Σήμερα, ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει το τμήμα του μέλους οργάνου που έχει παραμείνει μετά τον ακρωτηριασμό.

Αρκετοί αρχαίοι Έλληνες ιατροί ακολούθησαν το μοντέλο της ανθολόγησης των ακριβέστερων ιατρικών γνώσεων της εποχής τους, σε συγγράμματα τα οποία εμπλούτισαν με τη δική τους προσωπική εμπειρία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να διασωθούν τα έργα αρκετών από τους προκατόχους τους, που άλλως θα χάνονταν. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Άντυλλος ο Ανατόμος (2ος αιώνας μ.Χ.), η συντριπτική πλειοψηφία των γνώσεων του οποίου διασώζεται στα κείμενα των Αετίου, Ορειβασίου και Παύλου του Αιγινήτη. Ο Άντυλλος είχε σαφή άποψη για τη χειρουργική αποκατάσταση των *κολοβωμάτων*, η οποία διασώζεται στην Ιατρική Συναγωγή του Ορειβασίου.

Κατ' αρχήν, όριζε το κολόβωμα σαν έλλειμμα του ιστού ή δέρματος που καλύπτει το σώμα («*...ἔλλειψις μορίου ἤ τινος δέρματος καλύπτοντος τὰ σώματα...*»)[13] και περιγράφει αναλυτικά την αποκατάσταση των ελλειμμάτων της οφρύος με τη δημιουργία κρημνού σχήματος Η (*εικ. 13*) ως εξής:[14] «*...Πρώτα εγγράφουμε την αρχική βλάβη σε ένα τετράγωνο. Μετά επεκτείνουμε την πάνω πλευρά τετραγώνου προς τη μύτη και το αυτί (προς τις δύο αντίθετες κατευθύνσεις δηλαδή), σε μήκος αρκετά μεγαλύτερο από το μήκος της πλευράς του τετραγώνου. Το ίδιο κάνουμε και με την*

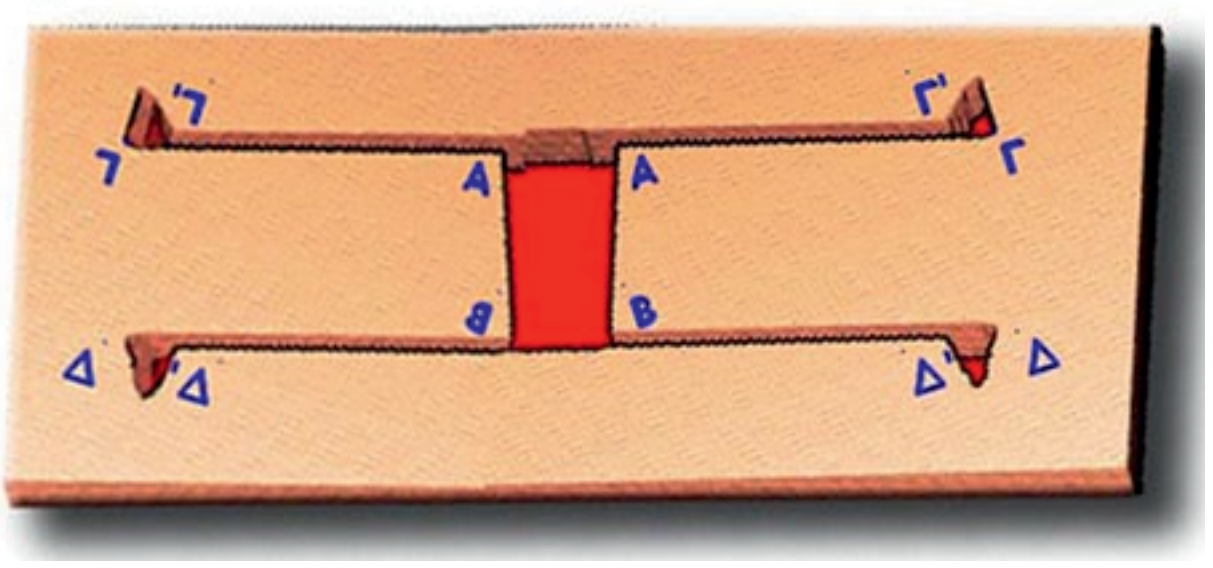

13. Ο αμφοτερόπλευρος προωθητικός κρημνός σχήματος Η που περιγράφεται από τον Άντυλλο.

[13] Σύμφωνα με το Γαληνό «*..κολόβωμά ἐστιν ἔκκοψις μορίου κατά τι μέρος τοῦ σώματος...*». Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 442.
[14] πρόκειται για αμφοτερόπλευρο προωθητικό κρημνό.

από κάτω πλευρά, ώστε σχηματίζεται ένα Η (οριζόντια προσανατολισμένο) γύρω από το αρχικό έλλειμμα. Μετά υποσκάπτουμε το δέρμα κάτω από τις τομές, προωθούμε τους δύο κρημνούς, τους συμπλησιάζουμε στο κέντρο του ελλείμματος και συρράπτουμε χωρίς τάση, για να διατηρηθεί η αιμάτωσή τους. Αν κατά την υποσκαφή το δέρμα είναι πολύ λεπτό θα νεκρωθεί, γι' αυτό πρέπει να συμπεριλάβουμε και λίγο (ενν. υποκείμενο) ιστό...»:

> ...τετράγωνον ἐκκοπὴν ποιησόμεθα, εἰ μή πως αὐτὸ κατὰ συντυχίαν τετράγωνον εἶναι τύχῃ, ὥστε ἐν τῇ τετραγώνῳ ἐκκοπῇ περιειλῆφθαι τὸ κολόβωμα, ἔπειτα τὴν ἄνω πλευρὰν τοῦ τετραγωνίσματος, λέγω δὲ τὴν γενομένην ἐπὶ τῷ μετώπῳ, ἐφ' ἑκάτερα ἐκβαλοῦμεν, διαιροῦντες καὶ ὡς πρὸς τὴν ῥῖνα καὶ ὡς πρὸς τὸ οὖς, ὥστε πολὺ ἐπιμηκεστέρας τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς γενέσθαι τὰς ἑκατέρωθεν ἐπεκτεταμένας διαιρέσεις. παραπλησίως δὲ καὶ τὴν ἀντικειμένην πλευρὰν τὴν ἐπὶ τῇ ὀφρύι ἐπιδιελοῦμεν ἐφ' ἑκάτερα, ὥστε τὸ σχῆμα γενέσθαι συμπάσης τῆς διαιρέσεως σὺν τῷ τετραγωνίσματι παραπλησίως τῷ Η κατεστραμμένῳ στοιχείῳ, τῆς τετραγωνότητος νοουμένης ὅλης ἀντὶ τῆς μέσης γραμμῆς τῆς ἐν τῷ Η. Γενομένου δὲ τούτου, μεταξὺ τῶν διαιρέσεων ὑποδεροῦμεν καὶ ἀναπτύξομεν μέχρις τῶν κεραιῶν τῶν γραμμῶν, ἔπειτα ἐπισπασάμενοι αὐτὰ μετὰ τὴν ὑποδορὰν συνάξομεν πρὸς ἄλληλα (ἔσται δ' αὐτῶν ἡ συμβολὴ κατὰ μέσην τὴν τετράγωνον ἐκκοπήν)· ἔπειτα ζυγώσαντες ἐναίμως ἄξομεν. χρὴ δ' ἐν τῇ ὑποδορᾷ μὴ ἐξ ἐπιβολῆς πάνυ ὑποδέρειν τὸ δέρμα (νεκροῦται γὰρ τὸ τοιοῦτον λεπτυνόμενον), ἀλλὰ ποσόν τι καὶ τῆς σαρκὸς προσλαμβάνειν τῷ δέρματι...[15]

Επισημαίνει ότι με τον ίδιο τρόπο μπορούν να διορθωθούν ελλείμματα στο μέτωπο, τη ζυγωματική χώρα και τη ράχη της ρινός, ενώ αν το κολόβωμα φτάνει μέχρι το οστό, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ίδια τεχνική, αλλά πριν τη συμπλησίαση των κρημνών πρέπει να ξύσουμε το εκτιθέμενο οστό για να μην αποτύχει η συγκόλληση:

> ...παραπλησίως δὲ χειρουργητέον καὶ τὰ ἐν μετώπῳ καὶ τὰ ἐν μήλοις καὶ τὰ κατὰ μέσην τὴν ῥῖνα κολοβώματα· εἰ μέντοι μέχρι τοῦ ὀστοῦ τύχοι τὸ κολόβωμα εἶναι, ὥστε γεγυμνῶσθαι τὸ ὀστοῦν, τὰ μὲν ἄλλα πάντα παραπλησίως ποιήσομεν, πρὸ δὲ τοῦ ζυγοῦν ἐπιμελησόμεθα τοῦ ὀστοῦ, ξέσαντες αὐτὸ ἢ κατατρήσαντες ἐξεπιπολῆς, ὥστε μὴ ἀτευκτηθῆναι τὴν παρακόλλησιν...

Η εκπληκτικής αυτής ακρίβειας περιγραφή, περιέχει όλες εκείνες τις αρχές στις οποίες βασίζεται η προώθηση των κρημνών στην πλαστική χειρουργική ακόμα και σήμερα. Έτσι, η επέκταση του προωθητικού κρημνού σε μήκος αρκετά μεγαλύτερο από το μήκος του ελλείμματος, η συρραφή χωρίς τάση για διατήρηση της αιμάτωσης των κρημνών καθώς και η υποσκαφή στο κατάλληλο βάθος για αποφυγή της νέκρωσης, θεωρούνται «εκ των ων ουκ άνευ» για τη σύγχρονη εγχειρητική. Επίσης, ο οριζόντιος προσανατολισμός του Η και η συρραφή στον κάθετο άξονα, εξασφαλίζει αποφυγή της ανόρθωσης της οφρύος, που είναι συνηθισμένη επιπλοκή σε τέτοιες αποκαταστάσεις.

Αν και η τεχνική του Άντυλλου με τον τρόπο που περιγράφεται, δεν αφήνει πε-

[15] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:25.

ριθώρια παρερμηνείας των απαιτούμενων χειρουργικών χειρισμών, παρέμεινε στην αφάνεια για αρκετά χρόνια. Παρόμοια τεχνική της αποκατάστασης των ελλειμμάτων της οφρύος βασιζόμενη στη δημιουργία κρημνού σχήματος Η με μικρές παραλλαγές, προτάθηκε ως πρωτοπόρος από τον Cedars το 1997.[16]

Σημαντική ήταν η συνεισφορά και του Ρωμαίου ιατρού Κέλσου (1ος αιώνας μ.Χ.), που στο κεφάλαιο της πραγματείας του De medicina (Περὶ ἰατρικῆς), περιέγραψε την αποκατάσταση ελλειμμάτων των ώτων, της ρινός, και των χειλέων με παρόμοια με του Άντυλλου τεχνική ως εξής:[17] «*...Το έλλειμμα εγγράφεται σε ένα τετράγωνο και από τις εσωτερικές γωνίες του γίνονται δυο εγκάρσιες τομές, έτσι που το τμήμα που προκύπτει να είναι εντελώς χωρισμένο από αυτό της αντίθετης πλευράς. Κατόπιν το τμήμα που έχει ελευθερωθεί, συμπλησιάζεται. Εάν τα δύο τμήματα δε μπορούν να συμπλησιαστούν αρκετά, σε κάθε άκρο πέρα από τις αρχικές τομές γίνονται μηνοειδή κοψίματα που διαιρούν μόνο το δέρμα, με τα κέρατα τους να δείχνουν προς τις τομές. Αυτό επιτρέπει στα χείλη να συμπλησιάζονται ευκολότερα...*». Για τα ελλείμματα της μεσότητας της ρινός, του κεντρικού τμήματος των χειλέων και του άνω και κάτω πόλου των ώτων, η προώθηση μπορεί να γίνει και από τις δύο κατευθύνσεις.

Ο Κέλσος δίνει έμφαση στον περιορισμό της χρήσης αυτής της τεχνικής μόνο σε μικρά ελλείμματα, γιατί η εφαρμογή της σε μεγάλα ελλείμματα μπορεί να οδηγήσει σε προβληματική επούλωση ή ακόμα και σε μεγαλύτερα από το αρχικό ελλείμματα. Έτσι, εκτός από το πρόβλημα της δυσμορφίας στην περίπτωση των ώτων και της ρινός, μπορεί στην περίπτωση των χειλέων να προκύψει και λειτουργικό πρόβλημα, διαταράσσοντας την κατάποση και την ικανότητα για παραγωγή έναρθρου λόγου. Σε ηλικιωμένους καθώς και σε άτομα με κακή γενική κατάσταση και δυσχέρεια στην επούλωση, αποθαρρύνει τη χρήση της λόγω κινδύνου άμεσης εμφάνισης γάγγραινας.[18]

Οι ομοιότητες των περιγραφών στα συγγράμματα του Κέλσου και του Ορειβασίου είναι, σύμφωνα με το Λασκαράτο, ενδεικτικές της ύπαρξης μιας κοινής πηγής, όπως για παράδειγμα ένα προγενέστερο σύγγραμμα της Αλεξανδρινής σχολής, της οποίας πηγές χρησιμοποιούσε ευρέως ο Κέλσος.[19]

[16] Cedars MG. Reconstruction of the localized eyebrow defect. *Plast Reconstr Surg 1997;100(3):685-9.*

[17] Η περιγραφή αυτή είναι αφορμή που από πολλούς ο Κέλσος θεωρείται «πατέρας της πλαστικής χειρουργικής».

[18] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p284-5.

[19] Lascaratos J, Cohen M, Voros D. Plastic surgery of the face in Byzantium in the fourth century. *Plast Reconstr Surg 1998;102(4):1274-80.*

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΩΤΑ

Η πρώτη καταγεγραμμένη αναφορά στην αποκατάσταση του ωτός ανήκει στον Ινδό ιατρό Sushruta, που αποκαθιστούσε έλλειμμα του ωτιαίου λοβίου με μισχωτό κρημνό από την παρειά,[20] 25 περίπου αιώνες πριν την εισαγωγή παρόμοιου κρημνού στην κλινική πράξη το 1845 από τον Dieffenbach.[21] Έτσι, στο αγιουρβεδικό κείμενο Sushruta Samhita που χρονολογείται στα 600 π.Χ., περιγράφονται πάνω από 15 τεχνικές αποκατάστασης των ωτιαίων πτερυγίων με χρήση τοπικών κρημνών.[22]

Ο Gaspare Tagliacozzi επίσης, το 16ο αιώνα, αφιέρωσε στο βιβλίο του "De Curtorum Chirurgia per Insitionem" ένα ολόκληρο κεφάλαιο στην αποκατάσταση των ώτων (*De Curtorum aurium chirurgia*), παρέχοντας και σκίτσα των προτεινόμενων τεχνικών.[23] Η προώθηση δέρματος από το όπισθεν και όχι από το έμπροσθεν μέρος του πτερυγίου, όπως έκανε ο Sushruta, είναι το ισχυρότερο επιχείρημα υπέρ της άγνοιας του Tagliacozzi για τα ινδικά κείμενα.[24]

Στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, ο ακρωτηριασμός των ώτων των δούλων ήταν αρκετά διαδεδομένος και εξυπηρετούσε στην αναγνώρισή τους.[25] Η τεχνική του Κέλσου για τα δερματικά ελλείμματα που περιγράφηκε παραπάνω, εφαρμοζόταν και στην περίπτωση των ωτιαίων ελλειμμάτων, στα οποία όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η δυσμορφία ήταν το κύριο πρόβλημα μετά την αποκατάστασή τους.[26]

Σημαντικός είναι ο αριθμός των νοσημάτων του έξω, μέσου και έσω ωτός που περιγράφονται στα αρχαία Ελληνικά και Βυζαντικά κείμενα όπως για παράδειγμα χρόνιες και οξείες φλεγμονές, δυσίατα έλκη, διάτρηση τυμπάνου, ξένα σώματα, ωτορραγία, ίλιγγος, εμβοές κ.ά.[27] Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πλαστική χειρουργική παρουσιάζουν τα τραύματα και τα «κολοβώματα», (δηλ. τα ελλείμματα) των ωτιαίων πτερυγίων και η αποκατάστασή τους, τα ογκίδια του έξω ακουστικού πόρου, που φέρονται με τον όρο «υπερσαρκώματα» και η ατρησία του έξω ακουστικού πόρου και η διόρθωσή της.

[20] Weerda H. History of Auricular Reconstruction. In: Staudenmaier R (ed). Aesthetics and Functionality in Ear Reconstruction. Adv Otorhinolaryngol. Basel, Karger, 2010, vol.68, p1-24.
[21] Dieffenbach JF. Die Ohrbildung. In: Die operative Chirurgie, Leipzig: F.A. Brockhaus, 1845, vol.1, p395-7.
[22] Saraf S, Parihar RS. Sushruta: The first Plastic Surgeon in 600 BC. *Int J Plast Surg 2007;4:2.*
[23] Tagliacozzi G. De Curtorum Chirurgia per insitionem. Venice, Italy: Bindoni; 1597, plates No 21 & 22.
[24] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p241.
[25] Mündnich K. Die wiederherstellende Ohrmuschelplastik [Plastic reconstruction of the auricle]. In: Sercer A, Mündnich K, Eds. Plastische Operationen an der Nase und an der Ohrmuschel. Stuttgart: Thieme; 1962. p325-82.
[26] *"…in the ear and nose deformity is all we have to fear…"* In: Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p284-5.
[27] Lascaratos J, Assimakopoulos D. From the roots of otology: Diseases of the ear and their treatment in Byzantine times (324-1453 AD). *Am J Otol 1999; 20(3): 398.*

Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, η ανάσπαση του ωτιαίου λοβίου, στα πλαίσια Ιπποκράτειου προσωπείου, ήταν υποδηλωτική βαριάς πρόγνωσης και επικείμενου θανάτου. Ο έξω ακουστικός πόρος περιγράφεται ως άνοιγμα μέσω του οποίου ακούμε («*...πρῶτον διατέτρηται ᾗ ἐσακούομεν·...*») ενώ ο Αιγινήτης περιγράφει εκτενώς την αντιμετώπιση της ατρησίας του. Επίσης, όλα σχεδόν τα μέρη του πτερυγίου, ήταν γνωστά από τους Ρούφο, Ορειβάσιο και Γαληνό, οι οποίοι τα ονομάζουν με τα ονόματα που ισχύουν ακόμα και σήμερα. Έτσι αναφέρονται το *λοβίο*, η *έλικα*, η *ανθέλικα*, η *κόγχη*, ο *τράγος*, ο *αντίτραγος (εικ. 14)*:

14. Το πτερύγιο του ωτός.

> ...Τῶν δὲ ὤτων, ἀκοὴ μὲν, ὁ πόρος διὰ οὗ ἀκούομεν· λοβὸς δὲ, τὸ ἐκκρεμὲς, ὅπερ καὶ μόνον Ἀριστοτέλης φησὶ τοῦ ὠτὸς ὀνομάζεσθαι, τὰ δὲ ἄλλα ἀνώνυμα εἶναι. Οἱ δὲ ἰατροὶ καὶ ταῦτα ὠνόμασαν, πτερύγιον μὲν τὸ ἀνωτάτω πλατὺ ἐπικλινές· ἕλικα δὲ, τὸ ἐντεῦθεν συμπληροῦν τὴν περιφέρειαν τῶν ὤτων· ἀνθέλικα δὲ τὸ ἐν μέσῳ ὑπεραῖρον τὴν κοιλότητα· κόγχην δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἀνθέλικος κοῖλον· τὸ δὲ ἀπεναντίον τῆς κόγχης ἔξαρμα παρὰ τὸ πέρας τοῦ κροτάφου, τράγον· τὸ δὲ τῆς ἕλικος τέλος τὸ ὑπότραχυ, ἀντιλοβίδα...[28]
>
> ...καθ' ἃ δὲ παρατείνει τὸ μέτωπον ἐπὶ τοὺς κροτάφους, ἐπὶ τοῖς πέρασιν αὐτοῦ, τὰ ὦτα τέτακται. τούτων δὲ τὰ μὲν ἀναπεπταμένα πτερυγώματα, τὰ δὲ ἀνακεκλασμένα εἰς τοὐπίσω ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, αὐτοῖς τοῖς ἄκροις ἐπικαμπτόμενα κυβοειδῆ, ὑφ' ἃ τὸ μὲν ἡμικύκλιον ἐμπεριφερὲς εἰς ὀξὺ ἐπανεστηκὸς ξυστὴρ ὀνομάζεται, τὸ δὲ ὑπὸ τὴν τούτων ὀξύτητα κοῖλον κογχίον. τὸ δὲ κατὰ μέσον στρογγύλον τρύπημα ἀκουστικὸς πόρος, ὑφ' οὗ λοβίον μέν ἐστι τὸ ἀπηρτημένον τοῦ ὠτὸς πιμελῶδες. τὸ δὲ ὑπερκείμενον ἀντιλόβιον...[29]
>
> ...ὦτα καλοῦνται αἱ ἐπαναστάσεις αἱ ἐξ ἑκατέρου μέρους τῶν κροτάφων πρὸς τοῖς τέρμασι πεφυκυῖαι, ὧν τὰ μὲν τρήματα πόροι ἀκουστικοὶ δι' ὧν ἀκούομεν, τὰ δ' ἐκκρεμῆ καὶ σαρκώδη λοβοί, τὰ δὲ χονδρώδη καὶ ἀνωτάτω πτερύγια, ἕλικες δὲ τὰ ἐντεῦθεν συνάπτοντα τὴν περιφέρειαν, ἀνθέλικες δὲ τὰ ἐν μέσῳ ὑπεραίροντα μετὰ τὴν ἕλικα παρὰ τὴν κοιλότητα, κόγχη δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἀνθέλικος κοῖλον, τὸ δ' ἀπέναντι τῆς κόγχης ἔξαρμα παρὰ τὸ πέρας τοῦ κροτάφου τράγος, τὸ δ' ἀντικρὺ τούτου παχὺ πέρας τῆς ἀνθέλικος ἀντίτραγος...[30]

Η πρώτη πλήρης δημοσιευμένη ανατομική περιγραφή του ωτός αποδίδεται στον Ιταλό ανατόμο και χειρουργό Antonio Valsalva (1666–1723), στο έργο του The Aura Humanus Tractatus" το 1717.[31]

[28] Ρούφος: Περί ὀνομασίας τῶν τοῦ ἀνθρώπου μορίων, 45.
[29] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 701.
[30] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 25:1,16.
[31] Gori L, Firenzuoli F. Ear acupuncture in European traditional medicine. *Evid Based Complement Alternat Med 2007*;4(S1):14.

ΤΡΑΥΜΑΤΑ ΠΤΕΡΥΓΙΩΝ ΩΤΩΝ

Ο Γαληνός τονίζει ότι σε περιπτώσεις τραυματισμού των πτερυγίων των ώτων (*τεθλασμένων ὤτων*), πρέπει να αποφεύγονται τα πιεστικά επιθέματα για να μην παρακωλύεται η αιμάτωση,[32] αλλιώς προκαλείται πόνος και αίσθημα δυσφορίας:

> ...Ὅταν οὖν τάμῃ τις τὸ οὖς, πάντων μὲν καταπλασμάτων καὶ πάσης τῆς μετώσιος ἀπέχεσθαι χρή. ἰητρεύειν δὲ ἢ ἐναίμοις ἢ ἄλλῳ, ὅ τι μήτε βάρος μήτε πόνον παρασχήσει... Ἐπεὶ ξηρόν ἐστι μόριον τὸ οὖς καὶ διὰ τοῦτο τῶν ξηραινόντων δεῖται φαρμάκων, χρὴ μέντοι οὐ μέγαν τοῦ προσήκοντος αὐτὸ ξηραίνειν, ὅταν ἐπὶ τὸ τέμνειν εὐθέως τὰ φάρμακα προσφέρωνται. τεῖνον γὰρ ἐργάζεται μηδὲν ἔχοντα παρηγορικὸν, οὐ μὴν οὐδὲ βαρύνεσθαι χρὴ τὸ οὖς τῷ ἐπιτιθεμένῳ ὄγκῳ· καὶ γὰρ τὰ ὦτά γ' ὀδυνᾶται καὶ ἅμα ἀσηρόν...[33]

Ο Γαληνός διασώζει επίσης την περιγραφή του Αρχιγένους του Απαμέως (2ος αιώνας μ.Χ.), ο οποίος προτείνει καταπλάσματα από διάφορες ουσίες για τη συντηρητική αντιμετώπιση των *τεθλασμένων ὤτων*. Για παράδειγμα προτείνει την εφαρμογή μη ερεθιστικής κηραλοιφής από σμύρνα, λίβανο, κυανούν χώμα (*μέλαινα γη*) και δριμύ όξος ή επίθεματα από ψιμμύθιο[34], σέλινο και μέλι ή θειάφι, σμύρνα, λίβανο και υγρή πίσσα:

> ...Πρὸς δὲ τὰ τῶν ὤτων ἔξωθεν τοῦ πόρου πάθη Ἀρχιγένης μὲν οὕτως ἔγραψεν. ἐπὶ δὲ τῶν τεθλασμένων ὤτων, σμύρναν, λίβανον, γῆν μέλαιναν ἧ τινες σμῶνται σὺν ὄξει δριμεῖ, εὖ ἑνώσας κηρωτῆς πάχος κατάπλασσε καὶ μὴ ἐρέθιζε μηδαμῶς. ἢ ψιμμυθίου καὶ σελίνου σπέρμα ἴσα μετὰ μέλιτος κατάχριε, τινὲς ἀψίνθιον ἀντὶ ψιμμυθίου γράφουσιν. ἢ θεῖον ἄπυρον, σμύρναν καὶ λίβανον μετὰ πίσσης ὑγρᾶς σπλήνιον ἐπιτίθει...[35]

Άλλες ουσίες με «κολλητική» δράση για επιτάχυνση της επούλωσης κατά δεύτερο σκοπό που αναφέρονται από τον Αρχιγένη (και αργότερα και από τους Αέτιο και Ορειβάσιο) για τα τραύματα των πτερυγίων είναι οι εξής: τεκτονική κόλλα, άσφαλτος, αλόη, μάννα, βοτάνη κοτυληδόνος, τραγάκανθος, καθαρισμένα πικραμύγδαλα, χαλβάνη, κάρυ, δρύινος ίξος, λιβανωτός, μίσυ κ.ά. Αυτές χρησιμοποιούνται κυρίως ως μείγματα ουσιών σε μορφή επιθεμάτων και αλοιφών.

> …ἢ κόλλαν τεκτονικὴν καὶ ἄσφαλτον ὁμοίως, ἔνιοι καὶ μάνναν μίσγουσιν. ἢ τῇ Ἀσκληπιαδείῳ χρῶ κεφαλικῇ. ἢ τοῖς πρὸς τὰ αἰδοῖα τροχίσκοις κατάχριε. ἐφ' ὧν δὲ τέθλασται τὰ ὦτα, πληρώσας ἔσωθεν τὴν κοιλότητα τὴν προχειροτέραν τοῦ χόνδρου, γῆς κεραμικῆς τῇ ἑξῆς, ὅταν ξηρανθῇ, στρύχνον μετὰ ψιμμυθίου ἐπάλειφε μέχρι καταστῇ. ἐπὶ δὲ τῶν περὶ τὰ ὦτα τραυμάτων καὶ διαιρέσεων ἐγχονδρίσας ἐπιμελῶς ἀγκτηρίασον, εἶτα τοῖς ἀφλεγμάντοις καὶ τῇ λοιπῇ κολλητικῇ ἀγωγῇ χρῶ. τὰ δὲ φλεγμαίνοντα τρήματα τῶν λοβῶν ἐπὶ παίδων, ἐλαίῳ ἐν χαλκῷ λύχνῳ ἰωθέντι καταχρίων ὑγιάσεις. Ἀσκληπιάδης δὲ τούτῳ πρὸς ὦτα τεθλασμένα ἐχρήσατο. κοχλίας τοὺς μικροὺς σὺν τοῖς

[32] Αναγνωστόπουλος Μ., Η ωτορινολαρυγγολογία του Γαληνού, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1986, σ.29.
[33] Γαληνός: Εἰς τό Ἱπποκράτους περί ἄρθρων ὑπόμνημα, G. C. Kühn, XVIII A, 701.
[34] ψιμμύθιον= ο ανθρακικός μόλυβδος, λευκή βαριά κόνις χρησιμοποιούμενη προς λεύκανση της επιδερμίδας και παρασκευή αλοιφών και εμπλάστρων. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΕ', σ.7993.
[35] Γαληνός: Περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους, G. C. Kühn, XII, 661.

ὀστράκοις τρίψας καὶ μίλτῳ χρώσας ἐπιτίθει. ἄλλο. ◎ ἀλόης μέρος α′. κόλλης τεκτονικῆς ἑψημένης μετ′ ὄξους μέρος α′. μίξας ἐπιτίθει, ἔνιοι καὶ μάνναν μίσγουσιν. [Ἐπιθέματα πρὸς τεθλασμένα ὦτα.] ◎ Κοτυληδόνος βοτάνης ◎ η′. ἀμυγδάλων πικρῶν κεκαθαρμένων ◎ β′. τραγακάνθου ◎ β′. ὄξει διαλύσας ἀναλάμβανε ἰξῷ δρυΐνῳ, ἔπειτα ἐμπλάσας ἐπιτίθει. ἢ κηροῦ ◎ η′. χαλβάνης ◎ η′ κάρυος ◎ η′. ἰξοῦ δρυΐνου ◎ ιστ′. λιβανωτοῦ ◎ η′. μίσυος ὀπτοῦ ◎ η′. συντίθει καὶ χρῶ…[36]

Ο Διοσκουρίδης συνιστά και αυτός επίπαση διαφόρων μειγμάτων από βολβούς, *άλφιτον*, σμύρνα, θειάφι, οίνο, λίβανο, πίσσα καθώς και λείο σήσαμο ή βρασμένο άλευρο (χόνδρῳ ἑφθῷ) σε εκτεταμένες φλεγμονές:

...τὰ δὲ τεθλασμένα τῶν ὠτίων ἰῶνται μὴ ἐῶντες διαπυίσκειν καὶ εἰ διαπυήσειεν, διαφοροῦντες βολβοὶ σὺν ἀλφίτῳ καταπλασσόμενοι· σμύρνα σὺν κοχλίου σαρκί, θεῖον ἄπυρον σὺν σμύρνῃ καὶ οἴνῳ καὶ λιβάνῳ καὶ πίσσῃ καταχριόμενον· ἐὰν δὲ ἐρυθήματα ᾖ καὶ φλεγμοναὶ μεγάλαι, σησάμῳ λείῳ κατάπλασσε ἢ χόνδρῳ ἐν ὄξει ἑφθῷ...[37]

ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΩΤΩΝ («ΚΟΛΟΒΩΜΑΤΑ»)

Ο Ορειβάσιος προτείνει για τα ελλείμματα των ώτων, τεχνική αποκατάστασης με δημιουργία κρημνού τύπου Η, όπως και για τα ελλείμματα της ρινός, της οφρύος, της μετωπιαίας χώρας και της παρειάς:

...παραπλησία δ′ ἡ κατὰ τὰ ὦτα τῶν κολοβωμάτων ἐστὶ διόρθωσις...

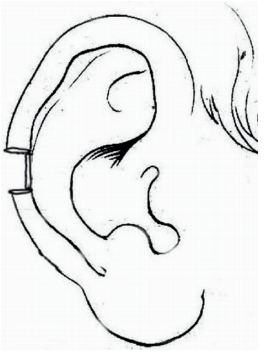

15. Τετραγωνισμός του ελλείμματος στο πτερύγιο.

Έτσι, το αρχικό έλλειμμα σχηματοποιείται σε μορφή τετραγώνου, του οποίου τα κάθετα σκέλη επεκτείνονται και μετά από υποσκαφή συμπλησιάζονται *(εικ. 15-16)*.[38] Η τεχνική αυτή, όπως προαναφέρθηκε, διασώζεται μεν στα κείμενα του Ορειβασίου, αλλά πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Άντυλλο (1ος αιώνας μ.Χ.).[39]

Σε σύνθετα ελλείμματα, όπου εκτός από δέρμα υπάρχει και έλλειμμα χόνδρινου ιστού, ο Ορειβάσιος συστήνει την περικοπή του χόνδρου πριν τη μεταφορά του δέρματος, ώστε να αντιστοιχεί το μεταφερόμενο ιστοτεμάχιο με την κοιλότητα του ελλείμματος, εξασφαλίζοντας ικανοποιητικό αισθητικό αποτέλεσμα:

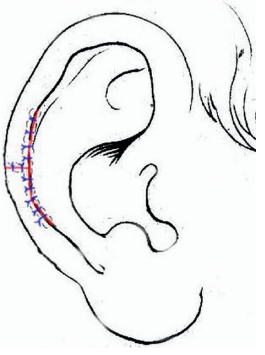

16. Αποκατάσταση ωτιαίων πτερυγίων: Συμπλησίαση και συρραφή.

...όπόταν μέντοι γε μὴ μόνον τὸ δέρμα, ἀλλὰ καὶ ὁ χόνδρος αὐτὸς ἐλλείπῃ, εἴτε κατὰ τὰ ὦτα, εἴτε κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ῥινός, χρὴ πρὸ τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ δέρματος περικόπτειν τὸν χόνδρον αὐτόν, ὥστε ἀπευ-

[36] Γαληνός: Περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους, G. C. Kühn, XII, 662.
[37] Διοσκουρίδης: Περί εύπορίστων απλών τε καί συνθέτων φαρμάκων, 1:62.
[38] Daremberg C, Bussemaker U. Oeuvres d' Oribase, Paris, 1862, vol.4, p58.
[39] Daremberg C, Bussemaker U. Oeuvres d' Oribase, Paris, 1862, vol.4, p56.

θύνεσθαι κατὰ ποσὸν τὴν γενομένην τοῦ κολοβώματος κοιλότητα· οὕτω γὰρ ἐπαχθέντος τοῦ δέρματος, οὐκ ἀπρεπὲς φανεῖται τὸ ἀποτέλεσμα...[40]

Ο Γαληνός προσδιορίζει με τον όρο «κολοβώματα» τα ελλείμματα της ρινός, των χειλέων και των ώτων. Για την αποκατάστασή τους συνιστά υποσκαφή, συμπλησίαση και συρραφή των τραυματικών χειλέων μετά τη νεαροποίησή τους και την αφαίρεση των «τετυλωμένων» (των νεκρωμένων δηλαδή και σκληρών) τμημάτων.

...περί κολοβωμάτων: οὕτως γὰρ ὀνομάζουσι τὰ κατὰ χεῖλος ἢ πτερύγιον ῥινὸς ἢ οὖς ἐλλείποντα. μεθοδεύεται γάρ πως καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν ὑποδερόντων ἑκατέρωθεν τὸ δέρμα, μετὰ δὲ τοῦτο ἐπαγόντων καὶ συναγόντων ἀλλήλοις τὰ χείλη τῶν δερμάτων, ἀφαιρούντων τε τὸ τετυλωμένον ἑκατέρου, κἄπειτα ῥαπτόντων τε καὶ κολλώντων...[41]

Η ίδια τεχνική, υιοθετήθηκε σχεδόν αυτολεξεί και από τον Παύλο Αιγινήτη, πέντε αιώνες αργότερα:

...τὰ δὲ κολοβώματα τὰ περὶ τὸ οὖς ἢ τὰ χείλη μεθοδεύεται πρῶτον μὲν ὑποδερόντων ἡμῶν κάτωθεν τὸ δέρμα, μετὰ δὲ τοῦτο συναγόντων ἀλλήλοις τὰ χείλη τῶν τραυμάτων ἀφαιρούντων τε τὸ τετυλωμένον, ἔπειτα ῥαπτόντων τε καὶ κολλώντων...[42]

καθώς και από τους Άραβες ιατρούς Ραζή και Abulcasis.[43]

ΥΠΕΡΣΑΡΚΩΜΑΤΑ ΩΤΩΝ

Τα «υπερσαρκώματα» είναι εκβλαστήσεις που μπορεί να εντοπίζονται εκτός των άλλων και στο έξω ους (κυρίως στον έξω ακουστικό πόρο). Ορισμένοι ερευνητές αναφέρονται στα ογκίδια αυτά με τον όρο «πολύποδες» του έξω ακουστικού πόρου,[44] όμως στα αρχαία κείμενα ο όρος *πολύπους* χρησιμοποιείται για να περιγράψει μόνο τους ρινικούς πολύποδες. [45]

Τα ωτιαία υπερσαρκώματα, αναφέρονται από τον Ορειβάσιο, τον Αέτιο, το Διοσκουρίδη και τον Αιγινήτη. Η θεραπεία τους είναι συντηρητική, με επίπαση διαφόρων ουσιών με *μηλωτρίδα* ή *έριο* στον έξω ακουστικό πόρο. Η περιγραφή του Αετίου («Πρὸς τὰ ἐν ὠσὶν ὑπερσαρκώματα»), διασώζει τις αναφορές των προγενεστέρων του Ηρακλείδη του Ταραντίνου και Απολλωνίου του Μεμφίτου, που προτείνουν καταπλάσματα από συστατικά όπως τα οξείδια του χαλκού (*ιός* και *λεπίς χαλκού*), ο *ελλέβορος ο μέλας*, το *χαλκανθές* (θειϊκός χαλκός), η *σχιστή στυπτηρία*, το *κόμμι*, η *Λημνία σφραγίς* (μείγμα πυριτικής αργίλου, αργιλίου και οξειδίου του σιδήρου) κ.ά.

[40] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:26.
[41] Γαληνός: Περὶ θεραπευτικῆς μεθόδου, G. C. Kühn, X, 1002.
[42] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:26.
[43] Adams F. On maimed parts (section 26), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p292.
[44] Pappas DG: Otology through the ages. *Otolaryngol Head Neck Surg 1996; 114(2):173–196.*
[45] Lascaratos J, Assimakopoulos D. From the roots of otology: Diseases of the ear and their treatment in Byzantine times (324-1453 AD). *Am J Otol 1999;20(3):400.*

ΑΤΡΗΣΙΑ ΕΞΩ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ ΠΟΡΟΥ

Η ατρησία του έξω ακουστικού πόρου περιγράφεται στο 23ο κεφάλαιο του 6ου βιβλίου της *Επιτομής (εικ.17)* και διακρίνεται σε συγγενή και επίκτητη. Στη συγγενή, ένας υμένας αποφράσσει τον αυλό του έξω ακουστικού πόρου είτε επιφανειακά είτε εν τω βάθει, ενώ στην επίκτητη το αίτιο είναι συνήθως κάποιο ογκίδιο («υπερσάρκωμα») επί εδάφους προηγηθείσας εξέλκωσης (βλ. παραπάνω). Σύμφωνα με τον Αιγινήτη, όταν ο υμένας βρίσκεται εν τω βάθει, η προσπάθεια χειρουργικής διάνοιξης είναι επικίνδυνη και πρέπει να γίνεται με κάποιο λεπτό εργαλείο, ενώ σε περίπτωση που βρίσκεται επιφανειακά, η εκτομή μπορεί να γίνει με το *σκολοπομαχαίριο*.[46] Το υπερσάρκωμα μπορεί να εκταμεί με τη βοήθεια του *πτερυγοτόμου* ή του *πολυπικού σπαθίου* και στη συνέχεια εφαρμόζεται με τη βοήθεια σπειροειδούς τμήματος υφάσματος (*στρεπτὸν ἐκ ῥάκους*) κατάπλασμα από νερό, χαλκίτιδα ή σκόνη ανάλογης δράσης για να εμποδιστεί η επανεμφάνισή του:

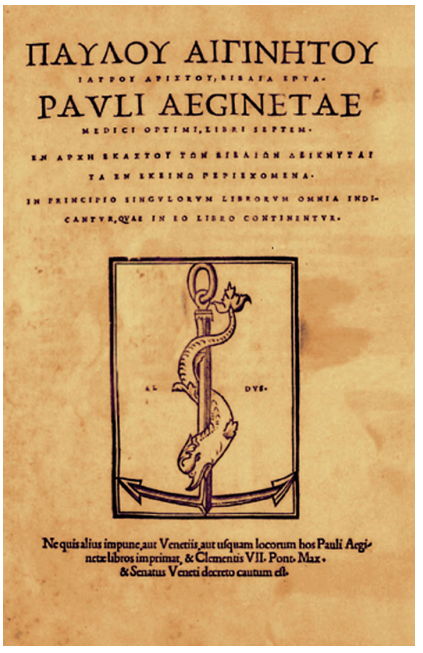

17. Η έκδοση της Επιτομής του Αιγινήτη από τον Άλδο Μανούτιο.

> ...Τοῦτο τὸ πάθος ἐκ γενετῆς συνίσταται ὑμένος τινὸς τὸν ἀκουστικὸν ἐμφράττοντος πόρον, ποτὲ μὲν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ποτὲ δὲ καὶ ἐν βάθει, καὶ ὕστερον ἐπιγίνεται προηγησαμένης κατὰ τὸν πόρον ἑλκώσεως· ὑπερσάρκωμα γὰρ ἐπιφυὲν ἐμφράττει αὐτόν. εἰ μὲν οὖν διὰ βάθους ὁ ἐμποδίζων ὑμὴν εἴη, δυσχερὴς ἡ ἐγχείρησις· πειρατέον δὲ ὅμως λεπτῷ τινι ὀργάνῳ τοῦτον διατέμνειν. εἰ δὲ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῷ σκολοπομαχαιρίῳ τοῦτον διελόντες, εἰ χρεία, καὶ περιέλωμεν. εἰ δέ γε σαρκὸς ἐπίφυσις εἴη, καὶ ταύτην πτερυγοτόμῳ ἢ τῷ πολυπικῷ σπαθίῳ περιέλωμεν· εἶτα στρεπτὸν ἐκ ῥάκους πρὸς τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ πόρου ποιήσαντες βρέξομεν ἐν ὕδατι καὶ περικυλίσαντες λείᾳ χαλκίτιδι ἢ τοιούτῳ τινὶ ξηρίῳ καθήσομεν εἰς τὸν πόρον ὑπὲρ τοῦ μὴ πάλιν γενέσθαι τὴν σάρκωσιν... [47]

Η περιγραφή αυτή του Αιγινήτη έχει θεωρηθεί λανθασμένα ως περιγραφή μικρωτίας.[48] Η μικρωτία όμως είναι μια διαφορετική κλινική οντότητα, η οποία συνίσταται σε συγγενή απλασία του πτερυγίου του έξω ωτός, η οποία αρκετές φορές, αλλά όχι πάντα, συνδυάζεται με ατρησία του έξω ακουστικού πόρου.

Η ατρησία του έξω ακουστικού πόρου και η αντιμετώπιση της περιγράφεται επίσης αναλυτικά από τον Κέλσο και μοιάζει πολύ με του Αιγινήτη, καθώς κι αυτός τη διακρίνει σε επιπολής και εν τω βάθει, προτείνοντας τη χρήση μήλης για τον καθο-

[46] σκολοπομαχαίριον= είδος οξέος χειρουργικού μαχαιριδίου, εν είδει *σκόλοπος* (= πάν σώμα επίμηκες είς οξύ απολήγον). Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΓ', σ.6576.

[47] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:23.

[48] Davis JE. History of the aesthetic surgery of the ear. *Aesth Plast Surg 1978;2:80.*

ρισμό του βάθους. Για τη δεύτερη θεωρεί ότι κάθε παρέμβαση, μπορεί να αποδειχτεί ακόμα και θανατηφόρα, ενώ για τις επιπολής ατρησίες προτείνει την αποκατάσταση της επικοινωνίας με χρήση νυστεριού, καυτηρίασης ή καυστικών ουσιών. Στη συνέχεια, η επικοινωνία διατηρείται ανοιχτή με τοποθέτηση κάποιου ξένου σώματος δίκην καθετήρα, μέχρι το τραύμα να επουλωθεί κατά δεύτερο σκοπό.[49]

Οι περιγραφές του Κέλσου και του Αιγινήτη για την ατρησία, επηρέασαν πάρα πολύ την Αραβική Ιατρική. Έτσι, ο Abulcasis, ο Avicenna και ο Haly Abbas, αναφέρονται στην επέμβαση χρησιμοποιώντας σχεδόν τους ίδιους με αυτούς όρους, με τον Abulcasis να τονίζει τη χειρουργική διάνοιξη με καυτήριο επί εν τω βάθει ατρησίας.[50] Η ίδια τεχνική υιοθετήθηκε και από τον Fabricius ab Acquapendente, το μεγαλύτερο Ιταλό χειρουργό της Αναγέννησης, ο οποίος μάλιστα παραδέχεται ότι ποτέ δεν επιχείρησε διάνοιξη σε εν τω βάθει ατρησία.[51]

Παρά τις εκτενείς αυτές περιγραφές των Γαληνού, Ορειβασίου, Αετίου και Αιγινήτη που αφορούν επεμβάσεις στα ώτα, οι Rugiu και Sykes στο βιβλίο τους "A History of Plastic Surgery" (2007), σημειώνουν με έμφαση ότι «δεν υπάρχουν αναφορές στην επανόρθωση του ωτός στην Αιγυπτιακή και Αρχαία Ελληνική ιατρική βιβλιογραφία»[52], ενώ οι Manolopoulos *και συν.* (2010) υποστηρίζουν ότι «οι πρώτες προσπάθειες χειρουργικής διόρθωσης της συγγενούς ατρησίας ωτός έγιναν στα μέσα του 19ου αιώνα».[53]

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΥΤΗ

ΑΝΑΤΟΜΙΚΕΣ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Η αγγλική μετάφραση του βιβλίου Sushruta Samhita, περιέχει λεπτομερείς περιγραφές των ανατομικών δομών ολόκληρου του προσώπου (μύες, νεύρα, οστά κλπ). Η τέλεση εξάλλου σημαντικού αριθμού επανορθωτικών ρινοπλαστικών στην αρχαία Ινδία, λόγω της αρκετά διαδεδομένης τιμωρίας της ρινότμησης (βλ. παρακάτω), προϋπέθετε σαφώς καλή γνώση της ανατομίας της περιοχής.[54] Οι αρχαίοι

[49] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p284.
[50] Leclerc L. La chirurgie d'Abulcasis, traduction de l'arabe , Paris, Baillère J.B., 1861, p71-2.
[51] Adams F. On imperforate meatus auditorius (section 23), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p287.
[52] *"…There are no references to reconstruction of the ear in Egyptian medical literature, or in that handed down from the Ancient Greeks or from Alexandria; neither is there any mention in the manuscripts drawn up by the ancient Arab surgeons…"*. In: Santoni-Rugiu P., Sykes P.J. A History of Plastic Surgery, Springer, 2007, p278.
[53] *"...The first surgical attempts to repair congenital aural atresia were made in the middle of the 19th century..."*. In: Manolopoulos L, Papacharalampous GX, Yiotakis I, Protopappas D, Vlastarakos PV, Nikolopoulos TP. Congenital aural atresia reconstruction: a surgical procedure with a long history. *J Plast Reconstr Aesthet Surg 2010; 63(5):775.*
[54] Loukas M, Lanteri A, Ferrauiola J, Tubbs RS, Maharaja G, Shoja MM, Yadav A, Rao VC. Anatomy in ancient India: a focus on the Susruta Samhita. J Anat. 2010 Dec;217(6):648.

Αιγύπτιοι είχαν διαφορετική ορολογία για τη μύτη, τους ρώθωνες, τη ράχη της ρινός, τον οστέινο και το χόνδρινο σκελετό, το ρινικό διάφραγμα και τα πτερύγια, ενώ πίστευαν ότι υπάρχουν τέσσερα αγγεία για τους ρώθωνες, τα δυο από τα οποία περιείχαν αίμα και τα δύο υγρό.[55]

Ο όρος *ρίς* (ή *ρίν*) αναφέρεται 13 φορές στα Ομηρικά έπη και ετυμολογείται από το ρήμα ῥέω[56], αφού σύμφωνα με το Μέγα Ετυμολογικό λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης «*ἐκ γὰρ τῆς ῥινὸς ῥέουσι καὶ κατέρχονται τὰ περιττώματα τῆς κεφαλῆς*».[57]

Οι αναφορές της Ιπποκρατικής Συλλογής στα διάφορα τμήματα της ρινός δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης των ανατομικών γνώσεων των Ιπποκρατικών ιατρών.

Πρώτα απ' όλα αναφέρονται οι *μυκτήρες* (ρώθωνες) στην κάτω επιφάνεια της ρινός, των οποίων η εξέτασή πρέπει να γίνεται για εξακρίβωση της ελεύθερης διάβασης του αέρα:

> ... ὁρῆν δὲ χρὴ καὶ τοὺς μυκτῆρας· ἢν ὁμοίως τὸ πνεῦμα δι' ἀμφοτέρων ἕλκηται...[58]

Η περιγραφή αυτή θεωρήθηκε από άλλους ερευνητές, αποδεικτική της γνώσης της ύπαρξης και του ρινικού διαφράγματος από τους Ιπποκρατικούς ιατρούς.[59]

Η βάση της ρινός, μπορεί σύμφωνα με τον Ιπποκράτη να υποστεί καθίζηση (*ἵζει ἡ ῥίς*) σε περίπτωση αλλοίωσης του οστού της υπερώας και να προκύψει *σιμή*[60] μύτη (*ἄκρη σιμοῦται*).

> ...Ὁκόσοισιν ὀστέον ἀπὸ ὑπερῴης ἀπῆλθε, τουτέοισι μέση ἵζει ἡ ῥίς· οἷσι δὲ, ἔνθεν οἱ ὀδόντες, ἄκρη σιμοῦται...[61]

Υπάρχει περίπτωση όμως η καθίζηση της ρινός να οδηγήσει σε «πλατεία άκρη», δηλαδή μύτη με πεπλατυσμένη βάση[62].

> ...Ὧν μὲν ἐκ τῆς ὑπερῴης ἀπέρχεται, μέση ἵζει ἡ ῥίς· ὧν δὲ οἱ ἄνω ὀδόντες οἱ ἔμπροσθεν, πλατεῖα ἄκρη...[63]

Το χόνδρινο και το οστέινο τμήμα της ρινός, οι πλάγιες επιφάνειές της καθώς και η παραμόρφωση της ράχης ως αποτέλεσμα επιπλεγμένων κακώσεων, περι-

[55] Pahor AL. Ear, nose and throat in ancient Egypt, part II. *J Laryngol Otol 1992; 106(9):773.*

[56] Παπαδάκης Μ., Μανιός Α., Σφακιωτάκης Ε., Τσιφτσής Δ.Δ. Η ετυμολογία της Ομηρικής ανατομικής ορολογίας. *Ελληνική Χειρουργική 2008;80(2):137.*

[57] Μάλιστα η σωστή ορθογραφία είναι με δίφθογγο (ει), αλλά επικράτησε η γραφή με ι επειδή είναι δικατάληκτο (σε -ις και –ιν).

[58] Ιπποκράτης: Περί διαίτης οξέων, 9.

[59] Παπαχρήστος Γ.Χ. Αι ωτορινολαρυγγολογικαί γνώσεις των Ιπποκράτειων ιατρών, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι, 1967, σ.29.

[60] *σιμός= ο έχων την ρίνα πεπλατυσμένην και πεπιεσμένην, τους δε ρώθωνας προς τα έξω προέχοντας, ο πλακουτσομύτης, αντιθ. γρυπός.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΓ', σ.6524.

[61] Ιπποκράτης: Επιδημιών το έκτον, 1:3.

[62] Ο Σκαρλάτος ο Βυζάντιος ορίζει ως *σιμή* την πλακωτή και γυριστή προς τα άνω μύτη, και ως πλατεία την απλώς πεπλατυσμένη μύτη. Παπαχρήστος Γ.Χ. Αι ωτορινολαρυγγολογικαί γνώσεις των Ιπποκράτειων ιατρών, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι, 1967, σ.28.

[63] Ιπποκράτης: Επιδημιών το τέταρτον, 1:19.

γράφονται σαφώς στα κατάγματα της ρινός (βλ. παρακάτω). Τέλος, ο Ιπποκράτης παρέχει αναλυτικές οδηγίες για την εξέταση της ρινός, εξωτερική και εσωτερική (κυρίως με επισκόπηση και ψηλάφηση).

Ο Kühn στο 14ο τόμο της μνημειώδους έκδοσής του για το Γαληνό, περιέχει αναλυτική περιγραφή της εξωτερικής ρινός. Έτσι, η ρίνα ορίζεται ως το τμήμα του σώματος που βρίσκεται μεταξύ των οφθαλμών και αποτελείται στα πλάγια από δύο *μυκτήρες* ή *μυξωτήρες* (*ενν.* οι ρώθωνες), μέσω των οποίων γίνεται η αναπνοή και η όσφρηση, και οι οποίοι καλύπτονται προς τα έξω από τα *πτερύγια* και χωρίζονται από μία ανατομική δομή που ονομάζεται *κίων*:

> ...ἡ δὲ ῥὶς μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν τέτακται, ταύτης δὲ τὰ μὲν ἑκατέρωθεν μυκτῆρες ἢ μυξωτῆρες καλοῦνται, δι' ὧν ἀναπνεῖ τε καὶ ὀσφραίνεται τὰ ζῶα. μυκτήρων δὲ τὰ μὲν ἔξωθεν πτερύγια, τὸ δὲ διορίζον αὐτὰ κίων...[64]

Όσον αφορά το οστέινο τμήμα της ρινός, αναφέρει ότι αποτελείται από δύο οστά, τα οποία ενώνονται μεταξύ τους με δύο ραφές και προς τα κάτω με άλλη ραφή με τους χόνδρους των πλαγίων τμημάτων:

> ...καὶ τὰ τῆς ῥινὸς ὀστᾶ δύο ἐστὶν, ἀφοριζόμενα ταῖς ἀπὸ τοῦ μεσοφρύου καθηκούσαις ῥαφαῖς, ἃς ἄρτι τριττὰς τὰς πάσας ἠρίθμησα κατὰ τὴν τῶν μεγίστων ὀστῶν διήγησιν. ἔστι δὲ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα τρίτη τις ἄλλη παρ' αὐτὰς ῥαφὴ, κοινὴ τῶν ἰδίων αὐτῆς ὀστῶν, ἀπὸ τοῦ μεσοφρύου μὲν ἀρχομένη, φερομένη δ' εὐθεῖα δι' ὅλης αὐτῆς. τὸ κάτω δὲ τῶν ὀστῶν τούτων πέρας ἐπίφυσιν ἔχει χονδρωδῶν σωμάτων λεπτῶν, ἃ καλεῖται πτερύγια...[65]

18. Γαληνός (128-200μ.Χ.).

Επίσης, στο 18ο τόμο της ίδιας έκδοσης, περιγράφονται δύο μικροί μύες που εκφύονται από το *μήλον* (ενν. το ζυγωματικό οστούν)[66] και καταφύονται στα αντίστοιχα ρινικά πτερύγια. Οι μύες αυτοί, όταν συσπώνται διευρύνουν το ρινικό άνοιγμα, ενώ όταν παύουν να ενεργούν η ρίνα επανέρχεται στην κανονική της θέση:

> ...Δύο δὲ ἄλλοι μύες μικροὶ παντάπασιν ἄρχεται μὲν καὶ αὐτοὶ μετὰ τὰ μῆλα, καταφύονται δὲ εἰς τὸ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος τῆς ῥινὸς πτερύγιον ἀνοιγνύντες αὐτήν. συστέλλεται δὲ ὑπ' οὐδενὸς μυὸς ἡ ῥὶς, ἀλλ' ὅταν οἱ προειρημένοι μύες ἐνεργοῦντες παύσωνται, τὴν μέσην τηνικαῦτα κατάστασιν λαμβάνει...[67]

Ο Γαληνός *(εικ. 18)* διακρίνει βάσει μορφολογίας τη ρίνα σε *σιμή* (πεπλατυσμένη) και *γρυπή*[68] (κυρτή), τονίζοντας ότι η πρώτη εμφάνιση

[64] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 702.
[65] Γαληνός: Περί ὀστῶν τοῖς εἰσαγομένοις, G. C. Kühn, II, 750.
[66] *μήλον= το κυρτότερον και προπετέστερον μέρος της παρειάς, διακρινόμενο διά την ερυθρότητα αυτού.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Θ', σ.4669.
[67] Γαληνός: Περί μυών ανατομής, G. C. Kühn, XVIII B, 931.
[68] γρυπός= ο κυρτός, ο καμπύλος και συνεκδ. Επί προσώπων ο έχων κυρτήν, αέτειον την ρίνα, αντιθ. σιμός. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Δ', σ.1704.

είναι συχνότερη σε παιδιά και δίνει την εικόνα μιας πιο εύκαμπτης μύτης, ενώ η δεύτερη είναι πιο άκαμπτη και συχνότερη σε ηλικιωμένους. Επισημαίνει όμως ότι η ευκαμψία μπορεί να καθορίζεται και από τη διαπλαστική δύναμη/ κράση του κάθε ανθρώπου:

> ...οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὅτι τὰ μὲν παιδία σιμότερα, γρυπότεροι δ' οἱ παρακμάζοντες, εὔλογον ὑγροὺς μὲν νομίζειν τοὺς σιμοὺς ἅπαντας, ξηροὺς δὲ τοὺς γρυπούς. ἀλλ' ἐνδέχεται μὲν καὶ τῆς διαπλαστικῆς δυνάμεως ἔργον εἶναι τὸ τοιοῦτον μᾶλλον ἢ τῆς κράσεως...[69]

Η όξυνση της ρινός θεωρείται και από τον Ιπποκράτη και από το Γαληνό, άσχημο προγνωστικό σημείο και μέρος του γνωστού Ιπποκράτειου προσωπείου, (όξυνση ρινός, βαθουλωμένοι οφθαλμοί, τραβηγμένοι κροτάφοι, ψυχρά ώτα με ανεστραμμένα τα πτερύγια, τεντωμένο και σκληρό δέρμα μετωπιαίας χώρας, ωχρό ή μελανό χρώμα δέρματος) που υποδηλώνει βαριά νόσο:

> ...Εἴη δ' ἂν τὸ τοιόνδε· ῥὶς ὀξεῖα, ὀφθαλμοὶ κοῖλοι, κρόταφοι ξυμπεπτωκότες, ὦτα ψυχρὰ καὶ ξυνεσταλμένα, καὶ οἱ λοβοὶ τῶν ὤτων ἀπεστραμμένοι, καὶ τὸ δέρμα τὸ περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε καὶ περιτεταμένον καὶ καρφαλέον ἐόν. Καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ξύμπαντος προσώπου χλωρόν τε ἢ καὶ μέλαν ἐὸν, καὶ πελιὸν, ἢ μολιβδῶδες...[70]

> ...Τῶν κακῶν σημείων ἕν τι τοῦτο πρῶτον ἔγραψε, τὴν ὀξεῖαν ῥῖνα·...[71]

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η φυσιογνωμονική εξαγωγή συμπερασμάτων για διάφορες πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας από τη φυσική εμφάνιση της ρινός,[72] που περιέχεται στο έργο «φυσιογνωμονικά» και εκδόθηκε από τον Foerster τον 19ο αιώνα στη Λειψία.[73] Έτσι, η σιμή μύτη για παράδειγμα αναφέρεται ότι υποδηλώνει ιδιοτροπία και πονηριά, η κυρτή φιλαρχία, η οξεία απλότητα, η κοντή αλαζονεία, ενώ οι άνθρωποι με μεγάλους ρώθωνες («ευρυρώθωνες») θεωρούνταν οκνηροί και ανεπίδεκτοι μαθήσεως:

> ...Ῥὶς σιμὴ τὸν περίεργον καὶ ποικίλον καὶ πονηρὸν δηλοῖ. ῥὶς ὀξεῖα ἁπλοῦ καὶ εὐθέος σημεῖον. ῥὶς ἐπικαμπὴς τὸν φίλαρχον δηλοῖ. ῥὶς σταλαγμὸν οἱονεὶ ἐπ' ἄκρου αὐτῆς ἔχειν φαινομένη τὸν ὀργίλον καὶ ἀμυντικὸν δηλοῖ. ῥὶς κοντὴ τὸν ἀλαζόνα δηλοῖ. εὐρυρώθων ἄνθρωπος ὀκνηρὸς καὶ ἀνεπιτήδειος εἰς τὸ μανθάνειν· εἰ δὲ γυνὴ τοῦτ' ἔχει, πόρνη ἐστὶν ἔξοχος καὶ κλέπτρια. Ῥὶς μεγάλη σημεῖον πολυμήτου, ῥὶς μικρὰ πονηροῦ. ῥὶς κοτζώδης σημεῖον ὀργίλου. ῥὶς ἱερακοειδὴς σημεῖον φιλάρχου καὶ ἀλαζόνος καὶ μωροῦ καὶ φιλαύτου. Ῥὶς καμπύλη ὑπερηφάνου σημεῖον...[74]

Το επίπεδο των ανατομικών γνώσεων των Βυζαντινών ιατρών για την περιοχή πέριξ της ρινός κρίνεται αρκετά υψηλό, όπως φαίνεται από τις περιγραφές του Ρού-

[69] Γαληνός: Περί κράσεων, G. C. Kühn, I, 636.
[70] Ιπποκράτης: Προγνωστικόν, 2.
[71] Γαληνός: Εἰς Ἱπποκράτους προγνωστικὸν ὑπομνήματα, G. C. Kühn, XVIII B, 25.
[72] Παρόμοια σύγχρονη ταξινόμηση της ρινός σε 5 κατηγορίες, ανάλογα με τη μορφολογία της,με φυσιογνωμικές προεκτάσεις της κάθε κατηγορίας, δημοσιεύτηκε από τον John Orlando Roe στα τέλη του 19ου αιώνα
[73] Foerster R., Scriptores physiognomonici Graeci et Latini, vol. 2. Leipzig: Teubner, 1893: 225-232.
[74] Το αρχαίο κείμενο της έκδοσης αυτής, είχε λανθασμένα αποδοθεί τότε στον Αριστοτέλη, αλλά σήμερα ο ανώνυμος αρχαίος Έλληνας συγγραφέας του εν λόγω κειμένου φέρεται υπό τον όρο pseudo-Aristoteles.

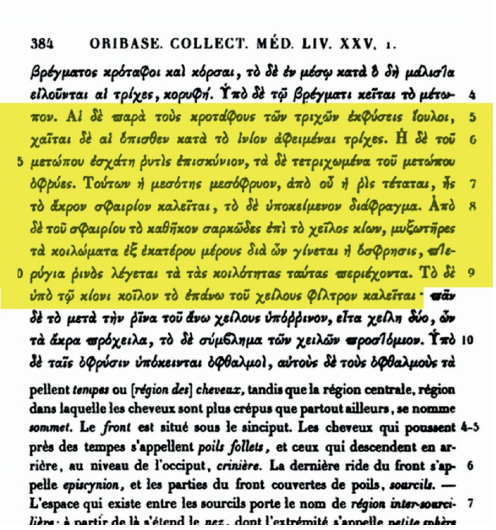

384 ORIBASE. COLLECT. MÉD. LIV. XXV. 1.

βρέγματος κρόταφοι καὶ κόρσαι, τὸ δὲ ἐν μέσῳ κατὰ δὴ μάλιστα εἱλοῦνται αἱ τρίχες, κορυφή. Ὑπὸ δὲ τῷ βρέγματι κεῖται τὸ μέτωπον. Αἱ δὲ παρὰ τοὺς κροτάφους τῶν τριχῶν ἐκφύσεις ἴουλοι, χαῖται δὲ αἱ ὄπισθεν κατὰ τὸ ἰνίον ἀφειμέναι τρίχες. Ἡ δὲ τοῦ μετώπου ἐσχάτη ῥυτὶς ἐπισκύνιον, τὰ δὲ τετριχωμένα τοῦ μετώπου ὀφρύες. Τούτων ἡ μεσότης μεσόφρυον, ἀπὸ οὗ ἡ ῥὶς τέταται, ἧς τὸ ἄκρον σφαιρίον καλεῖται, τὸ δὲ ὑποκείμενον διάφραγμα. Ἀπὸ δὲ τοῦ σφαιρίου τὸ καθῆκον σαρκῶδες ἐπὶ τὸ χεῖλος κίων, μυξωτῆρες τὰ κοιλώματα ἐξ ἑκατέρου μέρους διὰ ὧν γίνεται ἡ ὄσφρησις, πτερύγια ῥινὸς λέγεται τὰ τὰς κοιλότητας ταύτας περιέχοντα. Τὸ δὲ ὑπὸ τῷ κίονι κοῖλον τὸ ἐπάνω τοῦ χείλους φίλτρον καλεῖται· πᾶν δὲ τὸ μετὰ τὴν ῥῖνα τοῦ ἄνω χείλους ὑπόρρινον, εἶτα χεῖλη δύο, ὧν τὰ ἄκρα παρόχειλα, τὸ δὲ σύμβλημα τῶν χειλῶν προσόμιον. Ὑπὸ δὲ ταῖς ὀφρύσιν ὑπόκεινται ὀφθαλμοί, αὐτοὺς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰ

pellent *tempes* ou [*région des*] *cheveux*, tandis que la région centrale, région dans laquelle les cheveux sont plus crépus que partout ailleurs, se nomme *sommet*. Le *front* est situé sous le sinciput. Les cheveux qui poussent près des tempes s'appellent *poils follets*, et ceux qui descendent en arrière, au niveau de l'occiput, *crinière*. La dernière ride du front s'appelle *episcynion*, et les parties du front couvertes de poils, *sourcils*. — L'espace qui existe entre les sourcils porte le nom de *région inter-sourcilière*; à partir de là s'étend le nez, dont l'extrémité s'appelle *petite sphère*

19. Οι περί της ανατομίας της ρινός γνώσεις του Ορειβασίου (εκδ.Daremberg).

φου του Εφέσιου και του μεταγενέστερού του Ορειβάσιου *(εικ.19)*, που αναπαράγει αυτολεξεί την περιγραφή του πρώτου. Έτσι, οι δύο αυτοί ιατροί δίνουν αναλυτικούς ορισμούς των περισσότερων ανατομικών δομών του προσώπου, συμπεριλαμβανομένων του *επισκυνίου* (η τελευταία ρυτίδα του μετώπου), των *οφρύων* (τα μέρη του μετώπου με τριχοφυία) και του *μεσοφρύου* (το μεταξύ των οφρύων μέρος). Για τη ρίνα αναφέρουν ότι εκτείνεται από το μεσόφρυο μέχρι το *σφαιρίον* (δηλ. το ακρορρίνιο), το οποίο ενώνεται με το άνω χείλος με τον *κίονα* (στυλίδα). Οι *μυξωτήρες* (δηλ. οι ρώθωνες) είναι οι κοιλότητες που επιτρέπουν την όσφρηση και περιέχονται στα *πτερύγια* ενώ μεταξύ στυλίδας και άνω χείλους υπάρχει το *φίλτρο*.

> ...ἡ δὲ τοῦ μετώπου ἐσχάτη ῥυτὶς ἐπισκύνιον, τὰ δὲ τετριχωμένα τοῦ μετώπου ὀφρύες. τούτων ἡ μεσότης μεσόφρυον, ἀφ' οὗ ἡ ῥὶς τέταται, ἧς τὸ ἄκρον σφαιρίον καλεῖται, τὸ δ' ὑποκείμενον διάφραγμα. ἀπὸ δὲ τοῦ σφαιρίου τὸ καθῆκον σαρκῶδες ἐπὶ τὸ χεῖλος κίων, μυξωτῆρες τὰ κοιλώματα ἐξ ἑκατέρου μέρους δι' ὧν γίνεται ἡ ὄσφρησις, πτερύγια ῥινὸς λέγεται τὰ τὰς κοιλότητας ταύτας περιέχοντα τὸ δ' ὑπὸ τῷ κίονι κοῖλον <τὸ> ἐπάνω τοῦ χείλους φίλτρον καλεῖται·...[75]

Οι περισσότεροι από τους ανατομικούς αυτούς όρους (επισκύνιο, οφρύς, μεσόφρυο, ρις, φίλτρο) χρησιμοποιούνται αυτούσιοι ακόμα και σήμερα.

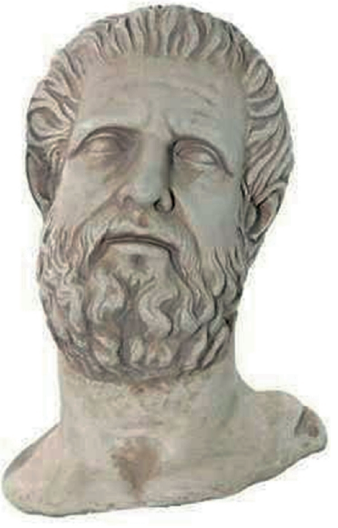

20. Ο πατέρας της Ιατρικής.

ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ-ΚΑΚΩΣΕΙΣ ΡΙΝΟΣ

Στον αιγυπτιακό πάπυρο Edwin-Smith περιγράφονται τρεις περιπτώσεις καταγμάτος της ρινός και η αντιμετώπισή τους.[76] Από τους αρχαίους Έλληνες και Βυζαντινούς ιατρούς τα περιγράφουν με χρονολογική σειρά οι Ιπποκράτης, Σωρανός ο Εφέσιος, Γαληνός, Ορειβάσιος και Παύλος Αιγινήτης.

Ο Ιπποκράτης *(εικ.20)* στο έργο του «Περί άρθρων» αφιερώνει πέντε κεφάλαια για τα απλά και επιπλεγμένα ρινικά κατάγματα, υποδεικνύοντας και την καταλληλότερη θεραπευτική παρέμβαση σε κάθε περίπτωση. Ρινικές κακώσεις περιγράφονται και στο «Μοχλικόν», που είναι μια σύνοψη των έργων «Περί άρθρων» και «Περί αγμών».

[75] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 25:1,6.
[76] Pahor AL. Ear, nose and throat in ancient Egypt, part II. *J Laryngol Otol 1992;106(9):773.*

Κατ' αρχήν, ο Ιπποκράτης επισημαίνει με έμφαση (δύο φορές μάλιστα), ότι η ανάταξη του κατάγματος πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν γρηγορότερα, εντός ωρών ή της πρώτης ημέρας:

> ...Κάρτα γὰρ οἵη τε ῥὶς καταγεῖσα ἀναπλάσσεσθαι, μάλιστα μὲν αὐθήμερος, ἢν δὲ μὴ, ὀλίγῳ ὕστερον...[77]

> ...Ῥὶς δὲ κατεαγεῖσα ἀναπλάσσεται, εἰ οἷόν τε, αὐθωρόν...[78]

Η ποικιλία των διαφόρων επιδέσμων είναι πολύ μεγάλη. Η εφαρμογή όμως πολύπλοκων επίδεσεων είναι ανόητη και μπορεί μεν να προκαλεί ικανοποίηση στον ασθενή και στον ιατρό τις πρώτες μία-δύο ημέρες, αλλά μετά ο ασθενής δυσανασχετεί, επειδή η φόρτιση είναι ενοχλητική. Η επίδεση σ' αυτήν την περίπτωση, δυσχεραίνει τη θεραπεία, επειδή επιβαρύνει την καθίζηση της ράχης που πιθανόν να έχει προκληθεί από το κάταγμα:

> ...ἐπιδεσίων γάρ ἐστιν αὕτη ποικιλωτάτη.....οἱ τὴν ἀνόητον εὐχειρίην ἐπιτηδεύοντες ἄσμενοι ῥινὸς κατεαγυίης ἐπιτυγχάνουσιν, ὡς ἐπιδήσωσιν. Μίαν μὲν οὖν ἡμέρην, ἢ δύο, ἀγάλλεται μὲν ὁ ἰητρὸς, χαίρει δὲ ὁ ἐπιδεδεμένος· ἔπειτα ταχέως μὲν ὁ ἐπιδεδεμένος κορίσκεται, ἀσηρὸν γὰρ τὸ φόρημα·...Ποιέει δὲ ἡ ἐπίδεσις ἡ τοιαύτη πάντα τἀναντία τοῦ δέοντος·...τοῦτο μὲν γὰρ, ὁκόσοι σιμοῦνται διὰ τὴν κάτηξιν, δηλονότι, εἰ ἄνωθέν τις μᾶλλον πιέζοι, σιμώτεροι ἂν ἔτι εἶεν·....[79]

Η επίδεση κρίνεται περιττή και στην περίπτωση κατά την οποία το κάταγμα αφορά το χόνδρο ή το τμήμα πάνω από αυτόν και προκαλεί κάμψη προς τα δεξιά ή αριστερά:

> ...ὅσοισι παραστρέφεται ἢ ἔνθα ἢ ἔνθα ἡ ῥὶς, ἢ κατὰ τὸν χόνδρον, ἢ ἀνωτέρω, δηλονότι οὐδὲν αὐτοὺς ἡ ἄνωθεν ἐπίδεσις ὠφελήσει, ἀλλὰ καὶ βλάψει μᾶλλον·...

Η επίδεση όμως είναι χρήσιμη όταν αφορά σε κακώσεις των μαλακών μορίων του μέσου της ρινός και μικρά κατάγματα του υποκείμενου οστού. Έτσι, σχηματίζεται ύβος (*ἐπιπώρωμα*), η μύτη γίνεται ανώμαλη και κυρτή (*ὀκριοειδεστέρη*) και συνίσταται η επίθεση καταπλάσματος από κερί και η ελαφρά επίδεση:

> ... Ἄγχιστα δὲ ἡ ἐπίδεσίς μοι δοκέῃ ἄν τι ποιέειν, εἰ κατὰ μέσην τὴν ῥῖνα, κατὰ τὸ ὀξὺ, ἀμφιφλασθείη ἡ σὰρξ κατὰ τὸ ὀστέον, ἢ εἰ κατὰ τὸ ὀστέον μικρόν τι σίνος εἴη, καὶ μὴ μέγα· τοῖσι γὰρ τοιούτοισιν ἐπιπώρωμα ἴσχει ἡ ῥὶς, καὶ ὀκριοειδεστέρη τινὶ γίνεται·...σπληνίον ἐπιτείναντα κεκηρωμένον, ἔπειτα ὡς ἀπὸ δύο ἀρχέων ἐπιδέεται, οὕτως ὀθονίῳ ἐς ἅπαξ περιβάλλειν...[80]

Γενικά ο Ιπποκράτης είναι υπέρ της χρήσης μιας ζύμης από αλεύρι σίτου φετινής σοδειάς (*σητανίῳ*) αντί οποιασδήποτε μορφής επίδεσης. Η προσθήκη στη ζύμη μικρής ποσότητας *κόμμεως* ή η αραίωσή της με υδατικό διάλυμα *μάννης*, την καθι-

[77] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 37.
[78] Ιπποκράτης: Μοχλικός, 2.
[79] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 35.
[80] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 36.

στά στερεότερη, ικανή να εξασφαλίσει σταθερότητα δίκην στηρικτικού νάρθηκα:

> ...Ἀρίστη μέντοι ἰητρείη, τῷ ἀλήτῳ, τῷ σιτανίῳ, τῷ πλυτῷ, γλίσχρῳ, πεφυρημένῳ, ὀλίγῳ, καταπλάσσειν τὰ τοιαῦτα· χρὴ δὲ, ἢν μὲν ἐξ ἀγαθῶν ἔῃ τῶν πυρῶν τὸ ἄλητον καὶ εὐόλκιμον, τούτῳ χρέεσθαι ἐς πάντα τὰ τοιαῦτα· ἢν δὲ μὴ πάνυ ὅλκιμον ἔῃ, ὀλίγην μάννην ὕδατι ὡς λειοτάτην διέντα, τούτῳ φυρᾷν τὸ ἄλητον, ἢ κόμμι πάνυ ὀλίγον ὡσαύτως μίσγειν...

Τα κατάγματα που αφορούν τους χόνδρους μπορούν να αναταχθούν είτε μέσω της εισαγωγής βύσματος μέσα στους ρώθωνες, είτε μέσω χειρισμών με τα δάκτυλα εντός της ρινικής κοιλότητας:

> ...Ὁκόσοισι μὲν οὖν ῥὶς ἐς τὸ κάτω καὶ ἐς τὸ σιμὸν ῥέπουσα κατεαγῇ, ἢν μὲν ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν μέρεος κατὰ τὸν χόνδρον ἵζηται, οἷόν τέ ἐστι καὶ ἐντιθέναι τι διόρθωμα ἐς τοὺς μυκτῆρας· ἢν δὲ μὴ, ἀνορθοῦν μὲν χρὴ πάντα τὰ τοιαῦτα, τοὺς δακτύλους ἐς τοὺς μυκτῆρας ἐντιθέντα, ἢν ἐνδέχηται·...[81]

21. Η ανάταξη των ρινικών καταγμάτων.

Όταν όμως το πάχος των δακτύλων δεν επιτρέπει την εισαγωγή τους στους ρώθωνες, χρησιμοποιείται ένα ειδικό γι' αυτό το σκοπό εργαλείο, το *υπάλειπτρον*, το οποίο προωθούμενο φτάνει μέχρι την καταγματική επιφάνεια. Έτσι, με σύγχρονη εξωτερική πίεση στη μύτη από τα δάκτυλα του άλλου χεριού και προς τις δυο κατευθύνσεις, γίνεται προσπάθεια ανάταξης *(εικ. 21)*, την οποία ακολουθεί η τοποθέτηση βύσματος από *έριο* (δέρμα ζώου) που σταθεροποιεί το σχήμα της ρινικής κοιλότητας:

> ...ἢν δὲ μὴ, παχὺ ὑπάλειπτρον μὴ ἐς τὸ ἔμπροσθεν τῆς ῥινὸς ἀνάγοντα τοῖσι δακτύλοισιν, ἀλλ' ᾗ ἵδρυται· ἔξωθεν δὲ τῆς ῥινὸς ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀμφιλαμβάνοντα τοῖσι δακτύλοισι, ξυναναγκάζειν τε ἅμα καὶ ἀναφέρειν ἐς τὸ ἄνω. Καὶ ἢν μὲν πάνυ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τὸ κάτηγμα ἔῃ, οἷόν τέ τι καὶ ἔσω τῶν μυκτήρων ἐντιθέναι, ὥσπερ ἤδη εἴρηται, ἢ ἄχνην τὴν ἀφ' ἡμιτυβίου, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐν ὀθονίῳ εἰλίσσοντα, μᾶλλον δὲ ἐν καρχηδονίῳ δέρματι ἐῤῥάψαντα, σχηματίσαντα τὸ ἁρμόσσον σχῆμα τῷ χωρίῳ, ἵνα ἐγκείσεται...

Η παραπάνω παρέμβαση δεν είναι αποτελεσματική όταν το κάταγμα επεκτείνεται βαθύτερα από τους χόνδρους, γιατί ο πωματισμός δε γίνεται ανεκτός από τον ασθενή. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει ο ιατρός να χρησιμοποιήσει τα δάκτυλα του μέσα και έξω από τους ρώθωνες, ασκώντας πίεση προς τα άνω:

> ...Ἢν μέντοι προσωτέρω ἔῃ τὸ κάτηγμα, οὐδὲν οἷόν τε ἔσω ἐντιθέναι· καὶ γὰρ εἰ ἐν τῷ ἔμπροσθεν ἀσηρὸν τὸ φόρημα, πῶς γε δὴ οὐκ ἐν τῷ ἐσωτέρω. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, καὶ ἔσωθεν ἀναπλάσσεσθαι καὶ ἔξωθεν ἀφειδήσαντα, χρὴ ἀναγαγεῖν ἐς τὴν ἀρχαίην φύσιν, καὶ διορθώσασθαι...

[81] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 37.

Ο χειρισμός αυτός μπορεί να γίνει και από τον ίδιο τον ασθενή, ο οποίος πρέπει να εισάγει τους δείκτες του (*ὡς οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ οἱ λιχανοί*) σε βάθος και να ασκήσει πίεση στη σπασμένη μύτη, μέχρι την επαναφορά και την παραμονή των καταγματικών επιφανειών στη θέση τους. Αν ο ασθενής αδυνατεί να πραγματοποιήσει αυτό το χειρισμό, μπορεί να τον βοηθήσει κάποιο παιδί ή γυναίκα, λόγω λεπτής κατασκευής των δακτύλων τους:

> ...Ἔπειτα δὲ ἐς ταῦτα ἰητρὸς οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶ τοιοῦτος, εἰ ἐθέλοι καὶ μελετᾷν καὶ τολμᾷν, ὡς οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ οἱ λιχανοί· οὗτοι γὰρ κατὰ φύσιν μάλιστά εἰσιν. Παραβάλλοντα γὰρ χρὴ τῶν δακτύλων ἑκάτερον, παρὰ πᾶσαν τὴν ῥῖνα ἐρείδοντα, ἡσύχως οὕτως ἔχειν, μάλιστα μὲν, εἰ οἷόν τε εἴη, αἰεὶ, ἔστ' ἂν κρατυνθῇ, εἰ δὲ μὴ, ὡς πλεῖστον χρόνον, αὐτὸν, ὡς εἴρηται· ἂν κρατυνθῇ, εἰ δὲ μὴ, ὡς πλεῖστον χρόνον, αὐτὸν, ὡς εἴρηται·εἰ δὲ μὴ, ἢ παῖδα ἢ γυναῖκά τινα· μαλθακὰς γὰρ τὰς χεῖρας δεῖ εἶναι...

Ο Ιπποκράτης συνοψίζει ότι αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για κατάγματα της μεσότητας της ρινός χωρίς πλάγια παρεκτόπιση λέγοντας ότι δεν έχει δει ποτέ τέτοια κατάγματα να μη διορθώνονται, αλλά πρέπει η ανάταξη να γίνει αμέσως, προτού αρχίσει η πώρωση τους:

> ...Οὕτω γὰρ ἂν κάλλιστα ἰητρευθείη, ὁτέῳ ἡ ῥὶς μὴ ἐς τὸ σκολιὸν, ἀλλ' ἐς τὸ κάτω ἱδρυμένη, ἰσόῤῥοπος εἴη. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδεμίην που ῥῖνα εἶδον, ἥτις οὕτω κατεαγεῖσα οὐχ οἵη τε διορθωθῆναι, αὐτίκα πρὶν πωρωθῆναι ξυναναγκαζομένη, ἐγένετο, εἴ τις ὀρθῶς ἐθέλοι ἰητρεύειν...

Επί ορθής αντιμετώπισης και επί ομαλής μετεγχειρητικής πορείας χωρίς εμφάνιση νέκρωσης, η πλήρης πώρωση των καταγμάτων αυτών επέρχεται σύντομα, εντός δέκα ημερών:

> ...καίτοι ὀλιγοχρόνιος ἡ πώρωσις τῆς ῥινός· ἐν γὰρ δέκα ἡμέρῃσι κρατύνεται, ἢν μὴ ἐπισφακελίσῃ...

Για τα ρινικά κατάγματα με πλάγια παρεκτόπιση, οι γενικές αρχές αντιμετώπισης παραμένουν οι ίδιες, με τη διαφορά ότι η πίεση μέσω των ρώθωνων γίνεται προς την αντίθετη πλευρά από αυτή της παρεκτόπισης.

> ...Ὁκόσοισι δὲ τὸ ὀστέον ἐς τὸ πλάγιον κατάγνυται, ἡ μὲν ἴησις ἡ αὐτή· τὴν δὲ διόρθωσιν δηλονότι χρὴ ποιέεσθαι, οὐκ ἰσόῤῥοπον ἀμφοτέρωθεν, ἀλλὰ τό τε ἐκκεκλιμένον ὠθέειν ἐς τὴν φύσιν...[82]

Μετά την ανάταξη, προτείνεται η εισαγωγή των δακτύλων στους ρώθωνες, για τη διατήρησή της. Επίσης, συνίσταται περιοδική εισαγωγή του μικρού δακτύλου στη μύτη, για αποφυγή τυχόν υποτροπής της παρεκτόπισης, ενώ επί φλεγμονής, ευεργετική είναι η εφαρμογή στηρικτικής ζύμης (*σταιτὸς*)[83], η μαλακή υφή της οποίας δεν απαγορεύει την εισαγωγή δακτύλων στους ρώθωνες:

[82] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 38.

[83] σταῖς= το αλεύρι από κάποιο είδος σιταριού, διαλυόμενο στο νερό και μετατρεπόμενο σε φύραμα, το ζυμάρι. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.688.

...Ὅταν δὲ ἀγάγῃς ἐς τὴν φύσιν, προσβάλλοντα χρὴ ἐς τὸ χωρίον, ἢ τοὺς δακτύλους, ἢ τὸν ἕνα δάκτυλον, ᾗ ἐξέσχεν, ἀνακωχέειν, ἢ αὐτὸν, ἢ ἄλλον τινὰ, ἔστ' ἂν κρατυνθῇ τὸ τρῶμα· ἀτὰρ καὶ ἐς τὸν μυκτῆρα τὸν σμικρὸν δάκτυλον ἀπωθέοντα, ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διορθοῦν χρὴ τὰ ἐγκλιθέντα. Ὅτι δ' ἂν φλεγμονῆς ὑπογίνηται τουτέοισι, χρὴ τῷ σταιτὶ χρέεσθαι· τοῖσι μέντοι δακτύλοισι προσέχειν χρὴ ὁμοίως, καὶ τοῦ σταιτὸς ἐπικειμένου...

Σε περίπτωση ανοιχτών καταγμάτων, τοποθετείται στο τραύμα μια αλοιφή από κερί και πίσσα ή άλλη ουσία κατάλληλη για τραύματα και το κάταγμα ανατάσσεται με τα δάκτυλα όπως περιγράφηκε παραπάνω αλλά με ηπιότερους χειρισμούς. Η επακόλουθη εφαρμογή δερμάτινων ταινιών (*ἱμάντων*) και η έλξη της ρινός σε αντίθετη πλευρά από την παρεκτοπισμένη, δεν προκαλεί άλγος παρά την ύπαρξη τραύματος ή φλεγμονής:

...Ὅσοισι δὲ σὺν τῇ κατήξει καὶ ἕλκεα προσγίνεται, οὐδὲν δεῖ ταράσσεσθαι διὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τὰ ἕλκεα ἐπιτιθέναι ἢ πισσηρὴν, ἢ τῶν ἐναίμων τι...Τὴν δὲ διόρθωσιν τὴν πρώτην ἀόκνως χρὴ ποιέεσθαι, μηδὲν ἐπιλείποντα, καὶ τὰς διορθώσιας τοῖσι δακτύλοισιν ἐν τῷ ἔπειτα χρόνῳ, χαλαρωτέροισι μὲν χρεόμενον, χρεόμενον δέ· εὐπλαστότατον γάρ τι παντὸς τοῦ σώματος ἡ ῥίς ἐστιν. Τῶν δὲ ἱμάντων τῇ κολλήσει καὶ τῇ ἀντιῤῥοπίῃ παντάπασιν οὐδὲν κωλύει χρέεσθαι, οὔτ' ἢν ἕλκος ᾖ, οὔτ' ἢν ἐπιφλεγμήνῃ· ἀλυπόταται γάρ εἰσιν...[84]

Ο Σωρανός ο Εφέσιος (1ος αιώνας μ.Χ.) στο βιβλίο του «Περί σημείων καταγμάτων» αναφέρεται σε διάφορα κατάγματα, όπως της επιγονατίδος, του καρπού, του ταρσού, των δακτύλων, των ισχίων, των πλευρών, της κλείδας κ.ά. Για τα κατάγματα της ρινός παρατηρεί ότι το κλινικό σημείο τους είναι η σκολίωση της ρινός, ενώ σημειώνει ότι μπορεί κάποιο τμήμα της ρινός να θρυμματίζεται και να μετακινείται. Η ανάταξή τους μπορεί να γίνει είτε με *μηλωτρίδα* (είδος μήλης) ή και με τα δάκτυλα:

...ῥινὸς μὲν οὖν καταγείσης σημείωσις γίνεται ἡ σκολίωσις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποθραύεταί τι μέρος αὐτῆς καὶ διὰ τῶν δακτύλων μετάγεται. τὴν δὲ ἄνευ πάσης διαστροφῆς ῥῆξιν διὰ μηλωτίδος καταλαμβάνομεν ἢ καὶ δακτύλων, ἐπινυσσομένων τῶν ἐπικειμένων...[85]

Ο Κέλσος (1ος αιώνας μ.Χ.) αφιερώνει κι αυτός ξεχωριστό κεφάλαιο στα κατάγματα της ρινός, αναπαράγοντας όλες σχεδόν τις περιγραφές του Ιπποκράτη με ελάχιστες παραλλαγές.[86]

Οι αναλυτικές περιγραφές του Ιπποκράτη φαίνεται ότι επηρέασαν σημαντικά και το Γαληνό (2ος αιώνας μ.Χ.). Στο έργο του «Ἱπποκράτους, τό περί ἄρθρων βιβλίον καί Γαληνοῦ εἰς αὐτό ὑπομνήματα τέσσαρα», αναπαράγει αυτολεξεί ολόκληρα κεφάλαια (όπως για παράδειγμα αυτό που τονίζει την αξία της έγκαιρης ανάταξης), σχολιάζοντάς τα και επισημαίνοντας τις διαφοροποιήσεις του. Έτσι, και αυτός αποθαρρύνει την επίδεση σε απλά θλαστικά τραύματα της μεσότητας

[84] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 39.
[85] Σωρανός: Περὶ σημείων καταγμάτων, 11:1.
[86] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p339-41.

της ρινός καθώς και σε κατάγματα με μικρή συμμετοχή του οστού, γιατί δε θεωρεί ότι προσφέρει ιδιαίτερη προστασία:

> ...ὅταν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ἤτοι περίθλασις γένηται τοῦ δέρματος ἢ καὶ πάθῃ τι τὸ ὀστοῦν ἐπ' ὀλίγον... ἡ τοίνυν ἐπίδεσις ἐν τοῖς τοιούτοις παθήμασιν εἴργουσα καὶ προστέλλουσα τὸ πεπονθὸς ὠφέλειάν τινα δόξει δύνασθαι παρέχειν, ἕν τι δ' οὐδὲν τούτοις ἀναγκαῖον ἐπιδεῖν... [87]

Παρ' όλ' αυτά, περιγράφει λεπτομερώς τις διάφορες τεχνικές επίδεσης, που καταδικάζονται από τον Ιπποκράτη. Επιπλέον, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στη στηρικτική ζύμη αλεύρου, που χρησιμοποιούσε ο τελευταίος, παρέχοντας μια εκτενή περιγραφή μέσω της οποίας η ζύμη θα αποκτούσε μεγαλύτερο ιξώδες και θα γινόταν πιο αποτελεσματική στην εφαρμογή της.[88]

Ο Ορειβάσιος (4ος αιώνας μ.Χ.), αφιερώνει κι αυτός ξεχωριστό κεφάλαιο από την Ιατρική του Συναγωγή στις κακώσεις της ρινός («Περὶ ῥινὸς καταγείσης»). Από τις περιγραφές του, φαίνεται ότι συμπνέει με τις βασικές Ιπποκρατικές αρχές αντιμετώπισης για μικρές θλαστικές κακώσεις, με αποφυγή πολύπλοκων επίδεσεων και χρήση απλής επίδεσης με κατάπλασμα.

> ...Τὰ θλάσματα τῆς ῥινὸς πειρᾶσθαι χρὴ μάλιστα μὲν ἀφλέγμαντα διαφυλάττειν, εἰ δὲ καὶ φλεγμήνειεν, ἀφλέγμαντα ποιεῖν ὡς τάχιστα δεῖται δ' οὐδὲν ἐπιδέσεως, ἀλλ' ἀρκέσει τὸ μέσον τοῦ ὀθονίου κατὰ τοῦ μέσου τῆς ῥινὸς ἐπιβάλλοντα...[89]

Αναφέρεται επίσης στη γνωστή στηρικτική ζύμη των προκατόχων του (Ιπποκράτη, Γαληνού), προτιμώντας εκτός από *μάννη* και *κόμμι* τη χρήση υγρής ρητίνης και μέλιτος, που όταν θερμανθούν γίνονται πιο χρήσιμα από τα πρώτα λόγω της αντιφλεγμονώδους δράσης τους:

> ...ἐγὼ δέ ποτε μήτε μάννης μήτε κόμμεως εὐπορῶν ἐχρησάμην ὑγρᾷ ῥητίνῃ. χρήσαιο δ' ἄν ποτε καὶ μέλιτι, μηδὲ ταύτης παρούσης, ἀλλ' ἄμεινον ἐπὶ τὴν μάνναν ἔρχεσθαι καὶ τὸ κόμμι·θερμαίνει γάρ πως τό τε μέλι καὶ ἡ ῥητίνη, τὰ δὲ τοιαῦτα κατὰ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἄχρηστα, προϊόντος μέντοι τοῦ χρόνου καὶ μένοντός τοῦ λειψάνου τῆς φλεγμονῆς, ταῦτα γίνεται τῶν ἄλλων χρησιμώτερα...

Σε περιπτώσεις καταγμάτων, προτείνει προσπάθεια ανάταξης με τα δάκτυλα, ή αν αυτό δεν είναι δυνατό, με χρήση *σπαθομήλης*.

> ...διαπλάττομεν δὲ τὸ κατεαγὸς τῆς ῥινός, ὅταν μὲν ἐγχωρῇ, τοῖς δακτύλοις χρώμενοι, καθιέντες εἰς τοὺς μυκτῆρας, ὅταν δὲ μὴ ἐνδέχηται, σπαθομήλαις, ἀνάγοντες οὐ κατὰ τὸ πρόσθεν μέρος τῆς ῥινός...

Ένα σημείο στο οποίο διαφωνεί με τον Ιπποκράτη, είναι αυτό που αφορά την έλξη της ρινός με δερμάτινη ταινία για τη διόρθωση της παρεκτόπισής της. Με βάση τη δική του πείρα, η προσκόλληση της ταινίας στη ρίνα και η έλξη της προς την αντίθετη κατεύθυνση ήταν ανεπαρκής χειρισμός, γιατί όταν γινόταν με δύ-

[87] Γαληνός: Εἰς τό Ἱπποκράτους περί ἄρθρων ὑπόμνημα, G. C. Kühn, XVIII A, 468.
[88] Lascaratos JG, Segas JV, Trompoukis CC, Assimakopoulos DA. From the roots of rhinology: the reconstruction of nasal injuries by Hippocrates. *Ann Otol Rhinol Laryngol 2003; 112(2):162.*

ναμη η ταινία αποκολλώταν, ενώ όταν γινόταν ασθενώς δε διορθωνόταν η παρέκκλιση:

> ...ἅπασα δ' ἡ διὰ τῶν προσκολλημάτων ἀντίτασίς τε καὶ οἷον εὔθυνσις τῆς διεστραμμένης ῥινὸς ἀσθενὴς ἐφάνη μοι πειρωμένῳ· εἰ μὲν γὰρ ἰσχυρότερον τείναις αὐτό, ἀποκολλᾶταί τε καὶ ἀφίσταται· μετρίως δὲ τείνοντος, οὐδὲν ἀξιόλογον περαίνεται...

Ο Παύλος Αιγινήτης (7ος αιώνας μ.Χ.), ο τελευταίος των μεγάλων ερανιστών και χειρουργών της πρωτοβυζαντινής περιόδου, αφιερώνει κι αυτός ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της *Επιτομής* του στα κατάγματα της ρινός («Περὶ ῥινὸς καταγείσης τε καὶ θλασθείσης»). Υιοθετεί όλες τις Ιπποκρατικές απόψεις και τεχνικές για την αποκατάσταση των θλαστικών κακώσεων και καταγμάτων της ρινός, με έμφαση στην πρώιμη ανάταξη, τον πωματισμό και την ακινητοποίηση, αρχές στις οποίες βασίζεται, η θεραπευτική προσέγγιση των κακώσεων αυτών ακόμα και σήμερα.[90] Μάλιστα, προτείνει και ειδική κατασκευή από καλαμάκια χήνας περιτυλιγμένα με πανί για διασφάλιση της ρινικής αναπνοής σε περιπτώσεις πωματισμού, αν και τη θεωρεί μη απαραίτητη, λόγω της ικανότητας για στοματική αναπνοή:

> ...τινὲς δὲ καλαμίδας ἀπὸ πτερῶν χηνείων ῥάκεσιν ἐνειλήσαντες ἐνετίθεσαν τῇ ῥινὶ χάριν τοῦ τὸ σχῆμα φυλάττεσθαι καὶ τὴν ἀναπνοὴν μὴ παραποδίζεσθαι· ὅπερ οὐκ ἀναγκαῖον διὰ στόματος τῆς ἀναπνοῆς γινομένης...[91]

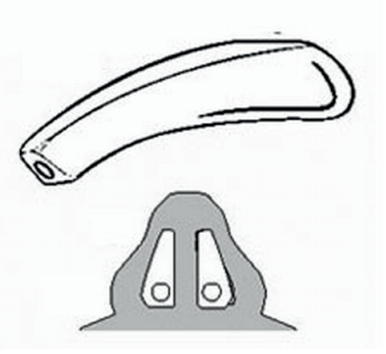

22. Σύγχρονο βύσμα πωματισμού που επιτρέπει τη ρινική αναπνοή.

Στη σύγχρονη κλινική πράξη, ειδικά βύσματα ρινικού πωματισμού με σωλήνα στο κέντρο που επιτρέπει τη ρινική αναπνοή, εισήχθησαν μόλις τα τελευταία 20 χρόνια *(εικ. 22)*[92].

Οι περιγραφές του Ιπποκράτη και του Αιγινήτη για τις ρινικές κακώσεις, επηρέασαν πολύ την Αραβική ιατρική, όπως φαίνεται από τα γραπτά των κυριοτέρων εκπροσώπων της (Rhazes, Avicenna, Abulcasis, Haly Abbas).[93]

ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΡΙΝΟΠΛΑΣΤΙΚΗ

Ο ινδός ιατρός Sushruta, θεωρείται ο «πατέρας της ρινοπλαστικής», καθώς όπως φαίνεται από το ιερό ινδικό κείμενο Sushruta Samhita, πραγματοποιούσε επανορ-

[89] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 46:2.
[90] Higuera S, Lee EI, Cole P, Hollier LH Jr, Stal S. Nasal trauma and the deviated nose. *Plast Reconstr Surg 2007 Dec;120(7 Suppl 2):64S-75S.*
[91] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:91.
[92] Skoulakis CE, Manios AG, Theos EA, Papadakis CE, Stavroulaki PS: Treatment of nasal fractures by Paul of Aegina. *Otolaryngol Head Neck Surg 2008;138(3):281.*
[93] Adams F. On fracture and contusion of the nose (section 92), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p445.

θωτικές ρινοπλαστικές, κυρίως για περιπτώσεις ρινότμησης σε μοιχούς, από τον 6ο π.Χ. αιώνα. Ο αρχικός αυτός κρημνός, χρησιμοποιούσε ιστό από την παρειά, αλλά ο όρος «Ινδικός κρημνός» (ή «Ινδική μέθοδος») καθιερώθηκε για να περιγράψει την αποκατάσταση των ελλειμάτων της ρινός με δέρμα από τη μετωπιαία χώρα. Άλλοι κρημνοί σταθμοί στην ιστορία της ρινοπλαστικής ήταν επίσης, ο βραχιόνιος απομακρυσμένος κρημνός του Antonius Branca, (γνωστός και ως «Ιταλικός κρημνός» ή «Ιταλική μέθοδος»),[94] που εφαρμόστηκε συστηματικά από τον Tagliacozzi το 16ο αιώνα, καθώς και ο «γαλλικός» προωθητικός κρημνός (ή αλλιώς «γαλλική μέθοδος», βλ. παρακάτω).

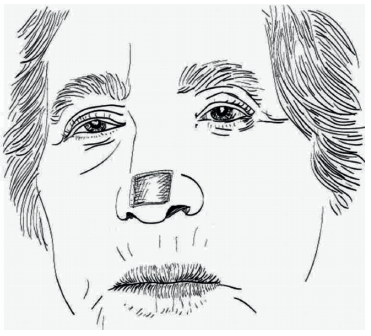

23. Τεχνική του Ορειβασίου για τα ελλείμματα του ακρορρινίου. Κατ' αρχήν το έλλειμμα εγγράφεται σε ένα τετράγωνο.

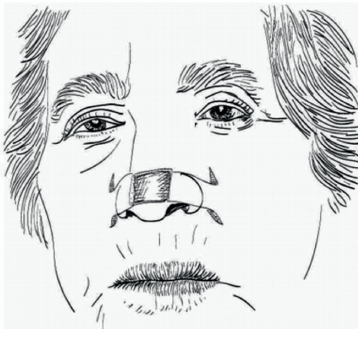

24. Στη συνέχεια τα οριζόντια σκέλη προεκτείνονται και προς τις δύο κατευθύνσεις.

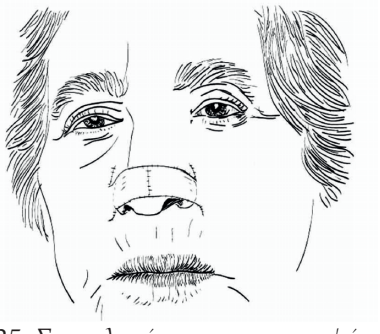

25. Συμπλησίαση και συρραφή.

Από τους Βυζαντινούς ιατρούς, αρκετοί μισχωτοί κρημνοί για την αποκατάσταση της ρινός αναφέρονται από τον Ορειβάσιο τον Περγαμηνό (4ος αιώνας μ.Χ.). Ο Ορειβάσιος αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο (το 26ο κεφάλαιο του 42ου βιβλίου της *Ιατρικής* του *Συναγωγής*) στην αποκατάσταση των ελλειμμάτων της ρινός, διακρίνοντας τα στα ελλείμματα του ακρορρινίου, στα ελλείμματα της μεσότητας της ρινός, στα ελλείμματα της στυλίδας και στα ελλείμματα του πτερυγίου της ρινός.

Για τα ελλείμματα του ακρορρινίου προτείνεται μια τεχνική αποκατάστασης με δύο προωθητικούς κρημνούς από τα πλάγια της ρινός δίκην Η. Το αρχικό έλλειμμα εγγράφεται σε ένα τετράγωνο *(εικ. 23)*. Τα οριζόντια σκέλη του τετραγωνισμένου ελλείμματος επεκτείνονται προς τα πλάγια και το δέρμα υποσκάπτεται:

> ...μετὰ γὰρ τὴν τετράγωνον ἐκκοπὴν τὰς δύο πλευρὰς τοῦ τετραγωνίσματος, οὐχὶ τὰς κατὰ μῆκος τῆς ῥινός, ἀλλὰ τὰς ἐγκαρσίας ἐπ' ἀμφότερα ἐμβαλοῦμεν, καταβιβάζοντες αὐτὰς εἰς τὰ πλάγια τῆς ῥινὸς ἑκατέρωθεν πρὸς τὰ πτερυγώματα, ἔπειτα τὰ μεταξὺ τῶν διαιρέσεων ταινίδια τοῦ δέρματος ὑποδείραντες καὶ ἐπισπασάμενοι ζυγώσομεν αὐτὰ ἄνω κατὰ τὸν τοῦ σφαιρίου τόπον...[95]

Έτσι, μετά τη συμπλησίαση των δύο προωθητικών κρημνών, σχηματίζεται το γράμμα Η οριζόντια προσανατολισμένο, με το μεσαίο σκέλος στο κέντρο του αρχικού ελλείμματος *(εικ. 24-25)*. Πρόκειται δηλαδή για

[94] Αναφέρεται και ως "κρημνός του Tagliacozzi". Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.12.
[95] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:26.

την ίδια τεχνική που αναφέρει ο Ορειβάσιος για την αποκατάσταση των ωτιαίων πτερυγίων και ο Άντυλλος για την αποκατάσταση των ελλειμμάτων γενικώς.

Στο 25ο κεφάλαιο ο Ορειβάσιος αναφέρει ότι η τεχνική με τη δημιουργία κρημνού τύπου Η μπορεί να εφαρμοστεί και για τα ελλείμματα της μεσότητας της ρινός όπως επίσης και σε άλλες περιοχές του προσώπου:

> ...παραπλησίως δὲ χειρουργητέον καὶ τὰ ἐν μετώπῳ καὶ τὰ ἐν μήλοις καὶ τὰ κατὰ μέσην τὴν ῥῖνα κολοβώματα…[96]

Ο Ορειβάσιος, αναφέρεται επίσης στα ελλείμματα που αφορούν το *διάφραγμα* της ρινός. Η προτεινόμενη τεχνική αποκατάστασης με προώθηση ιστού άνωθεν από τη μύτη και κάτωθεν από τα χείλη, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι με τον όρο διάφραγμα δε σημαίνεται το ρινικό διάφραγμα αλλά η στυλίδα της ρινός:

> ... εἰ δὲ κατὰ τὸ διάφραγμα τῆς ῥινὸς εἴη κολόβωμα, ἀπό τε τῶν ἄνωθεν μερῶν τῆς ῥινὸς καὶ ἀπὸ τῶν κάτωθεν τῶν πρὸς τῷ χείλει τὰ ταινίδια περιγράψαντες καὶ ὑποδείραντες ἐπάγοντές τε τὸ διάφραγμα ῥάψομεν... [97]

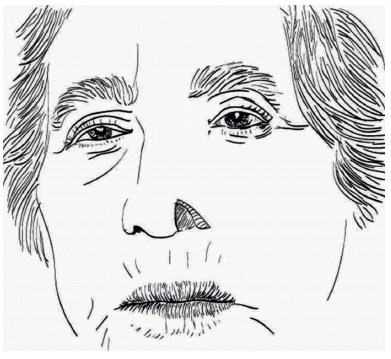

26. Τεχνική του Ορειβασίου για τα ελλείμματα των ρωθώνων.

Για τα ελλείμματα του πτερυγίου της ρινός, ο Ορειβάσιος στο 26ο κεφάλαιο περιγράφει μια μέθοδο σύγκλεισης που βασίζεται στη δημιουργία προωθητικού κρημνού από το πλάγιο της ρινός και την παρειά. Δημιουργούνται δύο τομές, η μία στο πλάγιο της ρινός με κατεύθυνση προς τα έσω του έσω κανθού του σύστοιχου οφθαλμού και η δεύτερη στην παρειά με κατεύθυνση προς τα έξω του έξω κανθού. Έτσι, το τελικό αποτέλεσμα είναι ένας κρημνός με ευρεία βάση, κάθετα προσανατολισμένος που προωθείται και αποκαθιστά το έλλειμμα *(εικ. 26-27)*:

> ... κατὰ δὲ τὸ πτερύγιον εἰ γένοιτο κολόβωμα, παρὰ τὴν ῥῖνα αὐτὴν δώσομεν διαίρεσιν, ἐπεκτείνοντες τὴν εὐθεῖαν πλευρὰν τοῦ τετραγωνίσματος ἄνω τε ἀνιόντες ὡς πρὸς τὸν μέγαν κανθόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ διαίρεσιν ἐπεμβαλοῦμεν ἄνω ὡς πρὸς τὸ ὑπώπιον ὑποδείραντες καὶ ἐπαγαγόντες τὸ ταινίδιον τοῦτο ζυγώσομεν αὐτὸ πρὸς τὰ ἑκατέρωθεν τῷ κολοβώματι παρακείμενα σώματα...

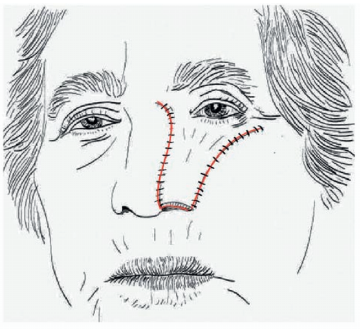

27. Δημιουργία προωθητικού κρημνού που ξεκινά από τα όρια των κανθών.

Για τα ελλείμματα αυτά, αποθαρρύνεται η χρήση κρημνών από το ακρορρίνιο, λόγω της επακόλουθης παραμόρφωσης:

> ...οὐ γὰρ ἀποδεχόμεθα τοὺς ἀπὸ τοῦ σφαιρίου τῆς ῥινὸς πειρωμένους ἐπάγειν τὸ ταινίδιον· εἰ γάρ τις πείθοιτο ἐκείνοις, εἰς τὸ ἕτερον μέρος διαστρέφει τὴν ῥῖνα διὰ τὴν σύντασιν τοῦ δέρματος...

[96] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:25.
[97] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:26.

Η αποκατάσταση των ελλειμμάτων της ρινός με κρημνούς από τα πλάγια, αν και περιγράφεται όπως είδαμε με λεπτομέρεια από τον Ορειβάσιο τον 4ο μ.Χ. αιώνα θεωρείται ευρέως ότι πρωτοανακαλύφθηκε ή στη Γερμανία ή στη Γαλλία το 19ο αιώνα. Συγκεκριμένα, ο Lisfranc (1790-1847) το 1830 αναφέρει: *«ο Δρ Dieffenbach δημοσίευσε πέρυσι στο Βερολίνο μια νέα τεχνική αποκατάστασης της ρινός από το πλάγιο δέρμα των παρειών»*.[98] Ο Jobert de Lamballe (1849) διαφωνεί, θεωρώντας ότι η πρώτη τέτοια επέμβαση έγινε από το Γάλλο Labat και την ονομάζει «γαλλική μέθοδο» (*"méthode française"): «Οτιδήποτε και αν λένε οι κριτές του έργου «Χειρουργικές γνώσεις» ("Notes chirurgicales") του Dieffenbach, η ρινοπλαστική με μετάθεση ("par déplacement") ξεκίνησε στη Γαλλία, και όχι στη Γερμανία. Μέχρι σήμερα υπάρχει μόνο μια περίπτωση ρινοπλαστικής με τη γαλλική μέθοδο, και ανήκει στον M. Labat από τον οποίο και δανείστηκα την περιγραφή»*.[99] Ο Zeis θεωρεί τους ισχυρισμούς αυτούς αβάσιμους, εξηγώντας ότι με τον όρο «γαλλική μέθοδο», που αφορά και άλλους κρημνούς στο πρόσωπο, άλλοτε εννοείται η μέθοδος του Κέλσου και άλλοτε η χρήση προωθητικού κρημνού.[100, 101]

Ομοίως, αν και η περιγραφή της τεχνικής του Ορειβασίου (4ος αιώνας μ.Χ.) για την αποκατάσταση των ελλειμμάτων της στυλίδας είναι αναλυτική, ο Dieffenbach θεωρείται ο πρώτος που χρησιμοποίησε μεταφορά ιστού από τη μύτη και το άνω χείλος με περιστροφικό κρημνό για τα ελλείμματα αυτά (1829).[102] Επίσης, ο Liston θεωρείται ο πρώτος που δημοσίευσε μεταφορά ιστού από το κεντρικό τμήμα του άνω χείλους χωρίς περιστροφικό κρημνό το 1831.[103]

[98] Rhinoplastie par un nouveau procédé (de Dieffenbach). Gaz. d. hôp., 1830. p. 234. Lisfranc. states: [F] *"Doctor Dieffenbach of Berlin last year published a new technique of restoring the nose from the lateral skin of the cheeks. This appears to us to have many advantages" etc.* In: Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p158.

[99] Jobert de Lamballe, Traité de chirurgie plastique. Paris, 1849. 2 Vol. 8, p290: *"Whatever the reviewers of M. Dieffenbach's "Notes chirurgicales" may say, rhinoplasty "par déplacement" was started in France and not in Germany," etc., and on the same page: [F] "Up to the present, there is really only one known case of total rhinoplasty by the " méthode française." This belongs to M. Labat, from whose work I have borrowed the description."* In: Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p110.

[100] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p111.

[101] Ο E. Zeis πίστευε ότι ήταν γενικώς γαλλική τακτική η επαναδημοσίευση υπό τον όρο «νέα τεχνική» γνωστών παλαιών χειρουργικών τεχνικών, με ελάχιστες διαφοροποιήσεις, ενώ στη ουσία επρόκειτο για πιστά αντίγραφα αυτών. In: Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p120.

[102] Dieffenbach J Chirurgische Erfahrungen, besonders über die Wiederherstellung zerstörter Theile des menschlichen Körpers nach neuen Methoden. Mit 2 lithogr. Abbildungen. Berlin, 1829, vol.I, p21.

[103] Liston R. Operation of restoring the columna nasi. Edinburgh. *Medical and Surgical Journal 1831;35:84.*

Η ΡΙΝΟΤΜΗΣΗ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥΣ

Στην αρχαία Ινδία η μύτη θεωρούταν το όργανο του σεβασμού και της υπόληψης και ο ακρωτηριασμός της, αποτελούσε συνηθισμένη τιμωρία όσων προέβαιναν σε αξιόποινες πράξεις, κυρίως μοιχεία, σύμφωνα με τους νόμους του Μανού.[104] Αρχικά, οι ρινοτομηθέντες ελάμβαναν το αποκοπέν τμήμα και κατεύφεγαν σε ιατρούς-μάγους για να το επανασυγκολλήσουν. Σύμφωνα με τον Μαντινάο: «*...φαίνεται ότι οι επανασυγκολλήσεις εκείνες ήσαν αρκετά επιτυχείς, ώστε ν' αναγκασθούν αργότερα οι αρχές να θεσπίσουν τη ρίψι στην πυρά του ακρωτηριαζομένου τμήματος, προς ολοκλήρωσι της τιμωρίας...*».[105]

Η πρώτη επίσημα καταγεγραμμένη αναφορά στη ρινότμηση ως μεθόδου τιμωρίας, βρίσκεται στο Ινδικό επικό ποίημα Ramayana που χρονολογείται στο 1500 π.Χ. Το ποίημα, περιγράφει τη ζωή και τα κατορθώματα του Rama, που θεωρείται από τους Ινδούς σαν μια από τις ενσαρκώσεις του θεού. Σύμφωνα με το ποίημα, ο Rama συναντήθηκε με την λαίδη Surpanakha, στην οποία άρεσε. Ο Rama όμως, όντας πιστός στη σύζυγό του Sita, την περιφρόνησε και τότε αυτή στράφηκε στον αδερφό του Lakshmana που την περιφρόνησε κι αυτός. Έτσι, η Surpanakha αποφάσισε να εκδικηθεί και επιτέθηκε στη Sita, αλλά απωθήθηκε από τον Lakshmana που της έκοψε τη μύτη. Στη συνέχεια, ο αδερφός της βασιλιάς Ravana ανέθεσε σε ένα χειρουργό την αποκατάσταση της ακρωτηριασμένης μύτης της αδερφής του. Η περιγραφή αυτή είναι η πρώτη που αποδεικνύει ότι ο ακρωτηριασμός και η αποκατάσταση της ρινός, ήταν γνωστά στην αρχαία Ινδία ήδη από το 1500 π.Χ.[106]

Στην αρχαία Αίγυπτο, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η μεγάλη μύτη υποδήλωνε σοφία. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1ος αιώνας μ.Χ.) αναφέρει ότι υπήρχε αποικία που δημιούργησαν οι Αιθίοπες δυνάστες στην Αίγυπτο, με το όνομα Ρινοκολούρα. Το όνομα της αποικίας προέρχεται από τις λέξεις *ρίνα* και *κολούω* (που σημαίνει αποκόπτω),[107] επειδή εκεί στέλνονταν όσοι είχαν προηγουμένως υποβληθεί σε ρινότμηση (ή αλλιώς *ρινοκόλουροι*):

> ...ἀποτεμὼν δ' αὐτῶν τοὺς μυκτῆρας κατῴκισεν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς ἐρήμου [χώρας], κτίσας πόλιν τὴν ἀπὸ τοῦ συμπτώματος τῶν οἰκητόρων Ῥινοκόλουρα προσαγορευθεῖσαν. αὕτη δὲ κειμένη πρὸς τοῖς μεθορίοις τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας...[108]

Ο Φαραώ Χόρεμχεμπ, τελευταίος βασιλιάς της 18ης δυναστείας (13ος αιώνας π.Χ),

[104] Castiglioni A. Ιστορία της Ιατρικής. Ελληνική μετάφραση, Αθήνα: εκδ. Μινώταυρος, 1961, τ.1, σ.100.
[105] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.11.
[106] Santoni-Rugiu P., Sykes P.J. A History of Plastic Surgery, Springer, 2007, p170.
[107] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Η', σ.4010.
[108] Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική, 1:60,6.

καθιέρωσε ένα νόμο για απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης, καταδικάζοντας τους παραβάτες, εκτός των άλλων και σε σωματικούς ακρωτηριασμούς.[109] Έτσι π.χ. σε περιπτώσεις αυθαιρεσίας και διαφθοράς φοροεισπρακτόρων έναντι τίμιων φτωχών πολιτών, προβλεπόταν εκτός από εξορία και ακρωτηριασμός της ρινός και των ώτων τους.[110]

Άλλη περίπτωση ρινότμησης, στην αρχαία Αίγυπτο, σχετίζεται με την περίφημη συνωμοσία κατά του Φαραώ Ραμσή Γ' (1192-1166 π.Χ.). Η συνωμοσία είχε ως στόχο τη δολοφονία του Ραμσή Γ' κατά τη διάρκεια του μεγάλου Εορτασμού της Κοιλάδας, που λάμβανε χώρα στο νεκρικό ναό του Ραμσή Γ' στη Νότια Αίγυπτο. Η συνωμοσία, ωστόσο, απέτυχε και οι συνωμότες παραπέμφθηκαν στη δικαιοσύνη, μερικοί από τους οποίους καταδικάστηκαν σε ακρωτηριασμό της μύτης και των αυτιών.[111] Στη Ρωμαϊκή Αίγυπτο η μοιχεία, επέσυρε την ποινή του μαστιγώματος για τον άνδρα (χίλιες φορές) και την ποινή του ακρωτηριασμού της ρινός για τη γυναίκα.[112]

Στην αρχαία Μεσοποταμία, ο Ασσυριακός νόμος ήταν πιο αυστηρός για τη μοιχεία, προβλέποντας ακρωτηριασμό της ρινός για τη γυναίκα και ευνουχισμό για τον άντρα. Επίσης, σε περίπτωση κλοπής ξένης περιουσίας από γυναίκα, ο σύζυγος της έπρεπε να πληρώσει πρόστιμο και να της ακρωτηριάσει τα αυτιά, αλλιώς το θύμα της κλοπής μπορούσε να της ακρωτηριάσει τη μύτη.[113]

Τέλος, ο ακρωτηριασμός της ρινός ήταν ή μία από τις πέντε πιο σκληρές ποινές που εφαρμόζονταν στην αρχαία Κίνα.[114]

Η ΡΙΝΟΤΜΗΣΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Βυζαντίου, όπου η ρινότμηση εκτός των άλλων,[115] χρησιμοποιήθηκε συστηματικά από βυζαντινούς αυτοκράτορες έναντι πολιτικών τους κυρίως αντιπάλων. Από τη βυζαντινή ιστορία, πιο γνωστές είναι

[109] James, T. G. H. Pharaoh's People: Scenes from Life in Imperial Egypt. London: Tauris Parke Paperbacks, 2007, p80.
[110] Weigall, A. The Glory of the Pharaohs. London: Thornton Butterworth, 1923, p186.
[111] Sperati G. Amputation of the nose throughout history. *Acta Otorhinolaryngol Ital 2009;29(1):44.*
[112] Η απιστία δεν επέσυρε ποινή για τον άνδρα όταν η ερωμένη του συζούσε στο ίδιο σπίτι με τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Σε αυτήν την περίπτωση θεωρούταν ενδεικτική ευημερίας και ευπορίας. Booth C. The Ancient Egyptians For Dummies, John Wiley & Sons, 2007, p52-53.
[113] Bertman, S. Handbook to Life in Ancient Mesopotamia. New York: Facts on File Inc, 2003, p71.
[114] McKnight BE. Law and Order in Sung China, London: Cambridge University Press, 1992, p329.
[115] *«...Εν τη ποινική νομοθεσία του Βυζαντίου δια ρινοτομίας τιμωρούντο: οι κόπτοντες την ρίνα του άλλου, οι «πορνεύοντες εις μοναστήριον ως την εκκλησίαν του θεού ενυβρίζοντες», οι «τη ιδία συντέκνω, υπάνδρω ή χήρα σαρκικώς συμπλεκόμενοι», οι μοιχεύοντες εις γυναίκα ύπανδρον, οι συκοφατούντες τινά επί μοιχεία, οι βιαζόμενοι κόρην και φθείροντες αυτή, οι φθείροντες την αλλοτρίαν μνηστήν, προαιρέσει της κόρης, οι υποπίπτοντες εις το έγκλημα της διγαμίας, οι αιμομείκται «οίον πατήρ εις γυναίκα υιού, ή πατρωός εις προγονήν, ή αδελφός εις γυναίκα αδελφού, ή θείος εις ανεψιάν, ή ανεψιός εις θείαν» κλπ. βαθμούς συγγενείας, οι βοηθούντες τινά ενόπλως ίνα απαγάγη γυναικά τινα οιανδήποτε, οι αρπάζοντες μονάστριαν «ή παρθένον βιωτικήν εξ οιουδήποτε τόπου», εαν διέφθειρον αυτήν...».* Δρανδάκης Π., Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα: εκδ. «Ο Φοίνιξ ΕΠΕ», τ.ΚΑ', σ.160, λ.ρινοτομία.

οι ρινοτμήσεις των αυτοκρατόρων Ιουστινιανού Β' και Λεοντίου κατά τα τέλη του 7ου αιώνα μ.Χ.[116]

Ο Ιουστινιανός Β', ο Ρινότμητος βασίλεψε σε δύο περιόδους, από το 685 μ.Χ. έως το 695 μ.Χ., και κατόπιν από το 705 μ.Χ. έως τον θάνατό του το 711 μ.Χ. Δέκα χρόνια μετά την πρώτη του άνοδο στον αυτοκρατορικό θρόνο, προκάλεσε τη γενική δυσαρέσκεια λόγω σκληρών φορολογικών μέτρων. Έτσι ανετράπη από έναν αξιωματικό, το Λεόντιο, ο οποίος μεν δεν τον σκότωσε, όντας παλαιός φίλος του πατέρα του, αλλά τον διαπόμπευσε, τον καταδίκασε σε ρινοκοπία και γλωσσοκοπία και τον εξόρισε στη Χερσώνα της Κριμαίας. Έκτοτε, πήρε το προσωνύμιο Ρινότμητος.

Στην Κριμαία, ο Ιουστινιανός παρέμεινε μέχρι το 705 μ.Χ., οπότε απέδρασε και συνάπτοντας στρατηγικές συμμαχίες κατόρθωσε να ανακτήσει την εξουσία από τον αυτοκράτορα Τιβέριο (ή Αψίμαρο) που είχε στο μεταξύ εκθρονίσει και ρινοκοπήσει και αυτός τον Λεόντιο το 698 μ.Χ. Μετά την άνοδο του στο θρόνο για δεύτερη φορά, ο Ιουστινιανός ο Β' διαπόμπευσε και αποκεφάλισε και το Λεόντιο και τον Αψίμαρο.

Η ποινή της ρινοτομίας στο Βυζάντιο δυσχέραινε την επάνοδο του ρινοτομηθέντος στον αυτοκρατορικό θώκο, αφού κάθε επίδοξος αυτοκράτορας έπρεπε να πληροί την εικόνα «του αρίστου», που προϋπέθετε σωματική αρτιμέλεια.[117] Αυτό όμως δεν ίσχυε για τον ρινοτομηθέντα Ιουστινιανό Β', αφού η ακρωτηριασμένη μύτη του συνιστούσε προδήλως εμφανές μακροσκοπικά ελάττωμα. Έτσι, για να δικαιολογηθεί η επάνοδός του στο θρόνο, δέκα χρόνια μετά την πρώτη θητεία του, πρέπει να δεχτούμε ότι το προφανές έλλειμμα είχε αποκατασταθεί είτε με κάποια πρόθεση (χάλκινη, χρυσή, κλπ) είτε με επανορθωτική επέμβαση.

Την υπόθεση αυτή επιβεβαιώνει η κεφαλή του Carmagnola, μια προτομή που πιστεύεται ότι απεικονίζει τον Ιουστινιανό Β', και τρεις πλαστικοί χειρουργοί που εξέτασαν το άγαλμα και υποστηρίζουν ότι παριστά την πρώτη περίπτωση επανορθωτικής ρινοπλαστικής στο Βυζάντιο κατά την παλαιά ινδική μέθοδο.

Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ CARMAGNOLA

Η κεφαλή του Carmagnola εκτίθετο μέχρι πρόσφατα στη νοτιοδυτική γωνία της νότιας πρόσοψης της Βασιλικής του Αγίου Μάρκου στη Βενετία. Το άγαλμα πιστεύεται ότι είναι έργο της πρωτοβυζαντινής περιόδου που απέκτησαν οι Βενετοί ως λάφυρο κατά την άλωση της Πολης του 1204.

[116] Άλλες περιπτώσεις ρινοτομίας, αφορούν τη ρινοτομία του νόθου υιού και του ανεψιού του Ηράκλειου, από τον ίδιο τον αυτοκράτορα Ηράκλειο (610μ.Χ.-641μ.Χ.), καθώς και τις ρινοτομίες των Τιβέριου και Ηράκλειου, αδερφών του Κωνσταντίνου Δ' του Πωγωνάτου (668μ.Χ.-685μ.Χ.) από τον ίδιο τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο. Κίνητρο και των δύο αυτών περιπτώσεων, φαίνεται να ήταν η υποψία συνωμοσίας εναντίον των αυτοκρατόρων. Δρανδάκης Π., Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα: εκδ. «Ο Φοίνιξ ΕΠΕ», τ.ΚΑ', σ.160, λ.ρινοτομία.

[117] Lascaratos J, Marketos S. The penalty of blinding during Byzantine times. Medical remarks. *Documenta ophthalmologica. Advances in ophthalmology 1992;81(1):134.*

Η προέλευση του ονόματος είναι αμφίβολη: *Carmagnola* ήταν το προσωνύμιο του Fransesco Bussone, ενός Βενετού στρατιωτικού που κρίθηκε ένοχος για προδοσία και συνεργασία με τον εχθρό και αποκεφαλίστηκε στην Piazzeta το 1432. Το κριτήριο επιλογής του ονόματος αυτού, από τις χιλιάδες άλλες παρόμοιες περιπτώσεις αυτής της περιόδου, παραμένει αδιευκρίνιστο.

28. Η κεφαλή του Carmagnola.

Το πιο έντονο χαρακτηριστικό του αγάλματος είναι η μύτη του, η οποία είναι εξαιρετικά επίπεδη, με ευρεία βάση χωρίς σχηματισμένους ρώθωνες. Οι μεταπτώσεις στα πτερύγια της ρινός είναι αρκετά γωνιώδεις, χωρίς τη γνωστή και ομαλή καμπυλότητα, ενώ στο ακρορρίνιο φέρει βαθιά εντομή που εκτείνεται σχεδόν εγκάρσια, κατά μήκος των απόντων ρωθώνων *(εικ. 28)*.[118]

Το άγαλμα θεωρείται σίγουρο ότι αναπαριστά κάποιο βυζαντινό αυτοκράτορα, όχι μόνο εξαιτίας του στέμματος, αλλά και επειδή ο πορφυρίτης λίθος από τον οποίο κατασκευάστηκε, θεωρούνταν πολύ ακριβό υλικό που χρησιμοποιούταν μόνο για αυτοκρατορικά πορτραίτα. Όσον αφορά για το πρόσωπο, διάφορες θεωρίες έχουν διατυπωθεί, με κυριότερες αυτές που θέλουν το άγαλμα να αναπαριστά ή τον Ιουστινιανό Β' το Ρινότμητο ή τον Ιουστινιανό Α'.

Κύριος υποστηρικτής της πρώτης θεωρίας ήταν ο Richard Delbrück, ένας ιστορικός της τέχνης, που το 1913 διατύπωσε την ελκυστική υπόθεση ότι το άγαλμα αναπαριστά τον Ιουστινιανό Β', σημειώνοντας ότι η εμφάνιση της ρινός οφείλεται σε επανορθωτική ρινοπλαστική με χρήση μετωπιαίου («ινδικού») κρημνού, στην οποία υποβλήθηκε για να ανακτήσει τον αυτοκρατορικό θρόνο.[119] Ο Delbrück τόνισε ότι οι τεχνικές επανορθωτικής ρινοπλαστικής δεν ήταν αναπτυγμένες από τους Έλληνες κατά την περίοδο δράσης του Ιουστινιανού Β' και έτσι, δε θα ήταν δυνατόν αυτοί (!) να πραγματοποιήσουν επανορθωτική επέμβαση. Για το λόγο αυτό, αγνοώντας τις τεχνικές του Ορειβασίου, θεωρεί πιθανότερη την εφαρμογή της ινδικής μεθόδου, αναπαράγοντας τις περιγραφές του Sushruta.

Η θεωρία του Delbrück όταν πρωτοδιατυπώθηκε αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό και το 1914 ο Heiberg, αμφισβήτησε ευθέως την προσπάθεια του Delbrück για ταύτιση του αναπαριστώμενου προσώπου με τον Ιουστινιανό Β', με μόνο κριτήριο την εμφάνιση της ρινός. Έτσι, σχολιάζοντας ειρωνικά την ικανότητα του χειρουργού που δεν κατάφερε να κάνει τη μύτη να φαίνεται πιο φυσική, κατέληξε

[118] Breckenridge JD. Again the Carmagnola, *Gesta 1981;20(1):2.*

[119] Delbrück R. Carmagnola: portrat eines byzantinischen Kaisers, Sonderdruck aus den romischen, *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts 1914;29:71-89.*

στο συμπέρασμα ότι το άγαλμα αναπαριστά τον Ιουστιανό Α' και οι αλλοιώσεις της ρινός οφείλονται σε μετέπειτα προσπάθειες αποκατάστασης φυσικής φθοράς που υπέστη η μύτη, ως το πιο προέχον τμήμα του αγάλματος.

Η θεωρία του Delbrück όμως, επανήλθε στο προσκήνιο το 1979, οπότε τρεις πλαστικοί χειρουργοί (Remensnyder *και συν.*) εξέτασαν το άγαλμα και βρήκαν «*προφανείς ανωμαλίες στη μύτη και το μέτωπο, που υποδηλώνουν μια δότρια και μια λήπτρια περιοχή σύμφωνα με τον Ινδικό μετωπιαίο κρημνό*». Επισημαίνουν δε ότι «*οι αλλοιώσεις αυτές φαίνεται να έχουν γίνει επί σκοπώ και να μην είναι αποτέλεσμα κακής τεχνικής ή μετέπειτα φθοράς/ θραύσης*».[120]

Το ερώτημα όμως που θέτουν οι ίδιοι οι ερευνητές είναι «αν ο Ιουστινιανός Β' ο Ρινότμητος, υπεβλήθη σε επανορθωτική ρινοπλαστική, πως μεταφέρθηκε η γνώση της τεχνικής από την Ινδία στο Βυζάντιο στο τέλος του 7ου αιώνα;». Επιπλέον, ο ινδικός κρημνός δε μπορεί να εξηγήσει όλες τις ρινικές ανωμαλίες και αυτό δεν πρέπει να αποδοθεί σε κακή χειρουργική τεχνική. Το μέτωπο, εξάλλου, δε δίνει την εικόνα συρραφέντος ή ουλοποιημένου δέρματος.

29. Η τεχνική του Ορειβασίου μπορεί να εξηγήσει την εντομή της ρινός καλύτερα από τον ινδικό κρημνό.

Για όλους αυτούς τους λόγους, πρέπει να επανεξεταστεί η ισχύς της θεωρίας της επανορθωτικής ρινοπλαστικής του Ιουστιανού Β' σύμφωνα με την ινδική μέθοδο. Αντίθετα με την άποψη του Delbrück, οι Έλληνες ιατροί και συγκεκριμένα ο Ορειβάσιος και γνώριζαν και πραγματοποιούσαν επανορθωτικές ρινοπλαστικές. Έτσι, δεν αποκλείεται ο Ιουστιανός Β' να αποκατέστησε την ακρωτηριασμένη μύτη του με την τεχνική του Ορειβασίου. Το κάθετο σκέλος του οριζόντια προσανατολισμένου κρημνού Η όπως αυτός αναλύθηκε παραπάνω, μπορεί να εξηγήσει την εντομή στο ακρορρίνιο καλύτερα από την ινδική μέθοδο *(εικ. 29)*.

30. Ο Ιουστινιανός Α' σε νομίσματα της εποχής (530μ.Χ.).

Τέλος, αρκετοί είναι οι υποστηρικτές της άποψης του Heiberg ότι το γλυπτό αναπαριστά τον Ιουστινιανό Α' που βασίλεψε από το 527 μ.Χ. έως το 565 μ.Χ. Αυτό ενισχύεται από τη μεγάλη ομοιότητά της μορφής του γλυπτού με νομίσματα της εποχής (530 μ.Χ.) που απεικονίζουν τον εν λόγω αυτοκράτορα *(εικ. 30)*. Ο Ιουστι-

[120] Remensnyder J, Bigelow M, Goldwyn R. Justinian II and Carmagnola: A Byzantine Rhinoplasty? *Plast Reconstr Surg 1979,63(1):19-25.*

νιανός Α' δεν είχε ρινοτομηθεί, αλλά σύμφωνα με τη θεωρία του Körbler έπασχε από σύφιλη, που του μετέδωσε η σύζυγός του Θεοδώρα.[121] Αν και η σύφιλη, δε φαίνεται να αποτέλεσε και την αιτία θανάτου του,[122] εν τούτοις μπορεί να του προκάλεσε καθίζηση της ρινός και εφιππιοειδή μύτη, παρόλο που αυτή η επιπλοκή είναι συχνότερη στη συγγενή μορφή της νόσου. Σ' αυτήν την περίπτωση οι ορατές (κατά τους Remensnyder *και συν.*) ουλές της μετωπιαίας χώρας στο γλυπτό, μπορούν να αποδοθούν σε υπερτονισμό της φυσιολογικής του ρυτίδωσης, που είναι σε πλήρη αντιστοιχία με τη μεγάλη ηλικία στην οποία απεβίωσε.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΧΕΙΛΗ

Η μορφολογία των χειλέων στην αρχαιότητα θεωρούνταν ισχυρό φυσιογνωμονικό χαρακτηριστικό, όπως φαίνεται από το έργο «φυσιογνωμονικά» που εκδόθηκε από τον Foerster τον 19ο αιώνα στη Λειψία και αρχικά αποδόθηκε στον Αριστοτέλη.[123] Έτσι, ο συγγραφέας χαρακτηρίζει τα παχιά χείλη ενδεικτικά ανόητου ανθρώπου (ιδίως τα άνω), τα λεπτά ενδεικτικά ευγνώμονος και όχι «αμαρτοεπούς» ανθρώπου, ενώ η ύπαρξη κηλίδας[124] στα χείλη υποδηλώνει τον δύστροπο και τον ψεύτη:

> ...Χείλη παχέα καὶ μάλιστα τὰ ἄνω μωρίας σημεῖον. χείλη λεπτὰ εὐγνώμονος καὶ οὐχ ἁμαρτοεποῦς σημεῖον. εἰ φακὸν ἐν χείλεσί τις ἔχει, δύστροπός ἐστι καὶ ψεύστης·...

ΧΕΙΛΕΟΣΧΙΣΤΙΕΣ - ΥΠΕΡΩΪΟΣΧΙΣΤΙΕΣ

Στο εθνικό μουσείο του Τόκυο, εκτίθεται πήλινη προτομή που απεικονίζει περίπτωση χειλεοσχιστίας με συνοδό ολιγοδακτυλία. Το εύρημα αυτό χρονολογείται μεταξύ 3000-2000 π.Χ. και είναι το αρχαιότερο αρχαιολογικό εύρημα που αναπαριστά χειλεοσχιστία.[125]

Η πρώτη καταγεγραμμένη επιτυχής διόρθωση χειλεοσχιστίας, τοποθετείται στα 390 π.Χ. στην αρχαία Κίνα όπου ένας 18χρονος με χειλεοσχιστία αναζήτησε, περπατώντας αρκετές ημέρες, έναν ιατρό που είχε την πληροφορία ότι μπορεί να του διορθώσει το πρόβλημα. Η ιστορία του νεαρού έφτασε στα αυτιά του τοπικού

[121] Körbler J. Die Krebserkrankung der byzantinischen Kaiserin Theodora (Ein Betrag zur Geschichte der Syphilis), *Janus 1974;61:15-22.*

[122] Lascaratos J, Poulakou-Rebelakou E. Did Justinian the Great (527-565 CE) suffer from syphilis? *Int J Dermatol 1999;38(10):790.*

[123] Foerster R. Scriptores physiognomonici Graeci et Latini, vol. 2. Leipzig: Teubner, 1893: 225-232.

[124] *φακός= κηλίς επί του σώματος, στίγμα, εφηλίς, φακίδα.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΕ', σ.7560.

[125] Pirsig W, Haase S, Palm F. Surgically repaired cleft lips depicted in paintings of the late Gothic period and the Renaissance. *Br J Oral Maxfac Surg 2001;39(2):127.*

βασιλιά που συγκινήθηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε αποφάσισε να υποστηρίξει οικονομικά την επέμβαση και να τον φιλοξενήσει στο παλάτι του, για τις εκατό ημέρες απόλυτης ανάπαυσης που ο χειρουργός του συνέστησε. Αρκετούς αιώνες αργότερα (7ος μ.Χ. αιώνας), σύμφωνα με τον Boo-Chai (1965),[126] κατά τη δυναστεία των Tang στην αρχαία Κίνα, υπήρχε ένας χειρουργός, ο Fang Kan, γνωστός ως «ο ιατρός που επιδιορθώνει τα χείλη».[127]

31. Χειλεοσχιστία.

Ο αρχαίος ελληνικός όρος για τις χειλεοσχιστίες είναι η *λαγωχειλία*. Πρόκειται για μια «*δυσμορφία του άνω χείλους συνισταμένην εις σχισμήν εκτεινομένην από τής ρινός μέχρι τού άκρου τούτου*»,[128] δίνοντας την εικόνα χειλέων λαγού *(εικ. 31)*. Η παρομοίωση αυτή έχει τις ρίζες της στην αρχαία Κίνα (390 π.Χ.), όπου στο κείμενο που προαναφέρθηκε, βρίσκεται για πρώτη φορά ο όρος "Tu Que" (*Tu*, λαγός και *Que*, έλλειμμα).[129]

Η μοναδική αναφορά της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας στον όρο, βρίσκεται στο 14ο τόμο της έκδοσης του Kühn, όπου δίνεται σαφής ορισμός της *λαγωχειλίας*: «*...αυτό που είναι ξένο εξ αιτίας της ελλείψεως, όχι ως περιττό αλλά ως ατελές, όπως για παράδειγμα όλα τα κολοβώματα όπως στα χείλη και τους οφθαλμούς, για τα οποία κάποιοι ονομάζονται λαγώφθαλμοι και λαγώχειλοι...*».

> ...τὸ δὲ τῇ ἐλλείψει ἀλλότριον οὐχ ὡς περιττεῦον, ἀλλ' ὡς ἐνδεὲς, οἷον τὰ κολοβώματα πάντα, ὡς ἐπὶ τῶν χειλῶν καὶ ὀφθαλμῶν, διὸ καλοῦνταί τινες λαγώφθαλμοι καὶ λαγώχειλοι...

Δε βρέθηκε άλλη αναφορά στην αρχαία ελληνική γραμματεία που να περιγράφει την ίδια ή παρόμοια κλινική οντότητα. Η πρώτη αναπαράσταση χειρουργικής αντιμετώπισης της χειλεοσχιστίας αποδίδεται στον Αμβρόσιο Παρέ το 1564.[130]

Η υπερωϊοσχιστία συχνά, φέρεται και υπό τους όρους *λυκόστομα* και *ουρανόσχιση* και φαίνεται ότι δεν ήταν οικεία στους αρχαίους Έλληνες και βυζαντινούς ιατρούς, διότι δεν υπάρχει καμία αναφορά στους όρους αυτούς ή άλλους που να παραπέμπουν σε αυτήν την κλινική οντότητα. Έτσι, φτάνουμε στο 1556 και στον Pierre Franco, που θεωρούσε ότι «*...όσοι έχουν σχίση και του ουρανίσκου είναι δύσκολο να θεραπευτούν. Τα άτομα αυτά έχουν υπερρινική ομιλία, η οποία δε διορθώνεται παρά μόνο αν κλειστεί η σχίση με βύσμα βάμβακος ή καλύτερα με αργυρό*

[126] Boo-Chai K. An ancient Chinese text on a cleft lip. *Plast Reconstr Surg 1966;38(2):89–91.*
[127] Τελικά αποδείχτηκε, ότι δεν ήταν χειρουργός αλλά ποιητής που υπέφερε ο ίδιος απο χειλεοσχιστία, για την οποία ντρεπόταν πάρα πολύ. Vrebos J. Harelip surgery in ancient China. *Plast Reconstr Surg 1992;89(1):147-50.*
[128] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Η', σ.4238.
[129] Ma, Kan-Wen. Hare-Lip Surgery in the History of Traditional Chinese Medicine. *Medical History 2000, 44(4):491.*
[130] Paré A. Dix livres de la chirurgie, avec le magasin des instruments necessaires à icelle. Book XXIII, ch. II. Paris: Jean de Royer, 1564.

πώμα...».[131] Η χειρουργική αντιμετώπιση της υπερωϊοσχιστίας καθιερώθηκε το 19ο αιώνα με τις τεχνικές των von Graefe, Roux και Langenbeck.[132]

ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΧΕΙΛΕΩΝ («ΚΟΛΟΒΩΜΑΤΑ»)

Έχουμε ήδη παραθέσει τις περιγραφές του Γαληνού και του Αιγινήτη (αλλά και του Κέλσου), που αναφέρονται στα κολοβώματα, στα ελλείμματα δηλαδή των χειλέων, τα οποία τα αντιμετωπίζουν όπως και αυτά του πτερυγίου της ρινός και των ωτων, με νεαροποίηση, υποσκαφή, συμπλησίαση και συρραφή *(εικ. 32-33)*. Η περιγραφή του Γαληνού (που υιοθετήθηκε αυτούσια από τον Αιγινήτη, πέντε αιώνες αργότερα) έχει ως εξής:

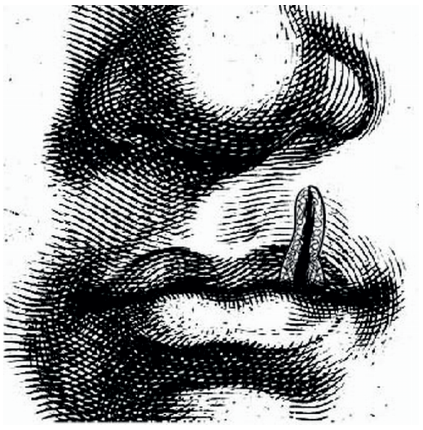

32. Κολόβωμα χείλους.

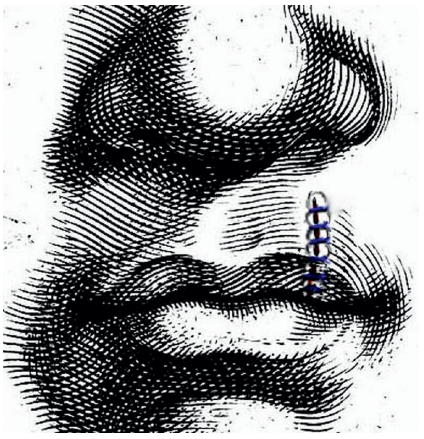

33. Αποκατάσταση κολοβώματος χείλους (Γαληνός, Αιγινήτης).

...περί κολοβωμάτων: οὕτως γὰρ ὀνομάζουσι τὰ κατὰ χεῖλος ἢ πτερύγιον ῥινὸς ἢ οὖς ἐλλείποντα. μεθοδεύεται γάρ πως καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν ὑποδερόντων ἑκατέρωθεν τὸ δέρμα, μετὰ δὲ τοῦτο ἐπαγόντων καὶ συναγόντων ἀλλήλοις τὰ χείλη τῶν δερμάτων, ἀφαιρούντων τε τὸ τετυλωμένον ἑκατέρου, κἄπειτα ῥαπτόντων τε καὶ κολλώντων... [133]

Στην περιγραφή αυτή, σύμφωνα με τον Millard, ο Γαληνός με τον όρο κολοβώματα αναφέρεται στη λαγωχειλία, δηλ. τη χειλεοσχιστία,[134] ενώ ο Rogers δε συμφωνεί με την άποψη αυτή.[135] Πράγματι, η ενιαία παράθεση της αντιμετώπισης των ελλειμμάτων των χειλέων με αυτές των ελλειμμάτων του πτερυγίου της ρινός και του ωτός, και η έμφαση στα «τετυλωμένα» (δηλ. στα ρικνωμένα) τμήματα δείχνει ότι ο Γαληνός αναφέρεται σε επίκτητα και όχι σε συγγενή ελλείμματα (όπως οι χειλεοσχιστίες).[136] Υπέρ της άποψης του Millard, είναι και η μοναδική αναφορά στο λήμμα *λαγώχειλος*, που όπως είπαμε παραπάνω, περιέχεται στην έκδοση του Kühn για το Γαληνό.

[131] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.442.
[132] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p214-6.
[133] Γαληνός: Περὶ θεραπευτικῆς μεθόδου, G. C. Kühn, X, 1002.
[134] Millard Jr DR. Cleft craft: the evolution of its surgery. Vol.1: unilateral deformity. Boston: Little Brown & Co, 1976, p41.
[135] Rogers B. History of cleft lip and palate treatment. In: Grabb WC, Rosenstein SW, Bzoch KR (eds). Cleft Lip and Palate: Surgical, Dental, and Speech Aspects, Boston: Little Brown & Co, 1971, p142-169.
[136] Στο ίδιο μήκος κύματος και ο Κέλσος, που περιέγραψε στο ίδιο κεφάλαιο τα ελλείμματα των χειλέων, της ρινός και των ώτων, βλ. κεφ. Δερματικά ελλείμματα προσώπου.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΛΕΦΑΡΑ

Αρκετές παθήσεις του βλεφάρου αναφέρονται στη βυζαντινή βιβλιογραφία, όπως το *εμφύσημα*, το *οίδημα*, ο *άνθρακας*, η *σύκωση*, η *τύλωση*, η *πρόσφυση*, η *αγκύλωση*, η *φθειρίαση*, η *τριχίαση*, η *διστιχίαση*, η *φαλάγγωση*, το *εκτρόπιο*, ο *λαγώφθαλμος*, η *οφθαλμία*, η *ψωροφθαλμία*, η *μαδάρωση*, το βλεφαρικό απόστημα, η *λιθίαση* του βλεφάρου. Μερικές από αυτές αφορούν ιδιαιτέρως την πλαστική χειρουργική.

ΕΚΤΡΟΠΙΟ

34. Εκτρόπιο- έξω στροφή του βλεφάρου.

Το εκτρόπιο είναι η προς τα έξω στροφή των βλεφάρων *(εικ. 34)*.[137] Ο όρος προέρχεται από την πρόθεσι «εκ» και το ρήμα «τρέπω» και ο βαθμός του κυμαίνεται από ήπια εκστροφή μέχρι πλήρη σύμφυσή του με την παρειά.[138] Η δημοφιλέστερη ταξινόμηση το διακρίνει σε συγγενές και επίκτητο, ενώ το επίκτητο διακρίνεται περαιτέρω σε παλίνδρομο (ως αποτέλεσμα γήρατος), παραλυτικό, ουλώδες και μικτό.

Στην αρχαία ελληνική Γραμματεία το εκτρόπιο, αναφέρεται από τους Γαληνό, Αέτιο, Άντυλλο, Δημοσθένη Φιλαλήθη, Ιωάννη Ακτουάριο, Αλέξανδρο Τραλλιανό και Παύλο Αιγινήτη, που σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιούν και τον όρο «εκτροπή»[139] για να το περιγράψουν.

Ορισμοι

Ο Γαληνός ορίζει το εκτρόπιο ως το τμήμα ιστού που εκφύεται από το κάτω βλέφαρο και το εκτρέπει λόγω του βάρους του και στα αίτια του αναφέρει την ανώμαλη έκφυση, την παράλυση και το σχηματισμό ουλώδους ιστού.

> ...Ἐκτρόπιόν ἐστιν ὑπόφυσις σαρκὸς ἐν τῷ βλεφάρῳ ἥτις βαροῦσα ἐκτρέπει τὸ βλέφαρον. αἰτία δὲ ἐκτροπῆς βλεφάρου ἢ σαρκὸς ἐπίφυσις ἢ παράλυσις ἢ οὐλῆς σύστασις...[140]

Ο Αέτιος ο Αμιδηνός, διασώζει στην *Τετράβιβλό* του την περιγραφή του Δημο-

[137] Παπαδόπουλος Ο. Πλαστική επανορθωτική και αισθητική χειρουργική, Αθήνα: εκδόσεις «Π.Χ. Πασχαλίδης», 1996, σ.147.
[138] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.572.
[139] Ο όρος αυτός, χρησιμοποιείται στην αρχαία Ελληνική γραμματεία για να περιγράψει και την πρόπτωση της μήτρας.
[140] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 439.

σθένους του Φιλαλήθους για το εκτρόπιο και τη συντηρητική του θεραπεία. Ο Δημοσθένης ο Φιλαλήθης (1ος αιώνας μ.Χ.),[141] θεωρεί το εκτρόπιο αποτέλεσμα προηγηθείσας εξέλκωσης και υπερσάρκωσης που συμβαίνει κυρίως στα κάτω βλέφαρα και συστήνει το χημικό καυτηριασμό του με μείγματα διαφόρων καυστικών ουσιών, όπως ο *κεκαυμένος χαλκός*, το *χαλκανθές* (θειϊκός χαλκός), το *μίσυ* (σιδηροπυρίτης), η *χαλκίτη*:

> ...ἐκτρέπεσθαι ἐπὶ πλέον συμβαίνει τὰ βλέφαρα ἑλκώσεως προηγησαμένης καὶ ὑπερσαρκωσάντων τῶν βλεφάρων...γίγνεται δὲ μᾶλλον περὶ τὰ κάτω βλέφαρα...θεραπευτέον δὲ τὰς μὲν συμμέτρους ὑπερσαρκώσεις τῷ ὑποκειμένῳ ξηρῷ· χαλκοῦ κεκαυμένου, α χαλκάνθου, α μίσυος ὀπτοῦ, α χαλκίτεως ὀπτῆς. Ἄλλο. χαλκοῦ κεκαυμένου η μίσυος ὀπτοῦ, β χαλκίτεως ὀπτῆς, β χαλκάνθου...[142]

Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός σημειώνει την *υπερσάρκωση* και την ουλοποίηση ως τα συνηθέστερα αίτια εκτροπίου:

> ...Τὰ δὲ ἐκτρόπια γίνονται ἢ διὰ οὐλὴν ἢ διὰ ὑπερσάρκωσιν τῶν βλεφάρων τῶν ἐκτὸς τρεπομένων...[143]

Με τον ορισμό αυτό συμφωνεί και ο Παύλος Αιγινήτης,[144] ο οποίος για τα χρόνια εκτρόπια συνιστά καυτηριασμό με επίπαση κονιοποιημένης σκόνης *ιού* (ανθρακικού χαλκού) ή κεκαυμένο μόλυβδο με θειάφι ή μείγμα αυτών των δύο σε ίσες αναλογίες (*Επιτομή*, 3ο βιβλίο).

> ...Ἐκτροπὴ τοῦ βλεφάρου τοῦτο τὸ πάθος ἐστὶν ἢ διὰ οὐλὴν ἢ διὰ ὑπερσάρκωσιν γινόμενον. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν δι' ὑπερσάρκωσιν χρονισάντων ἰὸν ξυστὸν φώξας λείου καὶ παράπτου ἢ μολίβδῳ κεκαυμένῳ μετὰ θείου ἀπύρου καὶ πεπλυμένῳ ἢ ἀμφοτέροις ἴσοις τῷ τε ἰῷ καὶ τῷ μολίβδῳ·...[145]

Επιπλέον, στο 6ο βιβλίο της *Επιτομής* ο Αιγινήτης αναφέρει ότι το εκτρόπιο προκαλείται στο κάτω βλέφαρο από τις ίδιες αιτίες που προκαλούν το λαγώφθαλμο στο άνω με τη διαφορά ότι το εκτρόπιο δε μπορεί να προκληθεί από φυσικά αίτια. Για τη χαλάρωση ενοχοποιούνται φαρμακευτικοί παράγοντες που εφαρμόζονται λόγω της αντιφλεγμονώδους δράσης τους, καθώς και ιατρικές παρεμβάσεις όπως η καταρραφή και ο καυτηριασμός όταν δε γίνονται σωστά:

> ...Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἄνω βλεφάρου τὸ λαγόφθαλμον πάθος, οὕτως ἐπὶ τοῦ κάτω τὸ ἐκτρόπιον γίνεται, πλὴν οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ποτὲ μὲν διὰ χάλασιν ὑπὸ τῶν ταύτην ἐργάζεσθαι πεφυκότων φαρμάκων φλεγμονῆς προηγησαμένης, ποτὲ δὲ διὰ καταρραφὴν ἢ καῦσιν ἄτεχνον ἐκτρέπεται τὸ βλέφαρον...[146]

[141] «*...Μαθητής του Αλέξανδρου του Φιλαλήθους, διακεκριμένος εκπρόσωπος της Ηροφιλείου Ιατρικής Σχολής και ένας από τους μεγάλους οφθαλμιάτρους της αρχαιότητας...*». Γεωργακόπουλος Κ. Αρχαίοι Έλληνες Ιατροί, Αθήνα, 1998, σ145.

[142] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:73.

[143] Αλέξανδρος Τραλλιανός, Περί οφθαλμών, 146.

[144] Ομοίως, το ορίζει και ο αρκετά μεταγενέστερος Ιωάννης ο Ακτουάριος (14ος αιώνας μ.Χ.): «*...Τὸ δὲ ἐκτρόπιον δι' ὑπερσάρκωσιν ἢ οὐλὴν τοῦ βλεφάρου γίνεται, μὴ καλῶς θεραπευθέντος...*».

[145] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 3:22.

[146] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:12.

Ο Άντυλλος ο Ανατόμος (2ος αιώνας μ.Χ.), σύμφωνα με ό,τι διασώζει ο Αέτιος στο έργο του, και ο Παύλος Αιγινήτης, γνώριζαν και πραγματοποιούσαν χειρουργικές επεμβάσεις για την αντιμετώπιση του εκτροπίου.

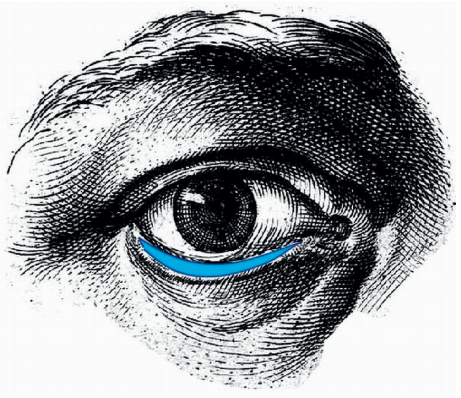

35. Διόρθωση εκτροπίου με εκτομή της περίσσειας.

Ο Αέτιος στο κεφάλαιο «χειρουργία ἐκτροπίων Ἀντύλου» περιγράφει τη χειρουργική διόρθωση του εκτροπίου: «*...Όταν η εκτροπή είναι μεγάλη, αφαιρείται η περίσσεια με ένα νυστέρι και στο τραύμα επιτίθενται κεκαυμένος χαλκός ή αλόη με μάννη (εικ. 35). Όταν η εκτροπή είναι μεγαλύτερη, κάνουμε δύο τομές στην έσω επιφάνεια του βλεφάρου, που ενώνονται έτσι ώστε να σχηματιστεί το γράμμα Λ, με το στενό του μέρος προς τα κάτω (πρὸς τῷ μήλῳ) και το πλατύ του προς τα άνω (πρὸς τὰς βλεφαρίδας). Μετά εκτέμνουμε το τμήμα αυτό, μαζί με τον υποκείμενο ιστό (εικ. 36), επειδή το κάτω βλέφαρο δεν έχει χόνδρινο ιστό, προσέχοντας να διατηρήσουμε το δέρμα. Τα χείλη της τομής συρράπτονται με μία ραφή. Έτσι το βλέφαρο γίνεται κυρτό και καμπύλο, στρεφόμενο προς τα μέσα..*»:

36. Διόρθωση εκτροπίου εκτομή της περίσσειας με σχηματισμό ανεστραμμένου Λ, Αέτιος, Αιγινήτης.

...τὰς δὲ μείζους ὑπερσαρκώσεις σμιλίῳ· χρὴ περιαιρεῖν, ἔπειτα χαλκῷ κεκαυμένῳ λείῳ προσάπτεσθαι ἢ ἀλόῃ μετὰ μάννης...εἰ δὲ μείζων εἴη ἡ ἐκτροπή, δέον ἐγχειρεῖν οὕτως· ἐκ τοῦ ἔσωθεν μέρους τοῦ βλεφάρου δύο διαιρέσεις ἐμβλητέον τοῦ λάμβδα στοιχείου τὸ σχῆμα ἐχούσας, ἵνα τὸ μὲν στενὸν μέρος τοῦ λάμβδα κάτω γένηται, ὡς πρὸς τῷ μήλῳ, τὸ δὲ πλατὺ ἄνω πρὸς τὰς βλεφαρίδας. εἶτα ἐκκοπτέον τὸ λαμβδοειδὲς ταινίδιον συνεκκόπτοντας καὶ τὴν ὑποκειμένην σάρκα. οὐ γάρ ἐστι χονδρῶδες τὸ κάτω βλέφαρον. τὸ μέντοι δέρμα ἀδιαίρετον φυλακτέον. εἶτα τὰ χείλη τῆς ἐκκοπῆς ῥαφῇ συνακτέον· ἀρκέσει γὰρ μία ῥαφὴ ἐμβαλλομένη κατὰ τὰ πρὸς ταῖς βλεφαρίσι μέρη. οὕτω γὰρ καμπυλωθὲν καὶ κυρτὸν γενόμενον τὸ βλέφαρον εἰς τὰ ἐντὸς τραπήσεται μέρη...[147]

Επί ουλώδους εκτροπίου, η επέμβαση γίνεται με τον ίδιο τρόπο, αλλά αποφεύγοντας τις βαθιές τομές: «*...Μετά τη συρραφή των χειλέων ανασηκώνουμε την ουλή με ένα άγκιστρο, και διατιτρώσκουμε με μια βελόνα με διπλό νήμα την περίσσεια, με κατεύθυνση από τον μικρό στο μεγάλο κανθό. Στη συνέχεια ανασηκώνουμε την ουλή*

[147] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:74.

με τη βελόνα και εκτέμνουμε την περίσσεια, αφαιρώντας ταυτόχρονα και τη βελόνα. Μετά την επέμβαση τοποθετούμε ψυχρές κομπρέσες στην εξωτερική τομή και επιδένουμε...»:

> ...εἰ δὲ οὐλὴ ἔκ τινος αἰτίας ἔξωθεν τοῦ βλεφάρου γενομένη ἐκτρέψῃ τὸ βλέφαρον, ἀφαιρεῖν μέν, καθὼς εἴρηται, ἐκ τῶν ἔσωθεν μερῶν τοῦ βλεφάρου τὸ λαμβδοειδὲς ταινίδιον, μὴ πάνυ βαθεῖαν τὴν διαίρεσιν ποιουμένους, καὶ συνάγειν ῥαφῇ, ὡς εἴρηται, τὰ χείλη τῆς διαιρέσεως. ἔπειτα ἔξωθεν ἀγκίστρῳ ἀνατείνοντες τὴν οὐλήν, βελόνην διπλοῦν λίνον ἔχουσαν διαπείρομεν ὑπὸ τὸ ὑπερσάρκωμα ὅλης τῆς οὐλῆς, ἀπὸ τοῦ μικροῦ κανθοῦ ἀρχόμενοι καὶ ἐπὶ τὸν μέγαν τὴν παραγωγὴν τῆς βελόνης ποιούμενοι· εἶτα κειμένης τῆς βελόνης τὸ λινοῦν ὑποβάλλομεν ὑπ' ἀμφοτέροις τοῖς πέρασιν αὐτῆς καὶ ἀνατείνομεν δι' αὐτῆς τὸ ὑπερσάρκωμα τῆς οὐλῆς ὅλον καὶ οὕτως τὴν ἐκτομὴν αὐτοῦ ποιούμεθα, συνεκφέροντες ἅμα τῷ σαρκώματι καὶ τὴν ἐμπεπαρμένην βελόνην. μετὰ δὲ τὴν χειρουργίαν τὴν ἔξω διαίρεσιν διαμοτώσαντες καὶ ἐκ ψυχροῦ ὕδατος πτύγμα ἐπιθέντες ἐπιδέσει χρώμεθα...

Όταν το εκτρόπιο οφείλεται σε εγκανθίδα,[148] συνιστά εκτομή αυτής ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις το θεωρεί αθεράπευτο (π.χ. παραλυτικό εκτρόπιο, ιατρογενές εκτρόπιο ως επιπλοκή της καταρραφής, λόγω αποκοπής πολύ μεγάλου τμήματος του βλεφάρου ή ουλώδες εκτρόπιο επί εδάφους ψευδάνθρακος).

> ...εἰ δὲ δι' ἐγκανθίδα γινομένην ἐκτροπὴ γένηται τοῦ βλεφάρου, ἐκκοπείσης τῆς ἐγκανθίδος εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανήξει τὸ βλέφαρον. εἰδέναι σε δὲ προσήκει, ὡς ἡ τοῦ ἄνω βλεφάρου ἐκτροπὴ ἀθεράπευτός ἐστιν. ἀθεράπευτος δὲ καὶ ἡ διὰ παράλυσιν τοῦ κάτω βλεφάρου γιγνομένη· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δι' ἐκτομὴν πάνυ πλατυτέρου ταινιδίου γιγνομένη, ἐπὶ τῶν καταρραφῶν μάλιστα, καὶ ἡ διὰ πλατεῖαν οὐλὴν γιγνομένη, ἑλκώσεως δηλονότι προηγησαμένης, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθράκων γίγνεται...

Ο Αιγινήτης στο 3ο βιβλίο της *Επιτομής* θεωρεί απόλυτη ένδειξη για χειρουργική επέμβαση την ύπαρξη ουλώδους εκτροπίου, που να μπορεί όμως να ιαθεί πλήρως:

> ...τὸ γὰρ δι' οὐλὴν ἐκτρόπιον, εἴπερ ὅλως θεραπεύοιτο, ἡ χειρουργία ἰᾶται...[149]

Η επέμβαση έχει ως εξής: «*...Χρησιμοποιώντας μια βελόνη με διπλό νήμα, διατιτρώσκουμε τον πλεονάζοντα ιστό, πιέζοντας τον από τον αριστερό κανθό προς το δεξιό. Μετά, σφίγγοντας το νήμα και από τα δύο άκρα, τεντώνουμε το δέρμα με τη βελόνα και αποκόπτουμε την περίσσεια με ένα μαχαιρίδιο (σμιλίῳ), αφαιρώντας ταυτόχρονα τη βελόνα. Αν το βλέφαρο ανακτήσει το φυσιολογικό του σχήμα και στραφεί προς τα έσω, η επέμβαση είναι επαρκής...»:*

> ...βελόνην τοίνυν λαβόντες λίνον διπλοῦν ἔχουσαν διαπείρωμεν τὸ σάρκωμα ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κανθοῦ ἐπὶ τὸν δεξιὸν αὐτὴν παράγοντες· εἶτα τοῖς πέρασιν αὐτῆς ἀμφοτέροις τὸ λίνον προσάψαντες ἀνατείνωμεν τὸ σάρκωμα διὰ τῆς βελόνης καὶ οὕτως αὐτὸ σμιλίῳ ἐκτέμωμεν συναφαιροῦντες αὐτῷ καὶ τὴν βελόνην. καὶ εἰ μὲν ἀναλάβοι τὸ σχῆμα τὸ βλέφαρον καὶ εἴσω τραπείη, ἀρκούμεθα τῇ χειρουργίᾳ·...[150]

[148] Σύμφωνα με το Γαληνό: «*Εγκανθίς ἐστιν ὑπεροχὴ σαρκὸς ἐν τῷ μεγάλῳ κανθῷ*». Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 438.
[149] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 3:22.
[150] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:12.

Αν όμως η εκτροπή συνεχίσει, ο Αιγινήτης προτείνει την εκτομή και σφηνοειδούς ιστοτεμαχίου σχήματος Λ, ως εξής: «*...Τοποθετούμε το οξύ άκρο μιας μήλης στο τμηθέν βλέφαρο. Έχοντας κάνει δύο τομές στο εσωτερικό του βλεφάρου, που ξεκινούν από τις δυο γωνίες της αρχικής τομής και συναντώνται σε ένα οξύ άκρο, σχηματίζοντας το γράμμα Λ, αφαιρούμε τον ιστό αυτό, ώστε το οξύ σκέλος του Λ να έχει φορά προς τα κάτω (προς τον οφθαλμό), και το πλατύ προς τα άνω (προς τον ταρσό). Στη συνέχεια συρράπτουμε τα δύο τμήματα με βελόνη με μάλλινο νήμα, και αρκούμαστε σε δύο ραφές...*»:

> ...εἰ δὲ ἔτι ἐκτρέποιτο μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς σαρκός, τὸν κυαθίσκον τῆς μήλης κατὰ τὸ ὀξὺ ὑποβάλλομεν τῷ τμηθέντι βλεφάρῳ καὶ κατὰ τὸ ἔσωθεν μέρος τοῦ βλεφάρου δόντες δύο διαιρέσεις τὰς ἀρχὰς ἐχούσας ἀπὸ τῶν δύο γωνιῶν τῆς γενομένης τομῆς εἰς ὀξύ τι φέρομεν, καὶ ταύτας εἰς ἓν ἀγαγόντες τῷ λάμβδα στοιχείῳ παραπλήσιον ἀφαιροῦμεν σωμάτιον, ὡς εἶναι τὸ μὲν ὀξὺ αὐτοῦ κάτω πρὸς τῷ ὀφθαλμῷ, τὸ δὲ πλατὺ ἄνω πρὸς τῷ λεγομένῳ ταρσῷ· καὶ μετὰ τοῦτο τὰ διεστῶτα βελόνῃ συναγάγωμεν ἐρίου ἐχούσῃ ῥάμμα δύο ῥαφαῖς ἀρκούμενοι...

Όταν όμως το εκτρόπιο οφείλεται σε καταρραφή ή καυτηριασμό: «*...κάτω από τις τρίχες του βλεφάρου κάνουμε μια απλή τομή κατά μήκος της ουλής, και διαχωρίζουμε τα χείλη με κομπρέσες, όπως κάνουμε και στους λαγωφθάλμους, μέχρι να συγκολληθούν τα συρραφέντα τμήματα...*»:

> ...εἰ δὲ διὰ καταρραφὴν ἢ καῦσιν τὸ ἐκτρόπιον εἴη γεγονός, καὶ ὑποκάτω τῶν τριχῶν τοῦ βλεφάρου κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην οὐλὴν ἁπλῆν δώσομεν τομὴν καὶ τὰ χείλη διαστήσαντες διαμοτώσομεν καὶ τοῖς λοιποῖς ὡς ἐπὶ λαγοφθάλμων χρησόμεθα, ἄχρις οὗ κολληθῇ τὸ ῥαφέν.

Σύμφωνα με τον Francis Adams, οι περιγραφές των Αετίου και Αιγινήτη επηρέασαν πάρα πολύ τους Άραβες Hally Abbas και Albucasis, αφού αναγνωρίζονται στα έργα τους σχεδόν αυτούσιες,[151] αλλά και τον sir William Adams, όπως φαίνεται από την πραγματεία του για το εκτρόπιο που δημοσιεύτηκε το 1812.[152] Η επέμβαση που περιγράφεται στο έργο αυτό, αν και αφορά το εκτρόπιο, θεωρήθηκε λανθασμένα από πολλούς, ως η πρώτη βλεφαροπλαστική.[153]

Οι σημερινές τεχνικές για τη χειρουργική διόρθωση του εκτροπίου είναι παραλλαγές της τεχνικής του Δημοσθένη και του Αιγινήτη, με τη διαφορά ότι σήμερα συνήθως αφαιρείται και τμήμα από το υπερκείμενο δέρμα.

[151] Adams F. On ectropion, or eversion of the lower eyelid maimed parts (section 12), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p267-8.
[152] Adams W. Practical observations on Ectropium, or eversion of the eyelids with the description of a new operation for the cure of that disease; on the modes of forming an artificial pupil, and on cataract, London: J Brettell for J Callow, 1812.
[153] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p169.

ΛΑΓΩΦΘΑΛΜΟΣ

Ο όρος λαγώφθαλμος, χρησιμοποιήθηκε στην αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή γραμματεία για να περιγράψει το εκτρόπιο του άνω βλεφάρου. Προέρχεται από τις λέξεις *λαγωός* και *οφθαλμός*, επειδή όσοι πάσχουν από λαγώφθαλμο δε μπορούν να κλείσουν τελείως τους οφθαλμούς τους[154] και παλιά πιστευόταν ότι ο λαγός κοιμάται με τα μάτια ανοιχτά. Σήμερα, γνωρίζουμε ότι ο λαγός κλείνει τελείως τα μάτια του όταν κοιμάται και έτσι όλες αυτές οι περιπτώσεις φέρονται υπό το γενικό όρο *εκτρόπιο*.[155] Ανάλογα με το αίτιο, ο λαγώφθαλμος ταξινομείται σε παραλυτικός, οφειλόμενος κυρίως σε παράλυση του προσωπικού νεύρου, ουλώδης, μετά από τραύμα ή χειρουργικές επεμβάσεις και νυκτερινός, που εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της νύχτας.[156] Ο παραλυτικός λαγώφθαλμος, φέρεται συχνά και υπό τον όρο «παράλυση του άνω βλεφάρου».

Ορισμοι

Ο Γαληνός ορίζει ως λαγώφθαλμο, την ανάσπαση του άνω βλεφάρου, έτσι ώστε όταν κλείνει να μην καλύπτει όλο τον οφθαλμό:

> ...Λαγωφθαλμόν ἐστιν ἀνάσπασις τοῦ ἄνω βλεφάρου, ὥστε μὴ καλύπτειν ἐν τῷ καμμύειν ὅλον τὸν ὀφθαλμόν...[157]

Τον ίδιο ορισμό δίνουν και ο Αέτιος, που τον αντιπαραβάλλει με το εκτρόπιο, και ο Δημοσθένης ο Φιλαλήθης που κάνει την παρομοίωση με το λαγό και τη συσχέτιση με προηγηθείσα εξέλκωση ή χειρουργική επέμβαση (αναρραφή):

> ...αἱ λαγώφθαλμοι δὲ καλοῦνται, οἷς τὸ ἄνω βλέφαρον ἀνέσπασται, ὡς ἐπικαλύπτειν τὸν ὀφθαλμὸν μὴ δύνασθαι· ἐκτρόπια δέ, οἷς τὸ κάτω βλέφαρον ἐξέστραπται...[158]

> ...λαγώφθαλμοι δὲ λέγονται, ἐφ' ὧν ἀνέσπασται τὸ ἄνω βλέφαρον, καὶ ἀνέῳγεν ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῷ καθεύδειν καθάπερ τῶν λαγωῶν... γίγνεται δὲ τὸ πάθος ποτὲ μὲν ἐξ ἀναρραφῆς πλέον τοῦ δέοντος ἀνασπασθέντος τοῦ βλεφάρου, ὡς μὴ δύνασθαι καλύπτειν τὸν ὀφθαλμόν, ποτὲ δὲ ἑλκώσεως προηγησαμένης αὐτομάτου, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθράκων γίγνεται.

Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός, επισημαίνει κι αυτός ότι μπορεί να δημιουργηθεί είτε αυτόματα είτε ως αποτέλεσμα κακής χειρουργικής επέμβασης (ἄμετρον ἀναρραφὴν):

[154] *λαγώφθαλμος= ο έχων ελαττωματικόν το άνω βλέφαρον και μη δυνάμενος ως εκ τούτου όταν κοιμάται να καλύψει τον βολβόν.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Η', σ.4238.

[155] Van de Graaf RC, IJpma FFA, Nicolai JPA. Lagophthalmos or Hare Eye: An Etymologic Eye Opener. *Aesth Plast Surg 2008;32(3):573.*

[156] Pereira MV, Gloria AL: Lagophthalmos. *Semin Ophthalmol 2010;25(3):72.*

[157] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 439.

[158] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:2.

... Λαγώφθαλμοι καλοῦνται, οἷς τὸ ἄνω βλέφαρον ἀνεσπασμένον οὐ καλύπτει τὸ ὑγρὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ. τοῦτο δὲ φύσει, ἀλλὰ καὶ δι' ἄμετρον ἀναρραφὴν γίνεται...

Τέλος, ο Παύλος Αιγινήτης σημειώνει ότι ο λαγώφθαλμος μπορεί να δημιουργηθεί είτε από φυσικά αίτια ή επί εδάφους προϋπάρχουσας ουλής (αυτόματα ή λόγω κακών προηγούμενων χειρισμών, δηλ. αναρραφής, καυτηριασμού):

...Λαγοφθάλμους καλοῦσιν τοὺς τὸ ἄνω βλέφαρον ἀνεσπασμένον ἔχοντας. τοῦτο δὲ γίνεται τὸ πάθος ἢ φυσικῶς ἢ ἐξ οὐλῆς τραύματος, καὶ τούτου ἢ αὐτομάτως ἢ ὑπὸ ἀναρραφῆς ἢ καύσεως, ὡς ἀρτίως ἐλέγομεν, ἀφυῶς γεγενημένης·...

Χειρουργική αντιμετώπιση

Ο Δημοσθένης ο Φιλαλήθης και ο Παύλος ο Αιγινήτης περιγράφουν τη χειρουργική αντιμετώπιση του λαγωφθάλμου.

Ο Δημοσθένης προτείνει: «*...Κάνουμε μια μηνοειδή τομή κατά μήκος όλης της ουλής, με το κυρτό προς τα άνω και τα επάρματα προς τα κάτω προς τους ταρσούς. Έπειτα εμποδίζουμε τα άκρα από το να κολλήσουν τοποθετώντας μια γάζα ή κομπρέσα από βαμβάκι μέσα στην τομή και κατασπούμε το βλέφαρο ώστε να πάρει το φυσικό του σχήμα. Όπου τα συνεσπασμένα μέρη προσπαθούν να ενωθούν, κάνουμε μια τομή και χαλαρώνουμε κατά τον ίδιο τρόπο το βλέφαρο». Επίσης τονίζει ότι: «...πρέπει να αποφεύγεται η χρήση ξηραντικών φαρμάκων, αλλά να περιχέονται στο συγκεκριμένο σημείο το μελίκρατον που παρασκευάζεται από τέσσερα συστατικά, και το εκχύλισμα τήλεως. Σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει πάντα να εφαρμόζεται παχύρρευστη και λιπαρή θεραπευτική αγωγή...»:*

...ἔπειτα διαστέλλειν ξύσμασιν ὀθονίων τὴν διαίρεσιν καὶ κατάγειν κάτω τὸ βλέφαρον καὶ ἴσον ποιεῖν τῷ κατὰ φύσιν σχήματι. τὰ δὲ παρεσπασμένα τῶν βλεφάρων, καθ' ἃ μέρη συνέλκεται, κατ' ἐκεῖνα τὴν τομὴν ἐμβάλλειν καὶ χαλᾶν ὁμοίως τὸ βλέφαρον. ἐν δὲ τῇ θεραπείᾳ φεύγειν δεῖ τὰ ξηραντικὰ φάρμακα καὶ τὸ μελίκρατον, προσακτέον δὲ ἀναλελυμένην τὴν τετραφάρμακον καὶ χυλὸν τήλεως ἐπαντλητέον αὐτοῖς καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν χαλῶσαν καὶ λιπαίνουσαν ἀγωγὴν ἐπὶ τούτων παραλαμβάνειν...

Ο Αιγινήτης επισημαίνει ότι ο ουλώδης λαγώφθαλμος επιδέχεται μέτριας διόρθωσης μόνο όταν το βλέφαρο έχει αρκετό πάχος:

...ἐφ' ἧς καὶ μόνον μετρία δύναται γενέσθαι διόρθωσις πάχος ἱκανὸν ἔχοντος τοῦ βλεφάρου·...[159]

Στην περίπτωση αυτή τέμνει κι αυτός την ουλή, διαχωρίζει τα χείλη της με ένα επίθεμα και επιδένει μέχρι να επουλωθεί το τραύμα, αποφεύγοντας όπως και ο Δημοσθένης, τη χρήση εσχαρωτικών και προτιμώντας τις παχύρρευστες ουσίες, όπως ο χυμός *τήλεως*[160] ή το μείγμα τεσσάρων συστατικών με το όνομα *βασιλικόν*:

[159] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:10.

[160] *τήλις= το φυτόν τριγωνίσκος ή τήλις, τήλι, μοσχοσίταρο, παράγον αρωματικά σπέρματα.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΔ', σ.7198.

...δεῖ γὰρ αὐτὴν τὴν οὐλὴν ἐπιδιελόντα καὶ διαστήσαντα τὰ χείλη διαμοτοῦν καὶ δεσμῷ πάντως ἄχρι τελείας ἀποθεραπείας χρῆσθαι μὴ τοῖς ἄγαν ξηραίνουσι χρώμενον, ἀλλὰ τοῖς χαλαστικωτέροις λιπάσμασιν, οἷός ἐστιν ὅ τε τῆς τήλεως χυλὸς προσαντλούμενος καὶ τὸ βασιλικὸν τετραφάρμακον ἔμμοτον ἀναλελυμένον...

Ο Κέλσος περιγράφει την ίδια επέμβαση χρησιμοποιώντας ακριβώς τους ίδιους όρους με το Δημοσθένη, και το ίδιο ισχύει και για τους Άραβες Albucasis, Avicenna, Haly Abbas and Rhases.[161]

ΣΥΜΦΥΣΕΙΣ ΒΛΕΦΑΡΩΝ

Ο Αέτιος χρησιμοποιεί τον όρο «πρόσφυση» για τη σύμφυση των βλεφάρων και τον όρο «αγκύλωση» για να περιγράψει την επακόλουθη δυσκινησία του οφθαλμού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «*...τα βλέφαρα συμφύονται ως αποτέλεσμα εξέλκωσης, με το λευκό (δηλ. το σκληρό χιτώνα), το μέλαν (δηλ. την ίριδα)*[162] *ή και με τα δύο. Όταν η σύμφυση αφορά τον έσω κανθό σε αμφότερα τα βλέφαρα, με ένα άγκιστρο ανασηκώνουμε τη σύμφυση, την τέμνουμε και αναστέλλουμε τη συμπλησίαση των δυο χειλέων με κομπρέσες, θεραπεύοντας όπως τα κοινά έλκη. Όταν η σύμφυση αφορά τον ταρσό και το σκληρό χιτώνα, την ανασηκώνουμε με το τυφλάγκιστρο και την τέμνουμε με τον πτερυγοτόμο...*»:

...Περὶ προσφύσεως βλεφάρων καὶ ἀγκυλώσεως. προσφύεται τὰ βλέφαρα τῷ λευκῷ ἢ τῷ μέλανι ἢ πρὸς ἄλληλα, ἑλκώσεως προηγησαμένης. ὅταν οὖν πρὸς τὸ λευκὸν ἡ πρόσφυσις τῶν βλεφάρων γίνηται, κατὰ δὲ τὴν κίνησιν ἐμποδίζηται ὁ ὀφθαλμός, καλοῦσι τὸ πάθος ἀγκύλωσιν. ὅσαι μὲν οὖν προσφύσεις κατὰ τὸν κανθὸν γεγόνασι τῶν βλεφάρων ἀμφοτέρων, ἀγκίστροις ἀνατείνοντα χρὴ διελεῖν καὶ ἀναστέλλειν μότῳ κἄπειτα θεραπεύειν ὡς τὰ κοινὰ ἕλκη. ὅσαι δὲ προσφύσεις τοῦ ταρσοῦ πρὸς τοὺς χιτῶνας γεγένηνται, τυφλαγκίστρῳ ἀνατείνοντα πτερυγοτόμῳ ἀπολύειν τὴν πρόσφυσιν·...[163]

Σύμφωνα με τον Παύλο τον Αιγινήτη το άνω βλέφαρο συμφύεται πότε με το κάτω βλέφαρο, πότε με τον επιπεφυκότα και μερικές φορές με τον κερατοειδή χιτώνα, με αποτέλεσμα να δυσκολεύει τη λειτουργία του οφθαλμού:

...Σύμφυσιν ὑπομένει τὸ ἄνω βλέφαρον ποτὲ μὲν πρὸς τὸν κάτω ταρσόν, ποτὲ δὲ πρὸς τὸν ἐπιπεφυκότα, ποτὲ δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν κερατοειδῆ, δυσεργῆ τε τὸν ὀφθαλμὸν ἀποτελεῖ τὸ νόσημα...[164]

Σ' αυτές τις περιπτώσεις, «*...τοποθετώντας μια μηλωτίδα στο πλάτος του βλεφάρου ή τεντώνοντάς το με ένα αγκιστροειδές εργαλείο, ελευθερώνουμε τη σύμφυση*

[161] Adams F. On lagophthalmos or hare-eye (section 10), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, 266.
[162] μέλαν του οφθαλμού= η ίρις. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.482.
[163] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:66.
[164] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:15.

με τον πτερυγοτόμο προσέχοντας να μην τραυματίσουμε τον κερατοειδή, και προκληθεί πρόπτωση. Μετά από την εκτομή, αφού πλύνουμε το μάτι με υγρό, διαχωρίζουμε τα βλέφαρα με κομπρέσες, για να αποφύγουμε την επαναδημιουργία της σύμφυσης, και αφού τοποθετήσουμε έριο βουτηγμένο σε αυγό, καταφεύγουμε μετά την τρίτη ημέρα σε κολλύρια...»:

> ...δεῖ οὖν ἢ μηλωτίδα ὑποβαλόντα τῇ εὐρυχωρίᾳ τοῦ βλεφάρου ἢ ἀγκίστρῳ ἀνατείναντα πτερυγοτόμῳ τὴν πρόσφυσιν ἀπολύειν φυλαττόμενον, μὴ τρωθῇ ὁ κερατοειδής, ἵνα μὴ προπτώσεως ἐκ τούτου πρόφασις γένηται. μετὰ δὲ τὴν ἐκτομὴν τὸν ὀφθαλμὸν ἐγχυματίσαντες μοταρίοις τὰ βλέφαρα διαστήσομεν ὑπὲρ τοῦ μὴ πάλιν γίνεσθαι τὴν σύμφυσιν καὶ ᾠοβραχὲς ἔριον ἐπιθέντες μετὰ τὴν τρίτην τοῖς λεπτύνουσι καὶ ἀφουλοῦσι χρησόμεθα κολλουρίοις...

ΥΔΑΤΙΔΕΣ ΚΥΣΤΕΙΣ ΒΛΕΦΑΡΩΝ[165]

Ο Γαληνός συσχετίζει τις υδατίδες με τη λίπανση του βλεφάρου, εννοώντας προφανώς πως πρόκειται για διογκώσεις των σμηγματογόνων αδένων της περιοχής[166] και τις εντοπίζει κάτω από το χόνδρο:

> ...ἐν ᾧ καὶ τὰς καλουμένας ὑδατίδας συμβαίνει γίγνεσθαι τῶν λιπαρῶν τούτων σωμάτων, ἃ χάριν τοῦ μαλάττειν λιπαίνοντα τὸ βλέφαρον...[167]

> ...διὰ δὲ τὸ σκληρὸν τοῦ μεταξὺ χόνδρου πιμελὴ ὑπέστρωται αὐτῷ οἷον μάλαγμα, ἥτις ἐπὶ τὸ πολὺ πλεονάζουσα τὰς ὑδατίδας ποιεῖ...[168]

Ο Αέτιος σημειώνει ότι γίνονται στην εξωτερική πλευρά των βλεφάρων:

> ...περὶ δὲ τὴν ἔξωθεν ἐπιφάνειαν τῶν βλεφάρων ὑδατίδες γίγνονται καὶ μελικηρίδες καὶ στεατώματα...[169]

Ο Αλέξανδρος ο Τραλλιανός τις εντοπίζει στο άνω βλέφαρο ως κολλώδη λιπαρά ογκίδια που διαπλέκονται με νεύρα και υμένες:

> ...Αἱ δὲ ὑδατίδες ἐπὶ τοῖς ἄνω βλεφάροις συνίστανται, σώματα γλίσχρα πιμελώδη διαπεπλεγμένα νεύροις τισὶν ἢ ὑμέσιν...[170]

Ο Αιγινήτης την χαρακτηρίζει λιπαρή ουσία που φυσιολογικά βρίσκεται κάτω από το δέρμα του βλεφάρου, αλλά σε μερικά άτομα, ιδιαίτερα στα παιδιά, αυξάνει σε βαθμό που προκαλεί συμπτωματολογία και καταρροή από τον οφθαλμό:

[165] «υδατίς= φυσαλίς πεπληρωμένη, πλήρης ύδατος, μτγν ουσία τις πιμελώδης εμφανιζόμενη υποκάτω του άνω βλεφάρου ως αποτέλεσμα οφθαλμικού νοσήματος». Σαν υδατίδες αναφέρονται επίσης και οι εχινόκοκκες κύστεις του ήπατος. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΔ', σ.7363.

[166] Jackson R.P.J. "Eye medicine in the Roman Empire." In: Haase W, Temporini H (eds), Rise and Decline of the Roman World, Berlin, Walter de Gruyter, Part II, Principate, Volume 37, 1996, p2244.

[167] Γαληνός: Περί χρείας των εν ανθρώπου σώματι μορίων, G. C. Kühn, III, 792.

[168] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 712.

[169] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:2.

[170] Αλέξανδρος Τραλλιανός: Περί οφθαλμών, 144.

...Ἡ μὲν ὑδατὶς οὐσία τίς ἐστι πιμελώδης ὑπεστρωμένη τῷ τοῦ βλεφάρου δέρματι κατὰ φύσιν· ἐπί τινων δέ, καὶ μάλιστα παιδίων ὡς ὑγροτέρων, αὐξανομένη συμπτωμάτων αἰτία γίνεται φορτίζουσα τὸν ὀφθαλμὸν καὶ διὰ τοῦτο ῥευματίζουσα...[171]

Την αντιμετωπίζει ως εξής: «*...Πιέζουμε το βλέφαρο με το δείκτη και το μέσο δάκτυλο, έτσι ώστε το περιεχόμενο να κενωθεί στο διάστημα μεταξύ των δακτύλων, ενώ ταυτόχρονα ο βοηθός που κρατάει το κεφάλι απο πίσω, τεντώνει το βλέφαρο προς το μέσο της οφρύος. Μετά με το φλεβοτόμο κάνουμε μια εγκάρσια τομή στο μέσον, όχι μεγαλύτερη από αυτή της φλεβοτομής και σε βάθος που να διαχωρίζει το δέρμα ή να είναι σε επαφή με την υδατίδα. Αλλά αυτό πρέπει να γίνει με πολλή προσοχή. Γιατί πολλοί που προχώρησαν το εργαλείο πιο βαθιά, τραυμάτισαν τον κερατοειδή ή κάποιο μυ...*»:

...σχηματίσαντες τοίνυν οἰκείως τὸν κάμνοντα τοῖς δυσὶ δακτύλοις, λιχανῷ τε καὶ τῷ μέσῳ, μικρὸν ἀποδιεστῶσι τὸ βλέφαρον πιλήσομεν συναγωγήν τινα τῆς ὑδατίδος πρὸς τὴν μεσότητα τῶν δακτύλων ποιούμενοι. τῷ δὲ ὄπισθεν ἑστῶτι καὶ τὴν κεφαλὴν στηρίζοντι κελεύσωμεν ὑπηρέτῃ κατὰ τὸ μέσον τῆς ὀφρύος ἀνατείνειν μετρίως τὸ βλέφαρον καὶ λαβόντες αὐτοὶ φλεβοτόμον διέλωμεν αὐτὸ κατὰ μέσον ἐγκαρσίως μὴ μείζονα τῆς ἐν ταῖς φλεβοτομίαις ποιούμενοι τὴν διαίρεσιν, τὸ δὲ βάθος, ὡς ὅλον τὸ δέρμα διελεῖν ἢ καὶ αὐτῆς τῆς ὑδατίδος ἅψασθαι, προσέχοντες ἀκριβῶς τούτῳ·. πολλοὶ γὰρ βαθύτερον πήξαντες ἢ τὸν κερατοειδῆ διεῖλον χιτῶνα ἢ πάντως γε μυότρωτον εἰργάσαντο τὸ βλέφαρον...

«*...Αν έτσι η υδατίδα εμφανιστεί, την αφαιρούμε, αλλά αν όχι κάνουμε μια ακόμα λεπτή τομή. Όταν εμφανιστεί, την συλλαμβάνουμε με τα χέρια ή με ένα μαλακό ύφασμα και μετακινώντας τη προς διάφορες κατευθύνσεις την αφαιρούμε. Μετά εφαρμόζουμε κομπρέσα εμβαπτισμένη σε οξύκρατο*[172] *και επιδένουμε. Άλλοι εφαρμόζουν κονιοποιημένα άλατα με μήλη στην τομή, έτσι ώστε αν έχει μείνει υπόλειμμα της υδατίδας διαλύεται. Μετά την αφαίρεση, όταν δεν έχουμε φλεγμονή, συμπληρώνουμε τη θεραπεία με επάλειψη κολλυρίων με λύκιο,*[173] *γλαύκιο*[174] *και κρόκο. Όταν έχουμε φλεγμονή χρησιμοποιούμε άλλα καταπλάσματα...*».

...καὶ δή, εἰ μὲν εὐθὺς ἡ ὑδατὶς προφανῇ, ταύτην ἐξελκύζωμεν· εἰ δὲ μή, καὶ αὖθις ἐπιδιέλωμεν ἠρεμαίως. ταύτην δὲ προφανεῖσαν δι' ὀθονίου μαλθακοῦ τοῖς δακτύλοις ἐπιλαβόμενοι τῇδε κἀκεῖσε καί ποτε καὶ κατὰ περιαγωγὴν κινοῦντες ἐξελκύσομεν καὶ μετὰ τὴν κομιδὴν πτύγμα δεύσαντες ὀξυκράτῳ καὶ ἐπιθέντες ἐπιδήσομεν. τινὲς δὲ καὶ λείους ἅλας διὰ τοῦ πυρῆνος τῆς μήλης ἐπεντιθέασιν ἐν τῇ διαιρέσει διὰ τό, εἴ τι περιλέλειπται τῆς ὑδατίδος, ἐκτήκειν αὐτό. μετὰ δὲ τὴν ἐπίλυσιν ἀφλεγμάντους μὲν ὄντας αὐτοὺς κολλουρίοις περιχρίστοις ἢ λυκίῳ ἢ γλαυκίῳ ἢ κρόκῳ ἀποθεραπεύσομεν, φλεγμαίνοντας δὲ τοῖς πρὸς τοῦτο καταπλάσμασιν καὶ ἄλλοις βοηθήμασιν ἰασόμεθα...

[171] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:14.
[172] οξύκρατον= μείγμα όξους και νερού.
[173] *λύκιο= γένος φυτών της οικογένειας των σολανοειδών.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Θ', σ.4396.
[174] *γλαύκιο= γένος φυτών της οικογένειας των μηκωνοειδών, δημ. αγριοφασουλιά, γιαλόπικρο.* Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Δ', σ.1631.

Οι υδατίδες των βλεφάρων που περιγράφονται στα αρχαία κείμενα έχουν παρομοιαστεί με διάφορους κυστικούς βλεφαρικούς όγκους. Περισσότερη ομοιότητα παρουσιάζουν με κυστικούς όγκους των ιδρωτοποιών αδένων, γνωστούς ως ιδροκυστώματα ή κύστεις των αδένων του Moll, και ανάλογους των σμηγματογόνων αδένων (κύστεις των αδένων του Zeis).[175] Οι κυστικοί αυτοί όγκοι τις περισσότερες φορές, θεραπεύονται είτε με απλή εκτομή και συρραφή, είτε με αναρρόφηση του περιεχομένου τους.

ΕΝΤΡΟΠΙΟ – ΤΡΙΧΙΑΣΗ

Στο εντρόπιο, το ελεύθερο χείλος του βλεφάρου στρέφεται προς τον οφθαλμικό βολβό. Στην αρχαιότητα, χρησιμοποιούταν ο όρος *τριχίαση* (ή *τρίχωση*) για να περιγράψει την πάθηση. Η τριχίαση αναφέρεται από τον Ιπποκράτη, το Γαληνό, τον Αέτιο, τον Ορειβάσιο, τον Παύλο Αιγινήτη, το Σεβήρο τον ιατροσοφιστή και τον Λέοντα τον ιατροσοφιστή.

Ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί τον όρο τρίχωση και αναλύει τη χειρουργική διόρθωση: «*...Τοποθετούμε το ράμμα κάτω από τη βελόνα με την τρύπα, και τη διαπερνάμε από πάνω προς τα κάτω, τρυπώντας στο άνω σημείο της τάσης του άνω βλεφάρου. Αφού περάσουμε και δεύτερο ράμμα, ανασηκώνουμε τα ράμματα και δένουμε έως ότου πέσουν μόνα τους. Αν αυτό είναι αρκετό, έχει καλώς, αν είναι ελλιπές επαναλαμβάνουμε τα ίδια...*»:

> ...Τριχώσιος. Ὑποθεὶς τὸ ῥάμμα τῇ βελόνῃ τῇ τὸ κύαρ ἐχούσῃ, κατὰ τὸ ὀξὺ τῆς ἄνω τάσιος τοῦ βλεφάρου ἐς τὸ ἄνω διακεντήσας δίες, καὶ ἄλλο ὑποκάτω τούτου· ἀνατείνας δὲ τὰ ῥάμματα ῥάψον καὶ κατάδει, ἕως ἂν ἀποπέσῃ· κἢν μὲν ἱκανῶς ἔχῃ· εἰ δὲ μὴ, ἢν ἐλλείπῃ, ὀπίσω ποιέειν τὰ αὐτά...[176]

Ο Γαληνός ορίζει την τριχίαση ως «*...βλεφάρων πτῶσις καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τριχῶν γένεσις παρὰ φύσιν...*» και διακρίνει τρεις τύπους τριχίασης, τη φαλάγγωση (την ύπαρξη δηλ. επιπλέον σειρών έκφυσης βλεφαρίδων), την *πτώση*[177] και την *υπόφυση*, ενώ αναφέρει ότι μερικοί διακρίνουν και έναν τέταρτο τύπο, τη *διστιχία* (δεύτερη σειρά έκφυσης βλεφαρίδων) ή *διτριχία*:

> ...διαφοραὶ τριχιάσεως τρεῖς, φαλάγγωσις, πτῶσις, ὑπόφυσις· τινὲς δὲ καὶ τὴν διστιχίαν ἐπεισάγουσιν...
>
> ...διστιχία ἐστὶν ἑτέρου στίχου παρὰ φύσιν κατὰ τοῦ ταρσοῦ ἔκφυσις...[178]

[175] Η ελαιώδης φύση του υγρού που περιέχουν και η περιγραφή του Γαληνού, συνηγορούν υπέρ της δεύτερης εκδοχής.
[176] Ιπποκράτης: Περί διαίτης οξέων, 29.
[177] Σύμφωνα με τον Λέοντα τον Ιατροσοφιστή «*...Πτῶσις λέγεται, ὅταν ἄλλαι μὲν τρίχες μὴ γένωνται, αὐταὶ δὲ καμπτόμεναι παρὰ φύσιν κεντῶσι τὸν ὀφθαλμόν. θεραπεύομεν δὲ αὐτὰς ἀνακολλίζοντες...*».
[178] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 438.

...φαλάγγωσις δέ ἐστιν, ὅταν διστιχία, ἢ τριστιχία τῶν ὑποφυομένων τριχῶν ἢ ἐν τῷ ἄνω, ἢ ἐν τῷ κάτω βλεφάρῳ...

...διτριχιᾷν δὲ λέγεται ὁ ὀφθαλμὸς, ὅταν ὑπὸ τὰς κατὰ φύσιν τρίχας ἄλλαι ὑποφυεῖσαι νύσσωσι τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ῥευματίζωσι...[179]

Για την αντιμετώπισή της, προτείνει αφαίρεση των τριχών και επάλειψη με αίμα κόρεως για να μην ξαναφυτρώσουν. Αναφέρει ότι ο Παπίας Λαοδικεύς, υιός του Αυτόλυκου, ιατρός, εκρίζωνε τις τρίχες και απέτρεπε την επανέκφυσή τους, επαλείφοντας προσεκτικά *δρώπακα*[180] και σκόνη λευκού χαμαιλέοντα αναμεμειγμένη με αίμα χλωρών βατράχων:

...[Περὶ τριχιάσεως.] Τὰς δὲ ἐπιφυομένας ἐπὶ τῶν βλεφάρων τρίχας τίλλων, αἵματι κόρεως κατάχριε καὶ οὐ φυήσονται. Παπίας Λαοδικεὺς Αὐτολύκου ἰατρὸς πολλὰ ᾑρεῖτο ἐπὶ τῶν τριχιώντων, τίλλων τὰς τρίχας, εἶτα δρωπακίζων τὸν τόπον ἐπιμελῶς, χαμαιλέοντί τε λευκῷ λείῳ πεφυραμένῳ αἵματι βρατράχων χλωρῶν, οἳ ἐπὶ τῶν καλάμων γίνονται, καταχρίων, οὐ γὰρ ἐπιφύονται...[181]

Όταν υπάρχει συμμετοχή του ελεύθερου βλεφαρικού χείλους (*«κεχαλασμένα βλέφαρα»)*, συστήνει την αναρραφή και καταρραφή των βλεφάρων, αφού πρώτα αφαιρεθεί απ'αυτά η ανάλογη λωρίδα δέρματος σύμφωνα με το σχήμα των βλεφάρων, ενώ επί μη χαλαρωμένων βλεφάρων, προτείνει *αναβροχισμό* των τριχών,[182] δηλ. εξαγωγή τους με βελόνα:

...τὰ μὲν οὖν κεχαλασμένα βλέφαρα ἀναῤῥάπτομεν καὶ καταῤῥάπτομεν ἀφαιροῦντες αὐτῶν ταινίδιον τὸ σύμμετρον καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν βλεφάρων. ἐπὶ δὲ τῶν μὴ κεχαλασμένων ἀναβροχίζοντες τὰς τρίχας διὰ βελόνης...[183]

Ο Διοσκουρίδης αναφέρει ότι η επανέκφυση των τριχών μετά την εκρίζωσή τους, μπορεί να αποφευχθεί αν εκτός των προαναφερθέντων, εφαρμοστούν τοπικά και άλλες ουσίες, όπως μείγμα χυλού καπνού και κόμμεως, κεκαυμένα όστρακα αναμεμειγμένα με ρητίνη κέδρου, τέφρα λωτού ή *στυπτηρία φορίμη*. Σε άλλο σημείο προτείνει την εφαρμογή μαστίχας με πυρακτωμένη μηλωτρίδα για την *ανακόλληση* των ανωμάλων τριχών:

...τὰς δὲ νυττούσας δίχα ῥευματισμοῦ χρονίου καὶ ἐκτιλείσας τρίχας ἐπὶ τῶν βλεφάρων ὡς τὸ πολὺ οὐκ ἐᾷ φυῆναι μετὰ τὸ ἐκτιλῆναι εὐθέως καταχριόμενα· αἷμα βατράχων τῶν χλωρῶν πρόσφατον καθ' ἑαυτὸ ἢ μιγὲν χαμαιλέοντι κεκαυμένῳ λευκῷ ἄχρι ἀνθρακώσεως, ἢ αἷμα κόρεως καθ' ἑαυτό, ἢ καπνοῦ τοῦ ἐν ταῖς κριθαῖς φυομένου ὁ χυλὸς σὺν κόμμει, ἢ τελλῖναι ταριχηραὶ κεκαυμέναι λεῖαι μετὰ κεδρίας, <ἢ> λωτοῦ κεκαυμένου ἡ τέφρα, ἢ στυπτηρία φορίμη...[184]

[179] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 771.
[180] *δρώπαξ= αλοιφή τις ης η επίχρισις επί τριχωτών τόπων του σώματος επέφερε την αποψίλωσιν*. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Δ', σ.2124.
[181] Γαληνός: Περὶ συνθέσεως φαρμάκων τῶν κατὰ τόπους, G. C. Kühn, XII, 799.
[182] Η επέμβαση αυτή περιγράφεται λεπτομερώς από τον Αέτιο τον Αμιδηνό και τον Παύλο τον Αιγινήτη (βλ. παρακάτω).
[183] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 783.
[184] Διοσκουρίδης: Περί εύπορίστων απλών τε καί συνθέτων φαρμάκων, 1:49.

...ἀνακολλήματα <τριχῶν· ἀνακολλᾷ> δὲ τὰς εἰσκλωμένας ἢ παραφυομένας τρίχας ἐν τοῖς βλεφάροις μαστίχῃ μηλωτίδι θερμῇ προσαγομένῃ αὐτοῖς καὶ οὕτως ἀνακολλωμένων ἐπὶ τὴν ἰδίαν τάξιν τῶν τριχῶν·...[185]

Ο Ορειβάσιος θεωρεί ότι η αφαίρεση των τριχών με τριχολαβίδα, θα διογκώσει το πρόβλημα αφού περισσότερες ανώμαλες τρίχες θα φυτρώσουν εκ των υστέρων. Έτσι προτείνει την αποκόλλησή τους με εφαρμογή διαφόρων παραγόντων όπως η πίσσα, το κόμμι, ενώ αναφέρει και ένα μείγμα μαστίχας, κήρου, λιβανωτού και ξηράς πίσσας που μπορεί να εφαρμοστεί με πυρακτωμένη μηλωτρίδα για να κολλήσουν πάνω της οι τρίχες:

...Πρὸς τριχιῶντα βλέφαρα. Εἰ δὲ τριχιῶσι βλέφαρα καὶ τριχολαβίδι τίλλουσι τὰς τρίχας, μικρὸν ὕστερον ὀδυνῶνται, μειζόνως ὑποφυομένων αὐτῶν καὶ νυσσουσῶν. πρὶν οὖν βλάβην τινὰ παρασχεῖν ἀμείνους αἱ κολλήσεις αἱ πρὸς τὰς κατὰ φύσιν διά τε πίσσης καὶ κόμμεως. καλὸν δὲ καὶ τοῦτο ἔχειν παρεσκευασμένον· μαστίχην καὶ κηρὸν καὶ λιβανωτὸν καὶ ξηρὰν πίσσαν ἑνῶσαι μασσόμενα ὡς ὅτι μάλιστα καὶ ποιήσαντας τροχίσκους ἀποτίθεσθαι. τῆς δὲ χρείας καλούσης, μηλωτίδος πεπυρωμένης τήκειν τοῦ φαρμάκου καὶ κολλᾶν...[186]

Ο Σεβήρος ο Ιατροσοφιστής (1ος αιώνας μ.Χ.), όπως διασώζει ο Αέτιος, γράφει για την τριχίαση: «*...Τριχίαση είναι η κατάσταση όπου φυτρώνουν τρίχες κάτωθεν των φυσικών τριχών του βλεφάρου, και στρέφονται προς τα έσω, προκαλώντας συμπτώματα ερεθισμού στον οφθαλμό. Επίσης, τριχίαση έχουμε όταν χαλαρώσουν τα βλέφαρα ή όταν ο ταρσός στραφεί προς τα έσω, ώστε οι τρίχες να μη φαίνονται εύκολα, εκτός αν κάποιος τις ανασηκώσει και διανοίξει τα βλέφαρα. Οι ιατροί καλούν την χαλάρωση των βλεφάρων φαλάγγωση ή πτώση, ενώ την υπόφυση τους διστιχίαση...*».

...Περὶ τριχιάσεως βλεφάρων καὶ διστιχιάσεως καὶ φαλαγγώσεως. Σεβήρου. τριχίασιν δὲ λέγουσιν, ὅταν ὑπὸ τὰς ἐν τοῖς βλεφάροις κατὰ φύσιν τρίχας ἄλλαι ὑποφυεῖσαι καὶ εἴσω νεύουσαι διανύττουσι τοὺς χιτῶνας καὶ ῥευματίζουσι τὸν ὀφθαλμόν. λέγεται δὲ τριχίασις, καὶ ὅταν αὐτὰ τὰ βλέφαρα χαλασθῇ ἢ ὁ ταρσὸς εἴσω νεύσας, ὥστε μηδὲ φαίνεσθαι ῥᾳδίως τὰς τρίχας, εἰ μή τις ἀντιτείνῃ καὶ διαστείλῃ τὰ βλέφαρα. καλοῦσι δὲ οἱ ἰατροὶ τὴν μὲν τοῦ βλεφάρου χάλασιν φαλάγγωσιν ἢ πτῶσιν, τὴν δὲ τῶν τριχῶν ὑπόφυσιν διστιχίασιν...[187]

Ως αιτία της πάθησης αναφέρει την τοπική υγρασία και ως καλύτερη θεραπεία θεωρεί την αναρραφή των βλεφάρων, αν και όπως επισημαίνει αρκετοί είναι αυτοί που ανοήτως δεν επιθυμούν να χειρουργηθούν:

...γίγνεται δὲ τὰ πάθη καὶ μάλιστα ἡ διστιχίασις διὰ πολλὴν ὑγρότητα...ἡ μὲν οὖν τῆς τριχιάσεως τελεία θεραπεία ἡ ἀναρραφὴ τῶν βλεφάρων ἐστίν...τινες διὰ μαλακίαν οὐκ ἀνέχονται ἑαυτοὺς τῇ χειρουργίᾳ παραδοῦναι...

Ο Αέτιος αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο στις διάφορες ουσίες η τοπική

[185] Διοσκουρίδης: Περί εύπορίστων απλών τε καί συνθέτων φαρμάκων, 1:50.
[186] Ορειβάσιος: Προς Ευνάπιον περί ευπορίστων, 4:20.
[187] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:68.

εφαρμογή των οποίων θα αποτρέψει την επανεμφάνισή των αφαιρεθέντων ανωμάλων τριχών, αλλά ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι επεμβάσεις της αναρραφής και καταρραφής του Λεωνίδα που διασώζει (για το εντρόπιο του άνω και κάτω βλεφάρου αντίστοιχα).

Για την αναρραφή λέει ότι πρέπει ο χειρουργός να σημειώσει με κολλύριο ή με επιπόλαια εγχάραξη, την αρκούσα εκτομή της περίσσειας για να μη γίνει εκτομή περισσότερη, που θα δημιουργήσει λαγώφθαλμο, ή λιγότερη, αφού η νόσος θα υποτροπιάσει:

> ...ὁ δὲ χειρίζων πρῶτον σημειούσθω κολλυρίῳ ἢ ἐγχαράξεσιν ἐπιπολαίοις τὴν αὐτάρκη τοῦ περιττεύοντος κατὰ τὸ βλέφαρον καὶ ἐρυτιδωμένου δέρματος ἐκτομήν, ἵνα μήτε πλέον τοῦ δέοντος ἐκτμηθῇ μήτε ἔλαττον· πλατυτέρου μὲν γὰρ ἐκτμηθέντος, λαγώφθαλμος γίγνεται ὁ πάσχων· στενωτέρου δὲ ἐκτμηθέντος, πάλιν χαλᾶται τὸ βλέφαρον καὶ νύττουσιν ὁμοίως αἱ τρίχες...[188]

«...Μετά τη σημείωση, αφού στρέψουμε το βλέφαρο προς τα έξω, κάνουμε μια τομή έσωθεν των ανωμάλων τριχών (υποτομή) έτσι ώστε αυτές να κλίνουν έξω προς τις φυσιολογικές τρίχες. Μπορούμε να κάνουμε δύο υποτομές, τη μια πιο μέσα από τις φυσιολογικές τρίχες, για να στραφεί το βλεφαρικό χείλος προς τα έξω (ανάκλασις), και την άλλη στο μέρος όπου εκφύονται οι ανώμαλες τρίχες. Αν η υποτομή γίνει βαθυτέρα, συντελεί στην ανάσπαση του βλεφάρου προς τα άνω και την ελάφρυνσή του, ενώ μπορεί να γίνει από τη μια ως την άλλη άκρη του ελεύθερου βλεφαρικού χείλους...».

> ...μετὰ δὲ τὴν σημείωσιν ἐκστρέψαντες τὸ βλέφαρον δίδομεν τὴν ὑποτομὴν ἔσωθεν τῶν παρὰ φύσιν τριχῶν, ὥστε αὐτὰς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἔξω νεῦσαι. ἐνίοτε δὲ κατ' αὐτῶν τῶν παρὰ φύσιν τριχῶν, εἴ γε ἐνδοτέρω εἶεν, τάσσομεν τὴν ὑποτομήν, ἵνα ἡ ἐπιγιγνομένη οὐλὴ κωλύσῃ αὐτὰς πάλιν φυῆναι. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ δύο ὑποτομὰς διδόναι, μίαν μὲν ἐνδοτέρω τῶν κατὰ φύσιν τριχῶν, ἵνα ἀνάκλασις γένηται τοῦ ταρσοῦ, ἑτέραν δὲ κατ' αὐτῶν τῶν παρὰ φύσιν τριχῶν. βαθυτέρα δὲ ἔστω ἡ ὑποτομή· συνεργεῖ γὰρ τῇ ἀνακλάσει καὶ τῷ κουφισμῷ τοῦ βλεφάρου. καὶ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ ταρσοῦ εἰς τὰ πέρατα διδόσθω...

«...Στη συνέχεια, μικρά διπλωμένα τριγωνικά επιθέματα τοποθετούνται πλησίον των κανθών και ο πίσω ιστάμενος βοηθός στηρίζει τις κορυφές των μεγάλων δαχτύλων και πιέζοντας με δύναμη τεντώνει το βλέφαρο, στηρίζοντας το δάκτυλο υπό την οφρύ για να γίνει συμμετρική η τάση του βλεφάρου... Μετά γίνεται η κάτω πλαγία και οβελιαία τομή επιφανειακά, για να μην εμποδίζει την εγχείρηση η αιμορραγία...».

> ...ἔπειτα πτυγμάτια μικρὰ δεδιπλωμένα τρίγωνα τῷ σχήματι τασσέ◎θω, ἓν μὲν παρὰ τῷ μεγάλῳ κανθῷ, καὶ ἕτερον πλησίον τοῦ μικροῦ. κατὰ δὲ τούτων τῶν πτυγματίων ὁ ἔξωθέν τε καὶ ὀπίσω ἑστὼς ὑπηρέτης ἐρειδέτω τὰς κορυφὰς τῶν μεγάλων δακτύλων καὶ ὑπὸ μιᾶ◎ ὁρμῆς διατεινέτω τὸ βλέφαρον, ὁ δὲ χειρίζων τῷ ἀντίχειρι τῇ◎ ἀριστερᾶς ἀνατεινέτω τὸ βλέφαρον, ἐρείδων τὸν δάκτυλον ὑπὸ τὴν ὀφρύν, ἵνα ἰσότονος γένηται ἡ τοῦ βλεφάρου τάσις...μετὰ δὲ τὴν διάτασιν πρῶτον δοτέον τὴν πλαγίαν καὶ ὀβελιαίαν

[188] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:71.

κάτω διαίρεσιν ἐπιπολαίαν, ἵνα μὴ τὸ ἀπορρέον ἐκ τῆς ἄνωθεν αἷμα παρεμποδὼν γένηται τῇ χειρουργίᾳ. ἔστω δὲ ἡ τομὴ συνεγγίζουσα ταῖς βλεφαρίσιν. ἔπειτα δοτέον τὴν ἄνω μηνοειδῆ διαίρεσιν...

«...Ακολουθεί η άνω μηνοειδής τομή, ξεκινώντας από κάτω από το μέρος του μεγάλου (έσω) κανθού με κατεύθυνση προς τα άνω επί του σημειωμένου μέρους και προς τον μικρό (έξω) κανθό, η οποία πρέπει κι αυτή να γίνει επιφανειακά για να μην τρωθεί ο μυς του ασθενούς. Ο βοηθός που στέκεται στα πλάγια, τεντώνει το βλέφαρο, και ανασηκώνεται η περιχαραγμένη λωρίδα με άγκιστρο με φορά προς τον έξω κανθό, προκειμένου για τον αριστερό οφθαλμό, ή με φορά προς τον έσω κανθό, προκειμένου για τον αριστερό οφθαλμό. Αφού τεντωθεί το άγκιστο με το αριστερό χέρι του χειρουργού, αφαιρείται το δέρμα με το αναρραφικό σμιλίο, με προσοχή η υποδορά να γίνει επιφανειακά, προσέχοντας μην τρωθούν οι μύες και η χαλάρωση γίνει ανίατη...»:

ἔπειτα δοτέον τὴν ἄνω μηνοειδῆ διαίρεσιν. ἀρχέσθω δὲ καὶ αὐτὴ κάτωθεν ἐκ τοῦ πρὸς τὸν μέγαν κανθὸν τόπου· καὶ ἀναφερομένη ἐπὶ τὸ σημεῖον πάλιν νευέτω κάτω περὶ τὸν μικρὸν κανθόν. ἔστω δὲ καὶ αὐτὴ ἐπιπολαιοτέρα, ἵνα μὴ μυότρωτος γένηται ὁ πάσχων. εἶτα ὁ ἐκ πλαγίων ἑστὼς ὑπηρέτης ἀνατεινέτω τὸ βλέφαρον. ἔπειτα ἄγκιστρον καταπειρέσθω εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ περικεχαραγμένου ταινιδίου, ἐπὶ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ πρὸς τῷ μικρῷ κανθῷ, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ πρὸς τῷ μεγάλῳ· ἀναταθέντος δὲ διὰ τοῦ ἀγκίστρου τῇ χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ ὑποτεμνέσθω τὸ ταινίδιον τῷ ἀναρραφικῷ σμιλίῳ προσεχόντως, ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ βαθυνομένης τῆς ὑποδορᾶς μυότρωτοι γένωνται καὶ ἀνίατον ἔχωσι τὸ χάλασμα τοῦ βλεφάρου.

«...Μετά από την αφαίρεση του δέρματος, γίνεται η αναρραφή: τοποθετείται μια ραφή στη μέση και εκατέρωθεν της άλλες δύο ώστε όλες οι ραφές να είναι πέντε. Μετά την αναρραφή, ανασηκώνουμε το βλέφαρο και πιάνουμε τα ράμματα με σύμμετρα καταπλάσματα (σπληνία). Στις τομές μπορούμε να επιθέσουμε σπληνία με κολλητική και αντιφλεγμονώδη δράση και να επιδέσουμε όλο τον οφθαλμό, αφού επιθέσουμε έριο εμποτισμένο με ωόν...»:

...μετὰ δὲ τὴν τοῦ δέρματος ἐκτομὴν ἐπὶ τὴν ἀναρραφὴν ἐλθετέον. διδόσθω δὲ πρώτη ῥαφὴ ἡ μέση, ἔπειτα ἑκατέρωθεν ἄλλαι δύο, ὡς εἶναι τὰς πάσας ῥαφὰς πέντε. μετὰ δὲ τὴν ἀναρραφὴν ἀνατείνας τὸ βλέφαρον, διὰ τῶν τραυμάτων, συμμέτρῳ σπληνίῳ ἐχεκόλλῳ καταλαβοῦ τὰ ῥάμματα περὶ τὴν ὀφρύν· κατὰ δὲ τῶν διαιρέσεων σπληνάρια μικρὰ κολλητικῆς καὶ ἀφλεγμάντου δυνάμεως ἐπιτίθει, ἔπειτα ἔριον ὠοβραχὲς καθ' ὅλον τὸν ὀφθαλμόν, καὶ ἐπιδέσμει. ἐπειδὰν δὲ ἐπιτεῖνον δριμὺ καὶ ἁλμυρὸν φερόμενον ῥεῦμα ἀποβάλλει τὰς κατὰ φύσιν τρίχας καὶ σκληρὸν τὸν ταρσὸν ἀποτελεῖ, ταῖς δὲ παρὰ φύσιν ὑποπεφυκυίαις θριξὶν αὔξησιν παρέχει, δυσχερής τε ἐπὶ τούτων ἡ ἐκστροφὴ τοῦ βλεφάρου γίγνεται, προσήκει βελόνην ῥάμμα στερεὸν ἔχουσαν καταπείρειν τῷ μέσῳ τοῦ ταρσοῦ καὶ ἀνέλκειν ἐπὶ τὸ ἄνω τὸ ῥάμμα καὶ οὕτω τῇ μήλῃ ἐκστρέφειν τὸ βλέφαρον κατὰ τὸ ἔθος καὶ διδόναι τὴν ὑποτομήν, ὡς προείρηται.

Παρόμοια είναι η τεχνική στην επέμβαση της καταρραφής. Έτσι κι εδώ προσχεδιάζεται το προς εκτομή δέρμα διότι αν αποκοπεί περισσότερος ιστός θα προκύψει εκτρόπιο, ενώ αν αφαιρεθεί λιγότερος ιστός η επέμβαση θα είναι ανεπαρκής. Στη συνέχεια τοποθετούνται κι εδώ επιθέματα, τεντώνεται το βλέφαρο και γίνονται οι

δυο τομές, η μηνοειδής (ή κάτω) και η πλαγία οβελιαία, η υποδορά και η συρραφή, αλλά δε γίνεται η υποτομή για την αποφυγή δημιουργίας εκτροπίου:

> ...Περὶ καταρραφῆς. τοῦ δὲ κάτω βλεφάρου τριχιῶντος καταρραφὴ δοκιμάζεται. πρότερον δὲ κἀπὶ τούτων σημειούσθω ἡ αὐτάρκης τοῦ κεχαλασμένου καὶ περιττοῦ δέρματος ἐκτομή. κἀνταῦθα γὰρ πλατυτέρου ἐκτμηθέντος ταινιδίου ἐκτρόπιον γίγνεται, στενωτέρου δὲ ἀνωφελὴς ἔσται ἡ χειρουργία· μετὰ δὲ τὴν σημείωσιν τὰ πτύγματα, ὡς προείρηται, κατὰ τὸν κανθὸν πλασσέσθω καὶ περιτεινέσθω τὸ βλέφαρον· ἔπειτα πρὸς τῷ μήλῳ ἐρείδων τὸν δάκτυλον ὁ ὑπηρέτης καθελκέτω κάτω· διδόσθω δὲ πρώτη διαίρεσις ἡ μηνοειδής, λέγω δὴ ἡ κάτω, ἔπειτα ἡ ὀβελιαία καὶ πλαγία λεγομένη ἡ περὶ τὸν ταρσόν. ὑποδέρειν δέ, ὡς προείρηται, καὶ ῥάπτειν καὶ τὰ ἀκόλουθα ποιεῖν. μόνῃ δὲ τῇ καταρραφῇ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ κάτω βλεφάρου, παραιτούμενοι τὴν ὑποτομήν, ἵνα μὴ ἐκτροπὴ τοῦ βλεφάρου γένηται...[189]

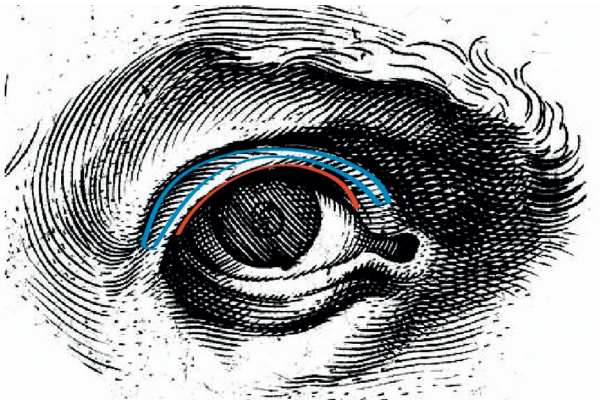

37. Διόρθωση εντροπίου (τριχίασης) με δημιουργία μηνοειδούς και οβελιαίας τομής (κυανούν χρώμα) και υποτομής (κόκκινο χρώμα).

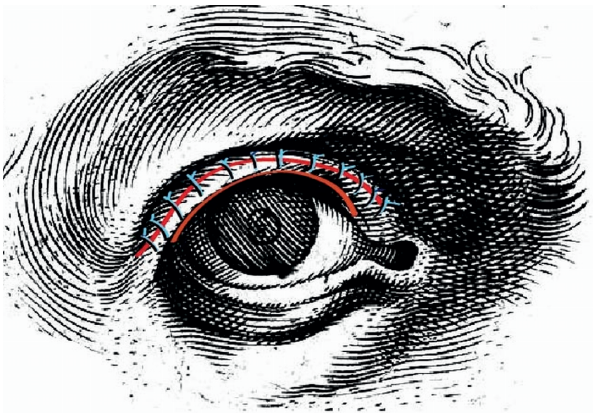

38. Διόρθωση εντροπίου – Συρραφή.

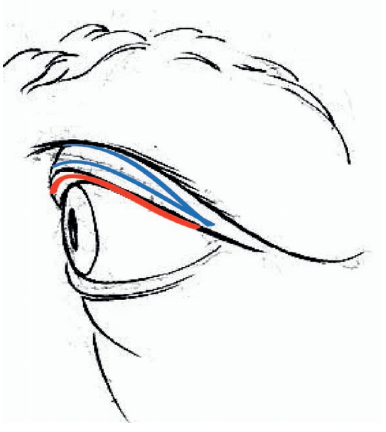

39. Διόρθωση εντροπίου, πλάγια όψη.

Η τεχνική της αναρραφής περιγράφεται εκτενέστατα και από τον Αιγινήτη με ακριβώς τον ίδιο τρόπο (υποτομή, οβελιαία και μηνοειδής τομή, υποδορά του *μυρσινοειδούς* τμήματος που σχηματίζεται από αυτές τις τομές, συρραφή, *εικ. 37-39*). Επιπλέον ο Αιγινήτης αναφέρει και μια άλλη τεχνική, όπου δε γίνονται οι τομές αυτές και η υποδορά, αλλά μόνο η υποτομή. Μετά με τα δάκτυλα ή άγκιστρο ανασηκώνεται και συλλαμβάνεται η βλεφαρική περίσσεια με δύο *κάλαμους* ή *πέταλα* (επιμήκη εργαλεία με μήκος ίσο με το βλεφαρικό και πλάτος όσο του στενού φλεβοτόμου) οι οποίοι δένονταν χωριστά στα δύο άκρα. Έτσι, το περισσεύον δέρμα νεκρωνόταν και απέπιπτε μαζί με τους καλάμους ή τα πέταλα, εντός δέκα-δεκαπέντε ημερών, χωρίς να φαίνεται ουλή:

[189] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:72.

...ὥσπερ οὖν ἕτερός τι® οὐδὲ τῇ ἀποδορᾷ τοῦ βλεφάρου καὶ ταῖς ἐκτὸς δύο χρώμενος διαιρέσεσιν, ἀλλὰ τὴν ὑποτομὴν μόνον διδοὺς ἀνέτεινε τοῖς δακτύλοις ἢ δι' ἀγκίστρου τὴν ῥυτίδα τοῦ βλεφάρου καὶ δυσὶ καλαμίοις ἢ πεταλίοις τισὶν ἴσον ἔχουσιν τοῦ βλεφάρου μῆκος, τὸ δὲ πλάτος ὅσον στενοῦ φλεβοτόμου, τὸ περιττὸν ὅλον δέρμα μέσον λαβὼν διέσφιγγε δεσμῶν αὐτὰ καθ' ἑκάτερα τὰ πέρατα, καὶ οὕτως ὅλον τὸ ὄπισθεν δέρμα μὴ τρεφόμενον καὶ διὰ τοῦτο νεκρούμενον εἴσω δεκάτης ἢ πεντεκαιδεκάτης τὸ πλεῖστον ἡμέρας σὺν τοῖς καλαμίοις ἢ πεταλίοις ἐξέπιπτεν, ὡς μηδὲ σχεδὸν οὐλήν τινα φαίνεσθαι...[190]

Για την καταρραφή ο Αιγινήτης ακολουθεί την τεχνική της αναρραφής με αντίστροφη σειρά, προτείνοντας όπως και ο Αέτιος, τη δημιουργία πρώτα της μηνοειδούς τομής (για αποφυγή πλήρωσης του χειρουργικού πεδίου με αίμα), ύστερα της οβελιαίας, ενώ αποτρέπει την υποτομή, γιατί το κάτω βλέφαρο εκτρέπεται εύκολα λόγω της βαρύτητας. Η υπόλοιπη θεραπεία είναι ίδια όπως την αναρραφή, εκτός από το στάδιο της προσκόλλησης των άκρων των ραμμάτων στο μέτωπο. Τέλος, σημειώνει, ότι αρκετοί αποφεύγουν τη χειρουργική επέμβαση, προτιμώντας το φαρμακευτικό καυτηριασμό με εφαρμογή τοπικών καυστικών ουσιών.

...τῷ οὖν αὐτῷ κἀνταῦθα τῇ ἀναρραφῇ χρηστέον τρόπῳ κατὰ τὴν ἀντίστροφον τάξιν, πρῶτον διδοῦντα τὴν μηνοειδῆ τομὴν διὰ τὸν ἐκ τοῦ αἵματος παραποδισμόν, εἶτα τὴν ὀβελιαίαν· τὴν δὲ ὑποτομὴν παραιτητέον, ὅτι τῷ συμφύτῳ βάρει τὸ κάτω βλέφαρον ἑτοίμως ἐκτρέπεται· καὶ τὴν ἄλλην δὲ θεραπείαν ὡς ἐπ' ἀναρραφῆς, πλὴν οὐ τῶν ῥαμμάτων τὰς ὑπεροχὰς ἐν τῷ μετώπῳ κολλητέον. εἰ δὲ κἀνταῦθα τὴν χειρουργίαν φεύγοντες τὴν διὰ φαρμάκου μᾶλλον αἱροῦνται καῦσιν...

Σήμερα ο όρος τριχίαση, χρησιμοποιείται για να περιγράψει την παθολογική έκφυση των βλεφαρίδων με κατεύθυνση προς τον οφθαλμικό βολβό, χωρίς συμμετοχή του ελεύθερου βλεφαρικού χείλους.[191] Το εντρόπιο ταξινομείται σε συγγενές και επίκτητο, και το επίκτητο περαιτέρω σε παλίνδρομο και ουλώδες. Το παλίνδρομο εντρόπιο, διορθώνεται με εκτομή ενός σφηνοειδούς τμήματος ολικού πάχους βλεφάρου, ενώ η χειρουργική θεραπεία του ουλώδους εντροπίου βασίζεται στην αφαίρεση της ουλώδους επιφανείας και της εξωτερικής δερματικής πτυχής.[192]

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΤΟΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΛΟΤΗΤΑ

Αρκετές επεμβάσεις στη στοματική κοιλότητα περιγράφονται στα Βυζαντινά κείμενα κυρίως του Αετίου, του Ορειβασίου και του Αιγινήτη. Εκτός από την επουλίδα, την παρουλίδα, την εξαγωγή οδόντων, την εκτομή συριγγίων και τις επεμβάσεις στη σταφυλή, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν για τον πλαστικό χειρουργό ο βραχύς χαλινός της γλώσσας, το βατράχιο και τα κατάγματα-εξαρθρήματα των γνάθων.

[190] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:8.
[191] Vallabhanath P, Carter SR. Ectropion and entropion. *Curr Opin Ophthalmol 2000;11(5):345.*
[192] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.575-6.

ΑΓΚΥΛΟΓΛΩΣΣΙΑ - ΒΡΑΧΥΣ ΧΑΛΙΝΟΣ[193]

Η αγκυλογλωσσία, ή αλλιώς *γλωσσοδεσία* (tongue-tie) είναι μια συγγενής ανωμαλία κατά την οποία ο χαλινός της γλώσσας, που φυσιολογικά προσφύεται στην κάτω επιφάνειά της και στο έδαφος του στόματος, έχει πολύ μικρό μήκος και εκτείνεται προς τα εμπρός ως την κορυφή της (γι' αυτό χρησιμοποιείται και ο όρος *βραχύς χαλινός*). Η πάθηση είναι σχετικά συχνή και η επίπτωση της στα νεογνά κυμαίνεται μεταξύ 4,2 και 10,7%.[194] Η πρώτη γραπτή αναφορά στη *γλωσσοδεσία* υπάρχει στο κατά Μάρκον ευαγγέλιο,[195] ενώ στη βυζαντινή γραμματεία την αναφέρουν οι Ορειβάσιος, Αέτιος και Αιγινήτης.

Ο Ορειβάσιος αφού πρώτα περιγράφει με ακρίβεια τους τρεις υμένες (έναν μέσο και δύο εκατέρωθεν αυτού) που συνδέουν τη γλώσσα με την κάτω γνάθο και ορίζει τον χαλινό ως τον μεσαίο απ' αυτούς, γνωμοδοτεί ότι το νόσημα οφείλεται σε δική τους δυσπλασία. Σημειώνει ότι σπάνια το *αγκύλιο* αφορά τους πλάγιους υμένες, ενώ σχεδόν ποτέ δεν υπάρχουν επιπρόσθετοι των τριών αυτών υμένες:

> ...Περὶ ἀγκυλογλώσσου. Γλῶττα δ' ἡ μὲν κατὰ φύσιν ἐξαπλοῦται, καὶ πλέον γε ἢ τὸ ἥμισυ μέρος εὔλυτός ἐστιν, ὑμέσι τε τρισὶ προσδεῖται πρὸς τὴν κάτω γνάθον προσεχέσι τῆς ἄλλης προσφύσεως, ὧν εἷς μέν ἐστι μέσος κατὰ μέσην αὐτὴν ἐμφανέστατος, δύο δ' εἰσὶν ἑκατέρωθεν τοῦ μέσου [τοῦ] παρὰ τὰς ῥίζας τῆς γλώττης. τούτων δὲ τῶν ὑμένων ἐν τοῖς ἀγκύλοις καλουμένοις ὡς τὰ πολλὰ μὲν ὁ μέσος, ἢ βραχύτερος παρὰ τὸ προσῆκον γενόμενος, κατέχει τὴν γλῶτταν κάτω, ἢ ὑπερβὰς αὐτὴν τὴν μεσότητα πλατυνθείς τε τοῖς ἄκροις αὐτοῖς ἐμφύσει συνδεῖ πρὸς τὴν κάτω γνάθον πᾶσαν αὐτήν· ἐνίοτε δ' οἱ ἐκ τῶν πλαγίων συνδεθέντες ποιοῦσι τὸ ἀγκύλιον· σπάνιον δ' εἴ ποτε, μεταξὺ τῶν τριῶν τῶν εἰρημένων ἄλλοι τινὲς ἐκφυέντες κατέχουσιν αὐτήν...[196]

Θεωρεί ότι ο τρόπος της χειρουργικής επέμβασης είναι απλός και ακίνδυνος, τέμνοντας «*τοὺς ὑμένας τοὺς καταδέοντας τὴν γλῶτταν*» χωρίς να είναι ανάγκη να καταβληθεί ιδιαίτερη μέριμνα για τυχόν αγγεία ή νεύρα. Σε ό,τι αφορά την επούλωση κρίνει ότι κι αυτή γίνεται εύκολα, δεδομένου ότι τὰ *ἐνστόμια* τραύματα είναι ευθεράπευτα:

> ...ὁ μὲν οὖν τῆς χειρουργίας τρόπος ἁπλοῦς· δεῖ γὰρ ἀπολύειν τοὺς ὑμένας τοὺς καταδέοντας τὴν γλῶτταν, οὔτε ἀγγείων οὔτε νεύρων προμηθουμένους· ἀκίνδυνα γὰρ τὰ ἐνταῦθά γε. οὐ μὴν οὐδὲ περὶ ἀποθεραπείας διαλεκτέον· εὐαλθέστατα γὰρ τὰ ἐνστόμια πάντα·...

Σε περιπτώσεις που κάποιος αδυνατεί να προφέρει τα γράμματα δέλτα, λάμβδα και ρω, το *αγκύλιο* είναι στο μέσο υμένα ενώ αν η αδυναμία αφορά τα γράμματα φι, πι, κάππα και χ, ευθύνονται οι πλάγιοι υμένες «*οὗτοι γὰρ αἴτιοι τῆς τούτων ἀφωνίας*»:

[193] Topaloglou EI, Papadakis MN, Madianos PN, Ferekidis EA Oral surgery during Byzantine times. J Hist Dent 2011; 59(1):38.

[194] Segal LM, Stephenson R, Dawes M, Feldman P: Prevalence, Diagnosis and Treatment of Ankyloglossia. *Canadian Family Physician 2007;53(6):1029.*

[195] «*...καὶ [εὐθέως] ἠνοίγησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς...*». Κατά Μάρκον 7:35

[196] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:16.

εἰ μὲν οὖν δέλτα καὶ λάβδα καὶ ῥῶ, καὶ ὅσοις ὀνόμασιν ἐμφέρεται ταῦτα τὰ γράμματα, μὴ δύναιτο λέγειν, ὁ μέσος ὑμὴν αἴτιος αὐτοῦ τῆς συνδέσεως, καὶ οὗτος ὑποτμητέος· εἰ δὲ φῖ ἢ πῖ ἢ κάππα καὶ χῖ μὴ φωνοίη, οἱ ἐκ πλευρῶν ὑμένες ὑποτμητέοι· οὗτοι γὰρ αἴτιοι τῆς τούτων ἀφωνίας...

Οι διαταραχές του λόγου στους αγκυλόγλωσσους, ήταν γνωστές και στον Αέτιο ο οποίος τους ονομάζει και *μογιλάλους*[197], επειδή *μόγις*, δηλ. δυσχερώς, διαλέγονται, (είτε καθυστερούν είτε δυσκολεύονται στην προφορά των ονομάτων/ρημάτων με ρω, λάμβδα ή κάππα):

...οἱ τοιοῦτοι δὲ μόγις διαλέγονται, διὸ καὶ μογιλάλοι ὑπό τινων προσαγορεύονται, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ φύσεως ἀγκυλόγλωσσοι· κατ' ἀρχὰς μὲν βραδέως ἄρχονται διαλέγεσθαι, ἀρξάμενοι δὲ τοῦ λόγου ἀνεγκόπτως καὶ μετὰ σπουδῆς ὁμιλοῦσιν, παραποδίζονται δὲ καὶ τῇ προφορᾷ τῶν δυσφράστων ὀνομάτων ἢ ῥημάτων, ὡς τοῦ ρ ἢ τοῦ λ ἢ τοῦ κ...[198]

Ο Αέτιος διαχωρίζει την αγκυλογλωσσία σε συγγενή, όπου ο χαλινός είναι σκληρότερος και πιο δυσκίνητος, και επίκτητη μετά από προηγηθείσα εξέλκωση, λόγω υπογλώσσιας ουλοποίησης· θεωρεί τη χειρουργική ως τη μόνη θεραπεία της:

...Περὶ ἀγκυλογλώσσων ἤτοι μογιλάλων. ἀγκυλόγλωσσοι γίγνονται οἱ μὲν ἐκ γενετῆς, οἱ δὲ ἐκ πάθους τινός. ἐκ γενετῆς μὲν οὖν γίγνονται τῶν ἀντεχόντων τὴν γλῶτταν ὑμένων κάτωθεν σκληροτέρων τε καὶ κολοβωτέρων γεγονότων· ἐκ πάθους δὲ ἡ ἀγκύλωσις τῆς γλώττης γίγνεται, ἕλκους προηγησαμένου καὶ οὐλῆς σκληρᾶς ὑπὸ τὴν γλῶσσαν γιγνομένης...τούτους μὲν οὖν χειρουργία μόνη θεραπεύει...

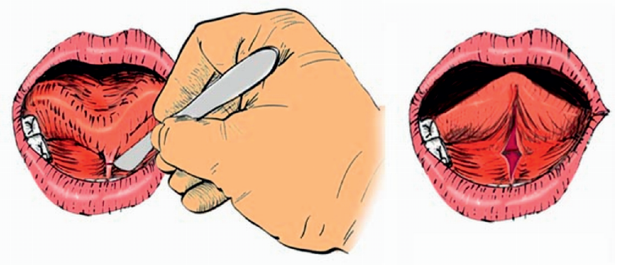

40. Διατομή του βραχέος χαλινού για διόρθωση της αγκυλογλωσσίας. Την περιγράφουν οι Αέτιος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης.

Ως προς τη μέθοδο της επέμβασης υποδεικνύει *(εικ. 40)*: «*με τον ασθενή σε καθιστή θέση, ανασηκώνεται η γλώσσα προς την υπερώα και οι υπογλώσσιοι υμένες ανασηκώνονται με άγκιστρο και εκτέμνονται, προσέχοντας (σ.σ. σε αντίθεση με τον Ορειβάσιο) να μην τρωθούν τα υποκείμενα αγγεία. Εάν το αίτιο του αγκυλίου είναι κάποια ουλή, ανασηκώνεται ομοίως με άγκιστρο και εκτέμνεται...*».

...δεῖ δὲ πρὸς τὴν χειρουργίαν καθέδριον σχηματίσαντα τὸν πάσχοντα τὴν γλῶσσαν ἄνω ὡς πρὸς τὴν ὑπερῴαν μετεωρίσαι, ἔπειτα εἰ μὲν ὑμένες εἰσὶν οἱ τῆς ἀγκύλης αἴτιοι μικροκαμπεῖ ἀγκίστρῳ τούτους ἀνατείνοντα ἐκτέμνοντα, προσέχειν μὴ συνδιαιρεῖν τὰ ὑποκείμενα ἀγγεῖα. ἐὰν δὲ οὐλὴ ἔσται ἡ τῆς ἀγκύλης αἰτία, ὁμοίως τῷ ἀγκίστρῳ ἀναταθεῖσα ἡ οὐλὴ ἐκκοπτέσθω...

Μετεγχειρητικά, συνιστά διακλυσμούς με ψυχρό ύδωρ και οξύκρατο[199], επάλειψη με μάννα λιβανωτού και επίδεση. Τις επόμενες ημέρες προτείνει διακλυ-

[197] μογιλάλος= ο έχων κώλυμα τι εις την ομιλίαν, ο μετά δυσκολίας λαλών, ο βραδύγλωσσος. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Θ', σ.4721.
[198] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 8:38.
[199] οξύκρατον= μείγμα όξους και νερού.

σμούς με μελίκρατο[200], επάλειψη με *Αιγυπτία* (είδος αλοιφής) και αφαίρεση των επιδέσμων για να μην επαναδημιουργηθεί η αγκύλη:

> ...<καὶ> πᾶν τὸ σκληρὸν σῶμα ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντος. μετὰ δὲ τὴν χειρουργίαν ὕδατι ψυχρῷ ἢ ὀξυκράτῳ διακλυζέσθω ὁ πάσχων. ἔπειτ' ἐμπλασσέσθω ἡ τοῦ λιβανωτοῦ μάννα καὶ τότε περιτιθέσθωσαν οἱ τιλτοὶ μοτοί· ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις θεραπευέσθω τὸ ἕλκος διακλύσματι μὲν μελικράτῳ, διαχρίσματι δὲ τῇ Αἰγυπτίᾳ, τῶν τιλτῶν μοτῶν ἐκτιθεμένων, ἵνα ἐν διαστάσει ἡ διαίρεσις θεραπευθῇ, καὶ πάλιν μὴ ἡ αὐτὴ γένηται ἀγκύλη...

Η περιγραφή του Αετίου επαναλαμβάνεται με ελάχιστες διαφορές στο 29ο κεφάλαιο του 6ου βιβλίου της *Επιτομής* του Αιγινήτη. Έτσι, ο Αιγινήτης διατέμνει το συγγενές ή το ουλώδες αγκύλιο με προσοχή για την αποφυγή δυσεπίσχετης αιμορραγίας και μετεγχειρητικά συνιστά επίσης διακλυσμούς με ψυχρό ύδωρ και οξύκρατο και χαλαρή επίδεση.

> ...καθέδριος οὖν ὁ πάσχων σχηματιζέσθω καὶ τὴν γλῶσσαν ὡ◎ πρὸς τὴν ὑπερῷαν μετεωριζέτω, καὶ τεμνέσθω ὁ νευρώδης ἐκεῖνος δεσμὸς ἐγκαρσίως. εἰ δὲ δι' οὐλήν τινα τὸ ἀγκύλιον γέγονεν, ἀγκίστρῳ καταπείραντες ἐξελκύσωμεν ἄνω τὸν τύλον καὶ δῶμεν πλαγίαν διαίρεσιν ἀπολύοντες τὴν ἀγκύλην, φεύγοντες δὲ τὴν διὰ βάθου◎ τῶν σωμάτων τομήν· αἱμορραγίας γὰρ δυσεπισχέτους ἤνεγκεν πολλάκις. μετὰ δὲ τὴν χειρουργίαν ὕδατι ψυχρῷ ἢ ὀξυκράτῳ διακλυζέσθωσαν καὶ μετὰ ταῦτα τῇ χαλαστικῇ τε καὶ συσσαρκωτικῇ θεραπευέσθωσαν ἀγωγῇ...[201]

Από τους Ρωμαίους ιατρούς, ο Κέλσος περιγράφει και αυτός τη διατομή του αγκυλίου. Αυτό που κάνει εντύπωση είναι ο ισχυρισμός του πως παρότι η επέμβαση αποκαθιστούσε τις διαταραχές του λόγου, αυτός γνώριζε κάποιον ασθενή στον οποίο αν και μετά την επέμβαση απακταστάθηκε η κινητικότητα της γλώσσας, δε συνέβη το ίδιο και με τη δυνατότητα ομαλής εκφοράς λόγου.[202]

Από τον Αιγινήτη, η τεχνική πέρασε στους Άραβες ιατρούς, ενώ αρκετές αναφορές στην ανάγκη *χαλινοτομής* (frenulotomy) βρίσκονται στο 18ο αιώνα.[203] Σύμφωνα με τον Horton,[204] οι μαίες της εποχής αποκαθιστούσαν την εν λόγω δυσμορφία στα νεογνά, για τη διευκόλυνση του επακόλουθου θηλασμού, ο οποίος σε αντίθετη περίπτωση ήταν δυσχερής και προβληματικός. Σήμερα, η ανάγκη για επέμβαση συνεκτιμάται από το μέγεθος της δυσμορφίας και την ύπαρξη λειτουργικών διαταραχών, όπως διαταραχές στο θηλασμό, την κατάποση, το λόγο, την ανάπτυξη της γνάθου (δημιουργία προγναθισμού) και μηχανικές διαταραχές (ευχερής εξασφάλιση στοματικής υγιεινής, χρήση πνευστών οργάνων).[205]

[200] μελίκρατον= μείγμα μέλιτος και γάλακτος.
[201] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:29.
[202] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p288.
[203] Messner AH, Lalakea ML, Aby J, McMahon J, Bair E. Ankyloglossia: incidence and associated feeding difficulties. *Arch Otolaryngol Head Neck Surg 2000;126(1):38.*
[204] Horton CE, Crawford HH, Adamson JE, Ashbell TS. Tongue-tie. *Cleft Palate J 1969;6:8-23.*
[205] Agarwal P, Raina VK. Tongue-tie: An update. *Indian Pediatrics 2003;40(5):404–5.*

ΒΑΤΡΑΧΙΟ[206]

Το βατράχιο είναι μια καλοήθης κυστική αλλοίωση που αναπτύσσεται στο πρόσθιο τμήμα του εδάφους του στόματος *(εικ. 41)*. Αιτιοπαθογενετικά, σχετίζεται με κατακράτηση βλέννας ή εξαγγείωση σιέλου από έναν ή περισσότερους εκφορητικούς πόρους του υπογλώσσιου σιαλογόνου αδένα.[207] Η αντιμετώπιση του στην αρχαία Ελληνική γραμματεία ήταν κυρίως συντηρητική.[208]

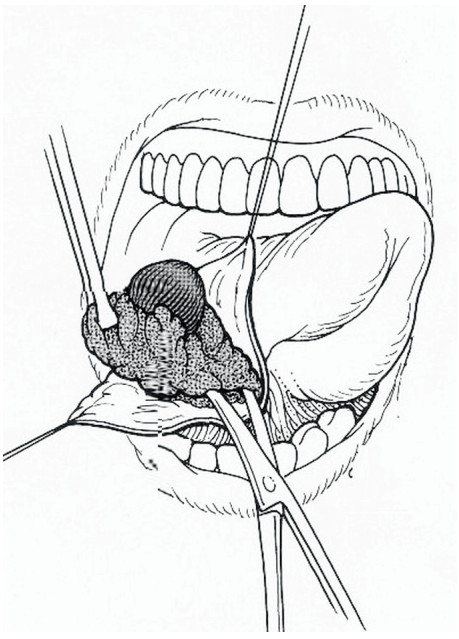

41. Υπογλώσσιο βατράχιο.

Έτσι, ο Ορειβάσιος για τη θεραπεία του βατραχίου χορηγεί μίσυ (δηλ. σιδηροπυρίτη), με ιό (οξείδιο του σιδήρου) σε ίσες αναλογίες για επαλείψεις στην κάτω από τη γλώσσα περιοχή και συμπληρώνει ότι σε περιπτώσεις ενήλικων ασθενών τέμνει προηγουμένως τις υπογλώσσιες φλέβες. Εναλλακτικά, προτείνει κατάπλασμα διαυγούς όμφακος, χυλού λευκής σταφυλής και μέλιτος ή κρόκου σμύρνης και ομφακίου, ενώ σε άλλο σημείο υποστηρίζει τη χρήση ενός διακλυσμού που χρησιμοποιείται και στις άφθες και αποτελείται από ιό, κηκίδα, χαλκίτη και λεπίδα χαλκού σε ίσες αναλογίες:

> ...Πρὸς βάτραχον ὑπογλώσσιον. Μίσυος, ἰοῦ ξυστοῦ ἴσα ξηρά· διάτριβε τοὺς ὑπὸ τὴν γλῶσσαν τόπους. τῶν δὲ τελείων προδιαίρει τὰς ὑπὸ τὴν γλῶσσαν φλέβας, κατὰ δὲ τοῦ ἀνθερεῶνος χρηστέον τῇ ἀνθηρᾷ ἢ τῷ σφαιρίῳ ἢ τῷ δι' ὠῶν παρύγρῳ. —Στοματικὴ διάχριστος. Ὄμφακος ἤδη διαυγάζοντος, λευκῆς σταφυλῆς χυλοῦ ◎ο α, μέλιτος ◎ο α. ἑψήσας πράως κάταγε εἰς ποσὸν πάχος, εἶτα μίξας σμύρνης, κασσίας, ὀμφακίου, κρόκου ἀνὰ ◎ β, πάλιν ἕψε ὡς σύστασιν διαχρίστου λαβεῖν...[209]

> ...Πρὸς ἄφθας... Ἄλλο. Ποιεῖ καὶ πρὸς τὸν λεγόμενον βάτραχον. Ἰοῦ ξυστοῦ, κηκῖδος, λεπίδος χαλκοῦ, χαλκίτεως ἴσα παράπτου. ἔστι δὲ σὺν γλυκεῖ καὶ διάκλυσμα...[210]

Ο Αέτιος ορίζει τον *υπογλώσσιο βάτραχο* ως διόγκωση των *«ὑπὸ τὴν γλῶσσαν μερῶν»* και κυρίως των φλεβών. Προτείνει και αυτός διάφορα μείγματα ως καταπλάσματα με ευεργετική δράση στην απορρόφηση της κυστικής αυτής διόγκωσης.

[206] Topaloglou EI, Papadakis MN, Madianos PN, Ferekidis EA Oral surgery during Byzantine times. *J Hist Dent 2011; 59(1):38.*

[207] Λαζαρίδης Ν, Ζουλούμης Λ, Δημητρακόπουλος Ι, Τηλαβερίδης Ι. Η αντιμετώπιση του βατραχίου με τη μέθοδο της τροποποιημένης μαρσιποποίησης. *Στόμα 2004;32(4):229.*

[208] Δεν πρέπει να συγχέεται το *υπογλώσσιο βατράχιο* με την *υπογλωττίδα* που αναφέρει ο Ιπποκράτης, εννοώντας το απόστημα του εδάφους της γλώσσας. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ. 764.

[209] Ορειβάσιος: Eclogae medicamentorum, 22.

[210] Ορειβάσιος: Eclogae medicamentorum, 20, 2.

Αυτά εκτός των προαναφερθέντων περιλαμβάνουν μέλι, κρόκο, ρόδα, αφέψημα φύλλων ελαίας, τέφρα καρυων βασιλικών, κόκκους πεπέρεως, λίβανο, χλωρά αρτεμισία κ.ά. Στους ασθενείς ώριμης ηλικίας προτείνει να γίνεται τομή των υπογλώσσιων φλεβών. Στο ίδιο μήκος κύματος και οι περιγραφές του Αιγινήτη:

> ...Πρὸς τὸν ὑπογλώσσιον λεγόμενον βάτραχον. πρὸς δὲ τὸν ὑπογλώσσιον βάτραχον—ἔστι δὲ διόγκωσις τῶν ὑπὸ τὴν γλῶσσαν μερῶν, μάλιστα δὲ φλεβῶν—χρηστέον μὲν πᾶσι τοῖς ἰσχυροτέροις πρὸς ἄφθας ἀναγραφησομένοις, ἰδίως δὲ ποιεῖ ἐπ' αὐτῶν καὶ τὰ τοιαῦτα· ἰοῦ ξυστοῦ χαλκίτεως κηκῖδος ἴσα σὺν γλυκεῖ, ἔστι καὶ διάκλυσμα. Ἄλλο. ὀροβίῳ μετὰ μέλιτος προαποσμήξας τοὺς τόπους διάχριε, κηκῖδι λείᾳ μετὰ τοῦ μέλιτος ἢ ῥόδων σπέρματι μετὰ μέλιτος ἐπὶ τῶν εὐαισθητοτέρων σωμάτων ἢ ῥοῦ ἐρυθροῦ <σπέρματι> μετὰ μέλιτο◎. ἢ τοῦτο ῥοῦ ◎ η ῥόδων ἄνθου◎ ◎ δ κρόκου ◎ β κόστου ◎ β μίσυος ἰοῦ ἴσα, ξηρῷ διάτριβε τοὺς ὑπὸ τὴν γλῶσσαν τόπους. ἐλαίας δὲ φύλλων ἀφέψημα διακλυζέσθωσαν συνεχῶς. Ἄλλο. κάρυα βασιλικὰ παλαιὰ κατακαύσας ὁλόκληρα πέντε μετὰ τοῦ κελύφους λείου, ἔπειτα ἐπίβαλλε πεπέρεως κόκκους ιβ λιβάνου χόνδρους συμμέτρους γ καὶ ἐπιβαλὼν μέλιτος τὸ ἀρκοῦν διάχριε καὶ θαυμάσεις. τῶν δὲ τελείων καὶ χρονίων δίελε τὰς ὑπὸ τῇ γλώσσῃ φλέβας, κατὰ δὲ τοῦ ἀνθερεῶνος ἔξωθεν ἐπιθετέον τὸ δι' ὠῶν φάρμακον, μᾶλλον δὲ τὸ σφαιρίον. Πρὸς τὸν ὑπογλώσσιον βάτραχον. ἀρτεμισίαν μάλιστα χλωρὰν καὶ πάλιν λειώσας μεθ' ἁλῶν ὑπότριβε τοὺς ὑπὸ τῇ γλώσσῃ τόπους...[211]

Ο Ιωάννης Ακτουάριος ορίζει το βατράχιο ως το *πάθος* που εμφανίζεται κάτω από τη γλώσσα στα παιδιά, και αποφαίνεται ότι στις μικρές ηλικίες περιορίζεται συγκρατώντας την πλεονάζουσα σάρκα, στους ενήλικες όμως η υποστροφή είναι δύσκολη:

> ...Περὶ δὲ τὴν γλῶτταν γίνεται πάθη, ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τὸ κάτω μέρος αὐτῆς γίνεται, καὶ μάλιστα παιδίοις. βάτραχος δὲ λέγεται. τὸ δ' εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ὃ μὴ οἰκεῖον λαχὼν ὄνομα, τῷ μεγέθει ταύτης διασημαίνεται. ἐνίοις γὰρ διά τινα χυμὸν ἐνσκήπτοντα ὑπεραύξει αἴφνης, καὶ δυσκόλως στρέφεται, καὶ τὰ αὐτῆς οὐχὶ ῥᾳδίως ἐκπληροῖ...[212]

Ο Banister το 1585 όρισε το βατράχιο ως *«έναν όγκο που εμφανίζεται στο χαλαρό και μαλθακό μέρος του στόματος, δηλαδή κάτω από τη γλώσσα»*, ενώ ο Wiseman το 1676 διατύπωσε την άποψη ότι προέρχεται από το σιελογόνο αδένα, δικαιολογώντας την προέλευση του όρου από την ομοιότητα με την κοιλιά του βατράχου.[213] Οι Suzanne και von Hippel, διαπίστωσαν πρώτοι την προέλευση από τον υπογλώσσιο αδένα στα τέλη του 19ου αιώνα, ενώ οι Bhaskar *και συν.* (1956) ήταν οι πρώτοι που συσχέτισαν την εξαγγείωση σιέλου με την αιτιοπαθογένεια της νόσου.[214] Σήμερα, η αντιμετώπιση του βατραχίου είναι κατά κανόνα χειρουργική και γίνεται με μαρσιποποίηση και πωματισμό του εναπομείνοντος τοιχώματος, τεχνική που σε αντίθεση με την απλή μαρσιποποίηση και την εκπυρήνιση, εξασφαλίζει ικανοποιητικά αποτελέσματα και χαμηλά ποσοστά υποτροπής.[215]

[211] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 8:39.
[212] Ιωάννης Ακτουάριος: Περὶ διαγνώσεως παθῶν, 2:16.
[213] Harrison JD. Modern management and pathophysiology of ranula: Literature review. *Head & Neck 2010*, 32: 1310.
[214] Bhaskar SN, Bolden TE, Weinmann JP. Pathogenesis of mucoceles. J Dent Res. Dec 1956;35(6):863-74.
[215] Λαζαρίδης Ν, Ζουλούμης Λ, Δημητρακόπουλος Ι, Τηλαβερίδης Ι. Η αντιμετώπιση του βατραχίου με τη μέθοδο της τροποποιημένης μαρσιποποίησης. *Στόμα 2004;32(4):229-30.*

ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ ΓΝΑΘΟΥ[216]

Η κάτω γνάθος είναι το μοναδικό κινητό οστούν της κεφαλής και αρκετά συχνά θραύεται σε διάφορα σημεία από την άσκηση πολλών ειδών δυνάμεων *(εικ. 42)*.[217] Τα κατάγματα της κάτω γνάθου ήταν ήδη γνωστά στους αρχαίους Αιγυπτίους, από το 17ο αιώνα π.Χ, όπως φαίνεται από τον πάπυρο Edwin-Smith.[218] Στην Αρχαία Ελλάδα, μνημειώδεις είναι οι περιγραφές του Ιπποκράτη, ο οποίος αναλύει τα μερικά κατάγματα της γνάθου (δηλ. χωρίς πλήρη λύση της συνέχειας του οστού), τα ολικά κατάγματα της γνάθου (με πλήρη λύση της οστικής συνέχειας) και τα κατάγματα της γενειακής σύμφυσης.

42. Η κάτω γνάθος, ευαίσθητη σε κατάγματα.

Για τα παρεκτοπισμένα ατελή κατάγματα της κάτω γνάθου (όπου δηλαδή διατηρείται η συνέχεια του οστού), προτείνει ενδοστοματική τοποθέτηση των δακτύλων και πίεση της γνάθου από μέσα προς τα έξω ενώ με το άλλο χέρι (*ἀντερείδοντα*) ελέγχεται η πίεση εξωτερικά. Οι παρεκτοπισμένοι και ευκίνητοι (*κεκινημένοι*) οδόντες, ακινητοποιούνται με παρακείμενους με χρυσό νήμα ή ελλείψει αυτού με λινάρι, μέχρι να σταθεροποιηθεί το οστό. Ακολούθως τοποθετούνται επιθέματα κηρωτής και χαλαρή επίδεση.

> ...Ἢν δὲ κατεαγῇ ἡ κάτω γνάθος, ἢν μὲν μὴ ἀποκαυλισθῇ παντάπασιν, ἀλλὰ ξυνέχηται τὸ ὀστέον, ἐκκεκλιμένον δὲ ἔῃ, κατορθῶσαι μὲν χρὴ τὸ ὀστέον, παρά γε τὴν γλῶσσαν πλαγίην ὑπείραντα τοὺς δακτύλους, τὸ δὲ ἔξωθεν ἀντερείδοντα, ὡς ἂν ξυμφέρῃ· καὶ ἢν διεστραμμένοι ἔωσιν οἱ ὀδόντες οἱ κατὰ τὸ τρῶμα καὶ κεκινημένοι, ὁκόταν τὸ ὀστέον κατορθωθῇ, ζεῦξαι τοὺς ὀδόντας χρὴ πρὸς ἀλλήλους, μὴ μόνον τοὺς δύο, ἀλλὰ καὶ πλέονας, μάλιστα μὲν χρυσίῳ, ἔστ' ἂν κρατυνθῇ τὸ ὀστέον, εἰ δὲ μή, λίνῳ· ἔπειτα ἐπιδεῖν κηρωτῇ καὶ σπλήνεσιν ὀλίγοισι καὶ ὀθονίοισιν ὀλίγοισι, μὴ ἄγαν ἐρείδοντα, ἀλλὰ χαλαροῖσιν...[219]

Ο Ιπποκράτης σημειώνει ότι «*...πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ότι η σωστά τοποθετημένη επίδεση βοηθά λίγο μια καταγείσα γνάθο, ενώ η λάθος τοποθετημένη επίδεση τη βλάπτει πολύ. Η έσω επιφάνεια της γνάθου πρέπει να ψηλαφάται συχνά και αν διαπιστωθεί υποτροπή της παρεκτόπισης πρέπει να επαναφέρεται ξανά. Αυτό θα ήταν ιδανικό να γίνεται για όλη την περίοδο της επούλωσης αλλά είναι αδύνατο...*».

> ...Εὖ γὰρ εἰδέναι χρὴ, ὅτι ἐπίδεσις ὀθονίων, γνάθου καταγείσης, μικρὰ μὲν ἂν ὠφελέοι, εἰ χρηστῶς ἐπιδέοιτο, μεγάλα δ' ἂν βλάπτοι, εἰ κακῶς ἐπιδέοιτο. Πυκνὰ δὲ παρὰ τὴν

[216] Topaloglou EI, Papadakis MN, Madianos PN, Ferekidis EA Oral surgery during Byzantine times. *J Hist Dent 2011; 59(1):39.*
[217] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.273.
[218] Mukerji R, Mukerji G, McGurk M. Mandibular fractures: historical perspective. *Br J Oral Maxillofac Surg 2006; 44(3): 222.*
[219] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 32.

γλῶσσαν ἐσματέεσθαι χρὴ, καὶ πουλὺν χρόνον ἀντέχειν τοῖσι δακτύλοισι κατορθοῦντα τοῦ ὀστέου τὸ ἐκκλιθέν· ἄριστον δὲ, εἰ αἰεὶ δύναιτο, ἀλλ' οὐχ οἷόν τε...

Όταν η λύση της συνέχειας του οστού είναι πλήρης (τέλειο κάταγμα), «...που συμβαίνει σπάνια, το κάταγμα περιστέλλεται όπως περιγράφηκε παραπάνω και οι οδόντες σταθεροποιούνται μαζί. Αυτό βοηθά την ακινητοποίηση ειδικά αν οι καταγματικές επιφάνειες έχουν συμπλησιαστεί σωστά...».

...Ἢν δὲ ἀποκαυλισθῇ παντάπασι τὸ ὀστέον (ὀλιγάκις δὲ τοῦτο γίνεται), κατορθοῦν μὲν χρὴ τὸ ὀστέον οὕτω, καθάπερ εἴρηται. Ὅταν δὲ κατορθώσῃς, τοὺς ὀδόντας χρὴ ζευγνῦναι, ὡς πρόσθεν εἴρηται· μέγα γὰρ ἂν ξυλλαμβάνοι ἐς τὴν ἀτρεμίην, προσέτι καὶ ἤν τις ὀρθῶς ζεύξῃ, ὥσπερ χρὴ, τὰς ἀρχὰς ῥάψας...[220]

«...Η γραπτή περιγραφή της υπόλοιπης διαδικασίας δεν είναι εύκολη. Σχηματίζεται νάρθηκας από καρχηδόνιο δέρμα, είτε ως εξωτερική στιβάδα στα παιδιά είτε ως ολικού τοιχώματος στους ενήλικες. Παρασκευάζονται δερμάτινοι ιμάντες πλάτους τριών δακτύλων ή όσο χρειάζεται. Η γνάθος επαλείφεται με κόμμι και το δέρμα προσκολλάται στο θραυσμένο οστό σε πλάτος ενός δακτύλου ή λίγο περισσότερο από το κάταγμα. Αυτό αποτελεί το κάτω μέρος του νάρθηκα. Στο δερμάτινο ιμάντα δημιουργείται σχισμή για την προεξοχή του πώγωνος ..».

...Ἀλλὰ γὰρ οὐ ῥηΐδιον ἐν γραφῇ χειρουργίην πᾶσαν ἀτρεκέως διηγέεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὑποτοπέεσθαι χρὴ ἐκ τῶν γεγραμμένων. Ἔπειτα χρὴ δέρματος καρχηδονίου, ἢν μὲν νηπιώτερος ἔῃ ὁ τρωθεὶς, ἀρκέει τῷ λοπῷ χρέεσθαι, ἢν δὲ τελειότερος ἔῃ, αὐτῷ τῷ δέρματι· ταμόντα δὲ χρὴ εὖρος ὡς τριδάκτυλον, ἢ ὅκως ἂν ἁρμόζῃ, ὑπαλείψαντα κόμμι τὴν γνάθον (εὐμενέστερον γὰρ), κόλλῃ προσκολλῆσαι τὸ δέρμα ἄκρον πρὸς τὸ ἀποκεκαυλισμένον τῆς γνάθου, ἀπολείποντα ὡς δάκτυλον ἀπὸ τοῦ τρώματος ἢ ὀλίγῳ πλέον· τοῦτο μὲν ἐς τὸ κάτω μέρος· ἐχέτω δὲ ἐντομὴν κατὰ τὴν ἴξιν τοῦ γενείου ὁ ἱμὰς, ὡς ἀμφιβεβήκῃ ἀμφὶ τὸ ὀξὺ τοῦ γενείου...

«...Ένας άλλος ιμάντας ίδιου ή λίγο μεγαλύτερου πλάτους προσκολλάται προς το άνω μέρος της γνάθου, σε ίση απόσταση από το κάταγμα, και φέρει και αυτός σχισμή για την προσαρμογή του αυτιού... Οι δύο ιμάντες λεπταίνουν στην άκρη τους και δένονται στην κορυφή της κεφαλής. Ένας επίδεσμος τοποθετείται γύρω από το μέτωπο και ένας άλλος για να συγκρατήσει τους δύο ιμάντες... Η διάταξη αυτή είναι ευχερής και πρακτική αφού επιδέχεται πολλών διορθώσεων...»:

...Ἕτερον δὲ ἱμάντα τοιοῦτον, ἢ ὀλίγῳ πλατύτερον προσκολλῆσαι χρὴ πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς γνάθου, ἀπολείποντα καὶ τοῦτον ἀπὸ τοῦ τρώματος, ὅσονπερ ὁ ἕτερος ἀπέλιπεν· ἐσχίσθω δὲ καὶ οὗτος ὁ ἱμὰς τὴν ἀμφὶ τὸ οὖς περίβασιν. Ἀποξέες δὲ ἔστωσαν οἱ ἱμάντες ἀμφὶ τὴν ξυναφήν·...Ἔπειτα κατατείναντα χρὴ καὶ τοῦτον τὸν ἱμάντα μᾶλλον δέ τι τὸν περὶ τὸ γένειον, ὡς ὅτι μάλιστα μὴ ἀπομυλλήνῃ ἡ γνάθος, ξυνάψαι τοὺς ἱμάντας κατὰ τὴν κορυφὴν, κἄπειτα περὶ τὸ μέτωπον ὀθονίῳ καταδῆσαι, καὶ κατάβλημα χρὴ εἶναι, ὥσπερ νομίζεται, ὡς ἀτρεμέῃ τὰ δεσμά...Αὕτη ἡ διάτασις ἡ ἀπὸ τῶν κολλημάτων εὐμενὴς, καὶ εὐταμίευτος, καὶ ἐς πολλὰ καὶ πολλαχοῦ διορθώματα εὔχρηστος...

[220] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 33.

Η διάταξη αυτή εξασφαλίζει πώρωση του κατάγματος εντός 20 ημερών, με την προϋπόθεση ότι δεν αναπτυχθεί φλεγμονή:

> ...ἐν εἴκοσιν ἡμέρῃσιν ἡ γνάθος κρατύνεται· ταχέως γὰρ ἐπιπωροῦται, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀραιὰ ὀστέα, ἢν μὴ ἐπισφακελίσῃ...

Για τα κατάγματα της γενειακής σύμφυσης, ο Ιπποκράτης υποστηρίζει ότι όλοι μπορούν να τα αντιμετωπίσουν. Με τα δάκτυλα, έλκεται η έξω (καταγματική) επιφάνεια προς τα έσω και η έσω προς τα έξω. Ακολούθως, οι οδόντες σταθεροποιούνται μεταξύ τους και τοποθετούνται λίγα επιθέματα και επίδεση. Όταν η επίδεση γίνει σωστά, οι οδόντες επανέρχονται, αλλιώς καταστρέφονται και αχρηστεύονται:

> ...Ἢν δὲ ἡ κάτω γνάθος κατὰ τὴν ξύμφυσιν τὴν κατὰ τὸ γένειον διασπασθῇ ἢν οὖν διαστῇ ἡ κατὰ τὸ γένειον ξύμφυσις, κατορθῶσαι μὲν παντὸς ἀνδρός ἐστιν· τὸ μὲν γὰρ ἐξεστεὸς ἐσωθέειν χρὴ ἐς τὸ ἔσω μέρος, προσβάλλοντα τοὺς δακτύλους· τὸ δὲ εἴσω ῥέπον ἀνάγειν ἐς τὸ ἔξω μέρος, ἐνερείσαντα τοὺς δακτύλους...Ὁκόταν δὲ κατορθώσῃς, ζεῦξαι μὲν χρὴ τοὺς ὀδόντας τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν πρὸς ἀλλήλους, ὥσπερ καὶ πρόσθεν εἴρηται. Ἰῆσθαι δὲ χρὴ κηρωτῇ καὶ σπλήνεσιν ὀλίγοισι καὶ ὀθονίοισιν...Κἢν μὲν ὀρθῶς τις κατορθώσηται καὶ ἐπατρεμήσῃ ὡς χρὴ, ταχείη μὲν ἡ ἄλθεξις, οἱ δὲ ὀδόντες ἀσινέες γίνονται· ἢν δὲ μὴ, χρονιωτέρη μὲν ἡ ἄλθεξις, διαστροφὴν δὲ ἴσχουσιν οἱ ὀδόντες, καὶ σιναροὶ καὶ ἀχρήϊοι γίνονται...[221]

Αρχαιολογικό εύρημα του 4ου π.Χ. αιώνα (συγκεκριμένα κρανίο νεαρής γυναίκας), που βρέθηκε στην Ερέτρια και που έφερε 4-6 ενωμένους με χρυσό νήμα οδόντες,[222] επιβεβαιώνει το δημοφιλές των Ιπποκρατείων τεχνικών για τα κατάγματα της κάτω γνάθου την αυτή χρονική περίοδο.[223] Όμως, οι τεχνικές του Ιπποκράτη υιοθετήθηκαν σχεδόν αυτολεξεί και από τους μεταγενέστερους Ρωμαίους και Βυζαντινούς ιατρούς.

43. Ο Ρωμαίος Ιατρός Κέλσος (25π.Χ.-50μ.Χ.).

Έτσι, ο Κέλσος *(εικ. 43)* ακολουθεί ακριβώς τις ίδιες αρχές (ανάταξη, σταθεροποίηση παρακείμενων οδόντων, εξωτερική περίδεση), διαβρέχοντας μετεγχειρητικά το τραύμα με οίνο ή έλαιο, επιτρέποντας στους ασθενείς να καταναλώνουν μόνο μαλακές τροφές για κάποιες ημέρες.[224]

Ο Σωρανός ο Εφέσιος (1ος αιώνας μ.Χ.) θεωρεί ότι τα λοξά κατάγματα στη γνάθο είναι συχνά ενώ τα επιμήκη όχι και αρκετές φορές δε συνοδεύεται από παραμόρφωση ή στρέβλωση. Το κάταγμα της γνάθου μπορεί να διαπιστωθεί με εξέταση με τα δάκτυλα οπότε εκλύεται κριγμός. Τυχόν κάταγμα στον *κλάδο* της κάτω γνάθου (στην περιοχή της κορωνοειδούς απόφυσης) διαφοροδιαγιγνώσκεται από εξάρθρημα

[221] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 34.
[222] Το εύρημα εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.
[223] Gahhos FN, Ariyan S. Facial Fractures: Hippocratic management. *Head Neck Surg 1984; 6(6): 1012.*
[224] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, 343.

στην περιοχή με ψηλάφηση με τα δάκτυλα, οπότε στο μεν πρώτο παράγεται κίνηση στο δε εξάρθρημα όχι.

> ...Περὶ γένυος. γένυς δὲ ῥαφανηδὸν μὲν πολλάκις, σχιδακηδὸν δὲ ὀλιγάκις κατάγνυται, ποτὲ δὲ καὶ κατὰ θραῦσιν ἀδιάστροφος μένει ἢ διαστρέφεται συννεύουσα ἢ παραλλάσσουσα ἄνω ἢ κάτω, ἔσω ἢ ἔξω περιτρεπομένη. σημειωτέον δὲ τὸ ἐπὶ ταύτης κάταγμα τῇ ὑπεροχῇ καὶ τῇ κοιλότητι καὶ τῇ διαστροφῇ τῇ πρός τι τῶν εἰρημένων μερῶν, ὥστε μὴ κεῖσθαι τοὺς ὀδόντας αὐτοῖς καταλλήλως, καὶ τῷ πρὸς τὴν διὰ τῶν δακτύλων κίνησιν ψόφον γίνεσθαι καὶ νυγμόν...γινομένης δὲ περιοχῆς ἢ κοιλότητος κἀν ταῖς ἐξαρθρήσεσι διακριτέον τὸ πρὸς τοῖς κορωνοῖς ῥαφανηδὸν γινόμενον κάταγμα διὰ τοῦ κινεῖσθαι κατὰ τὴν διὰ τῶν δακτύλων παραγωγήν, τὸ ἐξάρθρημα δὲ ἀκίνητον εἶναι μέχρι τῆς διαστάσεως...[225]

Ο Ορειβάσιος και ο Παύλος Αιγινήτης, χρησιμοποιούν τις ιπποκράτειες τεχνικές με ελάχιστες παραλλαγές. Ο τελευταίος, σε περιπτώσεις συνύπαρξης τραύματος και κατάγματος υποδεικνύει διερεύνηση του τραύματος με μήλη για διαπίστωση πιθανού οστικού θραύσματος, που αν ανευρεθεί πρέπει να αφαιρεθεί με κατάλληλο εργαλείο. Στη συνέχεια τα χείλη του τραύματος συρράπτονται με ραφές:

> ...ἀλλ' εἰ μὲν σὺν ἕλκει γέγονε τὸ κάταγμα, σημειωτέον μήλῃ, μήποτε καὶ ἀπόθραυσις ὀστέου γέγονεν· καὶ εἰ τοῦτο, μικρᾶς οὔσης τῆς διαιρέσεως ἐπιτέμνοντα δεῖ τὸ ἀποθραυσθὲν ὀστάριον, ἢ ἓν ἢ πλείονα, δι' ἐπιτηδείου κομισάμενον ὀργάνου ῥαφαῖς συνάγειν τὰ χείλη τοῦ ἕλκους καὶ ἐναίμῳ φαρμάκῳ χρησάμενον ἐπιδεσμεῖν...[226]

Οι Ιπποκράτειες τεχνικές αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η αντιμετώπιση των γναθιαίων καταγμάτων ακόμα και σήμερα (διαγναθική στήριξη, εσωτερική και εξωτερική οστεοσύνθεση). Σύμφωνα με τους Gahhos και Ariyan (1984), μετά τον Ιπποκράτη «*δε σημειώθηκε καμία σημαντική πρόοδος στην αντιμετώπιση των καταγμάτων αυτών για πάνω από 2000 χρόνια, μέχρι το 19ο αιώνα οπότε οι Graefe, Lang και Lefort εισήγαγαν νέες μεθόδους εσωτερικής και εξωτερικής οστεοσύνθεσης*».[227] Στη σύγχρονη κλινική πρακτική «*η θεραπεία των καταγμάτων της κάτω γνάθου αποβλέπει σχεδόν αποκλειστικώς στην πλήρη αποκατάσταση της συγκλείσεως. Αν επομένως, κατορθώσει ο ιατρός και φέρει και συγκρατήσει τους οδόντες σε θέση καλής συγκλείσεως* (όπως τονίζεται και στο Ιπποκράτειο έργο) *μέχρι πλήρους πωρώσεως του κατάγματος έχει επιτύχει του σκοπού του*»[228].

ΕΞΑΡΘΡΗΜΑΤΑ ΓΝΑΘΟΥ[229]

Το εξάρθρημα του κονδύλου της κάτω γνάθου οφείλεται στη συντριπτική πλει-

[225] Σωρανός: Περὶ σημείων καταγμάτων, 12:1.
[226] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:92.
[227] Gahhos FN, Ariyan S. Facial Fractures: Hippocratic management. Head. Neck Surg 1984; 6: 1008.
[228] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.276.
[229] Topaloglou EI, Papadakis MN, Madianos PN, Ferekidis EA Oral surgery during Byzantine times. *J Hist Dent 2011; 59(1):39.*

οψηφία των περιπτώσεων στη σύσπαση του έξω πτερυγοειδούς μυός σε περιπτώσεις αιφνίδιας κατάσπασης της κάτω γνάθου και υπέρμετρης διάνοιξης του στόματος, είτε ενεργητικής (χάσμημα, γέλιο) είτε παθητικής (λαρυγγοσκόπηση, ενδοτραχειακή διασωλήνωση, χτύπημα με το στόμα ανοιχτό). Συνίσταται σε μετατόπιση του κονδύλου προς τα εμπρός και άνω, υψηλότερα από το πρόσθιο αρθρικό φύμα *(εικ. 44)* και διακρίνεται σε οξύ, χρόνιο, καθ' έξιν και υποτροπιάζον.[230]

44. Το εξάρθρημα της κάτω γνάθου.

Ο Ιπποκράτης περιγράφει το ετερόπλευρο και το αμφοτερόπλευρο εξάρθρημα της κάτω γνάθου και την αντιμετώπισή του ως εξής:

«...Μολονότι η γνάθος εξαρθρώνεται σπανίως, εντούτοις δημιουργούνται με τα χασμουρητά, συχνές παρεκκλίσεις, όπως προκαλούνται από τους μυς και τους τένοντες και σ' άλλες περιοχές. Τα σημεία είναι φανερά όταν συμβεί εξάρθρημα. Ο πώγων προβάλλει προς τα εμπρός και αποκλίνει προς την αντίθετη πλευρά του εξαρθρήματος. Η κορωνοειδής απόφυση προκαλεί τοπική διόγκωση στην άνω γνάθο και ο τραυματίας δε μπορεί να κλείσει τις γνάθους του. Ο τρόπος αντιμετωπίσεως της κατάστασης αυτής, είναι φανερός. Ένας βοηθός πρέπει να κρατεί την κεφαλή του τραυματία κι ένας άλλος να συγκρατεί με τους δακτύλους του την άνω γνάθο κι από μέσα κι απ' έξω, εγγύς του γενείου και, ενώ ο άνθρωπος ανοίγει το στόμα του, όσο μπορεί, χωρίς να πιέζεται, άλλος βοηθός κινεί την κάτω γνάθο ελαφρά, βάζοντας το χέρι του μέσα και έξω, παραγγέλνοντας στον τραυματία να αφήνει τη γνάθο του χαλαρά και να κάνει και αυτός τις ίδιες κινήσεις, όσο του είναι δυνατόν. Κατόπιν ωθείται αποτόμως η γνάθος με την προσοχή εστραμμένη συγχρόνως σε τρεις θέσεις. Πρώτα να επανέλθει η γνάθος στη φυσική της θέση. Κατόπιν να ωθηθεί προς τα οπίσω. Μετά, ο τραυματίας να φέρει σε σύγκλειση τους οδόντες του και να μείνει με κλειστό το στόμα (εικ. 45)...».[231]

45. Η ανάταξη του εξαρθρήματος της κάτω γνάθου.

> …ἐκπίπτει μὲν γνάθος ὀλιγάκις· σχᾶται μέντοι πολλάκις ἐν χάσμῃσιν, ὥσπερ καὶ ἄλλαι πολλαὶ μυῶν παραλλαγαὶ καὶ νεύρων τοῦτο ποιέουσιν. Δῆλον μὲν οὖν ἐκ τῶνδε μάλιστά ἐστιν, ὅταν ἐκπεπτώκῃ· προΐσχει γὰρ ἡ κάτω γνάθος ἐς τοὔμπροσθεν, καὶ παρῆκται τἀναντία τοῦ ὀλισθήματος, καὶ τοῦ ὀστέου τὸ κορωνὸν ὀγκηρότερον φαίνεται παρὰ τὴν ἄνω γνάθον, καὶ χαλεπῶς ξυμβάλλουσι τὰς κάτω γνάθους. Τούτοισι δὲ ἐμβολὴ πρόδηλος, ἥτις γίνοιτ' ἂν ἁρμόζουσα· χρὴ γὰρ τὸν μέν τινα κατέχειν τὴν κεφαλὴν τοῦ τετρωμένου, τὸν δὲ περιλαβόντα τὴν κάτω γνάθον καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν

[230] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.281.
[231] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.281.

τοῖσι δακτύλοισι κατὰ τὸ γένειον, χάσκοντος τοῦ ἀνθρώπου ὅσον μετρίως δύναται, πρῶτον μὲν διακινέειν τὴν κάτω γνάθον χρόνον τινὰ, τῇ καὶ τῇ παράγοντα τῇ χειρὶ, καὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον κελεύειν χαλαρὴν τὴν γνάθον ἔχειν, καὶ ξυμπαράγειν, καὶ ξυνδιδόναι ὡς μάλιστα· ἔπειτα ἐξαπίνης σχάσαι, τρισὶ σχήμασιν ὁμοῦ προσέχοντα τὸν νόον· δεῖ μὲν γὰρ παράγεσθαι ἐκ τῆς διαστροφῆς ἐς τὴν φύσιν, δεῖ δὲ ἐς τοὐπίσω ἀπωσθῆναι τὴν γνάθον τὴν κάτω, δεῖ δὲ ἑπόμενον τούτοισι ξυμβάλλειν τὰς γνάθους, καὶ μὴ χάσκειν…[232]

Για τα αμφοτερόπλευρα εξαρθρήματα της γνάθου η θεραπεία είναι παρόμοια. Οι πάσχοντες στην περίπτωση αυτή δε μπορούν να κλείσουν το στόμα τους και ο πώγων προέχει χωρίς να έχει παρεκτοπιστεί. Η παρουσία παρεκτόπισης μπορεί να διαπιστωθεί εξετάζοντας τη συγκλείνουσα σχέση (*occlusal*) των άνω οδόντων με τους κάτω.

...Ἢν δ' ἀμφότεραι αἱ γνάθοι ἐξαρθρήσωσιν, ἡ μὲν ἴησις ἡ αὐτή. Ξυμβάλλειν δέ τι ἧσσον οὗτοι τὸ στόμα δύνανται· καὶ γὰρ προπετέστεραι αἱ γένυες τούτοισιν, ἀστραβέες δέ· τὸ δὲ ἀστραβὲς μάλιστ' ἂν γνοίης τοῖσιν ὁρίοισι τῶν ὀδόντων, τῶν τε ἄνω καὶ τῶν κάτω κατ' ἴξιν...[233]

Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, οι κακώσεις αυτές πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα, με το χειρισμό που περιγράφηκε παραπάνω. Σε αντίθετη περίπτωση υπάρχει κίνδυνος για τον ασθενή ο οποίος πυρέσσει και τελικά μεταπίπτει σε κωματώδη κατάσταση *(νωθρῆς καρώσιος)* και θάνατο:

...Τούτοισι ξυμφέρει ἐμβάλλειν ὡς τάχιστα· ἐμβολῆς δὲ τρόπος πρόσθεν εἴρηται. Ἢν δὲ μὴ ἐμπέσῃ, κίνδυνος περὶ τῆς ψυχῆς ὑπὸ πυρετῶν ξυνεχέων καὶ νωθρῆς καρώσιος (καρώδεες γὰρ οἱ μύες οὗτοι, καὶ ἀλλοιούμενοι, καὶ ἐντεινόμενοι παρὰ φύσιν· φιλέει δὲ καὶ ἡ γαστὴρ ὑποχωρέειν τούτοισι χολώδεα, ἄκρητα, ὀλίγα· καὶ ἢν ἐμέωσιν, ἄκρητα ἐμέουσιν· οὗτοι οὖν καὶ θνήσκουσι δεκαταῖοι μάλιστα....

Οι αποκαταστάσεις των εξαρθρημάτων της κάτω γνάθου των μεταγενέστερων Κέλσου, Γαληνού, Ορειβασίου και Αιγινήτη, διαφέρουν ελάχιστα από τις περιγραφείσες από τον Ιπποκράτη, γι' αυτό και δεν παρατίθενται. Το ίδιο ισχύει και με τους Άραβες Alboucasis, Avicenna, Rhases και Haly Abbas. Οι Fabricius ab Aquapendente (16ος αιώνας μ.Χ.), Giovanni Monteggia, Sir Astley Cooper και Mr Samuel Cooper (18ος-19ος αιώνας μ.Χ.) θεωρούν ότι δεν υπάρχει βάση στον ιπποκράτειο ισχυρισμό περί επερχόμενου θανάτου επί μη επείγουσας αντιμετώπισης των καταγμάτων.[234] Ο Francis Adams όμως, παραθέτει τη δική του εμπειρία με μία ασθενή που υπέφερε από υποτροπιάζον εξάρθρημα το οποίο ανατασσόταν πάντα εντός 24ώρου, εκτός από μία φορά που η ανάταξη έγινε μετά την παρέλευση των 24ωρών. Η ασθενής μερικές μέρες αργότερα απεβίωσε.[235]

[232] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 30.
[233] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 31.
[234] Επί τούτου, ο γερμανός ανατόμος και χειρουργός Lorenz Heister τον 17ο αιώνα διατύπωσε την άποψη ότι ο θάνατος στις περιπτώσεις αυτές οφείλεται στο ατύχημα (συνοδές κακώσεις).
[235] Adams F. On dislocations of the lower jaw (section 112), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p481-2.

Σήμερα, η ανάταξη γίνεται είτε με τον κλασσικό Ιπποκράτειο χειρισμό ή, όταν δεν υπάρχει διαθέσιμος βοηθός, με τη βοήθεια στοματοδιαστολέα (συνήθως τύπου Doyen-Molt ή Ferguson),[236] και ακολουθεί διαγναθική στήριξη των προσθίων οδόντων για 7 ημέρες.[237]

[236] Μελέτης Ι, Βενέτης Γρ, Τσόβα Στ, Λαζαρίδης Ν. Ανάταξη εξαρθρήματος κροταφογναθικής διάρθρωσης με στοματοδιαστολέα. *Στόμα 2008;36(1):24.*
[237] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.282.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΡΜΟ

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΑΣΤΟ

Στους αρχαίους χρόνους, ο μαστός θεωρούταν σύμβολο θηλυκότητας, γονιμότητας και ομορφιάς. Η μοναδική αξία του οργάνου στην επιβίωση του ανθρωπίνου είδους, αντανακλάται σε εικαστικά αρχαιολογικά ευρήματα, που απεικονίζουν αρχαίες θεότητες με έμφαση στην απεικόνιση των μαστών.[238] Υπήρχε δε η πεποίθηση ότι όταν μια γυναίκα μείνει έγκυος, το αίμα της εμμήνου ρύσεως μετατρέπεται σε γάλα ενώ η εδραίωση του μαστού στην κοινωνική συνείδηση ως οργάνου ομορφιάς, στάθηκε ανασταλτικός παράγοντας στη διάδοση της ποινής του ακρωτηριασμού του σε γυναίκες ένοχες για αξιόποινες πράξεις.[239]

Η λέξη μαζός χρησιμοποιήθηκε από τον Όμηρο για να περιγράψει το μαστό, λέξη «την οποία χρησιμοποιούσαν οι Ίωνες για να δηλώσουν την ομοιότητα της σύστασής του με τη μάζα, δηλαδή τη ζύμη. Στη Δωρική διάλεκτο, ο μαζός γίνεται μασδός και στην Αττική μαστός».[240] Σύμφωνα με το Μέγα Ετυμολογικό λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης «μαστός ονομάζεται κυρίως ο γυναικείος αδένας επειδή είναι μεστός γάλακτος», ενώ «μαζός λέγεται ο ανδρικός αδένας επειδή δεν έχει ζωή (μή ζήν) ούτε είναι ξηρός». Άλλες πιθανές ετυμολογικές προελεύσεις σχετίζονται με το *μασάομαι* (=μασώ, τρώγω) ή το *μαίομαι* (=ζητώ), γιατί εκεί αναζητά το βρέφος την τροφή. [241]

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γνώσεις των αρχαίων Ελλήνων και βυζαντινών ιατρών για περιπτώσεις καρκίνου του μαστού και γυναικομαστίας.

ΚΑΡΚΙΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΣΤΟΥ

Η παλαιότερη αναφορά στον καρκίνο του μαστού χρονολογείται στον 20ο αιώνα π.Χ. και περιέχεται στον Αιγυπτιακό πάπυρο του Edwin-Smith που βρέθηκε το 1862. Ο πάπυρος αυτός περιγράφει 8 περιπτώσεις όγκων του μαστού, μη-φλεγμονώδους αιτιολογίας και την πρώτη περίπτωση κακοήθους όγκου του μαστού σε άνδρα (περίπτωση 45). Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι, όπως φαίνεται από το κείμενο αυτό, πίστευαν ότι όποιος υπέφερε από καρκίνο του μαστού δε μπορούσε να θεραπευτεί.[242]

[238] Sakorafas GH, Safioleas M. Breast cancer surgery: an historical narrative. Part I. From prehistoric times to Renaissance. *Eur J Cancer Care 2009; 18(6): 531.*

[239] Ariel IM. The diagnosis and treatment of breast cancer: a historic review. In: Wise L. & Johnson H., Jr (eds). Breast Cancer: Controversies in Management, New York: Futura Publishing Company Inc, 1994, p*5–23.*

[240] Μάλλιου Σ., Αγνάντη Ν., Παυλίδης Ν., Καππάς Α., Κριαράς Ι., Γερουλάνος Σ. Η ιστορία του καρκίνου του μαστού. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2006;23(3):261.*

[241] Παπαδάκης Μ., Μανιός Α., Σφακιωτάκης Ε., Τσιφτσής Δ.Δ. Η ετυμολογία της Ομηρικής ανατομικής ορολογίας. *Ελληνική Χειρουργική 2008, 80(2): 135.*

[242] Donegan WL. History of breast cancer. In: Donegan WL, Spratt. JS (eds). Cancer of the Breast. 4th ed. Philadelphia, Pa: WB Saunders Co, 1995, p2.

Η πρώτη αναφορά στον καρκίνο του μαστού στην αρχαία Ελληνική γραμματεία θεωρείται ότι βρίσκεται στον Ηρόδοτο (5ος αιώνας π.Χ.), που περιγράφει την πάθηση της Άτοσσας, της κόρης του Κύρου και συζύγου του Δαρείου, που εμφάνισε μια διαρκώς αυξανόμενη μάζα *(φῦμα)* στο μαστό. Στην αρχή απέκρυπτε την πάθησή της λόγω ντροπής, αλλά όταν η μάζα αυτή μεγάλωσε αρκετά, ζήτησε τη συνδρομή του Έλληνα ιατρού Δημοκήδη του Κροτωνιάτη, ο οποίος προσφέρθηκε να τη θεραπεύσει με την προϋπόθεση να ζητήσει ότι αντάλλαγμα επιθυμεί. Η Άτοσσα δέχτηκε και ο Δημοκήδης, αφού τη θεράπευσε, αξίωσε από αυτήν να ζητήσει από το Δαρείο την αποστολή μιας κατασκοπευτικής ομάδας στην Ελλάδα υπό την αρχηγία του, προφασιζόμενος ότι θέλει να διαπιστώσει τις δυνατότητες των Ελλήνων για να του τις εκθέσει λεπτομερώς όταν γυρίσει. Ο Δαρείος δέχτηκε και ο Δημοκήδης βρήκε την ευκαιρία να αποδράσει και να επιστρέψει στον Κρότωνα:

> ...Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ μετὰ ταῦτα τάδε ἄλλα συνήνεικε γενέσθαι. Ἀτόσσῃ τῇ Κύρου μὲν θυγατρί, Δαρείου δὲ γυναικὶ ἐπὶ τοῦ μαστοῦ ἔφυ φῦμα, μετὰ δὲ ἐκραγὲν ἐνέμετο πρόσω. Ὅσον μὲν δὴ χρόνον ἦν ἔλασσον, ἡ δὲ κρύπτουσα καὶ αἰσχυνομένη ἔφραζε οὐδενί, ἐπείτε δὲ ἐν κακῷ ἦν, μετεπέμψατο τὸν Δημοκήδεα καί οἱ ἐπέδεξε. Ὁ δὲ φὰς ὑγιέα ποιήσειν ἐξορκοῖ μιν ἢ μέν οἱ ἀντυπουργήσειν ἐκείνην τοῦτο τὸ ἂν αὐτῆς δεηθῇ, δεήσεσθαι δὲ οὐδενὸς τῶν ὅσα ἐς αἰσχύνην ἐστὶ φέροντα. Ὡς δὲ ἄρα μιν μετὰ ταῦτα ἰώμενος ὑγιέα ἀπέδεξε, ἐνθαῦτα δὴ διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοκήδεος ἡ Ἄτοσσα προσέφερε ἐν τῇ κοίτῃ Δαρείῳ λόγον τοιόνδε·...[243]

Η κλινική οντότητα που περιγράφει ο Ηρόδοτος παραπάνω, είναι πιθανότερο ότι είναι απόστημα παρά καρκίνος του μαστού (*φῦμα, μετὰ δὲ ἐκραγὲν*).

Ο Ιπποκράτης εισήγαγε τον όρο καρκίνο/καρκίνωμα αποτρέποντας την επέμβαση σε κρυπτούς δηλ. μη εξελκωμένους καρκίνους, λέγοντας ότι σε περίπτωση εγχείρησης ο ασθενής θα πεθάνει σύντομα, ενώ αν δε θεραπευτεί θα ζήσει μεγάλο χρονικό διάστημα:

> ...Ὁκόσοισι κρυπτοὶ καρκίνοι γίνονται, μὴ θεραπεύειν βέλτιον· θεραπευόμενοι γὰρ ἀπόλλυνται ταχέως, μὴ θεραπευόμενοι δὲ, πουλὺν χρόνον διατελέουσιν...[244]

Σήμερα ο όρος καρκίνωμα χρησιμοποιείται για να περιγράψει κυρίως τους καρκίνους επιθηλιακής προέλευσης. Ωστόσο στην αρχαιότητα, όπως επισημαίνει ο Α. Κούζης *«οι πάλαι ιατροί αδιακρίτως μεταχειρίζοντο καί τόν όρον καρκίνωμα, ώς καί τόν όρον καρκίνος, προκειμένου περί τε ανελκώτου καί ηλκωμένου καρκίνου, ουχί δέ μόνον περί τού ηλκωμένου, ώς τινές υποστηρίζουσι»*.[245]

Στους μαστούς (*τιτθοῖσι*) σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, μπορεί να εμφανιστούν όγκοι σκληροί, χωρίς πύο που μπορεί να μετατραπούν σε *κρυπτούς* καρκίνους. Όσο η νόσος προχωρά, ο ασθενής αποκτά πικρή γεύση, αρνείται τη λήψη τροφής, αδυ-

[243] Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 3:133.
[244] Ιπποκράτης: Αφορισμοί, 6:38.
[245] Κούζης Α. Ο καρκίνος παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἰατροῖς. Εν Αθήναις: εκ του Τυπογραφείου των καταστημάτων «Ανέστη Κωνσταντινίδου», 1902, σ.19.

νατίζει πολύ και αισθάνεται δίψα και άλγος που αντανακλά στις ωμοπλάτες, γεγονότα που υποδηλώνουν βαριά πρόγνωση:

> ...ἐν τοῖσι τιτθοῖσι φυμάτια ἐγγίνεται σκληρὰ, τὰ μὲν μέζω, τὰ δὲ ἐλάσσω· καὶ οὐκ ἐκπυοῦνται, σκληρότερα δὲ αἰεί· εἶτα ἐξ αὐτέων φύονται καρκῖνοι κρυπτοί. Μελλόντων δὲ καρκίνων ἔσεσθαι, πρότερον τὰ στόματα ἐκπικραίνονται, καὶ ὅ τι ἂν φάγωσι πάντα δοκεῦσι πικρὰ εἶναι, καὶ ἤν τις πλείονα δῷ, ἀναίνονται λαβεῖν, καὶ σχέτλια δρῶσι· παράφοροι δὲ τῇ γνώμῃ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ σκληροὶ, καὶ βλέπουσιν οὐκ ὀξέα, καὶ ἐκ τῶν τιτθῶν ἐς τὰς σφαγὰς ὀδύναι διαΐσσουσι καὶ ὑπὸ τὰς ὠμοπλάτας, καὶ δίψα ἴσχει, καὶ αἱ θηλαὶ καρφαλέαι, καὶ αὗται πᾶν τὸ σῶμα...[246]

Μία από τις περιπτώσεις που περιγράφει αφορά μια γυναίκα από τα Άβδηρα που εμφάνισε εξελκωμένο καρκίνωμα στο στήθος. Μόλις ο όγκος σταμάτησε να αιμορραγεί η γυναίκα πέθανε:

> ... Γυναικὶ, ἐν Ἀβδήροισι, καρκίνωμα ἐγένετο περὶ τὸ στῆθος, καὶ διὰ τῆς θηλῆς ἔῤῥεεν ἰχὼρ ὕφαιμος· ἐπιληφθείσης δὲ τῆς ῥύσιος, ἔθανεν...[247]

Ο Κέλσος προσδιόρισε το μαστό ως μέρος που μπορεί να δημιουργηθούν καρκινώματα και πρότεινε μια ταξινόμηση του καρκίνου σε 4 μορφές: την κακοήθεια, το μη εξελκωμένο καρκίνωμα, το εξελκωμένο καρκίνωμα και το *θύμιον*, όρος που χρησιμοποιούταν για να περιγράψει εξωφυτικούς εξελκωμένους όγκους. Συστήνει εκτομή μόνο στην πρώτη περίπτωση ενώ αναφέρεται και στη διόγκωση των μασχαλιαίων λεμφαδένων.[248] Η προτροπή του ότι μόνο όσοι όγκοι του μαστού καταλάμβαναν λιγότερο από το μισό του οργάνου μπορούσαν να χειρουργηθούν, αναφέρεται ως η πρώτη σταδιοποίηση. [249]

Ο Αρχιγένης ο Απαμεύς (1ος-2ος αιώνας μ.Χ.), όπως προκύπτει από το κείμενο του Αετίου ήταν υπέρ της Ιπποκρατικής άποψης να μην εφαρμόζεται καμία θεραπεία. Διέκρινε δύο τύπους καρκίνων, τους εξελκωμένους και τους κρυπτούς, επισημαίνοντας ότι οι *καρκινώδεις όγκοι* είναι συχνότεροι σε γυναίκες με μεγάλους μαστούς:

> ... Ἡ τῶν καρκινωδῶν ὄγκων γένεσις συνεχέστατα γίνεται περὶ τοὺς μαστούς...αἱ γυναῖκες, εὐσάρκους τε καὶ μεγάλους ἔχουσαι τοὺς τιτθούς...καὶ γὰρ δυσπαθὲς τὸ πάθος καὶ τῇ θεραπείᾳ ἀγριαινόμενον καὶ τῇ χειρουργίᾳ παροξυνόμενον. Δύο δὲ καρκινωμάτων εἰσὶν αἱ ἀνώτεραι διαφοραί, τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀνέλκωτα γίνεται, τὰ δὲ ἡλκωμένα. τὰ μὲν οὖν ἀνέλκωτα καρκινώματα κρυπτὰ ὠνόμασαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων, ὁ δὲ Φιλόξενος ἰδίως κρυπτὸν ὠνόμασε καρκίνωμα τὸ ἐν μήτρᾳ ἢ ἐντέροις γινόμενον...[250]

Ο Λεωνίδης ο Αλεξανδρεύς (2ος αιώνας μ.Χ.) είναι ο πρώτος που περιέγραψε λεπτομερώς εγχείρηση αφαίρεσης όγκου του μαστού: «*...Έχοντας την ασθενή σε ύπτια*

[246] Ιπποκράτης: Περί γυναικείων Α' και Β', 133.
[247] Ιπποκράτης: Επιδημιών το πέμπτον, 1:101.
[248] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, 204-5.
[249] Μάλλιου Σ., Αγνάντη Ν., Παυλίδης Ν., Καππάς Α., Κριαράς Ι., Γερουλάνος Σ. Η ιστορία του καρκίνου του μαστού. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2006;23(3):261.*
[250] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 16:42.

θέση, τέμνω το μαστό και καυτηριάζω μέχρι να σχηματιστεί εσχάρα ώστε να σταματήσει η αιμορραγία. Μετά κάνω άλλη μια εν τω βάθει τομή στο μαστό και ξανα καυτηριάζω, και έτσι (δηλ. κόβοντας και καυτηριάζοντας διαδοχικά) προχωρώ, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος αιμορραγίας...». Μετά την ολοκληρωτική εκτομή, καυτηριάζονται όλα τα μέρη μέχρι να γίνουν τελείως ξηρά. Οι πρώτοι καυτηριασμοί γίνονται για τον έλεγχο της αιμορραγίας και οι τελευταίοι για τον έλεγχο της (τυχόν υπολειμματικής) νόσου...».

> ...τῆς πασχούσης ὑπτίας ἐσχηματισμένης, ὑπὲρ τὸ καρκίνωμα διαιρῶ τὸ μέρος τοῦ μαστοῦ τὸ ὑγιές, καὶ τὸ διῃρημένον ὑποκαίω καυστηρίοις, ἕως ὅτου ἐσχαρωθέντων τῶν σωμάτων ἐπισχεθῇ ἡ αἱμορραγία· εἶτα πάλιν τέμνω, περιχαράσσων ἅμα καὶ βαθυτομῶν τὸν μαστόν, καὶ πάλιν τὰ τετμημένα καίω· καὶ πλειστάκις τοῦτο ποιῶ τέμνων καὶ μετὰ ταῦτα καίων πρὸς ἐποχὴν τῆς αἱμορραγίας, καὶ ἔστιν ἀκίνδυνος ἡ αἱμορραγία αὕτη. Μετὰ δὲ τὴν τελείαν ἀποκοπὴν πάλιν ἐπικαίω τὰ μέρη τὰ ὅλα ἕως ἀναξηρασμοῦ, τὸ μὲν γὰρ πρῶτον καὶ δεύτερον πρὸς τὴν τῆς αἱμορραγίας ἐποχήν, ἔσχατον δὲ μετὰ τὴν τελείαν ἀποκοπὴν τὰ καυτήρια προσάγειν πρὸς τὴν τοῦ πάθους ὅλου ἀνασκευήν· εἴωθα δέ ποτε καὶ χωρὶς καύσεως ἐνεργεῖν, ὅταν ὄγκος γένηται περὶ τὸν μαστὸν χοιρώδης, μελετῶν τὴν τοῦ καρκινώματος γένεσιν. Τοιούτου τοίνυν ὄντος τοῦ πάθους, ἔξεστιν ἀρκεσθῆναι τῇ ἀπὸ τῶν ὑγιῶν μερῶν ἐκτομῇ τοῦ μαστοῦ, οὐδὲ γὰρ σφοδρὰ γίνεται ἐπὶ τῶν τοιούτων αἱμορραγία...[251]

Μετά την εκτομή τοποθετούνται καταπλάσματα. Ο Λεωνίδης θεωρείται ο πρώτος που αναφέρθηκε στη δυνητική εξάπλωση του καρκίνου του μαστού στη μασχάλη[252] και ο πρώτος που περιέγραψε την εισολκή της θηλής, ως κλινικό σημείο του καρκίνου του μαστού.[253]

Ο Γαληνός πιστεύει ότι ο καρκίνος του μαστού είναι μια συστηματική νόσος που προκαλείται από περίσσεια της μέλαινας χολής, που παράγεται στο ήπαρ και απορροφάται στο σπλήνα. Οποιαδήποτε διαταραχή στα όργανα αυτά, οδηγεί σε *μελαγχολία* και αυτή σε ανάπτυξη κακοήθων όγκων. Επισημαίνει όπως ο Ιπποκράτης, ότι η διακοπή της εμμήνου ρύσεως προδιαθέτει για εμφάνιση καρκίνου στο μαστό, πράγμα που σήμερα γνωρίζουμε ότι ισχύει, αφού οι μετεμμηνοπαυσιακές γυναίκες έχουν αυξημένη επίπτωση καρκίνου του μαστού.

Όσον αφορά τη θεραπεία του καρκίνου του μαστού, αναφέρει ότι μπορεί να είναι χειρουργική, αν πρόκειται για προχωρημένο νόσο, ή συντηρητική, αν πρόκειται για αρχόμενη νόσο. Για τη χειρουργική επέμβαση συμβουλεύει να ξεκινάμε από την κένωση του *μελαγχολικού χυμού*, εκτέμνοντας ριζικά το προσβεβλημένο τμήμα, και αφήνοντας το αίμα να τρέξει, χωρίς να εμποδίζουμε τη ροή του και πιέζοντας τις περιφερικές φλέβες ώστε να αποβληθεί όλο το παχύρρευστο αίμα:

[251] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 16:44.
[252] Donegan WL. History of breast cancer. In: Donegan WL, Spratt. JS (eds). Cancer of the Breast. 4th ed. Philadelphia, Pa: WB Saunders Co, 1995, p3.
[253] Ekmektzoglou KA, Xanthos T, German V, Zografos GC. Breast cancer: from the earliest times through to the end of the 20th century. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol 2009;145(1):4.*

...τὰ μὲν γὰρ διὰ τούτων συγκείμενα φάρμακα μεγάλως τοὺς ἀρχομένους καρκίνους ἅμα ταῖς καθάρσεσιν ἰᾶσθαι δύναται· τοὺς μείζονας δ' ἱκανὸν αὐτοῖς ἐστι κωλύειν αὐξηθῆναι. τούς γε μὴν ἰαθέντας, ὅπως μηκέτι γεννηθῶσι προφυλάξασθαι, τῆς ὑγιεινῆς ἐστι πραγματείας ἔργον, ἧς μόριόν ἐστι καὶ ἡ περὶ τῶν ἐδεσμάτων. εἴ γε μὴν ἐγχειρήσεις ποτὲ διὰ χειρουργίας ἰᾶσθαι καρκῖνον, ἄρξαι μὲν κενοῦν ἀπὸ καθάρσεως τοῦ μελαγχολικοῦ χυμοῦ. περικόψας δὲ πᾶν ἀκριβῶς τὸ πεπονθὸς, ὡς μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι ῥίζαν, ἔασον ἐκχυθῆναι τὸ αἷμα καὶ μὴ ταχέως ἐπίσχῃς, ἀλλὰ καὶ θλῖβε τὰς πέριξ φλέβας, ἐκπιέζων αὐτῶν τὸ παχὺ τοῦ αἵματος·...[254]

Η περιγραφή αυτή αναπαράγεται αυτολεξεί από τον Παύλο τον Αιγινήτη, ο οποίος τονίζει ότι η ίδια τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για άλλα δυσίατα έλκη, όπως η φαγέδαινα[255] και η γάγγραινα. «*Είναι η πρώτη φορά που αναφέρεται εγχείρηση καρκίνου μαστού χωρίς την αφαίρεση του οργάνου. Μετά από μικρή τομή καυτηριάζεται ο όγκος, κάτι ανάλογο με τη σημερινή μέθοδο ογκεκτομής και ακτινοβολίας, αλλά με πολύ πιο συντηρητικό τρόπο*». [256]

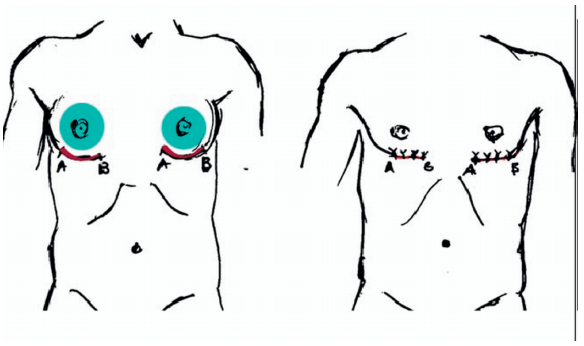

46. Η διόρθωση της γυναικομαστίας κατά τον Αιγινήτη, Α'. Μηνοειδής τομή, υπομάστια, υποσκαφή, εκτομή του περίσσειου λίπους, συρραφή.

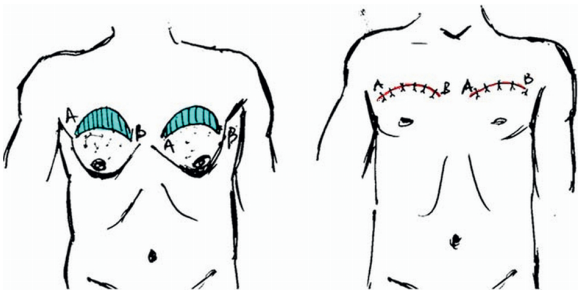

47. Η διόρθωση της γυναικομαστίας κατά τον Αιγινήτη, Β'. Δύο μηνοειδείς τομές στην άνω επιφάνεια των μαστών, εκτομή λίπους και δέρματος, συρραφή. Η τεχνική αυτή εξασφαλίζει και ανόρθωση του μαστού.

Η πρώτη ριζική μαστεκτομή, με αφαίρεση και του υπερκείμενου μείζονος θωρακικού μυός, έγινε το 1882 από τον William Stewart Halsted.[257]

ΓΥΝΑΙΚΟΜΑΣΤΙΑ[258]

Ο όρος *γυναικομαστία* προέρχεται από τις λέξεις *γυνή* και *μαστός*, και χρησιμοποιείται για να περιγράψει ανδρικούς μαστούς με γυναικεία εμφάνιση. Ο Αριστοτέλης, που θεωρούταν ότι έπασχε ο ίδιος από γυναικομαστία στο βιβλίο του «Περί ζώων ιστορίας» (350 π.Χ.) αναφέρει ότι τα πολύ νέα και ηλικιωμένα άτομα αποκτούν πιο «φανερούς» και γυναικείους μαστούς:

...Καὶ τῶν ἀρρένων δ' ἐπιδηλότεροι γίνονται καὶ γυναικικώτεροι οἱ μαστοί, καὶ νεωτέροις καὶ πρεσβυτέροις οὖσι..[259]

[254] Γαληνός: Θεραπευτικής μεθόδου βιβλία, G. C. Kühn, X, 979.
[255] φαγέδαινα= καρκινοειδής πληγή, καρκινωτικόν έλκος κατατρώγον πάσαν την περί αυτό σάρκα.Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΕ', σ.7553.
[256] Μάλλιου Σ., Αγνάντη Ν., Παυλίδης Ν., Καππάς Α., Κριαράς Ι., Γερουλάνος Σ. Η ιστορία του καρκίνου του μαστού. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2006;23(3):263.*
[257] Cotlar AM, Dubose JJ, Rose DM. History of surgery for breast cancer: radical to the sublime. *Curr Surg 2003;60(3):331.*
[258] Papadakis M, Manios A, de Bree E, Trompoukis C, Tsiftsis DD. Gynaecomastia and scrotal rhacosis: two aesthetic surgical operations for men in Byzantine Times. *J Plast Reconstr Aesthet Surg. 2010;63(8):e600-4.*
[259] Αριστοτέλης: Περί ζώων ιστορίας, 582a.

Σε άγνωστης πατρότητας αρχαίο κείμενο, αναφέρονται επίσης οι μεγάλοι ανδρικοί μαστοί ως υποδηλούντες ανανδρία και νωθρότητα:

> ...Μαστοὶ ἀνδρὸς ξηροὶ ἰσχύος τὸ σημεῖον καὶ ὑγείας, οἱ δὲ μείζους μαλακίας καὶ νωθείας σημεῖον...

Στην ιατρική γραμματεία συναντούμε δύο φορές τον όρο *γυναικόμασθος*. Αν και ο όρος θεωρείται ευρέως ότι πρωτοχρησιμοποιήθηκε από το Γαληνό,[260, 261] εν τούτοις σήμερα γνωρίζουμε ότι το κείμενο αυτό μάλλον είναι παλαιότερο από το Γαληνό και ο συγγραφέας αναφέρεται ως ψευδο-Γαληνός.[262, 263] Το κείμενο αυτό ορίζει ως γυναικόμασθον την αύξηση του υποδόριου λίπους των μαστών:

> ... Γυναικόμασθόν ἐστι παρὰ φύσιν αὔξησις τῆς ὑποκειμένης τοῖς μασθοῖς πιμελῆς...[264]

Ο Παύλος Αιγινήτης αφιερώνει ολόκληρο το 46ο κεφάλαιο του 6ου βιβλίου της Επιτομής για να περιγράψει τη χειρουργική διόρθωση της γυναικομαστίας. Τονίζει ότι η διόγκωση των μαστών μπορεί να εμφανιστεί στους άνδρες όπως και στις γυναίκες, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις υποστρέφει. Για μαστούς που συνεχίζουν να μεγαλώνουν λόγω συσσώρευσης υποδόριου λίπους, συνιστά χειρουργική διόρθωση επειδή αυτή η ανωμαλία συνιστά όνειδος και υποδηλώνει θηλυπρέπεια.

> ...Περὶ γυναικομάστων. Ὥσπερ ταῖς θηλείαις, οὕτω καὶ τοῖς ἄρρεσι περὶ τὸν τῆς ἥβης χρόνον οἱ μαστοὶ φυσῶνται κατὰ ποσόν. ἀλλὰ τοῖς μὲν πλείστοις ἀποκαθίστανται πάλιν, ἐπ' ἐνίων δὲ ἀρχὴν λαβόντες αὔξονται πιμελῆς ὑποτρεφομένης. τῆς γοῦν ἀπρεπείας ἐχούσης ὄνειδος τὸ κατὰ τὴν θηλύτητα χειρουργεῖν ἄξιον...[265]

Η επέμβαση σ' αυτήν την περίπτωση γίνεται ως εξής *(εικ. 46)*: «*...Κάνουμε μια μηνοειδή τομή κάτω από το μαστό και υποσκάπτοντας το δέρμα, αφαιρούμε το περίσσειο λίπος και συρράπτουμε τα χείλη. Για υπερτροφικούς πτωτικούς ανδρικούς μαστούς, γίνονται δύο τομές στην άνω επιφάνειά τους (εικ. 47), που συναντώνται στα άκρα, και αφαιρείται το ενδιάμεσο δέρμα μαζί με την περίσσεια του λίπους. Σε περίπτωση που αφαιρεθεί λίγος ιστός πρέπει να επαναλάβουμε την επέμβαση ώστε να αφαιρεθεί όλη η περίσσεια και να επιθέσουμε κατάλληλα καταπλάσματα...*»:

> ...μηνοειδῆ τοίνυν τομὴν εἰς τὸ κάτω τοῦ μαστοῦ δόντες καὶ ὑποδείραντες ἀφελόντες τὴν πιμελὴν ῥαφαῖς ζυγώσομεν. εἰ δὲ καὶ ἀπονένευκε τυχὸν διὰ μέγεθος εἰς τὰ κάτω καθάπερ ἐπὶ γυναικῶν ὁ μαστός, ἐν τοῖς ἄνω αὐτοῦ μέρεσι δύο μηνοειδεῖς ἐμβαλοῦμεν διαιρέσεις συμβαλλούσας ἀλλήλαις κατὰ τὰ πέρατα, ὥστε τὴν μικροτέραν ὑπὸ τῆς μείζονος περιέχεσθαι, καὶ τὸ μεταξὺ δέρμα ὑποδείραντες ἀφελόντες τὴν πιμελὴν ὁμοίως

[260] Lewis V. Gynecomastia. In: Smith JW, Aston SJ, (eds.) Grabb and Smith 's Plastic Surgery. Boston: Little Brown & Co, 1991, p1249.
[261] Pilnik S (ed.), Common Breast Lesions A Photographic Guide to Diagnosis and Treatment, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p91.
[262] Kollesch J, Untersuchungen zu den pseudogalenischen Definitiones medicae, Berlin 1973, p63.
[263] Prioreschi P. A history of medicine, vol. III: Roman medicine, Omaha (NE): Horatius Press; 1998. p152.
[264] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 444.
[265] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:46.

ταῖς ῥαφαῖς χρησόμεθα. εἰ δὲ διαμαρτόντες ἔλασσον ἐκκόψωμεν, τὸ ταινίδιον τὸ περισσεῦον πάλιν περιελόντες ῥάψομεν καὶ ἔναιμον ἐπιθήσομεν φάρμακον...

Η δεύτερη τεχνική προφανώς εξασφαλίζει και ανόρθωση του πάσχοντος μαστού. Οι Άραβες Haly Abbas και Albucasis, αντέγραψαν την περιγραφή αυτή σχεδόν αυτολεξεί, ενώ οι τεχνικές του Τούρκου χειρουργού Serafeddin Sabuncuoglu το 14ο αιώνα, που προτάθηκαν ως πρωτότυπες, είναι και αυτές αυτολεξεί αντίγραφα της αρχικής τεχνικής του Αιγινήτη.[266] Με το γεγονός αυτό, φαίνεται να συμφωνούν και οι Rugiu και Sykes, συγγραφείς του βιβλίου "A History of Plastic Surgery" (2007), που σημειώνουν ότι η περιγραφή του Αιγινήτη είναι η παλαιότερη δημοσιευμένη τεχνική διόρθωσης γυναικομαστίας και υιοθετήθηκε από τον Albucasis πολλά χρόνια αργότερα.[267]

Ο αναγεννησιακός Fabricius ab Acquapendente θεωρούσε την επέμβαση του Αιγινήτη περιττή και σκληρή.[268] Επίσης, ο Ambroise Paré, που έχει αναγνωριστεί ως «ο πατέρας της σύγχρονης χειρουργικής», βασιζόμενος στις περιγραφές του Παύλου για τη γυναικομαστία και τη διόρθωσή της, ισχυρίστηκε ότι ο Αιγινήτης ήταν ο πρώτος που πραγματοποιούσε επέμβαση μείωσης μαστών και στις γυναίκες.[269] Οι Rugiu και Sykes, διαφωνούν με την άποψη αυτή, θεωρώντας απίθανες τις επεμβάσεις μείωσης μαστών από τους Βυζαντινούς ιατρούς.[270]

«Από την εποχή του Παύλου του Αιγινήτου, μέχρι την εποχή του Dufourmentel (1928), δε γίνεται πουθενά μνεία για τη γυναικομαστία, η οποία φαίνεται να είχε παραμεληθεί. Αλλά και μετά τον Dufourmentel, υπάρχει σιγή μέχρι το 1944, οπότε την ανασύρει από τη λήθη ο George Webster, ο οποίος είχε δει το διδάσκαλό του J.P. Webster να την εκτελεί».[271]

Στη σημερινή χειρουργική πρακτική, οι περισσότερες τεχνικές διόρθωσης της γυναικομαστίας βασίζονται σε μια ημικυκλική περι της άλου τομή, στο όριο δέρματος και θηλαίας άλου,[272] ενώ χρησιμοποιείται και η λιποαναρρόφηση, είτε ως μονοθεραπεία ή συμπληρωματική θεραπεία.[273] Με σύγχρονα κριτήρια αισθητικής, το αισθητικό αποτέλεσμα των επεμβάσεων του Αιγινήτη, κρίνεται ικανοποιητικό αλλά όχι τέλειο.

[266] Dogan T, Bayramicli M, Numanoglu A. Plastic surgical techniques in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoglu. Plast Reconstr Surg 1997;99(6):1775-9.
[267] Santoni-Rugiu P, Sykes PJ. A History of Plastic Surgery. Berlin Heidelberg: Springer Verlag; 2007, p330.
[268] Hamilton W. From its further improvement by Galen, to the Capture of Alexandria by the Saracens. In: The history of medicine, surgery and anatomy. Vol.1. London: Colburn and Bentley; 1831, p204.
[269] Montandon D. Ambroise Paré's opinion on mammaplasties. *Plast Reconstr Surg 1974;54(2):212-3.*
[270] Santoni-Rugiu P, Sykes PJ. A History of Plastic Surgery. Berlin Heidelberg: Springer Verlag; 2007, p330.
[271] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.873.
[272] Karp NS, Gynecomastia. In: Thorne CH, Beasley RW, Aston SJ, Bartlett SP and Gurtner GC and Spear SL, eds. Grabb & Smith's Plastic Surgery. 6th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2007, p617-8.
[273] Gikas P, Mokbel K. Management of gynaecomastia: an update. *Int J Clin Pract 2007;61(7):1209-15.*

Στην αρχαία Ελληνική γραμματεία χρησιμοποιήθηκε ο όρος *χοιράς* για να περιγράψει τη λεμφαδενοπάθεια οποιασδήποτε προέλευσης.[274] Έτσι, ως χοιράδα ορίζεται ο σκληρός αδένας που εμφανίζεται στον τράχηλο, τη μασχάλη και τη βουβωνική χώρα. Η μία εκδοχή για την προέλευση του όρου, τον συσχετίζει με τον βράχο (ο οποίος επίσης λεγόταν χοιράς) λόγω της σκληρής της σύστασης. Η άλλη, προέρχεται από την ομοιότητα με το ομώνυμο ζώο, του οποίου ο τράχηλος έχει παρόμοια εμφάνιση.

> ...Ἡ χοιρὰς ἀδήν ἐστιν ἐσκιρρωμένος κατά τε τράχηλον καὶ μασχάλας καὶ βουβῶνας ὡς μάλιστα συνισταμένη τοὔνομα λαβοῦσα ἢ ἀπὸ τῶν χοιράδων πετρῶν ἢ ἀπὸ τῶν συῶν, ὅτι πολυτόκον τὸ ζῷον, ἢ ὅτι τοιουτώδεις οἱ χοῖροι τραχήλους ἔχουσιν...[275]

Στον τράχηλο, οι χοιράδες εμφανίζονται άλλοτε στο πρόσθιο τμήμα του και άλλοτε στο ένα ή και τα δύο πλάγια και κάθε μια περιβάλλεται από ξεχωριστό υμένα.

> ...γίνονται δὲ χοιράδες ἢ κατὰ τὰ ἔμπροσθεν τοῦ τραχήλου ἢ κατὰ θάτερον αὐτοῦ μέρος ἢ κατ' ἀμφότερα, καὶ μία ἢ δύο ἢ πλείους· ἅπασαι δὲ ἐν ὑμέσιν ἰδίοις περιέχονται, καθάπερ στεατώματα καὶ ἀθερώματα καὶ μελικηρίδες...

Ο Αιγινήτης αφιερώνει δύο ξεχωριστά κεφάλαια, ένα από το 4ο και ένα από το 6ο βιβλίο του έργου του στην περιγραφή της αντιμετώπισης των χοιραδώσεων. Στο πρώτο, αναλύεται η συντηρητική αντιμετώπιση τους με χρήση πολλών ουσιών φυτικής ή ζωϊκής προέλευσης σε κατάλληλες συγκεντρώσεις (έλαιο, χοίρειο στέαρ, νίτρο, κάρδαμο, άλευρο, λινόσπερμο, μέλι και πολλές άλλες).

Στο 6ο βιβλίο άναφέρονται οι ενδείξεις για τη χειρουργική επέμβαση. Συγκεκριμένα, αν η διόγκωση είναι επώδυνη στην αφή ή την επίθεση φαρμάκου, έχει κακοήθη φύση και δε θεραπεύεται με χειρουργική παρέμβαση, ενώ σε αντίθετη περίπτωση (μαλακή διόγκωση, ανώδυνη σε αφή και φάρμακα) ενδείκνυται η χειρουργική επέμβαση:

> ...αἱ μὲν οὖν ἐπώδυνοί τε καὶ πρὸς ἁφὴν καὶ πρὸς ἐπίθεσιν φαρμάκου χείρους γινόμεναι κακοήθεις εἰσίν, ἃς δὴ καὶ καρκινώδεις τινὲς εἰρήκασιν, καὶ δῆλον, ὡς οὐ πάνυ τι χειρουργίαις ὑπείκουσιν· τὰς οὖν εὐήθεις καὶ πρὸς ἁφὴν καὶ τὴν τῶν φαρμάκων εὔκαιρον χρῆσιν χειρουργητέον τόνδε τὸν τρόπον·...

«...Όταν η διόγκωση είναι επιφανειακή, με μία απλή τομή την ελευθερώνουμε από τις παρακείμενες δομές, την παρασκευάζουμε διατείνοντας το δέρμα με άγκιστρα και την αφαιρούμε. Όταν όμως η χοιράδα είναι μεγάλη, αφού την διατρήσουμε με τα άγκιστρα, την ανασηκώνουμε, και την παρασκευάζουμε προσέχοντας τάς καρωτίδας ἀρτηρίας και τα παλινδρομοῦντα νεῦρα. Αν κάποιο αγγείο δυσχεραίνει την επέμβαση

[274] Ο όρος, εκτός από τη λεμφαδενοπάθεια (πιθανότατα φυματιώδους αιτιολογίας), χρησιμοποιούταν για να περιγράψει και τη βρογχοκήλη.
[275] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:35.

μπορούμε να το απολινώσουμε (βρόχῳ διαλάβωμεν) ή να το κόψουμε ευρέως αν δεν είναι μεγάλο. Όταν η βάση της χοιράδος γίνει στενή, την αποκόπτουμε και στη συνέχεια με το δείκτη ελέγχουμε για τυχόν παρακείμενες χοιράδες, που αν βρεθούν αφαιρούνται με τον ίδιο τρόπο. Όταν όμως υποπτευόμαστε την ύπαρξη κάποιου μεγάλου αγγείου στη βάση της χοιράδος, δε χρειάζεται να την αποκόψουμε από τη βάση της αλλά να την απολινώσουμε και να αποπέσει τμηματικά χωρίς κίνδυνο... Σε περιπτώσεις περίσσειας του δέρματος, αυτή αφαιρείται με μια μυρσινοειδή τομή και ακολουθεί συρραφή των χειλέων...»:

> ...τὰς μὲν ἐπιπολαίους καὶ πρὸς τὸ δέρμα ἑρπούσας ἁπλῇ διαιρέσει χρησάμενοι τῶν ἐπικειμένων ἀπολύσωμεν σωμάτων, τά τε χείλη τὸ δέρμα τοῖς ἀγκίστροις διατείναντες ἐξυμενίσωμεν, ὡς ἐπὶ τῆς ἀγγειολογίας ἐλέγομεν, καὶ κατὰ μικρὸν ἀφελώμεθα· τὰς δὲ μείζονας ἀγκίστροις καταπείραντες μετεωρίσωμεν καὶ ὁμοίως ὑποδέροντες πανταχόθεν τῶν κατεχόντων αὐτὰ σωμάτων ἐλευθερώσωμεν φεύγοντες πανταχοῦ τάς τε καρωτίδας ἀρτηρίας καὶ τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα. εἰ δέ τι διαιρεθὲν ἀγγεῖον ἐπισκοτίζοι τῷ ἔργῳ, βρόχῳ διαλάβωμεν αὐτὸ ἢ διαμπὰξ ἀποτέμωμεν, εἰ μὴ μεγάλα εἴη. καὶ ὅτε εἰς στενὸν ἡ βάσις τῆς χοιράδος ἔλθῃ, ἀποτέμωμεν αὐτὴν εὐφυῶς καὶ παραπέμψαντες τὸν λιχανὸν δάκτυλον ἐρευνήσωμεν, εἴ που καὶ ἄλλαι παρακείμεναι χοιράδες, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀφέλωμεν αὐτάς. εἰ δὲ μέγα τι πολλάκις ἀγγεῖον ἢ καὶ πλείονα κατὰ τὸν πυθμένα τῆς χοιράδος ὑποπτεύοιμεν, μὴ ἐκτέμωμεν αὐτὴν ἐκ βάσεως, ἀλλὰ βρόχῳ διαναλάβωμεν, ἵνα κατὰ μέρος ἀκινδύνως αὐτόματος ἐκπέσοι·...εἰ δὲ ἐκ τοῦ τῆς χοιράδος ὄγκου πλεονάζοι τὸ τοῦ δέρματος, μυρσινοειδὲς αὐτοῦ μέρος ἀφελόντες χρησώμεθα ταῖς ῥαφαῖς...[276]

Αυτή είναι η πληρέστερη περιγραφή χειρουργικής επέμβασης για *χοιράδωση* τραχήλου,[277] που συνιστά και την πρώτη αναφορά στην απολίνωση των αγγείων. Μικρές αναφορές για την επέμβαση κάνουν και ο Λεωνίδης και ο Γαληνός, ο οποίος αναφέρεται στην περίπτωση ασθενούς, που λόγω της απειρίας του χειρουργού να διατάμει τα *παλίνδρομα* νεύρα, ανέπτυξε αφωνία.

Στη σύγχρονη ιατρική ιστορία ο πρώτος ριζικός λεμφαδενικός καθαρισμός τραχήλου, με εκτομή των λεμφαδένων, του παραπληρωματικού, της έσω σφαγίτιδας και του σύστοιχου στερνοκλειδομαστοειδούς μυός, δημοσιεύτηκε το 1906 από τον Crile.[278]

[276] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:35.

[277] Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η τεχνική αυτή, αφορά περιπτώσεις θυρεοειδεκτομής, μια και η λέξη χοιράς χρησιμοποιήθηκε όπως είπαμε και για τη βρογχοκήλη. Όμως ο Αιγινήτης διακρίνει σαφώς τη λεμφαδενίτιδα από τη βρογχοκήλη και έτσι αφιερώνει και για τις δύο ξεχωριστό κεφάλαιο. Επιπλέον, στην αντιμετώπιση της βρογχοκήλης ο Αιγινήτης ισχυρίζεται ότι γίνεται «ονπερ και επί χοιράδων ελέγομεν», γεγονός που δείχνει ότι γνωρίζει καλά και τις δύο κλινικές οντότητες. Αυτό προκύπτει και από τον ορισμό του για τις χοιράδες, (ο οποίος μάλιστα δίνεται ακριβώς ο ίδιος δις, και στο 4ο και το 6ο βιβλίο), σύμφωνα με τον οποίο η χοιράς γίνεται «κατά τον τράχηλον και τας μασχάλας και τους βουβώνας». Προφανώς, ο ορισμός αυτός δεν αποκλείει άτομα με βρογχοκήλη να εκλαμβάνονταν λανθασμένα ότι πάσχουν απο τραχηλική λεμφαδενίτιδα (έτσι η χειρουργική τεχνική των χοιραδώσεων θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στις περιπτώσεις αυτές). Τέλος, η περιγραφή της συντηρητικής αγωγής των χοιράδων στο ίδιο κεφάλαιο του 4ου βιβλίου όπως και η αναφορά σε εξελκωμένες-μη εξελκωμένες χοιράδες, καθώς και σε χοιράδες του μαστού συνηγορούν ισχυρά υπέρ της λεμφαδενοπάθειας.

[278] Crile G. Excision of cancer of the head and neck, with special reference to the plan of dissection based on one hundred thirty two operations. *JAMA 1906;47:1780-85.*

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΚΡΑ

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΔΑΚΤΥΛΑ

ΠΟΛΥΔΑΚΤΥΛΙΑ

Η *πολυδακτυλία* είναι η διαμαρτία εκείνη, κατά την οποία φύονται περισσότεροι δάκτυλοι του κανονικού. Απαντά και στους άκρους πόδες και μπορεί να είναι ετερόπλευρος, αν και συνήθως είναι αμφοτερόπλευρος. Η συνηθέστερη μορφή πολυδακτυλίας είναι η εξαδακτυλία.[279]

Απο όλες τις συγγενείς ανωμαλίες της άκρας χειρός, η πολυδακτυλία φαίνεται να έχει τη μεγαλύτερη ιστορία.[280] Η πρώτη αναφορά στην πολυδακτυλία βρίσκεται στην Παλαιά διαθήκη[281] όπου περιγράφεται η περίπτωση της πολυδακτυλίας του Γολιάθ[282] και μέλους της οικογενείας του (κατα άλλους του αδερφού του, και κατά άλλους του υιού του) ως εξής: «*...Σε μια μάχη στη Γκάθ εμφανίστηκε ένας άντρας μεγάλου αναστήματος με έξι δάκτυλα σε κάθε χέρι και πόδι, συνολικά 24...*».[283] Σύμφωνα με τους Gould και Pyle στην εποχή των Χαλδαίων, εμφανίστηκαν για όσους είχαν βασιλική καταγωγή μαντείες σχετικά τα πλεονάζοντα δάκτυλα, ενώ συχνές είναι οι αρχαίες αναπαραστάσεις ανθρώπων με πολυδακτυλία ως σύμβολα σοφίας.[284]

Στην ελληνική αρχαιότητα, ο όρος *εξαδάκτυλος* χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει εκτός από τους έχοντες έξι δάκτυλα και τους έχοντες μήκος έξι δακτύλων. Με αυτήν την έννοια, η λέξη αναφέρεται από τον Ιπποκράτη, το Γαληνό, τον Ορειβάσιο, ενώ με την έννοια του πλεονάζοντος δακτύλου τη χρησιμοποιεί ο (ψευδο)Γαληνός, ο Ορειβάσιος, ο Μελέτιος ο Μοναχός και ο Παύλος Αιγινήτης, ο οποίος μάλιστα περιγράφει και τη χειρουργική της διόρθωση.

Ο Γαληνός θεωρεί τον πλεονασμό ή την έλλειψη ανατομικών δομών αιτία τερατογονίας, είτε σε επίπεδο μεγέθους είτε σε επίπεδο αριθμού και αναφέρει ως παράδειγμα την εξαδακτυλία *(ἑξαδάκτυλα καὶ πλεοναδάκτυλα)*.

> ...ἢ τὰ τέρατα ἤτοι κατ' ἔλλειψιν ἢ κατὰ πλεονασμὸν γίνεται· καὶ τὰ μὲν κατὰ μέγεθος ὡς τὰ μεγαλοκέφαλα, τὰ δὲ κατὰ σμικρότητα ὡς τὰ στρουθοκέφαλα, τὰ δὲ κατὰ πλεονασμὸν ὥσπερ τὰ ἑξαδάκτυλα, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πλεοναδάκτυλα...[285]

Ο Μελέτιος ο Μοναχός (8ος αιώνας μ.Χ.) θεωρεί τον πλεονασμό ή την έλλειψη κάποιας ανατομικής δομής ακοσμία, επισημαίνοντας ότι όσοι είναι εξαδάκτυλοι ή λείπονται χειρός, ποδός ή οφθαλμού είναι *άκοσμοι* και *ασυμμετροι*:

[279] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.363.
[280] Kelikian H. Congenital deformities of the hand and forearm. Philadelphia: WB. Saunders, 1974, p980.
[281] 2 Σαμουήλ 21:20
[282] Temtamy SA, McKusick VA, Bergsma D. The genetics of hand malformations, New York: A. R. Liss, 1978, p1.
[283] Clarke A. The Holy Bible, containing the Old and New Testaments, New York: T. Mason & G. Lane, 1837, p369.
[284] Gould GM, Pyle WL. Anomalies and Curiosities of Medicine, Kessinger Publishing Co, 2003, p273.
[285] Γαληνός: Ὅροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 454.

...ἀκοσμία δὲ ὅ τε πλεονασμὸς καὶ ἡ ἔλλειψις· ὁ γὰρ πλεονάζων τινὸς μορίου, ὥς τινες εἰσὶν ἑξαδάκτυλοι, ἢ λειπόμενοι χειρὸς ἢ ποδὸς, ἢ ὀφθαλμοῦ, ἢ τινὸς ἄλλου μορίου, ἄκοσμός ἐστι καὶ ἀσύμμετρος· καὶ ἐστὶ τοῦτο παρὰ τὸν ἀριθμὸν σφάλμα·...[286]

Ο Ορειβάσιος στο κεφάλαιο «*Περὶ τῶν κατὰ τοὺς δακτύλους συμβαινόντων*» αναφέρεται στην κλινική οντότητα της εξαδακτυλίας, λέγοντας ότι το επιπλέον δάκτυλο εμφανίζεται στο μεγάλο δάκτυλο (δηλ. τον αντίχειρα) ή σπανίως στο μικρό, και η έκφυση μπορεί να συμμετέχουν είτε μόνο μαλακά μόρια είτε και η φάλαγγα:

...Ἑξαδάκτυλοι γίνονται, ἐκ φύσεως παραφυομένων τῶν περισσῶν δακτύλων ἢ τῷ μεγάλῳ ἢ τῷ μικρῷ σπανίως, καὶ ἤτοι ἐκ σκυταλίδος ἡ ἔκφυσις γίνεται ἢ ἀπὸ σαρκός...[287]

Στην πρώτη περίπτωση, η εκτομή είναι ευχερής και γίνεται με σύλληψη του δακτύλου με το *μύδιον*, ενώ το τραύμα που παραμένει επουλώνεται τάχιστα λόγω του μικρού του μεγέθους. Στη δεύτερη περίπτωση περιχαράσσεται κυκλικά το πλεονάζον δάκτυλο στη βάση του, και με δύο ευθείες τομές ένθεν και ένθεν απογυμνώνεται η βάση και το δάκτυλο εκτέμνεται με το *σμιλιωτό εκκοπέα*. Στη συνέχεια η φάλαγγα αποξέεται για να γίνει λεία και οι υπερκείμενοι ιστοί συμπλησιάζονται και συρράπτονται:

...ὅταν οὖν ἐκ σαρκὸς ἡ ἔκφυσις γένηται, εὐχερὴς ἡ ἀφαίρεσις γίνεται· δακτύλοις γὰρ ἢ μυδίῳ ἀποτείνεται καὶ ἐκτέμνεται, εἶθ' ἡ ἕλκωσις βραχεῖα οὖσα οὐλοῦται τάχιστα. τῆς δ' ἐκφύσεως ἐκ τῆς ὑποκειμένης σκυταλίδος οὔσης, ἐκκοπῇ χρήσασθαι δεῖ· ὁ δὲ τῆς ἐνεργείας τρόπος ἐστὶν οὗτος. περιχαράσσεται κατὰ κύκλον ὁ παραπεφυκὼς δάκτυλος πλησίον τῆς βάσεως, ἀπὸ ταύτης τῆς κυκλοτεροῦς περιχαράξεως δύο διαιρέσεις δίδονται εὐθεῖαι, μία καὶ μία, εἶτ' ἀναστέλλεται δύο σώματα. γυμνωθείσης δὲ τῆς βάσεως, ὅλος ὁ παραπεφυκὼς δάκτυλος τοῖς σμιλιωτοῖς ἐκκοπεῦσιν ἐκκοπτέσθω, καὶ τότε ἡ ὑποκειμένη σκυταλὶς ξυστῆρι λειοποιείσθω, καὶ τὰ ἀνεσταλμένα σώματα ἐπαγέσθω καὶ ῥαπτέσθω πρὸς κόλλησιν...

Ο Αιγινήτης αφιερώνει κι αυτός ξεχωριστό κεφάλαιο στους *παραφυείς* δακτύλους, εξηγώντας ότι τα πλεονάζοντα δάκτυλα συνήθως εμφανίζονται στον αντίχειρα και στο μικρό δάκτυλο και σπάνια μεταξύ των άλλων δακτύλων, ενώ μπορεί να αποτελούνται μόνο από μαλακά μόρια, ή να περιέχουν και οστίτη ιστό ή και νύχια:

…Παραφύονται δάκτυλοι παρὰ τὴν χεῖρα ποτὲ μὲν ἐγγὺ◎ τῶν μεγάλων δακτύλων, ποτὲ δὲ ἐν τοῖς μικροῖς· σπανίως δὲ ὤφθη καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τινά. τῶν δὲ παραφυομένων οἱ μὲν δι' ὅλου σαρκώδεις εἰσίν, οἱ δὲ καὶ ὀστέα ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ ὄνυχας·...[288]

«*...Τα πλεονάζοντα δάκτυλα που περιέχουν και τμήματα οστού, μπορεί να προέρχονται είτε από άρθρωση, και να αρθρώνονται φυσιολογικά με παρακείμενα δάκτυλα, ή από φάλαγγα, οπότε δεν κινούνται καθόλου, σε αντίθεση με τα πρώτα που*

[286] Μελέτιος: Περὶ φύσεως ἀνθρώπου, 47
[287] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 47:15.
[288] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:43.

μπορεί να κινούνται λίγο. Όσοι παραφυείς δάκτυλοι περιέχουν μόνο μαλακά μόρια αποκόπτονται εύκολα με μια σμίλη που τους τέμνει σε όλο το μήκος τους, ενώ για όσους προέρχονται από την άρθρωση η επέμβαση είναι δυσκολότερη. Σε όσους προέρχονται από τη φάλαγγα αφαιρούμε πρώτα τα μαλακά μόρια (τὴν σάρκα) κυκλικά μέχρι το οστό, το οποίο εκτέμνεται με ένα εκκοπέα ή πριονίζεται...».

> ...τῶν δὲ ἐχόντων ὀστᾶ οἱ μὲν ἀπὸ ἄρθρου τὴν ἔκφυσιν ἔχουσιν κοινωνοῦντες ἑτέρῳ δακτύλῳ τῆς πρὸς ἄρθρον συμβολῆς, οἱ δὲ ἀπὸ σκυτάλης ἐκπεφύκασιν. οὗτοι μὲν οὖν οἱ ἀπὸ σκυτάλης διὰ παντὸσ ἀκινητοῦσιν, οἱ δὲ ἄλλοι κινοῦνταί ποτε. ἀλλὰ τῶν μὲν σαρκωδῶν εὔκολος ἡ ἀποκοπή· τέμνομεν γὰρ σμίλῃ τὸ περιττὸν διαμπάξ· τῶν δὲ ἀπ' ἄρθρου περισκελεστέρα ἡ ἐγχείρησις. τῶν οὖν ἀπὸ σκυτάλης ἐκπεφυκότων πρῶτον τὴν σάρκα κατὰ κύκλον ἐκτέμωμεν μέχρις ὀστέου αὐτό τε τὸ ὀστέον τῷ ἐκκοπεῖ διακόπτοντες ἢ πρίσει αὐτὸ ἀφαιροῦντες, ἐν δὲ τῇ θεραπείᾳ ξέοντες καὶ ἀφουλοῦντες...

Η περιγραφή του Παύλου, επηρέασε πολύ τους Άραβες που την αντέγραψαν, ενώ μοιάζει παρά πολύ με την τεχνική του Άντυλλου για τη χειρουργική διόρθωση της πολυδακτυλίας όπως αυτή αυτή αναπαράγεται στα κείμενα του Άραβα ιατρού Rhases. Σύμφωνα με τον Άντυλλο, τέμνουμε τα μαλακά μόρια μέχρι το οστό, που μετά πριονίζεται. Το δέρμα συμπλησιάζεται και τοποθετούνται επουλωτικά. Όταν το περίσσιο δάκτυλο εκφύεται από άρθρωση, συνιστά προσεκτικούς χειρισμούς, ενώ όταν εκφύεται μεταξύ δύο δακτύλων ή περιέχει οστό, απαγορεύει τον ακρωτηριασμό.[289]

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η πολυδακτυλία μπορεί να συνοδεύει 119 διαφορετικές παθήσεις (μεταξύ των οποίων 97 σύνδρομα) και κατηγοριοποιείται σε κερκιδική, κεντρική και ωλένια.[290] Προφανώς η κερκιδική και η ωλένια είναι αυτή που περιγράφουν οι βυζαντινοί ιατροί, όπου το πλεονάζον δάκτυλο εκφύεται στον αντίχειρα ή το μικρό δάκτυλο. Η ταξινόμηση επίσης του Ορειβασίου και του Αιγινήτη με κριτήριο τη συμμετοχή ή όχι μόνο των μαλακών μορίων, μοιάζει με αυτή που προτάθηκε από τους Stelling[291] και Turek[292] για την ωλένια πολυδακτυλία το 1963 και 1967 αντίστοιχα.

[289] Adams F. On preternatural fingers and on persons having six fingers (section 43), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, 330.
[290] Choi M, Sharma S, Louie O. Congenital hand abnormalities, In: Thorne CH, Beasley RW, Aston SJ, Bartlett SP and Gurtner GC and Spear SL (eds), Grabb & Smith's Plastic Surgery (6th ed), Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2007, p860.
[291] Stelling F. The upper extremity. In: A.B. Fergusion, Editor, Orthopedic surgery in infancy and childhood, Baltimore: Williams & Wilkins, 1963, pp. 304–308.
[292] Turek SL. Orthopedic principles and their application, Philadelphia: Lippincott, 1967, p240–2.

ΣΥΝΔΑΚΤΥΛΙΑ

Η συνδακτυλία συνίσταται στην αποτυχία διαχωρισμού δύο και σπανιότερα τριών δακτύλων *(εικ. 48)* και συνοδεύεται συχνά και από διαμαρτίες πολλών άλλων άσχετων οργάνων, στα πλαίσια 28 συνδρόμων.[293]

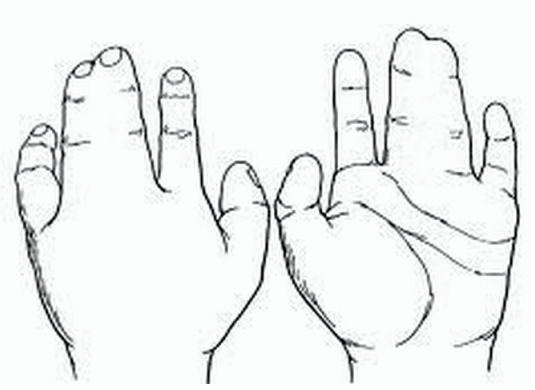

48. Συνδακτυλία.

Στην αρχαία ελληνική γραμματεία βρίσκεται αναφορά του Ορειβασίου σε «συμφυείς δακτύλους». Η επέμβαση διαχωρισμού είναι απλή, με τομή της συνένωσης, εκτομή της περίσσειας του ιστού και επούλωση κατά δεύτερο σκοπό. Στη συνέχεια κάθε δάκτυλος έχει τη λειτουργικότητά του:

> ...γίνονται δὲ καὶ συμφυεῖς δάκτυλοι ἐκ φύσεως, καὶ χρὴ τὴν σύμφυσιν ἁπλοτομεῖν. σαρκώδους δέ τινος σώματος μεμεσολαβημένου, τὸ περισσὸν τῆς φύσεως ἐκτεμνέσθω. τούτου γενομένου, κατ' ἰδίαν ἕκαστος...[294]

Ο Αδαμάντιος ο Αλεξανδρεύς (4ος αιώνας μ.Χ.) όπως φαίνεται από τα «Φυσιογνωμονικά» του, γνώριζε τους συμφυείς δακτύλους τους οποίους θεωρούσε δείγμα φαυλότητας:[295]

> ...Ὁπόσοι δακτύλους ἔχουσι συμφυεῖς, ὑώδεις καὶ μιαροί εἰσιν·...[296]

Ο Ρωμαίος ιατρός Κέλσος αναφέρεται σε ξεχωριστό κεφάλαιο στα συμφυή και κυρτά δάκτυλα, περιγράφοντας τη συνδακτυλία ως μια συγγενή πάθηση που διορθώνεται με απλή χειρουργική επέμβαση, παρόμοια με του Ορειβασίου.

Ο Francis Adams εξάλλου, στο σχολιασμό του κεφαλαίου «Περὶ παραφυῶν δακτύλων καὶ ἑξαδακτύλων» του Αιγινήτη σημειώνει ότι ο Άραβας ιατρός Albucasis, αναφέρεται μεταξύ των άλλων στη σύμφυση δύο δακτύλων, την οποία αποκόπτει με νυστέρι τοποθετώντας επίθεμα από ροδέλαιο ή μολύβδινο δισκάριο, μέχρι να ολοκληρωθεί η επούλωση κατά δεύτερο σκοπό.

Ο Franz Rudtorffer περιέγραψε την τεχνική αυτή το 1808, αλλά η πρώτη πλαστική χειρουργική επέμβαση διόρθωσης της συνδακτυλίας με χρήση μισχωτού κρημνού σχήματος V από τη ράχη της άκρας χειρός, πιστώθηκε στον Simon Zeller δύο χρόνια αργότερα (1810).[297]

[293] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.357.
[294] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 47:15.
[295] Ολόκληρη η φυσιογνωμονική ανάλυση του Αδαμάντιου για τα δάκτυλα είναι η εξής: «*...εἰ δὲ συνεστραμμένους ἔχοιεν, πανοῦργοι, κακοήθεις, φιλοχρήματοι. μικροὶ δὲ πάνυ ὄντες καὶ λεπτοὶ ἀνοητοτέρους δηλοῦσι. δάκτυλοι κολοβοὶ καὶ παχεῖς τολμητήν, ἀπρονόητον, θηριώδη, καὶ οἱ πάνυ μακροὶ καὶ λεπτοὶ ἀνοητότερον, <ὑποχαυνότερον καὶ φλυαρότερον>, οἱ δὲ εὖ μεγέθους καὶ συμμετρίας ἔχοντες ἄριστοι...*».
[296] Αδαμάντιος Αλεξανδρεύς: Φυσιογνωμονικά, 2:5.
[297] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p296.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΝΥΧΙΑ

ΠΤΕΡΥΓΙΑ

Στην αρχαιότητα ο όρος πτερύγιο, χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τις σαρκώδεις εκφύσεις παρά τους όνυχες.[298] Σύμφωνα με τον Παύλο Αιγινήτη, τα πτερύγια εκφύονται κυρίως στα μεγάλα δάκτυλα του ποδιού από ατυχήματα και στους αντίχειρες, από παραμελημένες παρωνυχίες που διαπυούνται. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να διαβρώσουν ολόκληρο το νύχι ή μέρος του (συνήθως καταστρέφουν το μισό, αφήνοντας αδιάβρωτη τη ρίζα). Άλλες φορές μπορεί να προσβάλουν και το οστό, δίνοντας στο δάκτυλο μια πελιδνή εμφάνιση που συνοδεύεται από έντονη δυσοσμία:

49. Η είσφρηση όνυχος μπορεί να οδηγήσει σε σχηματισμό πτερυγίου των ονύχων.

...Περὶ τῶν κατὰ τοὺς ὄνυχας πτερυγίων. Τὸ κατὰ τοὺς ὄνυχας πτερύγιον ὑπεραύξησίς ἐστιν σαρκὸς καλύπτουσα μέρος τοῦ ὄνυχος ἐν τοῖς τοῦ ποδὸς καὶ τῆς χειρὸς μεγάλοις μάλιστα συνισταμένη δακτύλοις. ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν τοῖς ποσὶν ἐκ προς πταίσματος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται, τὸ δὲ ἐν ταῖς χερσὶν ἐκ παρωνυχίων ἀμεληθέντων φλεγμηνάντων τε καὶ μεταβαλόντων εἰς πῦον·...τὸ γὰρ πῦον ἐγχρονίσαν ἐσθίει τήν τε ῥίζαν τοῦ ὄνυχος καὶ αὐτὸν διαφθείρει καὶ πολλάκις μὲν ὅλον ἀφανίζει, τὰ δὲ πλεῖστα τὸ μέσον δαπανᾷ τοῦ ὄνυχος, πρὸς δὲ ταῖς ῥιζωνυχίαις αὐταῖς καταλείπει τι ἀδιάσηπτον αὐτοῦ μέρος, ἐνίοτε δὲ ὅλην καταλείπει τὴν ῥίζαν ἀδιάβρωτον, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ὀστέον διέφθειρεν, καὶ ὀδμὴ γίνεται χαλεπή, καὶ ὁ δάκτυλος ἐξ ἄκρου πλατύνεται καὶ πελιδνότερος φαίνεται...[299]

Οι καταστάσεις αυτές προσομοιάζουν με τη σύγχρονη ονυχοκρύπτωση (είσφρηση όνυχος, *εικ. 49*), η οποία σε παραμελημένες περιπτώσεις οδηγεί σε φλεγμονές και σχηματισμό κοκκιωμάτων.

Η συντηρητική αντιμετώπιση των πτερυγίων προτιμάται από τους Γαληνό, Αέτιο και Ορειβάσιο, οι οποίοι τη θεραπεύουν με τοπική εφαρμογή αντιμικροβιακών και καυστικών φαρμάκων (π.χ. λείος λιβανωτός, σανδαράχη[300], ιός ξυστός, μέλι).

Ο Αιγινήτης προτείνει εκτός της συντηρητικής και χειρουργική θεραπεία με εκτομή με οξύ νυστέρι (*ἀκμῇ σμιλίου*) και καυτηρίαση των εξελκωμένων και αφαιρεθέντων τμημάτων, γιατί θεωρεί ότι το πτερύγιο επινέμεται και μπορεί να καταστρέψει όλο το δάκτυλο αν παραμεληθεί.

[298] Ο όρος σήμαινε επίσης και τη σαρκώδη ανάπτυξη του επιπεφυκότα στον κερατοειδή
[299] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:85.
[300] σανδαράχη= ερυθρό θειούχο αρσενικό. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΒ', σ.6464.

...τούτους οὖν χειρουργεῖν ἅπαν τὸ ἐγκαταλειπόμενον μέρος τοῦ ὄνυχος ὑποτέμνοντας ἀκμῇ σμιλίου καὶ κομιζομένους, ἔπειτα καυτηρίοις τὸ ἑλκούμενον ἐπικαίοντας καὶ τὸ τετμημένον μέρος· νομὴ γάρ ἐστι κατὰ γένος τὸ πτερύγιον, καὶ οὐ καθίσταται ταῦτα, εἰ μή τις αὐτὰ φλέξειεν, ὡς, εἴπερ ἀμεληθείη...

Όταν το νύχι και το οστό είναι ανέπαφα και η εξωτερική γωνία του όνυχος καταδύεται στους ιστούς μπορεί να προκαλέσει φλεγμονή. Στις περιπτώσεις αυτές, ανασηκώνεται με μήλη (*λεπτῷ κοπαρίῳ*), εκτέμνεται με νυστέρι και τοποθετούνται εσχαρωτικά φάρμακα στο κοκκίωμα:

...διαφθείρει τὸν δάκτυλον. εἰ δὲ τοῦ ὀστέου καὶ τοῦ ὄνυχος ἀπαθῶν μεινάντων ἡ ἐκτὸς γωνία τοῦ ὄνυχος ὑποδυομένη καὶ νύττουσα τὴν ἐπιπεφυκυῖαν αὐτῇ σάρκα φλεγμονῆς αἰτία γίνεται, δεῖ τὸ νύττον τοῦ ὄνυχος μέρος λεπτῷ κοπαρίῳ ἢ τοιούτῳ τινὶ ὑποβληθέντι μετεωρίσαντα σμιλίου ἀκμῇ ἀφελεῖν καὶ τὸ ὑπερέχον ἐσχαρωτικῷ δαπανῆσαι φαρμάκῳ...

Ο Κέλσος προτείνει και αυτός χειρουργική εκτομή, επί αποτυχίας της συντηρητικής θεραπείας, σε συνδυασμό με εσχαρωτικά φάρμακα και επίδεση. Η επίδεση αφαιρείται την τρίτη ημέρα και αξιολογείται η ανάγκη συμπληρωματικής εκτομής.[301] Ο Άντυλλος προτείνει εκτομή και καυτηρίαση των πυορροούντων και δύσοσμων πτερυγίων. [302]

Σήμερα, εφαρμόζονται αρκετές χειρουργικές τεχνικές σε περιπτώσεις εισφρεόντων ονύχων. Έτσι, η ολική ονυχοπλαστική, η μερική ονυχοπλαστική με πλάγια σφηνεκτομή (wedge resection) με ή χωρίς συρραφή και η μέθοδος Vandenbos θεωρούνται ασφαλείς θεραπευτικές προσεγγίσεις, ενώ τα τελευταία χρόνια κερδίζουν έδαφος οι λιγότερο επεμβατικές τεχνικές (ονυχοαπόξεση, μερική ονυχεκτομή με CO_2 laser, ραδιοσυχνότητες και ηλεκτροκαυτηρίαση).[303]

ΚΑΚΩΣΕΙΣ ΟΝΥΧΩΝ

Οι κακώσεις των ονύχων ως επί το πλείστον, συνίστανται σε θλάση της ονυχοφόρου φάλαγγας των δακτύλων, ως αποτέλεσμα άσκησης βίαιων συνθλιπτικών δυνάμεων, και συχνά συνοδεύονται από συλλογή αίματος μεταξύ του κεράτινου δίσκου και της μήτρας του όνυχος.

Ο Αιγινήτης αναπαράγει αυτολεξεί την χειρουργική τεχνική του Γαληνού για περιπτώσεις επώδυνων κακώσεων των ονύχων με σχηματισμό αιματωμάτων στο υπωνύχιο.

[301] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, 259-60.
[302] Adams F. On pterygia about the nails (section 85), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, 415.
[303] Heidelbaugh JJ, Lee H. Management of the ingrown toenail. *Am Fam Physician 2009;79(4):303-8.*
[304] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:86.

Σύμφωνα με το Γαληνό σε κακώσεις που προκαλούν ερεθισμό και οξύ άλγος, χρειάζεται η εκκένωση του αίματος η οποία πρέπει να γίνει με λοξή τομή (όχι με ευθεία τομή από πάνω προς τα κάτω) με οξύ νυστέρι (*ὀξείᾳ σμίλῃ*), ώστε μετά την εκκένωση του αίματος, το τμηθέν νύχι να δρα ως κάλυμμα των υποκείμενων ιστών. Αν όμως η τομή γίνει ευθεία από πάνω προς τα κάτω, δημιουργείται κάτω από το νύχι *ἐκβλαστάνουσα σάρκα* η οποία προβάλλει από την τομή και λόγω της πίεσης της από τον κεράτινο δίσκο προκαλεί οξύ άλγος, όπως στην παρωνυχία.

«...Περὶ ὄνυχος θλασθέντος. Ἐπειδὴ πολλάκις ἐπικρούμασιν ὀνύχων θλασθέντων ὀδύναι παρακολουθοῦσιν εἰς χειρουργίαν ἡμᾶς ἕλκουσαι, ἀρκεῖ τοῦ Γαληνοῦ σοι παραθέσθαι τὴν λέξιν. φησὶ γοῦν· «Θλασθέντων δὲ τῶν ὀνύχων σαφῶς ἐπειράθημεν ἀνωδύνου βοηθήματος τῆς κενώσεως τοῦ αἵματος, ὅταν σφυγμοί τε γίνωνται καὶ περιωδυνίαι σφοδρόταται. δεῖ δὲ λοξὴν ποιεῖσθαι, μὴ κατ' εὐθὺ τοῦ βάθους ἄνωθεν κάτω, τὴν τομὴν ὀξείᾳ σμίλῃ, ἵνα ἐκκριθέντος τοῦ αἵματος οἷον πῶμά τι τῶν ὑποκειμένων γένηται τὸ τμηθὲν οὕτω μόριον τοῦ ὄνυχος. εἰ δὲ κατ' εὐθὺ ποιήσαις τομὴν ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰς τὸ κάτω, τὸ καλούμενον ὑπερσάρκωμα γίνεται τῆς ὑποκειμένης τῷ ὄνυχι σαρκὸς ἐκβλαστανούσης διὰ μέσου τῆς διαιρέσεως ἕτερον σῶμα, ἐντεῦθεν τε πάλιν ὀδύναι καταλαμβάνουσιν, αἵπερ ἐν ταῖς παρωνυχίαις ὀνομαζομέναις, θλιβομένης ὑπὸ τοῦ ὄνυχος τῆς γεννωμένης σαρκός...».[304]

ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΣΜΟΙ

Ο όρος ακρωτηριασμός χρησιμοποιήθηκε στην αρχαία Ελληνική γραμματεία, όπως χρησιμοποιείται και σήμερα, για να περιγράψει την τραυματική ή ιατρογενή (χειρουργική) αποκοπή ενός μέλους από το υπόλοιπο σώμα *(εικ. 50)*.[305] Προέρχεται από τη λέξη *ακρωτήριο* που στην αρχαιότητα προσδιόριζε τα άνω και κάτω άκρα.

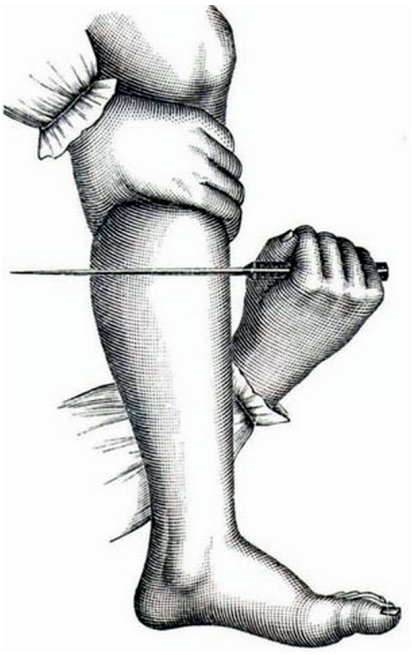

50. Ακρωτηριασμός.

Η πρώτη αναφορά στον ακρωτηριασμό ως μορφή τιμωρίας ανευρίσκεται στον κώδικα του Hammurabi (2250 π.Χ.). Το βαβυλώνιο αυτό ιατρονομικό κείμενο προβλέπει την ποινή του ακρωτηριασμού, για χειρουργούς σε περιπτώσεις επιπλοκών, για περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας των παιδιών προς τους γονείς και για περιπτώσεις κλοπής του σπόρου από τους κτηματίες-μισθωτές.[306]

Η κυάνωση λόγω μειωμένης ιστικής αιμάτωσης (*μελασμός*) και η επακόλουθη νέκρωση ήταν γνωστή με τον όρο γάγγραινα, ενώ με παρόμοια σημασία χρησιμοποιήθηκε και ο όρος σφάκελος ή σφακελισμός. Ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί και τους δύο όρους, αλλά ο Αιγινήτης σημειώνει τη διαφορά τους: Η γάγγραινα αφορά αρχόμενη νέκρωση, η οποία όταν καταλήξει σε πλήρη αναισθησία και νέκρωση των προσβεβλημένων μορίων ονομάζεται σφάκελος:

> ...Περὶ γαγγραίνης καὶ σφακέλου. Ἐπειδὴ μὴ διαφορουμένη μήτε εἰς πῦον ἡ φλεγμονὴ μεταβάλλουσα πολλάκις εἰς γάγγραινάν τε καὶ σφάκελον μεταπίπτει, λέγωμεν ἤδη καὶ περὶ τούτων. γαγγραίνας μὲν γὰρ τὰς διὰ μέγεθος φλεγμονῆς νεκρώσεις ὀνομάζουσιν οὐκ ἤδη γεγενημένας ἀλλὰ γινομένας ἔτι. καὶ ἢν μὴ ταχέως τις τὴν τοιαύτην διάθεσιν ἰάσηται, νεκροῦται ῥᾳδίως τὸ παθὸν οὕτω μόριον ἐπιλαμβάνει τε τὰ συνεχῆ καὶ ἀποκτείνει τὸν ἄνθρωπον. ὅταν δὲ τελέως ἀναίσθητα γένηται τὰ οὕτω παθόντα σώματα, τὸ πάθος οὐκέτι γάγγραιναν ἀλλ' ἤδη σφάκελον ὀνομάζουσι...[307]

Στα κεφάλαια 68-69 του έργου «Περί άρθρων» του Ιπποκράτη, περιέχεται η πρώτη καταγεγραμμένη αναφορά στον ακρωτηριασμό στην αρχαία Ελλάδα. Ο Ιπποκράτης θεωρεί ότι μπορεί να γίνει πλήρης αποκοπή στις αρθρώσεις των ποδιών και των χεριών, στα σφυρά και τους καρπούς, εκτός αν ο ασθενής λιποθυμήσει ή εμφανίσει *τεταρταίο* πυρετό:

[305] Σήμερα χρησιμοποιείται και ο όρος κοινωνικός ακρωτηριασμός (social amputation) για περιπτώσεις ευνουχισμού/ κλειτοριδεκτομής.
[306] Steinberg A, Rosner F (translator). Encyclopedia of Jewish Medical Ethics: a Compilation of Jewish Medical Law on All Topics of Medical Interest. Jerusalem, Israel: Feldheim Publishers; 2003, p55.
[307] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 4:19.

...Ἀποκόψιες δὲ τέλειαι ὀστέων καὶ κατὰ τὰ ἄρθρα καὶ ἐν ποδὶ, καὶ ἐν χειρὶ, καὶ ἐν κνήμῃ, τοῖσι παρὰ τὰ σφυρὰ, καὶ ἐν πήχεϊ, τοῖσι παρὰ τοὺς καρποὺς, τοῖσι πλείστοισιν ἀποκοπτομένοισιν ἀσινέα γίνεται, ὅσα ἂν μὴ αὐτίκα λειποθυμίη ἀνατρέψῃ, ἢ τεταρταίοισιν ἐοῦσι πυρετὸς ξυνεχὴς ἐπιγένηται...[308]

Ο σφακελισμός εμφανίζεται σε περιπτώσεις ισχυρής εξωτερικής συμπίεσης μεγάλων αγγείων και σε σφιχτή επίδεση καταγμάτων. Σε γάγγραινα επί εδάφους κατάγματος, όταν έχουμε στραγγαλισμό και κυάνωση, τα βιώσιμα από τα νεκρωμένα τμήματα γρήγορα διαχωρίζονται, αφού τα οστά έχουν ήδη αποπέσει. Όταν όμως δεν έχουμε κάταγμα, τα μαλακά μόρια αποπίπτουν γρήγορα αλλά τα οστά αργούν να διαχωριστούν. Σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να αποκοπούν τα αναισθητοποιημένα μαλακά μόρια στην κοντινότερη άρθρωση, ενώ για την απόπτωση των οστικών τμημάτων συνιστά αναμονή που στην περίπτωση του μηριαίου οστού μπορεί να φτάσει και τις 80 ημέρες (σε ασθενή που ακρωτηριάστηκε στο γόνατο την 20η μέρα). Συνιστά επίσης ήπια αντιφλεγμονώδη θεραπεία και κατάλληλη διατροφή, για να μείνει το άτομο απύρετο και ανάρροπη θέση του πάσχοντος άκρου για την αποφυγή της αιμορραγίας μέχρι να αποπέσουν και τα οστά:

...Ἀποσφακελίσιες μέντοι σαρκῶν, καὶ ἐν τρώμασιν αἱμορρόοισι γενομένοισιν ἀποσφιγχθεῖσιν ἰσχυρῶς, καὶ ἐν ὀστέων κατήγμασι πιεχθεῖσι μᾶλλον τοῦ καιροῦ...Οἷσι μὲν οὖν, κατεαγέντων τῶν ὀστέων, ἀποσφίγξιες αὐτίκα ἐγένοντο καὶ μελασμοὶ, τούτοισι μὲν ταχεῖαι αἱ περιῤῥήξιες γίνονται τοῦ σώματος, καὶ τὰ ἀποπίπτοντα ταχέως ἀποπίπτει, ἤδη τῶν ὀστέων προενδεδωκότων·...οἷσι δὲ, ὑγιέων ἐόντων τῶν ὀστέων, οἱ μελασμοὶ γίνονται, αἱ μὲν σάρκες ταχέως θνήσκουσι καὶ τούτοισι, τὰ δὲ ὀστέα βραδέως ἀφίσταται, ᾗ ἂν τὰ ὅρια τοῦ μελασμοῦ γένηται καὶ ἡ ψίλωσις τοῦ ὀστέου. Χρὴ δὲ, ὅσα ἂν κατωτέρω τοῦ σώματος τῶν ὁρίων τοῦ μελασμοῦ ἔῃ, ταῦτα, ὅταν ἤδη πάμπαν τεθνήκῃ καὶ ἀναλγέα ἔῃ, ἀφαιρέειν κατὰ τὸ ἄρθρον, προμηθεόμενον καὶ ἀναλγέα ἔῃ, ἀφαιρέειν κατὰ τὸ ἄρθρον, προμηθεόμενον ὅκως μὴ τιτρώσκῃ·...Μηροῦ μὲν οὖν ὀστέον, ψιλωθὲν ἐκ τοιούτου τρόπου, ὀγδοηκοσταῖον εἶδον ἐγὼ ἀποστάν· ἡ μέντοι κνήμη τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὸ γόνυ ἀφῃρέθη εἰκοσταίη... καὶ ἰητρείη πραείη ἀρκέει πᾶσι τοιούτοισιν· αὐτὰ γὰρ ἑωυτὰ κρίνει μοῦνον· τῆς δὲ διαίτης ἐπιμελέεσθαι χρὴ, ὡς κατὰ δύναμιν ἀπύρετος ἔῃ, καὶ ἐν σχήμασι δικαίοισιν εὐθετίζειν τὸ σῶμα· δίκαια δὲ ταῦτα, μηδὲ μετέωρον ποιέειν, μηδὲ ἐς τὸ κάτω ῥέπον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐς τὸ ἄνω, ποτὶ καὶ ἔστ' ἂν τελείως περιῤῥαγῇ· αἱμορῥαγιέων γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ κίνδυνος·...[309]

Ο Αιγινήτης διακρίνει σαφώς τον ακρωτηριασμό τραυματισμένου και σηπτικού άκρου. Υιοθετεί μάλιστα την αρχή του Λεωνίδη, ο οποίος με εξαίρεση τα διαβρωμένα γαγγραινώδη άκρα, δεν αποκόπτει όλα τα μαλακά μόρια ταυτόχρονα, αλλά ξεκινά από τα μέρη που δεν εντοπίζονται πολλά μεγάλα αγγεία στα μαλακά μόρια μέχρι το βάθος του οστού. Στη συνέχεια τέμνει ταχέως το οστό, επιθέτει λινό ύφασμα στο κολόβωμα και αποκόπτει τους υπόλοιπους ιστούς καυτηριάζοντας τα αγγεία και πωματίζοντας τις αιμορραγικές επιφάνειες με εμποτισμένους επιδέσμους:

...Περὶ ἀκρωτηριασμοῦ...Τῶν ἄκρων ἐνίοτε διασαπέντων, οἷον χειρὸς ἢ ποδός, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ὀστᾶ διαφθαρῆναι ἢ ὑπὸ προκαταρκτικῆς αἰτίας ἢ καταγέντα ἢ προηγουμένως διασαπέντα, καὶ τὴν ἔκπρισιν αὐτῶν τὸν λόγον ἀπαιτεῖν, πρὸ ταύτης ἀνάγκη τὰ περι-

[308] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 68.
[309] Ιπποκράτης: Περὶ ἄρθρων, 69.

κείμενα τοῖς ὀστοῖς σώματα πρῶτον διελεῖν. ἀλλ' ἐπεὶ τούτου γινομένου πρῶτον, εἶτα τῆς πρίσεως πλείονι χρόνῳ γινομένης, κίνδυνος αἱμορραγίας ἐπακολουθεῖ, καλῶς ὁ Λεωνίδης οὐ πάντα πρῶτον διατέμνει τὰ σώματα, πλὴν εἰ μὴ παντελῶς εἴη διασεσηπότα, ἀλλὰ τὸ μέρος, ἔνθα μὴ νομίζει πλείους μηδὲ μείζονας εἶναι φλέβας ἢ ἀρτηρίας, πρῶτον διὰ τάχους ἄχρις ὀστέου διατέμνει, εἶτα τὸ ὀστέον ὅσον τάχος ἐκπρίζει λινοῦν ῥάκος περιθεὶς τοῖς τμηθεῖσι σώμασιν ὑπὲρ τοῦ μὴ δι' αὐτῶν διασυρόμενον τὸν πρίονα ὀδύνας ἐμποιεῖν. καὶ τότε λοιπὸν ἐκτεμὼν καυτῆρας διαφανεῖς κατὰ τῶν ἀγγείων ἐπιβαλεῖν καὶ στήσας τὴν αἱμορραγίαν διαμότοις καὶ προσφόρως ἐπιδήσας τῇ πυοποιῷ χρῆσθαι θεραπείᾳ...[310]

Ο Κέλσος είναι ο πρώτος που αναφέρεται στην εξομάλυνση του οστικού κολοβώματος με το πριόνι και στην ανάσπαση του δέρματος για την κάλυψη του δερματικού ελλείμματος του κολοβώματος. Σε περιπτώσεις που αυτό δεν επαρκεί, συνιστά και αυτός πωματισμό με επίδεσμο εμποτισμένο με όξος. [311]

Τις ίδιες αρχές ακολουθεί και ο Αρχιγένης ο οποίος συνιστά την επέμβαση μόνο σε ασθενείς που μπορούν να την ανεχθούν με απολίνωση των μεγάλων αγγείων. Αυτή είναι και η μοναδική αναφορά στην απολίνωση των αγγείων στους ακρωτηριασμούς στην αρχαία ελληνική ιατρική γραμματεία και συνιστά άλλη μια απόδειξη της χρήσης των απολινώσεων από τους αρχαίους Έλληνες[312] πριν την καθιέρωση της από τον Ambroise Paré το 16ο αιώνα.[313] Ο Αρχιγένης μάλιστα προτείνει την περίδεση ολόκληρου του μέλους δίκην tourniquet[314] και υδροθεραπεία με κρύο νερό για επίταση της αγγειοσύσπασης.[315] Αντίθετα με τον Ιπποκράτη, θεωρεί ότι ο ακρωτηριασμός κοντά στις αρθρώσεις πρέπει να αποφεύγεται. Για την επίσχεση της αιμορραγίας συνιστά όπως ο Αιγινήτης καυτηριασμό και αιμοστατικά επιθέματα.

Τέλος, ο Ηλιόδωρος αναφέρει και αυτός την ίσχαιμο περίδεση και προτιμάει την έναρξη της επέμβασης από την επιφάνεια με το μικρότερο πάχος των μαλακών μορίων προς το οστό. Ύστερα τέμνεται το οστό και τελευταία τα υπόλοιπα μαλακά μόρια:

...διό μοι δοκεῖ τὰ ἀσαρκότερα μέρη τοῦ κώλου πρότερον διελεῖν, ὡς κατὰ τὸ ἀντικνήμιον, ἔπειτα πρίζειν, καὶ μετὰ τὴν τῶν ὀστῶν πρῖσιν τὰ λοιπὰ σώματα διακόπτειν πρὸς τὴν τοῦ μέρους ἀφαίρεσιν. εἴωθα δὲ πρότερον ὑπεράνω τοῦ πριζομένου μέρους ἐπιδέσει χρώμενος...[316]

[310] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:84.
[311] Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, p322-3.
[312] Adams F. On amputation of the extremities (section 84), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p414.
[313] Sachs M, Bojunga J, Encke A. Historical evolution of limb amputation. *World J Surg 1999;23(10):1088.*
[314] Ο όρος εισήχθη από τον Jean Louis Petit το 1717 για να επριγράψει την ίσχαιμο περίδεση· από το γαλλικό ρήμα tourner που σημαίνει περιβροχίζω.
[315] Kirkup J. Elective Amputation: Early Evolution to the End of the 17th Century. In: Kirkup J. *A history of limb amputation.* London: Springer Verlag London Limited, 2007, p57.
[316] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 47:14.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΝΕΟ

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΟΣ

Η αρχαία ελληνική γραμματεία περιέχει αρκετές αναφορές για επεμβάσεις στο πέος στα πλαίσια διάφορων παθολογικών καταστάσεων όπως ο υποσπαδίας, ο επισπαδίας, η φίμωση, η παραφίμωση, οι βαλανοποσθικές συμφύσεις, η ακροβυστία, οι καλοήθεις και κακοήθεις όγκοι του πέους, κ.ά.

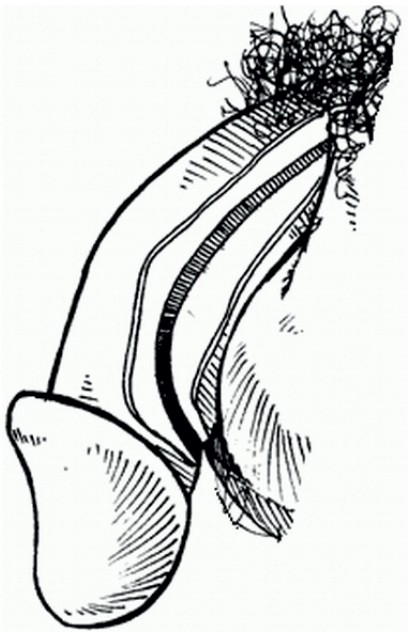

51. Υποσπαδίας. Η ουρήθρα εκβάλλει μεταξύ βαλάνου και οσχέου.

ΥΠΟΣΠΑΔΙΑΣ

Ως *υποσπαδίας* (ή *υποσπαδίαση*) ορίζεται η συγγενής διαμαρτία κατά την οποία το έξω στόμιο της ουρήθρας εκβάλλει στην κάτω επιφάνεια του πέους, μεταξύ του οσχέου και της βαλάνου και όχι στην κορυφή της βαλάνου *(εικ. 51)*. Προέρχεται από τις λέξεις *ύπο* και *σπάδων*, που σημαίνει τον ευνούχο.[317] Συνήθως, συνδυάζεται με τη λεγόμενη *χορδή*, την προς τα κάτω δηλαδή κάμψη του πέους, που οφείλεται σε εκφυλιστικό υπόλειμμα του μη αναπτυχθέντος τμήματος της ουρήθρας και εκτείνεται από το έκτοπο στόμιο της ουρήθρας μέχρι τη βάλανο.[318] Η δημοφιλέστερη ταξινόμηση, διακρίνει τους υποσπαδίες σε πρόσθιους και οπίσθιους, λαμβάνοντας υπ' όψιν την κύρτωση του πέους.[319]

Ο Γαληνός ορίζει τον υποσπαδία ως την πάθηση κατά την οποία η βάλανος κάμπτεται προς τα πίσω ή βρίσκεται ψηλά αλλά το στόμιο της ουρήθρας εκβάλλει χαμηλά:

> ...Ὑποσπαδίας ἐστὶ πάθος ἐφ' οὗ ἡ βάλανος ἐφείλκυσται. ἢ ἔστι πάθος ἐφ' οὗ ἡ βάλανος ἀπόκειται καὶ τὸ τῆς οὐρήτρας τρίμμα ὑπόκειται...[320]

Σε άλλο σημείο χρησιμοποιεί τον όρο *υποσπαδίας* για να περιγράψει τους πάσχοντες από υποσπαδίαση, ως αυτούς που έχουν την ουρήθρα *κάτωθεν*, και θεραπεύονται με τρήση της βαλάνου και τοποθέτηση σωλήνα για τη διατήρηση της βατότητας:

> ...ὑποσπαδίαι δέ εἰσιν οἱ ἐκ γενετῆς ἔχοντες τὴν οὐρήθραν κάτωθεν, ὑπὸ τὸν λεγόμενον κύνα. θεραπευτέον δὲ τετρημένης τῆς βαλάνου ἄκρας καὶ σωληνιδίου ἐντιθεμένου...[321]

[317] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΓ', σ. 6614.
[318] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ. 494.
[319] Παπαδόπουλος Ο. Πλαστική επανορθωτική και αισθητική χειρουργική, Αθήνα: εκδόσεις «Π.Χ. Πασχαλίδης», 1996, σ. 85.
[320] Γαληνός: Ὅροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 445.
[321] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 787.

Σύμφωνα με το Γαληνό οι *υποσπαδιαίοι* δε μπορούν να τεκνοποιήσουν και αυτό δεν οφείλεται στο μη γόμιμο σπέρμα τους, αλλά στην κάμψη του πέους που εμποδίζει τη μεταφορά του σπέρματος προς τα εμπρός. Μετά τη διόρθωση της χορδής η ικανότητα τεκνοποίησης αποκαθίσταται.:

> ...τοῖς γοῦν ὑποσπαδιαίοις ὀνομαζομένοις, ἐπειδὴ διὰ τὸν ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ καυλοῦ δεσμὸν ὁ πόρος διέστραπται, γεννᾶν ἀδύνατον, οὐχ ὡς οὐκ ἔχουσι δήπου τὸ σπέρμα γόνιμον, ἀλλ' ὡς ἰσχόμενον ἐν τῇ διαστροφῇ τοῦ καυλοῦ καὶ πρόσω φέρεσθαι μὴ δυνάμενον. ὁμολογεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ ἴασις, εἴ γε δὴ τμηθέντος τοῦ δεσμοῦ γεννῶσι...[322]

Το κείμενο αυτό, αναπαράγεται αυτούσιο από το μεταγενέστερο Θεόφιλο τον Πρωτοσπαθάριο (7ος αιώνας μ.Χ.), ενώ η αποκατάσταση της ικανότητας τεκνοποίησης μετά τη χειρουργική διόρθωση της διαμαρτίας, τονίζεται και από τον Αέτιο τον Αμιδηνό:

> …ὑποσπαδιαῖοι χειρουργηθέντες καὶ οἱ γονορροϊκοὶ θεραπευθέντες παιδοποιήσουσιν·…[323]

Ο υποσπαδίας, ως βασικό αίτιο ανδρικής στειρότητας αναφέρεται επίσης στον 19ο τόμο του Kühn:

> …Αἰτίαι ἀγονίας διτταὶ, ἡ περὶ τὸν ἄνδρα ἡ περὶ τὸ θῆλυ καὶ ἑκάτεραι πλεοναχῶς·… περὶ δὲ τὸ ἄῤῥεν ἤτοι ὅταν ὑποσπαδίας ᾖ, ἤτοι ἐστερημένος διδύμων ἢ ἄλλον τινὰ τρόπον ἔχων νοσήματος...[324]

Ο Ορειβάσιος διασώζει τις περιγραφές του Άντυλλου και του Ηλιοδώρου (2ος αιώνας μ.Χ.) για την υποσπαδίαση και τη διόρθωσή της.[325] Οι προγενέστεροι αυτοί ιατροί αναφέρουν ότι τα παιδιά με αυτήν την ανωμαλία, δε μπορούν ούτε να ουρήσουν προς τα εμπρός, εκτός αν ανασπάσουν το πέος προς το υπογάστριο *(ἦτρον)*, αλλά ούτε και να τεκνοποιήσουν, αφού το σπέρμα τους αντί να εξακοντιστεί προς τη μήτρα παραμένει στο αιδοίο. Αναφέρουν επίσης, ότι σε άτομα με φυσιολογική βάλανο, μπορεί να προκύψει επίκτητη υποσπαδίαση ως αποτέλεσμα επούλωσης διαβρωτικού έλκους (*νομῆς*), ενώ θεωρούν αθεράπευτο τον υποσπαδία, όπου το τρήμα της ουρήθρας βρίσκεται κοντά στη βάση του πέους:

> ...Ἐκ γενετῆς ἐνίοις ἡ βάλανος οὐ τέτρηται κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ κυνὶ καλουμένῳ καὶ κατὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς βαλάνου τὸ τρῆμά ἐστιν. ἐντεῦθεν οὔτε οὐρεῖν εἰς τὰ ἔμπροσθεν δύνανται, ἂν μὴ πάνυ ἀνακλάσωσι τὸ μόριον ὡς πρὸς τὸ ἦτρον, οὔτε τεκνοποιεῖν, τοῦ σπέρματος ἐπ' εὐθείας εἰς τὴν μήτραν ἐξακοντίζεσθαι μὴ δυναμένου, ἀλλὰ παραρρέοντος εἰς τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. ἔνιοι δ' ἐξ ἐπιγεννήματος γίνονται, οἷς τῆς βαλάνου κατὰ φύσιν ἐχούσης, πεπωροποιημένης τῆς οὐρήθρας ἐκ νομῆς ἢ ἄλλης

[322] Γαληνός: Περί χρείας των εν ανθρώπου σώματι μορίων, G. C. Kühn, IV, 221.
[323] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 16:26.
[324] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 451.
[325] Lascaratos J, Kostakopoulos A, Louras G. Penile surgical techniques described by Oribasius (4th century CE). *BJU Int. 1999;84:16-17.*

περιστάσεως, παράτρητοι γίνονται οἱ οὐρητικοὶ πόροι. ποτὲ μὲν οὖν πόρρω τοῦ κυνὸς εὑρίσκεται τὸ τρῆμα κατὰ μέσην τὴν οὐρήθραν πρὸς τῇ τοῦ καυλοῦ βάσει, ὅτε δὴ ἀθεράπευτοί εἰσιν·…[326]

Όσον αφορά τη θεραπεία, θεωρούν ότι η απλούστερη και πιο ακίνδυνη χειρουργική επέμβαση είναι αυτή της *αποκοπής*: με τον ασθενή σε ύπτια θέση, ανασηκώνεται η βάλανος με το αριστερό χέρι, και ακολούθως με την οξεία άκρη ενός νυστεριού (ἀκμῇ σμιλίου), *αποτέμνεται* κωνοειδώς η βάλανος στη στεφάνη, ώστε να σχηματιστεί στο μέσο μια προεξοχή με βαλανοειδή εμφάνιση *(εικ. 52)*.

...ποτὲ δὲ κατὰ τὸν λεγόμενον κύνα, καὶ ἔστι θεραπευτὸν τὸ πάθος. χειρουργίας δὲ τρόπος βέλτιστός ἐστι καὶ ἁπλούστατος καὶ ἀκινδυνότατος ὁ καλούμενος κατ' ἀποκοπήν. χρὴ δὲ σχηματίσαι τὸν κάμνοντα ὕπτιον, ἔπειτ' ἀνατείνειν τὴν βάλανον διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἰσχυρῶς, εἶτ' ἀκμῇ σμιλίου τὴν βάλανον κατὰ τὴν στεφάνην ἀποκόπτειν· ὑποπλάγιον δὲ μὴ ποιητέον τὴν ἀποτομήν, ἀλλὰ περιγλυφῇ ὁμοίαν, ὥστε καταλειφθῆναί τινα ἐξοχὴν βαλανοειδῆ…

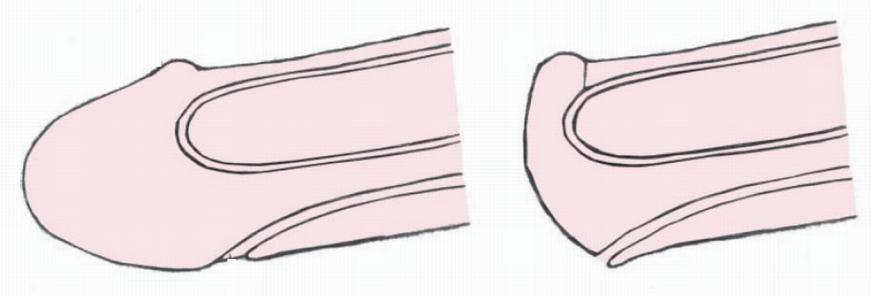

52. Αποκοπή. Διόρθωση του υποσπαδία κατά Ορειβάσιο (και Άντυλλο). Κωνοειδής αποκοπή της βαλάνου στη στεφάνη, ώστε να σχηματιστεί στο μέσο μια προεξοχή με βαλανοειδή εμφάνιση.

Η αιμορραγία ελέγχεται με τη χρήση επιδέσμων, οξυκράτου[327] ή *ἰσχαίμων* (στυπτικών δηλαδή φαρμάκων) και όταν αυτά δεν επαρκούν με καυτηριασμό. Η αποκοπή πρέπει να αφορά τη βάλανο και όχι τον άξονα του πέους λόγω της μικρότερης αιμορραγίας που προκαλείται. Μετά από την επέμβαση, είναι εφικτή η *παιδοποιία* (δηλ. η τεκνοποίηση), γιατί κατά τη συνουσία η βάλανος δεν *εμπίπτει* στο άνοιγμα της μήτρας, αλλά το πλησιάζει και όταν η μήτρα ανοίγει, το σπέρμα εισέρχεται σε αυτήν, ανεξάρτητα από το μέγεθος του πέους:

...καὶ εἰ μὲν ὀλίγον αἷμα φέροιτο, ἐπιδέσμῳ τε καὶ ὀξυκράτῳ καταπαυστέον τὴν φοράν (εἰ δέ, ἰσχαίμοις χρηστέον)· εἰ δ' ἰσχυρὰ ἡ φορὰ γένοιτο, καυτηρίοις ἐπικαίειν τὸν τόπον...δεῖ δὲ τὴν ἀποκοπὴν ἐν τῇ βαλάνῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ καυλῷ ποιεῖσθαι· ναστὴ γὰρ οὖσα ἡ βάλανος ἧσσον αἱμορραγεῖ. μετὰ δὲ τὴν χειρουργίαν, εἰ μὲν καυτηρίῳ χρησαίμεθα, παραληπτέον θεραπείαν τὴν ἁρμόζουσαν ταῖς καύσεσιν· εἰ δὲ μή, ἐναίμως ἀκτέον. γινώσκειν δὲ χρὴ πῶς οὐδὲ πρὸς παιδοποιίαν ἐμποδισμόν τινα ἡ ἀποκοπὴ ἐργάζεται, διότι ἐν τῇ συνουσίᾳ ἡ βάλανος οὐκ εἰς τὸ τῆς μήτρας στόμιον ἐμπίπτει, ἀλλ' ὁ μὲν πλησιασμὸς ἐν τῷ γυναικείῳ αἰδοίῳ γίνεται, διισταμένου δὲ τοῦ τῆς μήτρας στόματος τὸ σπέρμα εἰς αὐτὴν ἀκοντίζεται, ἐάν τε μεῖζον ᾖ ἐάν τε μικρότερον τὸ μόριον...

Ο Αιγινήτης αντιγράφει την περιγραφή του Άντυλλου και του Ηλιοδώρου για

[326] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:3.
[327] οξύκρατον= μείγμα όξους και νερού.

την υποσπαδίαση και αναπαράγει αυτολεξεί την επέμβαση της αποκοπής, την οποία και αυτός θεωρεί την πιο ενδεδειγμένη λόγω απλότητας και χαμηλής επικινδυνότητας:

> …Πολλοῖς ἐκ γενετῆς ἡ βάλανος οὐ τέτρηται, ἀλλ' ὑπὸ τῷ κυνὶ καλουμένῳ κατὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς βαλάνου τὸ τρῆμά ἐστιν. ἐντεῦθεν οὔτε οὐρεῖν εἰς τοὔμπροσθεν δύνανται, ἂν μὴ πάνυ τὸ μόριον ἀνακλάσωσιν ὡς πρὸς τὸ ἦτρον, οὔτε τεκνοποιεῖν τοῦ σπέρματος αὐτοῖς εἰς τὴν μήτραν ἐπ' εὐθείας ἐξακοντίζεσθαι μὴ δυναμένου· πάντων οὖν ἁπλούστατός τε καὶ ἀκινδυνότατός ἐστιν ὁ κατὰ ἀποκοπὴν τῆς χειρουργίας τρόπος. δεῖ τοίνυν σχηματίσαι τὸν κάμνοντα ὕπτιον, ἔπειτα ἀνατείνειν τὴν βάλανον διὰ τῶν δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἰσχυρῶς, εἶτα ἀκμῇ σμιλίου τὴν βάλανον κατὰ τὴν στεφάνην ἀποτέμνειν οὐ λοξὴν ποιοῦντας τὴν ἀποτομήν, ἀλλὰ περιγλυφῇ ὁμοίαν, ὥστε κατὰ μέσου τινὰ ἐξοχὴν φαίνεσθαι βαλανοειδῆ. ἐπεὶ δὲ πολλάκις αἱμορραγία γίνεται, εἰ μὲν οἷόν τε, διὰ τῶν ἰσχαίμων αὐτὴν στήσομεν , εἰ δὲ μή, τῇ διὰ τῶν λεπτῶν καυτηρίων χρησόμεθα καύσει...[328]

Από τον Αιγινήτη, η τεχνική αυτή μεταφέρθηκε και στους Άραβες[329] και από εκεί σε άλλους διαπρεπείς ιατρούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως φαίνεται από τις περιγραφές του Serefeddin Sabuncuoglu (14ος αιώνας μ.Χ.).[330] Ορόσημο για την υποσπαδίαση, ήταν το κείμενο του Ambroise Paré (16ος αιώνας μ.Χ.),[331] ενώ ο Theophile Anger εγκαινίασε τη μοντέρνα χειρουργική της νόσου το 1874,[332] εφαρμόζοντας (σε υποσπαδία) την τεχνική του Thiersch για την επισπαδίαση[333] με τη χρήση του δέρματος της ακροποσθίας. Η τεχνική του Duplay (1880) με σωληνοποίηση πάνω σε καθετήρα μιας ταινίας της κοιλιακής πόσθης και η ουρηθροπλαστική με εκβολή του νέου στόμιου στο ύψος της στεφανιαίας αύλακας, του χάρισε τον τίτλο του «.πατέρα της χειρουργικής του υποσπαδία».[334]

Σήμερα, οι περισσότερες τεχνικές διαφέρουν αρκετά από την τεχνική που αναπαράγουν οι Ορειβάσιος και Αιγινήτης. Συνήθως γίνονται σε δύο στάδια και αποβλέπουν αφ' ενός μεν στην ευθείαση της ουρήθρας με την αφαίρεση της χορδής, αφ' ετέρου δε στην αποκατάσταση της ουρήθρας *(ουρηθροπλαστική).*[335]

ΕΠΙΣΠΑΔΙΑΣ

Στον επισπαδία, που είναι το αντίθετο του υποσπαδία, το στόμιο της ουρήθρας εκβάλλει στη ραχιαία επιφάνεια του πέους. Σύμφωνα με τον Μαντινάο «*...οι Sor-*

[328] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:84.
[329] Adams F. On hypospadiaeum, or imperforate glans penis (section 54), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p347.
[330] Lambert SM , Snyder HM 3rd, Canning DA. The History of Hypospadias and Hypospadias Repairs. *Urology 2011;77(6):1277-83.*
[331] Durham Smith E. The history of hypospadias. *Pediatr Surg Int 1997;12:81.*
[332] Schreiter F, Jordan J. Reconstructive Urethral Surgery, Springer, 2005, p6.
[333] Thiersch K. Uber die Enstehungsweise und operative behandlung de Epispadie. Arch Heilkunde 1869, 10:20.
[334] Snodgrass W, Baskin LS, Mitchell ME. Hypospadias. In: Gillenwater JY (ed). Adult and Pediatric Urology, 4th ed, St. Louis: Mosby, 2002, p2516.
[335] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.495.

rentino και Leonetti (1959) αναφέρουν ότι σε μια πλάκα των Ασσυρίων, ευρισκόμενην στο Βρετανικό Μουσείον, η οποία τοποθετείται χρονικώς στο 2000 π.Χ., περιγράφεται περίπτωση επισπαδίου με εκστροφή της ουροδόχου κύστεως και η διαμαρτία αυτή δημοσιεύτηκε σε κάποιο άρθρο το 1595...».[336]

Στην Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή γραμματεία δεν υπάρχει καμία άμεση αναφορά στον επισπαδία, είτε με αυτόν τον όρο είτε άλλως. Σύμφωνα με τους Λασκαράτο *και συν.* (1995), αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι οι αρχαίοι ιατροί δε γνώριζαν αυτήν την κλινική οντότητα. Στηρίζουν την άποψή τους, στην ανυπαρξία οποιασδήποτε αναφοράς σε αυτήν ή παρόμοια νόσο, παρόλο που όπως ισχυρίζονται οι ιστορικές πηγές αδιαμφισβήτητα δείχνουν ότι από την πάθηση αυτή έπασχε ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ηράκλειος (610-641 μ.Χ.).[337]

Συγκεκριμένα, ο Ηράκλειος έπασχε από χρόνιο νόσημα του ουροποιητικού (*ύδερο)* από το οποίο επήλθε και ο θάνατός του. Σύμφωνα με το Νικηφόρο Κωνσταντινουπόλεως, κάθε φορά που επρόκειτο να ουρήσει τοποθετούσε σανίδα στο υπογάστριο του, γιατί το πέος του (*αιδοίον*) έστελνε τα ούρα στο πρόσωπό του:

> ...επί τοσούτον γαρ το πάθος επεκτάθη, ως και ηνίκα απουρείν έμελλε σανίδα κατά του ητρου επετίθει, δια το στρεφεσθαι το αίδοιον αυτου, και κατά. του προσώπου αυτού τα ούρα έπεμπεν...

Σύμφωνα με τον Λασκαράτο «*...το φαινόμενο της ουρήσεως προς τα άνω, ώστε η ακτίνα των ούρων να φέρεται προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα και να απαιτεί τοποθέτηση προστατευτικής σανίδας στο ύψος του υπογαστρίου κατά την ούρηση, θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως εκδήλωση πριαπισμού ή επισπαδία. Για την πρώτη ερμηνεία δεν υπάρχουν πληροφορίες, που σίγουρα δε θα μας στερούσαν οι χρονικογράφοι λόγω του σκανδαλιστικού χαρακτήρα της νόσου. Επίσης δε συνηγορεί το ιστορικό που είναι μακροχρόνιο, ενώ ο πριαπισμός παριστά οξύ, επώδυνο και επείγον πρόβλημα...».*[338] Η ανυπαρξία άλλων μείζονων προβλημάτων, όπως η ατεκνία και η ακράτεια ούρων, που συναντώνται κυρίως στη βαρύτερη μορφή του ηβοπεϊκού επισπαδία, συνηγορούν υπέρ της νόσησης από την ελαφρότερη μορφή του επισπαδία, δηλαδή το βαλανικό επισπαδία (όπου το στόμιο της ουρήθρας εκβάλλει στη βάλανο). Η προφανής συσχέτιση των συγγενών ανατομικών ανωμαλιών με τη νεφρική λειτουργία και την εκδήλωση χρόνιας νεφρικής ανεπάρκειας (λόγω υποτροπιαζουσών ουρολοιμώξεων), μπορεί να ερμηνεύσει τη θανατηφόρα έκβαση της νόσου.

Έτσι, η περίπτωση του Ηράκλειου, φαίνεται ότι παριστά την πρώτη καταγε-

[336] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.508.
[337] Lascaratos J, Poulakou-Rembelakou E, Rembelakos A, Marketos S. The first case of epispadias: An unknown disease of the Byzantine Emperor Heraclius (610–641 AD). *Br J Urol 1995;76(3):380–383.*
[338] Λασκαράτος Ι. Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, Διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ιστορίας, 1995, σ.154.

γραμμένη στη βιβλιογραφία περίπτωση επισπαδία, πριν την περιγραφή της νόσου[339] από τον παθολογοανατόμο Giovanni Battista Morgagni το 1761.[340] Παρόλ' αυτά, οι ιατροί της εποχής δεν αναφέρονται στη νόσο και την αποκατάστασή της, όπως κάνουν στην περίπτωση της υποσπαδίασης.

ΦΙΜΩΣΗ-ΠΑΡΑΦΙΜΩΣΗ

Η *φίμωση* είναι η αδυναμία αποκάλυψης της βαλάνου, λογω στένωσης του στομίου της ακροποσθίας *(εικ. 53)*. Συνήθως, είναι συγγενής αλλά μπορεί να είναι και επίκτητη και να εμφανιστεί σε ενήλικες επί εδάφους χρόνιων λοιμώξεων (π.χ. χρόνια βαλανοποσθίτιδα) ή συστηματικών νοσημάτων (π.χ. σακχαρώδης διαβήτης). Σε περιπτώσεις βίαιης προσπάθειας για αποκάλυψη της βαλάνου, το δέρμα της είναι δυνατό να μη μπορεί να επανέλθει στη θέση του, προκαλώντας την *παραφίμωση (εικ. 54)*. Η θεραπεία της φίμωσης είναι χειρουργική και παραδοσιακά γίνεται με τη γνωστή περιτομή. Λόγω των επιπλοκών της τελευταίας, που αφορούν κυρίως δυσκολία στη συνουσία και άμβλυνση της αισθητικότητας της βαλάνου, σήμερα εφαρμόζονται και άλλες τεχνικές, που βασίζονται στην διεύρυνση του δακτυλίου της ακροποσθίας χωρίς αφαίρεση του δέρματός της. Παράδειγμα τέτοιας επέμβασης είναι η διόρθωση με πλαστικές-Ζ. [341]

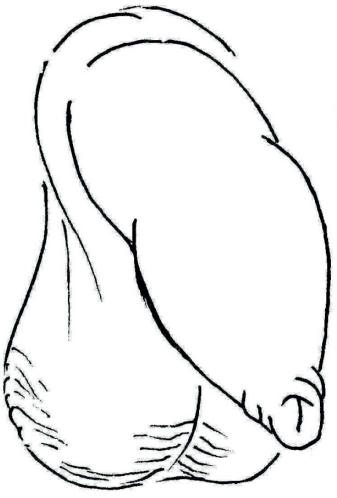

53. Φίμωση.

54. Παραφίμωση. Αδυναμία επαναφορά της ακροποσθίας μετά από αποκάλυψη της βαλάνου.

Στην αρχαία ελληνική γραμματεία, υπάρχουν αρκετές αναφορές στον όρο *φίμος/φίμωση*, ο οποίος χρησιμοποιούταν συχνά και για να περιγράψει ανάλογες καταστάσεις της μήτρας (*περὶ φιμώσεως μήτρας/υστέρας*). Ο Γαληνός, όπως φαίνεται στο 14ο τόμο του Kühn, γνωρίζει και την παραφίμωση και τη φίμωση (*φίμος*), την οποία ορίζει ως την απόφραξη φυσικών ανοιγμάτων και τη διακρίνει σε συγγενή και επίκτητη, ως αποτέλεσμα προηγηθεισών εξελκώσεων:

...Παραφίμωσίς ἐστιν ἀποσυρέντος τοῦ τῆς βαλάνου νεύρου ὡς μηκέτι ἐπισῦραι τὴν ποσθὴν δύνασθαι...

[339] Από επισπαδία είναι γνωστό ότι έπασχε και ο βασιλιάς Ερρίκος ο 2ος της Γαλλίας (16ος αιώνας μ.Χ.)
[340] Zani A, Cozzi D. Giovanni Battista. Morgagni and his contribution to pediatric surgery. *J Ped Surg 2008;43(4):731-2.*
[341] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.515.

...Φίμος ἐστὶν ἡ τῶν πόρων φυσικῶν κατάκλεισις. διαφοραὶ δὲ τοῦ φίμου δύο. ἢ γὰρ ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἐπιγεννήματος ἑλκώσεως προηγησαμένης γίνεται...[342]

Σε άλλο σημείο του έργου του, ορίζει τη φίμωση ως την αδυναμία ανοίγματος του οφθαλμού και επισημαίνει ότι αυτή εμφανίζεται επίσης στα χείλη, την πόσθη και τον πρωκτό:

...φίμωσις ὀνομάζεται τὸ πάθος, οὐ δυναμένου διοῖξαι τοῦ κάμνοντος οὕτω τὸν ὀφθαλμόν. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τοῦ παθήματος ἐνίοτε καὶ περὶ τὰ χείλη γίγνεται καὶ πόσθην καὶ ἕδραν...[343]

Ο Ορειβάσιος διασώζει την περιγραφή του Αντύλλου για τη φίμωση και τη διόρθωσή της, περιγραφή η οποία διασώζεται αυτολεξεί και από το μεταγενέστερο Παύλο Αιγινήτη. Ο Άντυλλος διακρίνει δυο μορφές φίμωσης: αυτήν στην οποία η πόσθη καλύπτει τη βάλανο και δε γίνεται να τραβηχτεί προς τα κάτω και αυτήν στην οποία αφού τραβηχτεί δε μπορεί να επανέλθει στη θέση της. Η δεύτερη μορφή ονομάζεται *περιφίμωση* και είναι σαφές ότι πρόκειται για την παραφίμωση:

...Διττὸν τὸ τῆς φιμώσεώς ἐστιν· ποτὲ μὲν γὰρ ἡ πόσθη καλύψασα τὴν βάλανον ἀποσύρεσθαι πάλιν ἀδυνατεῖ, ποτὲ δ' ἀπαχθεῖσα ὀπίσω οὐκέτι ἐπάγεται. τοῦτο τὸ εἶδος ἰδίως περιφίμωσις προσαγορεύεται...[344]

Η πρώτη μορφή, προκαλείται είτε από ουλή που γίνεται στην πόσθη ή από σύμφυση, ενώ η παραφίμωση προκαλείται από φλεγμονές των γεννητικών οργάνων, όπου το δέρμα τραβιέται προς τα πίσω, αλλά επειδή η βάλανος είναι οιδηματώδης δε μπορεί να επανέλθει:

...ἡ μὲν οὖν πρώτη διαφορὰ γίνεται δι' οὐλὴν ἐν πόσθῃ γενομένην ἢ διὰ σαρκὸς ἔκφυσιν· τὸ δὲ δεύτερον μάλιστα ἐν ταῖς αἰδοιικαῖς φλεγμοναῖς ἀποτελεῖται, ὁπόταν ἀπαχθέντος τοῦ δέρματος ὀπίσω ἡ βάλανος ἀνοιδήσασα οὐκέτι ἐπιδέχηται τὴν πόσθην...

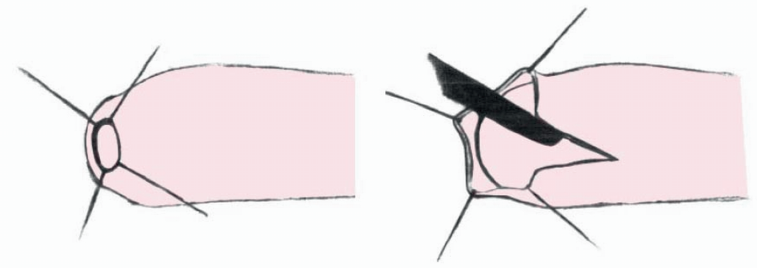

55. Διόρθωση της φίμωσης κατά Ορειβάσιο (και Άντυλλο). Έλξη της πόσθης προς τα εμπρός, διάνοιξη με άγκιστρα, τομή της έσω στιβάδας της πόσθης, έλξη της πόσθης προς τα πίσω.

«...Η χειρουργική επέμβαση της πρώτης μορφής γίνεται ως εξής (εικ. 55)*: έχοντας τοποθετήσει τον ασθενή σε κατάλληλη θέση και τραβώντας την πόσθη προς τα εμπρός, οι βοηθοί με μερικά άγκιστρα που διαπερνούν την άκρη της, τη διατείνουν και τη διανοίγουν όσο περισσότερο γίνεται. Έπειτα, σε περίπτωση ουλής, τέμνουμε ίσια με ένα νυστέρι την έσω στιβάδα της πόσθης σε 3-4 σημεία, ισαπέχοντα μεταξύ τους, προσέχοντας η τομή να γίνεται μόνο στην εσωτερική στιβάδα της, επειδή η πόσθη*

[342] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 445.
[343] Γαληνός: Περί μυών ανατομής, G. C. Kühn, XVIII B, 812.
[344] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:5.

που καλύπτει τη βάλανο έχει 2 στιβάδες. Έτσι τέμνοντας τη χορδή της ουλής μπορεί η πόσθη να τραβηχτεί προς τα πίσω ..».

> ...εἰ μὲν δὴ τὸ πρῶτον εἶδος τῆς φιμώσεως γένοιτο, χειρουργήσομεν τόνδε τὸν τρόπον· μετὰ τὸ σχηματίσαι τὸν κάμνοντα ἐπισπασάμενοι τὴν πόσθην εἰς τὸ ἔμπροσθεν καθήσομεν ἀγκίστρια εἰς αὐτὴν τὴν ἄκραν καὶ δόντες ὑπηρέταις διακρατεῖν ἀξιώσομεν, ἐφ' ὅσον οἷόν τε, διατείνειν καὶ διανοίγειν αὐτήν, ἔπειτα, ἐὰν μὲν ἐξ οὐλῆς ᾖ <ἡ> συνδρομή, φλεβοτόμῳ ἢ σκολοπίῳ ἐκ τῶν ἔνδοθεν μερῶν διαιροῦμεν τὴν πόσθην, ἐν τρισὶν ἢ τέτρασι τόποις ποιούμενοι τὰς διαιρέσεις κατὰ μόνα τὰ ἔνδοθεν μέρη, εὐθυτενεῖς τε καὶ ἴσον ἀπ' ἀλλήλων διεστώσας· ἔστι δὲ διπλῆ κατὰ τὴν βάλανον ἡ πόσθη. τὸ μὲν οὖν <ἓν> αὐτῆς, τὸ ἔνδοθεν μέρος, διελοῦμεν· οὕτως γὰρ τὸ οἷον ἀγκύλιον τὸ ἐκ τῆς οὐλῆς γενόμενον διαλύσαντες ἐπάξομεν τὴν πόσθην...[345]

Όταν η φίμωση προκαλείται από περίσσεια ιστού, κάνουμε εγχαράξεις στην πλεονάζουσα σάρκα, τραβώντας την πόσθη προς τα πίσω και ξύνοντας τον ιστό που προεξέχει μεταξύ των τομών. Μετά τοποθετούμε γύρω από τη βάλανο ένα μολύβδινο κυλινδρικό σωλήνα, τυλιγμένο με ξηρό ύφασμα (*παπύρῳ*), οπότε με την έλξη της πόσθης προς τα εμπρός, αποτρέπεται η δημιουργία συμφύσεων. Η διόγκωση του υφάσματος, λόγω της απορρόφησης των υγρών και της διαβροχής του, μεγαλώνει ακόμα περισσότερο το διάστημα μεταξύ βαλάνου και πόσθης:

> ...εἰ δὲ σὰρξ προσπεφυκυῖα ἐκ τῶν ἔνδοθεν μερῶν ἐργάζοιτο τὴν φίμωσιν, κατ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς πάσας <τὰς> ἐγχαράξεις τάξομεν, ἀποσύραντες τὴν πόσθην, τὰς <δὲ> μεταξὺ τῶν διαιρέσεων τῆς σαρκὸς ὑπεροχὰς ἀποξύσομεν. μετὰ δὲ τοῦτο μολύβδου σωλῆνα περιβαλοῦμεν τῇ βαλάνῳ πάσῃ, κατειλήσαντες αὐτὴν ἐσκελετευμένῃ παπύρῳ· οὕτως γὰρ διὰ τὴν τοῦ σωλῆνος περίθεσιν κωλυθήσεται συμφῦναι πάλιν ἐπαχθεῖσα ἡ πόσθη. ἐν διαστάσει δὲ φυλάξομεν αὐτὴν [τὴν] ὑπό τε τοῦ μολύβδου καὶ τῆς κατειλημένης παπύρου· ἀνοιδοῦσα γὰρ ἐκ τῆς καταβροχῆς ἔτι μᾶλλον διαστήσει τὸ δέρμα...

Η χρόνια παραφίμωση, σύμφωνα με τον Άντυλλο, είναι ανίατη λόγω των συμφύσεων που έχουν δημιουργηθεί, εκτός αν εφαρμοστεί η χειρουργική επέμβαση της ποσθιοπλαστικής που περιγράφεται παρακάτω (*ακροβυστία*, uncircumcision). Αν όμως δεν έχουν σχηματιστεί συμφύσεις μπορούμε να κάνουμε 5-6 ευθείες τομές γύρω την πόσθη και εφαρμόζοντας λάδι ή ύδωρ (*καταντλήσαντες*), η πόσθη επαναφέρεται προσεκτικά:

> ...εἰ δ' ἡ λεγομένη περιφίμωσις γένοιτο, εἰ μὲν χρονίσειε, συμφύεται καὶ ἀνίατός ἐστιν, εἰ μή τις ἐθέλοι χειρίζειν ὡς λειπόδερμον· εἰ δὲ μήπω συμπεφυκέναι τύχοι, κατασχάσαντες αὐτὴν εὐθυτενέσιν ἀμυχαῖς πέντε ἢ ἓξ κύκλῳ καὶ καταντλήσαντες ἐπιμελῶς οὕτως ἐπισπασόμεθα...

[345] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:5.

Η περιτομή είναι μία από τις αρχαιότερες γνωστές επεμβάσεις που πραγματοποιούταν στην αρχαιότητα σε διάφορους και απομακρυσμένους γεωγραφικά πολιτισμούς. Αυτό έχει οδηγήσει στην ευρέως αποδεκτή άποψη, ότι η περιτομή αναπτύχθηκε ανεξάρτητα σε διάφορα μέρη του κόσμου όπως η Αίγυπτος, η Πολυνησία, η Αμερική, η υποσαχάρια Αφρική κλπ.[346] Ο Αυστραλός ανατόμος-ανθρωπολόγος Grafton Elliot Smith από την άλλη, θεωρεί την ταύτιση αυτή απόρροια της ύπαρξης πριν 15.000 χρόνια ενός ενιαίου ηλιολιθικού πολιτισμού, που σταδιακά εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο.[347]

Ο ιστορικός Ηρόδοτος (5ος αιώνας π.Χ.), που επισκέφτηκε την Αίγυπτο το 440 π.Χ. αναφέρεται στην περιτομή στην οποία υποβάλονταν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι με πρόφαση την τοπική υγιεινή, εξαίροντας τη θεοσέβειά τους:

> ...Θεοσεβέες δὲ περισσῶς ἐόντες μάλιστα πάντων ἀνθρώπων νόμοισι τοιοισίδε χρέωνται...Τά τε αἰδοῖα περιτάμνονται καθαρειότητος εἵνεκεν, προτιμῶντες καθαροὶ εἶναι ἢ εὐπρεπέστεροι...[348]

Οι εβραίοι έδωσαν στην περιτομή μία θρησκευτική επένδυση και την κατέστησαν υποχρεωτική ως μια ιερή τελετουργία-σύμβολο της σχέσης ανάμεσα στο θεό και τον *περίτμητο* εβραϊκό λαό.[349]

Ο Γαληνός χρησιμοποιεί εκτός από τον όρο περιτομή και τον όρο *περιαίρεση*, για να περιγράψει την αφαίρεση του πλεονάζοντος δέρματος της βαλάνου:

> ...Περιτομὴ ἢ περιαίρεσίς ἐστιν ἀφαίρεσις τοῦ σκέποντος βάλανον δέρματος...[350]

Ο Ορειβάσιος και ο Αιγινήτης αφιερώνουν ξεχωριστά κεφάλαια των έργων τους στην περιτομή. Στις περιγραφές, που είναι σχεδόν ολόιδιες, τονίζεται κατ' αρχήν η έλλειψη οποιωνδήποτε θρησκευτικού χαρακτήρα κινήτρων σε όσους *περιτέμνονται.* Κύρια ένδειξη της επέμβασης σημειώνεται η νοσηρότητα του πέους όταν συνδυάζεται με μελανό χρώμα της πόσθης. Το μελανό αυτό τμήμα εκτέμνεται ολόκληρο κυκλικά γύρω από την πόσθη. Συνήθως, δεν ακολουθεί αιμορραγία γιατί τα αγγεία έχουν θρομβωθεί. Στη συνέχεια τοποθετείται *λεπίδιον*[351] με μέλι, που σταματάει την εξάπλωση της εξέλκωσης. Σε περίπτωση αιμορραγίας, προτιμάται η επίσχεσή της με χρήση *μηνοειδούς καυτηρίου*:

[346] Gollaher DL. Circumcision: A History of the World's Most Controversial Surgery. New York: Basic Books, 2000, p71.
[347] Zampieri N, Pianezzola E, Zampieri C. Male circumcision through the ages: the role of tradition. *Acta Paediatrica 2008;97(9):1305.*
[348] Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 2:37.
[349] Kaicher DC, Swan KG. A cut above: circumcision as an ancient status symbol. *Urology 2010; 76(1):18.*
[350] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 446.
[351] λεπίδιον= το εν Συρία ιδίως φυόμενον ποώδες φυτόν κάρδαμον το πλατύφυλλον, χρησιμεύον ως ισχιαδικόν επίπλασμα. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Η', σ.4299.

...Οὐ περὶ τῶν διὰ θεότητα περιτεμνομένων νῦν ὁ λόγος ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τούτων οἷς διαθέσεως αἰδοιικῆς γενομένης ἡ πόσθη μελαίνεται. χρὴ τοίνυν τὰ μεμελανισμένα περιελεῖν κατὰ κύκλον. τὰ πολλὰ μὲν οὖν ἀναιμορράγητος ἡ πόσθη διαμένει (νεκρούμενα γὰρ ὑπὸ τῆς ἐπινεμήσεως τὰ ἀγγεῖα τυφλοῦται)· ὅθεν ἐπὶ τούτων χρηστέον μετὰ τὴν ἐπιτομὴν λεπίδι σὺν μέλιτι· τήν τε γὰρ νομὴν ἵστησι καὶ τὸ ἕλκος ἐπιεικῶς διατίθησι τοῦτο τὸ φάρμακον στῦφον ἰσχυρῶς. ἐπεὶ δ' ἐνίοτε αἱμορραγίαι ἐξακολουθοῦσι, κάλλιον ἔχει παρασκευάσασθαι διὰ τὴν φορὰν αὐτῶν καυτῆρα μάλιστα μηνοειδῆ, οἷς καὶ καταστελοῦμεν τὴν φορὰν τὴν τοῦ αἵματος...[352]

Ο Αιγινήτης επιπλέον, δίνει έμφαση στον αιμοστατικό και αντιφλεγμονώδη ρόλο της καυτηρίασης με το μηνοειδές καυτήριο. Όταν όλη η βάλανος έχει καταστραφεί, προτείνει την τοποθέτηση *μολύβδινου σωληνάριου* στο στόμιο της ουρήθρας, κατευθύνοντας τους ασθενείς να ουρούν μέσω αυτού:

...τοῖς μηνοειδέσι καυτηρίοις χρηστέον πρὸς ἀμφότερα συμβαλλομένοις, αὐτήν τέ φημι τὴν αἱμορραγίαν καὶ τὴν νομὴν τοῦ τραύματος. εἰ δὲ ὅλη ποτὲ δαπανηθείη ἡ βάλανος, σωληνάριον μολιβοῦν ἐνθέντες τῷ πόρῳ δι' αὐτοῦ κελεύσομεν ἀπουρεῖν τοὺς κάμνοντας...[353]

Η παρόμοια περιγραφή του Albucasis, δείχνει και εδώ την επίδραση των βυζαντινών ιατρών στην Αραβική Ιατρική. Η έλλειψη όμως οποιασδήποτε μέριμνας για την επίσχεση της αιμορραγίας, υποδηλώνει σύμφωνα με τον Francis Adams ότι ο Albucasis ήταν Ιουδαίος και ο Αιγινήτης Παγανιστής.[354]

ΒΑΛΑΝΟΠΟΣΘΙΚΕΣ ΣΥΜΦΥΣΕΙΣ

Οι επίκτητες βαλανοποσθικές συμφύσεις ήταν γνωστές στη βυζαντινή περίοδο αφού περιγράφονται από τον Ορειβάσιο (*Περὶ προσφυοῦς πόσθης*). Η περιγραφή αυτή, όπως και όλες οι άλλες παθήσεις του περινέου που προαναφέρθηκαν, αναπαράγεται από τον Παύλο Αιγινήτη αυτούσια, τρεις αιώνες αργότερα:

«...Οι συμφύσεις μεταξύ της βαλάνου και τηςπόσθης γίνονται όταν έχει προηγηθεί εξέλκωση στη βάλανο, στην πόσθη ή και στα δύο. Πρέπει να προσπαθήσουμε με το οξύ άκρο ενός νυστεριού (ἀκμῇ σμιλίου) να διαχωρίσουμε τη σύμφυση και να ελευθερώσουμε τελείως την βάλανο από την πόσθη. Όταν αυτό είναι δύσκολο, προτιμάμε να αποκόψουμε περισσότερο ιστό από τη βάλανο, παρά από την πόσθη, επειδή είναι λεπτή και διατιτραίνεται εύκολα. Μετά τη διαίρεση της σύμφυσης, τοποθετείται ανάμεσα στη βάλανο και την πόσθη ύφασμα λεπτό που έχει διαβραχεί με νερό, για να μην ξαναδημιουργηθεί η σύμφυση...»:

...Ἑλκώσεως προηγησαμένης περὶ τὴν βάλανον ἢ περὶ τὴν πόσθην ἢ περὶ ἀμφότερα, γίνεται πρόσφυσις. δεῖ οὖν ἀποσύραντα, ἐφ' ὅσον οἷόν τέ ἐστιν, ἀκμῇ σμιλίου τὰς ἀντοχὰς ἀπολύειν, πειρωμένους μάλιστα μὲν καθαρῶς τὴν βάλανον ἀπὸ τῆς προσπεφυκυίας

[352] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:7.
[353] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:57.
[354] Adams F. On circumcision (section 57), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p350.

πόσθης διακρῖναι, εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, προσλαμβάνειν ὀλίγον τι <μᾶλλον> τῆς βαλάνου πρὸς τὴν πόσθην ἤπερ τὸ ἐναντίον· λεπτὴ γὰρ οὖσα ἡ πόσθη διατιτρᾶται ῥᾳδίως. μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς προσφύσεως ὀθόνιον λεπτὸν ὕδατι ψυχρῷ διάβροχον μεταξὺ θετέον τῆς βαλάνου καὶ τῆς πόσθης, ἵνα μὴ πάλιν πρόσφυσις γένηται...[355]

ΑΚΡΟΒΥΣΤΙΑ / ΠΟΣΘΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗ

Η χειρουργική *αποκατάσταση της ακροποσθίας* ("foreskin reconstruction") ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στην αρχαιότητα και γινόταν σε άντρες που είχαν αποκαλυμμένη τη βάλανο είτε συγγενώς είτε επίκτητα (π.χ. είχαν υποβληθεί σε περιτομή), ώστε αυτή να καλυφθεί από την πόσθη. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του Αντίοχου του Τετάρτου (175-164 π.Χ.), η περιτομή απαγορεύτηκε αυστηρά και όσοι την εφάρμοζαν καταδικάζονταν σε θάνατο. Έτσι, πολλοί εβραίοι προσπαθούσαν να επιμηκύνουν την πόσθη τους χρησιμοποιώντας ειδικά βαρίδια, που ονομάζονταν Pondus Judaeus.[356] Εκτός από την προφανή ελπίδα για αύξηση της αισθητικότητας της περιοχής, άλλες πιθανές αιτίες για μια τέτοια επέμβαση αναφέρονται από τον Fallopius (16ος αιώνας μ.Χ.) και το Groddeck (18ος αιώνας μ.Χ.). Ο Fallopius αναφέρει ότι θεωρούταν ντροπή να πάρει κάποιος μέρος σε μονομαχία έχοντας αποκαλυμένη τη βάλανο, ενώ ο Groddeck εστιάζει στην ανάγκη για μεγαλύτερη σεξουαλική απόλαυση και ικανοποίηση των ερωτικών συντρόφων, οι οποίες το θεωρούσαν μεγάλη τιμή να έχουν κοιμηθεί με έναν άντρα που έχει τεχνητά επαναφέρει την ακροποσθία του.[357]

Ο Edward Zeis χρησιμοποίησε τον όρο *ποσθιοπλαστική* (Posthioplastik),[358] ενώ στην ελληνική γλώσσα η ιδιότητα του απερίτμητου είναι γνωστή με τον όρο *ακροβυστία* (decircumcision)[359]. Ατυχώς, έχει χρησιμοποιηθεί και ο όρος *επαναφορά της ακροποσθίας* ("foreskin restoration"). Στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία οι πάσχοντες από την πάθηση (δηλ. τη μόνιμη αποκάλυψη της βαλάνου) χαρακτηρίζονται ως *λειπόδερμοι* (το λήμμα αναφέρουν οι Διοσκουρίδης, Άντυλλος, Γαληνός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης).

Η πρώτη αναφορά στην ακροβυστία βρίσκεται στην παλαιά διαθήκη και συγκεκριμένα στο πρώτο βιβλίο των Μακκαβαίων (~100 π.Χ.). Ο Zeis ισχυρίζεται ορθά ότι η περιγραφή αυτή δε δείχνει χειρουργική διόρθωση της ακροποσθίας, αλλά απλώς άρνηση περιτομής.[360]

[355] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:6.
[356] Schultheiss D, Truss MC, Stief CG, Jonas U. Uncircumcision: a historical review of preputial restoration. *Plast Reconstr Surg 1998;101(7): 1990-1.*
[357] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p252.
[358] Zeis E. Die Literatur und Geschichte der Plastischen Chirurgie, Engelmann. Leipzig, 1863, p277.
[359] Η ακροβυστία σημαίνει εκτός από την ακροποσθία και την κατάσταση του έχοντος ακροβυστία, του απερίτμητου. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Α', σ.184.
[360] Zeis E. Die Literatur und Geschichte der Plastischen Chirurgie, Engelmann. Leipzig, 1863, p148.

...καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς ἀκροβυστίας καὶ ἀπέστησαν ἀπὸ διαθήκης ἁγίας καὶ ἐζευγίσθησαν τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐπράθησαν τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρόν... [361]

Στην καινή διαθήκη, ο απόστολος Παύλος στην Α' επιστολή του προς Κορινθίους, αναφέρει ότι «...η περιτομή και η ακροβυστία δεν έχουν σημασία, παρά μόνο η τήρηση των εντολών του θεού...»:

...ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστιν, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ...[362]

Στην Αρχαία Ελληνική Ιατρική γραμματεία ο Διοσκουρίδης (1ος αιώνας μ.Χ.) προτείνει συντηρητική θεραπεία της ακροβυστίας, που δεν προέρχεται από περιτομή, με *θαψία*[363] και μέλι (για τριάντα ημέρες), με τα οποία μαλάσσεται η πόσθη. Με το επακόλουθο οίδημα αποκαθίσταται η έλλειψη του δέρματος:

θαψία·...χρησιμεύει δὲ καὶ πρὸς ἐπαγώγια ἐπὶ τῶν μὴ ἐκ περιτομῆς λειποδέρμων οἴδημα ἐγείρων, ὅπερ καταντλούμενον καὶ τοῖς λιπαίνουσι μαλαττόμενον τὸ ἐλλιπὲς τῆς πόσθης ἐκπληροῖ...[364]

μέλι...λιποδέρμους τε τοὺς μὴ ἐκ περιτομῆς ἀποκαθίστησι, μαλασσομένης τῆς πόσθης τῷ μέλιτι, μάλιστα ἀπὸ βαλανείου, ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα...[365]

Οι παλαιότερες επεμβάσεις για την αποκατάσταση της ακροποσθίας αναφέρονται από το Ρωμαίο ιατρό Κέλσο (1ος αιώνας μ.Χ.) που χρησιμοποιούσε δύο τεχνικές. Η πρώτη *(εικ. 56)* που εφαρμοζόταν σε περιπτώσεις συγγενούς αποκάλυψης της βαλάνου, γινόταν με έλξη της πόσθης προς τα εμπρός, ώστε να καλύψει τη βάλανο. Στο σημείο εκείνο καθηλωνόταν με ραφές και με μια κυκλοτερή τομή στη βάση του πέους, ώστε να κινητοποιηθεί πλήρως το δέρμα, προσέχοντας μην τραυματιστούν οι υποκείμενες δομές (ουρήθρα και αγγεία), η πόσθη μπορούσε να ολισθήσει ευχερώς. Στη βάση του πέους τοποθετούνταν ένας δακτύλιος, ως

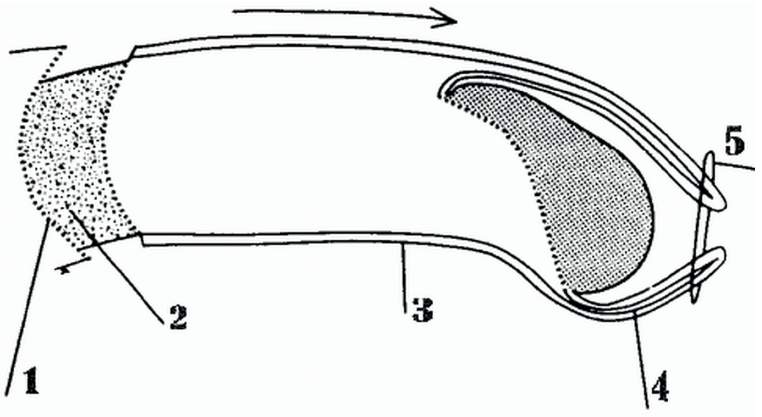

56. Ποσθιοπλαστική κατά Κέλσο Α'. Κυκλοτερής τομή στη βάση του πέους (1), ώστε να κινητοποιηθεί πλήρως το δέρμα (2), ολίσθηση του δέρματος (3) για να καλύψει τη βάλανο (4) και καθήλωση με ραφές (5). Η τεχνική αυτή εφαρμοζόταν σε περιπτώσεις συγγενούς αποκάλυψης της βαλάνου, και περιγράφεται με ελάχιστες παραλλαγές από το Γαληνό και τον Αιγινήτη.

[361] Α' Μακκαβαίων 1:14.
[362] Α' Κορινθίους 7:19.
[363] θαψία= γένος φυτών της οικογένειας των προσωπανθών. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Ζ', σ.3307.
[364] Διοσκουρίδης: Περί ύλης Ιατρικής, 4:153.
[365] Διοσκουρίδης: Περί ύλης Ιατρικής, 2:82.
[366] Rubin JP, Celsus' Decircumcision Operation: Medical and Historical Implications. *Urology 1980; 16(1):121-4.*

«καλούπι» της επούλωσης κατά δεύτερο σκόπο. Η δεύτερη τεχνική που περιγράφεται από τον Κέλσο, γινόταν σε *περίτμητους* (σε περιπτώσεις δηλαδή επίκτητης αποκάλυψης) με κινητοποίηση του δέρματος στη στεφάνη και επακόλουθη έλξη του ώστε να καλύψει τη βάλανο *(εικ. 57)*. Στη συνέχεια, μετά την ύφεση της φλεγμονής, τοποθετούνταν έμπλαστρα μεταξύ βαλάνου και πόσθης, για την αποφυγή της δημιουργίας συμφύσεων.[366]

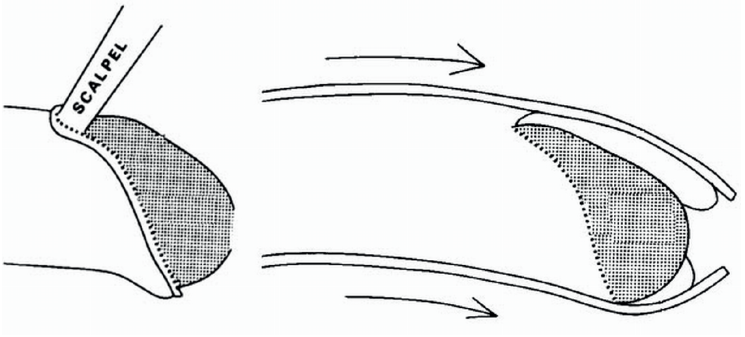

57. Ποσθιοπλαστική κατά Κέλσο Β'. Υποδορά του δέρματος στη στεφάνη, έλξη, τοποθέτηση επιθεμάτων για την αποφυγή δημιουργίας συμφύσεων. Η τεχνική αυτή περιγράφεται και από τον Άντυλλο, ενισχύοντας τη θεωρία για ύπαρξη κοινής πηγής μεταξύ των δύο ιατρών (πιθανόν Αλεξανδρινής).

Οι τεχνικές αυτές αναπαράγονται με ελάχιστες παραλλαγές από το Γαληνό και τον Παύλο Αιγινήτη, ενώ η δεύτερη τεχνική με την *υποδορά* του δέρματος στη στεφάνη περιγράφεται αναλυτικά από τον προγενέστερο όλων Άντυλλο (του οποίου το κείμενο το διασώζει ο Ορειβάσιος[367]). Ο Αιγινήτης μάλιστα δίνει έμφαση στην ανάλυση του Αντύλλου, λέγοντας ότι αυτός δε θα την περιγράψει αναλυτικά γιατί είναι μια επέμβαση που σπάνια χρειάζεται, αφού δεν προκαλεί λειτουργική διαταραχή και τόσο έντονη δυσμορφία:

> ...τοῦτον μᾶλλον Ἀντυλλος ἀποδέχεται τὸν τρόπον πλατυκώτερον αὐτὸν ἐξηγούμενος. ἡμεῖς δὲ κεφαλαιωδῶς μόνον εἰπεῖν ἠρκέσθημεν, ὅτι κατὰ τὸ σπάνιον ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἡ τοιαύτη ἐπιζητεῖται χειρουργία διὰ τὸ μήτε δυσέργειάν τινα τὸ πάθος ἐμποιεῖν μήτε τοσαύτην ἀπρέπειαν, ὡς ταύτης μᾶλλόν τινα τὴν διὰ τῆς χειρουργίας αἱρεῖσθαι βάσανον...[368]

Η ομοιότητα της περιγραφής αυτής με την περιγραφή του Κέλσου, ομοιότητα που βρέθηκε και στα κολοβώματα του προσώπου όπως αναφέρθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, θεωρείται ενδεικτική μιας πιθανής κοινής Αλεξανδρινής πηγής μεταξύ Αντύλλου και Κέλσου. Η άποψη αυτή, ενισχύεται αν λάβουμε υπόψιν, ότι ο μεν Άντυλλος ήταν οπαδός της πνευματικής σχολής της Αλεξάνδρειας και υιοθέτησε σημαντικό αριθμό χειρουργικών τεχνικών από τους προκατόχους του, ενώ ο Κέλσος χρησιμοποιήσε αρκετές πηγές από την ελληνιστική περίοδο κατά τη συγγραφή του έργου του.[369]

Ο Γαληνός ορίζει και αυτός τους μη έχοντες δέρμα στη βάλανο ως *λειπόδερμους*[370] και αναπαράγει εν συντομία τις παραπάνω τεχνικές του Κέλσου:

[367] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:2.
[368] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:53.
[369] Lascaratos J, Kostakopoulos A, Liapi E, Lascaratos G. Unknown methods of uncircumcision according to Oribasius (4th century AD). *Urology 2003;62(1):195.*
[370] λ(ε)ιπόδερμος= ο μη έχων δέρμα. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Θ', σ.4352.

...Λιπόδερμός ἐστιν ἔλλειψις τοῦ σκέποντος τὴν βάλανον δέρματος ὡς μηκέτι ἀποσύρειν δύνασθαι...[371]

...τῶν δὲ λειποδέρμων διττὴ ἡ χειρουργία, τῶν μὲν ἔνδοθεν ὑποδερομένων, τῶν δὲ ἔξωθεν ἐπιπολῆς διαιρουμένων ἐν κύκλῳ, ἵνα ἔνδον ἡ πόσθη ἐπισπασθῇ...[372]

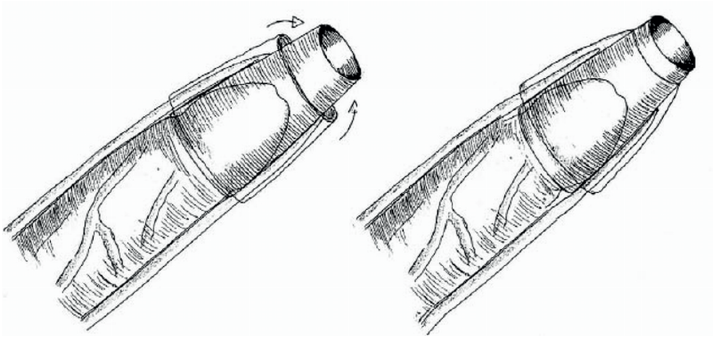

58. Ποσθιοπλαστική κατά Γαληνό. Ένα κομμάτι χάρτου επικολλάται με κόμμι στην ακροποσθία, αφού έχει προηγουμένως τοποθετηθεί ένας σωλήνας (μολύβδινος ή απο άλλο υλικό) γύρω από τη βάλανο. Έπειτα, η πόσθη με τη βοήθεια της χάρτου έλκεται προς τα εμπρός και καθηλώνεται κυκλικά με το κόμμι το οποίο γρήγορα γίνεται ξηρό και σφιχτό. Μετά την αποξήρανση της περιελισσόμενης χάρτου, το στήριγμα αφαιρείται κάνοντας δυνατή την ούρηση.

Ο Γαληνός όμως, χρησιμοποιούσε και μια άλλη χειρουργική τεχνική για την ακροβυστία, η οποία διασώζεται στην Ιατρική Συναγωγή του Ορειβασίου. Σύμφωνα με την τεχνική αυτή (*εικ. 58*), που εφαρμοζόταν σε περιπτώσεις μικρής ένδειας δέρματος, ένα κομμάτι *χάρτου* επικολλώταν με *κόμμι* στην ακροποσθία, αφού είχε προηγουμένως τοποθετηθεί ένας σωλήνας (μολύβδινος ή απο άλλο υλικό) γύρω από τη βάλανο. Έπειτα, η πόσθη με τη βοήθεια της χάρτου έλκετο προς τα εμπρός και καθηλωνόταν κυκλικά με το κόμμι το οποίο γρήγορα γινόταν ξηρό και σφιχτό. Μετά την αποξήρανση της περιελισσόμενης χάρτου, το στήριγμα αφαιρούνταν κάνοντας δυνατή την ούρηση:

...Γαληνοῦ. Περὶ λειποδέρμων. Ἐφ' ὧν ὀλίγον ἐνδεῖ τῷ δέρματι τοῦ αἰδοίου πρὸς τὸ κατὰ φύσιν, ἐπὶ τούτων πολλάκις μόνῃ τῇ τάσει τὸ δέον εἰργασάμην, ἵνα χάρτου [τὴν] μαλακὴν καὶ εὔτονον ἐν κύκλῳ <περιελίσσων> ὑποκεχρισμένου τῷ δέρματι κόμμεως. εὔδηλον δήπουθεν ὅτι τὸ τῆς ἰνὸς πέρας ἐπικολλᾶν χρὴ διὰ κόμμεως τῷ ὑποβεβλημένῳ μέρει τῆς ἰνός. ἐν τάχει τε γὰρ ξηραίνεται καὶ ἀλύπως σφίγγει...ἵνα ὕστερον, ὅταν ἀκριβῶς παγῇ τὸ περιελιττόμενον ἔξωθεν, ἐξαιρεθέντος τοῦ στηρίγματος, εὐθέως οὐρεῖν ὑπάρχῃ τῷ θεραπευομένῳ. ἔνιοι δὲ τῶν διὰ θαψίας ἐπαγόντων τὴν πόσθην τὸ στρογγύλον τοῦτο μολύβδινον ἐποίησαν ὥσπερ τι σωληνάριον, εἶτ' ἔξωθεν αὐτῷ περιτείναντες τὸ δέρμα τῆς πόσθης καταδοῦσιν ἱμάντι μαλακῷ, καὶ γένοιτο ἄν ποτε καὶ τοῦτο χρήσιμον, ἐφ' ὧν ἐνδεῖ πολὺ τοῦ δέρματος. ὑπάγεται δὲ καὶ χειρουργίας τρόπῳ...[373]

Ο Ορειβάσιος περιγράφει συντηρητική θεραπεία της ακροβυστίας με επαναλαμβανόμενες ασκήσεις με τα δάκτυλα. Η περιγραφή αυτή είναι η πρώτη καταγεγραμμένη εφαρμογή δυνάμεων διάτασης για αποκατάσταση δερματικού ελλείμματος πόσθης: «*...Με τον ασθενή τοποθετημένο απέναντι από τον ιατρό, ο ιατρός*

[371] Γαληνός: Ὅροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 445.
[372] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 787.
[373] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:1.

έλκει το δέρμα της ακροποσθίας προς τα εμπρός και έπειτα το αφήνει ώστε να ανακτήσει την αρχική του θέση. Αυτό γίνεται δυο-τρεις φορές μέχρι η ακροποσθία να αποκτήσει τη φυσιολογική της χαλάρωση. Μετά γίνεται η κρίκωση στην άκρη της βαλάνου και την αρχή της ακροποσθίας. Εγώ χρησιμοποιώ μόνο την τεχνική με τις ασκήσεις...»:

> ...Περὶ κρικώσεως. Ὁ κρικούμενος τῷ ἐνεργοῦντι ἀντίως παρίσταται, καὶ τότε τοῖς δακτύλοις τὸ τῆς ἀκροποσθίας δέρμα καθέλκεται, καὶ τὸ καθελκυσμένον ἐᾶται ἀναχωρῆσαι· τοῦτο δὲ γίνεται ἢ δὶς ἢ τρὶς, ἵνα ὅσον ἐστὶ <τὸ> φυσικὸν τῆς ἀκροποσθίας χάλασμα φανῇ. μετὰ δὲ ταῦτα ὑπ' ἄκραν τὴν βάλανον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκροποσθίας ἡ κρίκωσις γίνεται. ἐγὼ μὲν οὖν τῇ τεχνικῇ γυμνασίᾳ χρώμενος αὐτόθεν εἴωθα ἐνεργεῖν·...[374]

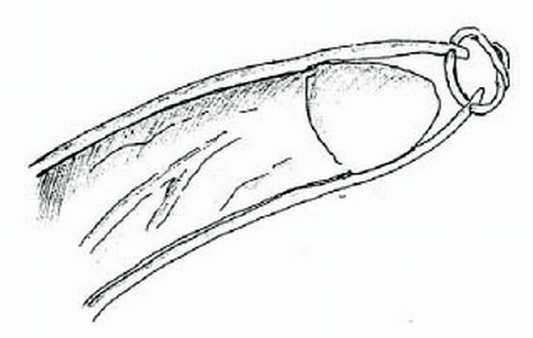

59. Ποσθιοπλαστική με Κρίκωση (Ορειβάσιο). Ένα ράμμα με ισχυρή βελόνη διαπερνά το δέρμα της ακροποσθίας από τη μια μεριά προς την άλλη. Η βελόνη αφαιρείται, και το ράμμα δένεται χαλαρά ώστε να σχηματίσει έναν κρίκο. Τις επόμενες ημέρες, το ράμμα αυξάνει σε όγκο είτε αυτόματα ή με την επάλειψη άλατος με έλαιο, και οι οπές διευρύνονται. Μετά, το νήμα αντικαθίσταται από έλασμα από κασσίτερο, για την επούλωση των οπών.

Όπως επισημαίνει, άλλοι ιατροί σε περίπτωση αποτυχίας της τεχνικής αυτής χρησιμοποιούσαν την τεχνική της κρίκωσης *(εικ. 59)*: *«...Κατ' αρχήν σημειώνεται εκατέρωθεν η αρχή της ακροποσθίας, και σε αυτά τα σημεία γίνεται η κρίκωση με ένα βαθύ ερυθρό (φοινικοῦν) ράμμα, επειδή αυτό όταν διαπερνά τους ιστούς, οι οπές παραμένουν ανοιχτές (τρημάτων ἀνευρυσμῷ). Η βελόνη πρέπει να είναι ισχυρή ώστε να διαπερνά το δέρμα της ακροποσθίας από τη μια μεριά προς την άλλη. Μετά η βελόνη αφαιρείται, και το ράμμα δένεται χαλαρά ώστε να σχηματίσει έναν κρίκο. Τις επόμενες ημέρες, το ράμμα αυξάνει σε όγκο είτε αυτόματα ή με την επάλειψη άλατος με έλαιο, και οι οπές διευρύνονται. Μετά, το νήμα αντικαθίσταται από έλασμα από κασσίτερο, για την επούλωση των οπών...»:*

> ...οἱ δ' ἄλλοι πρότερον ἐσημειώσαντο ἑκατέρωθεν τὴν τῆς ἀκροποσθίας ἀρχὴν μέλανι γραφικῷ, ἵνα κατὰ τὰ στίγματα γένηται καὶ ἡ κρίκωσις. πρὸς δὲ τὴν κρίκωσιν ῥάμμα δεῖ λαβεῖν φοινικοῦν· τοῦτο γὰρ τετήρηται τὸ ῥάμμα συνεργοῦν τῷ τῶν τρημάτων ἀνευρυσμῷ. εἰρομένου δ' αὐτοῦ εἰς βελόνην εὔρωστον, κατὰ τὸν εἰρημένον τόπον κατὰ τὴν τῆς ἀκροποσθίας ἀρχὴν διακεντείσθω τὸ δέρμα ἐκ τῶν πλαγίων εἰς τὰ πλάγια, καὶ ἡ μὲν βελόνη ἐξελκέσθω, τὸ δὲ ῥάμμα κεχαλασμένον ἁμματιζέσθω, ἵνα φανῇ ὡς κρίκος. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις παράγεται τὸ ῥάμμα, ἢ αὐτόθεν, ἵνα εὐρυνθῇ τὰ τρήματα, ἢ ἁλὶ μετ' ἐλαίου κεχρισμένον. ἀλλὰ δεῖ πάλιν μετὰ <τὸν> τῶν τρημάτων ἀνευρυσμὸν ἀντικαθιέναι κασσιτέρινον ἐλασμάτιον πρὸς τὴν τῶν τρημάτων κατούλωσιν...

Οι περιγραφές του Κέλσου αναπαρήχθησαν επίσης από αρκετούς μεταγενέστερους ιατρούς, όπως ο Fabricius ab Aquapendente, ο Falloppius, ο Jessenius a

[374] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:11.

Jessen, ενώ η χειρουργική τεχνική του Άραβα ιατρού Rhases μοιάζει πάρα πολύ με την τεχνική του Γαληνού.[375] Το 19ο αιώνα ο Dieffenbach πραγματοποιούσε «ποσθιοπλαστικές» (*posthioplastice*) για βαλανοποσθικές συμφύσεις και εκφυλιστικές νόσους της πόσθης.[376] Σήμερα η *ποσθιοπλαστική* σπανίως πραγματοποιείται χειρουργικά, με χρήση αυτόλογων μοσχευμάτων από το όσχεο. Οι μη επεμβατικές μέθοδοι είναι πολύ πιο δημοφιλείς και βασίζονται κυρίως στη διάταση των ιστών (tissue expansion) με τη χρήση ειδικών διατάξεων που εκμεταλλεύονται τις ιξωδοελαστικές ιδιότητες του δέρματος, όπως ακριβώς και οι ασκήσεις διάτασης του δέρματος της πόσθης με τα δάκτυλα, που περιγράφονται από τον Ορειβάσιο 17 αιώνες πριν.

ΟΓΚΟΙ ΠΕΟΥΣ

Στην ελληνική αρχαιότητα, οι όγκοι του πέους ήταν μια καλά γνωστή κλινική οντότητα, όπως φαίνεται από τα γραπτά του Γαληνού, του Ορειβασίου και του Αιγινήτη, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τη λέξη *θύμος* για να τους περιγράψουν. Η λέξη θύμος χρησιμοποιήθηκε λόγω της ομοιότητας των όγκων με το ομώνυμο φυτό (δηλ. το θυμάρι), αφού οι όγκοι αυτοί αναπτύσσονται κατά πλάτος (και όχι καθ' ύψος) σε σχέση με τον άξονα του πέους, όπως αναπτύσσεται και το θυμάρι σε σχέση με το έδαφος. Έτσι, το λήμμα περιγράφει καλοήθεις όγκους, δηλ. τα γνωστά κονδυλώματα, αλλά και κακοήθεις όγκους με «*καρκινώδη*» εμφάνιση, δηλ. καρκίνους του πέους.

Ο Κέλσος χρησιμοποιούσε τον παραπλήσιο όρο *θύμιον*[377] για να περιγράψει επηρμένες, μυρμηκιώδεις βλάβες με στενή βάση, ευρεία κορυφή και τραχεία υφή που αν και αφαιρούνται εύκολα καμιά φορά μπορεί να είναι πολύ αιμορραγικές. Τέτοιες βλάβες σύμφωνα με τον Κέλσο μπορούν να εμφανιστούν στις παλάμες και τα πέλματα αλλά οι χειρότερες και πιο αιμορραγικές εμφανίζονται στα γεννητικά όργανα. Για την εκρίζωσή τους πιστεύει ότι η απλή εκτομή είναι παραπάνω από αρκετή, αλλά προτείνει και μια συντηρητική θεραπεία με βρασμένο σύκο.[378]

Ο Γαληνός ορίζει το θύμο ως μία σαρκώδη υπεροχή, τραχεία όπως το εδώδιμο θυμάρι, που δημιουργείται στα γεννητικά όργανα και τον πρωκτό, η οποία πρέπει να εκτέμνεται και να καυτηριάζεται όπως οι ήλοι, οι τύλοι, οι μυρμηκίες και οι ακροχορδόνες:

[375] Adams F. On deficiency of the prepuce (section 53), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p346.
[376] Zeis E. The Zeis Index and History of Plastic Surgery, translated with additions and revisions by T.J.S. Patterson, Baltimore: The Williams and Wilkins Co, 1977, p250.
[377] Ο όρος εδώ χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλα τα είδη των όγκων με τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται, δηλ. και καλοήθεις και κακοήθεις όγκους. Όπως όμως αναφέρθηκε παραπάνω (βλ. καρκίνος του μαστού), ο όρος *θύμιον* χρησιμοποιήθηκε από τον Κέλσο για να περιγράψει εξωφυτικούς εξελκωμένους όγκους και παριστούσε την άκρη του φάσματος στην ταξινόμηση των καρκίνων από άποψη κακοήθειας. Έτσι, ο Κέλσος διέκρινε την *κακοήθεια*, το *μη εξελκωμένο καρκίνωμα*, το *εξελκωμένο καρκίνωμα* και το *θύμιον*.
[378] Collier G. A translation of the eight books of Aul. Corn. Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831, Book V, Cap.28, p215-6.

...Θύμος ἐστὶν ἔκφυσις σαρκὸς τραχείας ὁμοία τοῖς ἐδωδίμοις θύμοις περὶ αἰδοίῳ καὶ ἕδρᾳ γινομένη...[379]

...τοὺς δὲ ἥλους καὶ τύλους καὶ ἀκροχορδόνας καὶ θύμους καὶ μυρμηκίας ἐκτέμνοντες ἐπικαίομεν...[380]

Παρόμοιος είναι και ο ορισμός που δίνει ο Ορειβάσιος, στο κεφάλαιο του «*Περὶ θύμου*» τονίζοντας ότι θύμοι μπορούν ανα αναπτυχθούν σε οποιοδήποτε μέρος του σώματος:

...Θύμος ἕλκος ἐστὶν ὑπερσαρκοῦν τραχείᾳ καὶ ψαθυρᾷ σαρκί· γίνεται δ' ἔν τε ἕδρᾳ καὶ αἰδοίοις καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις πᾶσιν...[381]

Ο Ορειβάσιος διακρίνει δυο μορφές θύμων: η μία αποπίπτει αυτόματα, ενώ η άλλη εάν αποκοπεί γίνεται χειρότερη (*κακοηθέστερόν τε*), επώδυνη, αιμορραγική και αν δεν καυτηριαστεί είτε με καυτήριο ή με καυστικό φάρμακο θα υποτροπιάσει. Είναι προφανές ότι στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι κακοήθεις όγκοι.[382] Εξάλλου, λίγο παρακάτω, ο Ορειβάσιος σημειώνει ότι όσοι όγκοι «καρκινώδη τρόπον συνίσταται» είναι χειρότεροι από άποψη πρόγνωσης (*χαλεπώτεροι*) και το ίδιο ισχύει για τους θύμους της βαλάνου, σε σχέση με αυτούς της πόσθης, καθώς και για τους εν τω βάθει όγκους του πρωκτού. Στη συνέχεια, σημειώνει ότι οι όγκοι αυτοί μπορούν από τον πρωκτό να επινεμηθούν στο γυναικείο αιδοίο και να αναπτυχθούν εκεί διασπείροντας τη νόσο:

...καὶ τὸ μὲν εὔηθες παντάπασι καὶ πολλάκις αὐτόματον ἀποπῖπτον, τὸ δ' εἰ ἀποκόπτοις, κακοηθέστερόν τε καὶ ὀδύνην παρέχον καὶ χορηγούμενον αἱματώδει ἰχῶρι· ἔστι δ' οἷς καὶ ἀποτεμνόμενα τοιαῦτα φύεται πάλιν, ὡς χρῆζειν ἢ καύσεως ἢ φαρμάκου καυστικοῦ· τὰ δὲ καὶ ἀνίατα ὤφθη. ὅσα δὲ καρκινώδη τρόπον συνίσταται, χαλεπώτερα, καὶ τὰ ἐκφυόμενα τῆς βαλάνου χαλεπώτερα τῶν ἐκ τῆς πόσθης, καὶ τὰ ἐν τῇ ἕδρᾳ τὰ βαθύτερα τῶν προχειροτέρων. ὤφθη δέ ποτε ἐπινεμόμενα ἐκ τῆς ἕδρας πρὸς τὸ αἰδοῖον τῆς γυναικός, τὰ δὲ καὶ αὐτόθεν βλαστάνοντα...

Από τις συντηρητικές θεραπείες ο Ορειβάσιος συστήνει για εύκολη απόπτωση των όγκων, πλύσιμο με θερμό οίνο και επίπαση λείας αλόης με σπόγγο:

...Πρὸς θύμους ἐν αἰδοίῳ. Θερμῷ οἴνῳ ἀποπλύνας ἀλόην λείαν ἔμπλασσε, ἄνωθεν σπόγγον ἐπιτίθει. ἄνευ ἑλκώσεως ἀποπίπτουσιν...[383]

Ο Ορειβάσιος αφιερώνει το 8ο κεφάλαιο του 50ου βιβλίου του έργου του στους θύμους των γεννητικών οργάνων. Εδώ αναφέρει ότι γίνονται επί της βαλάνου ή επί της πόσθης και διακρίνει ξανά τα δύο είδη (κακοήθεις και μη) προτείνοντας

[379] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 444.
[380] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 791.
[381] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:12.
[382] Εξάλλου, όπως αναλύθηκε στον καρκίνο του μαστού, οι Αρχαίοι Έλληνες και Βυζαντινοί ιατροί, είχαν απόλυτη γνώση των χαρακτηριστικών της κακοήθειας. Αυτό σε συνδυασμό με το ότι δε φείδονται της χρήσης χαρακτηρισμών, όπως κακοήθης, κακοηθέστερον, καρκινώδης, δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της χρήσης του όρου *θύμος* εκτός από κονδυλώματα και για κακοήθεις όγκους.
[383] Ορειβάσιος: Eclogae medicamentorum, 114, 6.

τρόπους για την αντιμετώπισή τους. Οι μη κακοήθεις αφαιρούνται με το οξύ άκρο ενός νυστεριού (*σμίλης ἀκμῇ*) και μετά πρέπει να τοποθετείται ένα ήπια εσχαρωτικό φάρμακο, ενώ οι κακοήθεις πρέπει να καυτηριαστούν μετά την αφαίρεσή τους. Αν υπάρχουν πολλαπλοί θύμοι και στις δύο μεριές της πόσθης (*ἔνδον* και *ἔξω*), δεν πρέπει να τους αφαιρούμε όλους στον ίδιο χρόνο, γιατί από τις διαδοχικές καύσεις της πόσθης εκατέρωθεν, μπορεί λόγω μικρού πάχους να διατρηθεί. Αντίθετα, πρέπει πρώτα να εκτέμνουμε και να καυτηριάζουμε τα εσωτερικά ογκίδια, και μετά την πλήρη επούλωσή τους να προχωρήσουμε και στη θεραπεία των άλλων με τον ίδιο τρόπο:

> ...Περὶ θύμων τῶν ἐν αἰδοίοις. Σαρκώδεις καὶ ἐνερευθεῖς ἐπαναστάσεις γίνονται ποτὲ μὲν ἐπὶ τῆς βαλάνου, ποτὲ δ' ἐπὶ τῆς πόσθης, θύμοι καλούμενοι· εἴδη δὲ διττὰ τῶν θύμων· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσι κακοήθεις, οἱ δ' οὔ. τοὺς μὲν οὖν μὴ κακοήθεις ἀποξύειν σμίλης ἀκμῇ προσήκει φαρμάκῳ τε χρῆσθαι μετὰ τοῦτο τῶν ἠρέμα ἐσχαρούντων, ἐπὶ δὲ τῶν κακοήθων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν καύσει χρηστέον. ἐπεὶ δὲ πολλάκις ἐπὶ τῆς πόσθης γίνονται θύμοι κατὰ τὰ ἔνδον αὐτῆς καὶ κατὰ τὰ ἔξω μέρη, καί τινες αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος, ὥστε εἶναι κατ' ἀλλήλων, χρὴ μὴ πᾶσιν αὐτοῖς ἀθρόως ἐπιχειρεῖν· εἰ γάρ τις καύσειε κἀκ τῶν ἔνδοθεν κἀκ τῶν ἔκτοσθεν μερῶν τὴν πόσθην, καὶ μάλιστα ἐπ' ἀλλήλαις ποιούμενος τὰς καύσεις, λήσεται διατρήσας αὐτήν. ἄμεινον οὖν κατὰ μέρος πρῶτον τὸ ἔνδοθεν ἀποτεμόντας καὶ διακαύσαντας καὶ ἀπουλώσαντας κατὰ τρόπον, οὕτως ἐξ ὑστέρου καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων θεραπείαν παραγίνεσθαι...[384]

Η περιγραφή αυτή αντιγράφηκε σχεδόν αυτούσια από τον Αιγινήτη, ο οποίος προσθέτει τη χαλκίτιδα ως εσχαρωτικό μέσο μετά την εκτομή των μη κακοήθων *θύμων*. Ο Αιγινήτης αναφέρει τρεις ακόμα τρόπους για την την εκτομή των όγκων: την εκτομή με ψαλίδι, την αφαίρεση με περιβροχισμό και στραγγαλισμό της βάσης με τη βοήθεια τρίχας αλόγου καθώς και την καυτηρίασή τους με το *ψυχροκαυτῆριον:*

> ...Περὶ θύμων τῶν ἐν αἰδοίοις. Οἱ θύμοι σαρκώδεις εἰσὶν ὑπεροχαὶ ποτὲ μὲν ἐπὶ τῆς βαλάνου, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῆς πόσθης συνιστάμεναι. τούτων δὲ οἱ μέν εἰσιν κακοήθεις, οἱ δὲ οὔ. τοὺς μὲν οὖν εὐήθεις ἀποξέειν ἀκμῇ σμιλίου προσήκει καὶ τὴν χαλκῖτιν ἐπιπάττειν, ἐπὶ δὲ τῶν κακοήθων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν καύσει χρηστέον. εἰ δὲ κατ' ἀλλήλων ἐν τῇ πόσθῃ γένωνται θύμοι, οἱ μὲν ἔνδον αὐτῆς, οἱ δὲ ἐκτός, χρὴ μὴ πᾶσιν αὐτοῖς ἀθρόως ἐπιχειρεῖν, ὅπως μὴ λάθωμεν τὴν πόσθην διατέμνοντες λεπτὴν οὖσαν, ἀλλὰ πρῶτον ἀφαιρεῖν τοὺς ἔνδον καὶ μετὰ τὴν ἀφούλωσιν αὐτῶν τότε καὶ τοῖς ἐκτὸς ἐπιχειρεῖν. τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων ψαλίδι αὐτοὺς ἀποκείραντες ἢ ἱππείᾳ τριχὶ ἀποδήσαντες ἐθεράπευον, ὥσπερ ἄλλοι ψυχροκαυτῆρι τούτους ἀποκαίουσιν...[385]

Αυτό το είδος της καυτηρίασης φαίνεται πως παριστούσε κάποια μορφή αρχαίας κρυοθεραπείας, αφού ο Αιγινήτης αναφέρει τη χρήση του στη θεραπεία ήλων, μυρμηκιών και ακροχορδόνων[386], όπου η κρυοθεραπεία εφαρμόζεται ακόμα

[384] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:8.
[385] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:58.
[386] Adams F. On clave, myrmecia and acrochordones (section 87). In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p416-8.

και σήμερα. Η ακριβής όμως τεχνική της ψύξης παραμένει άγνωστη[387] και η πρώτη εφαρμογή της κρυοθεραπείας πιστώθηκε στον Campbell White το 1889.[388]

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΟΣΧΕΟ

ΡΑΚΩΣΗ ΟΣΧΕΟΥ[389]

Ο Παύλος Αιγινήτης στο 67ο κεφάλαιο της *Επιτομής* του, περιγράφει μια αισθητική επέμβαση για άνδρες με χαλαρωμένο όσχεο. Η επέμβαση αυτή, μαζί με τη χειρουργική διόρθωση της γυναικομαστίας που προαναφέρθηκε αποτελούν τις μοναδικές αμιγώς αισθητικές επεμβάσεις για άνδρες που αναφέρονται στη αρχαία ελληνική και βυζαντινή γραμματεία.

Ο όρος *ράκωση*, προέρχεται από το ρήμα *ρακόω,-ώ* που σημαίνει ρικνούμαι/ γίνομαι πλήρης ρυτίδων.[390] Το λήμμα συναντάται με την έννοια της ρίκνωσης του δέρματος στο Ζηνόβιο το Σοφιστή (2ος αιώνας μ.Χ.)[391] και στο Σωρανό τον Εφέσιο (1ος αιώνας μ.Χ.)[392]. Ο Γαληνός ορίζει τη ράκωση ως την υπερβολική χαλάρωση του οσχέου και τη θεωρεί μία από τις τρεις παθήσεις που αφορούν το όσχεο (οι άλλες δύο είναι ο κιρσός, δηλ. η κιρσοκήλη και η ψώρα):

> ...Περὶ τὸν ὄσχεον γίνεται πάθη τρία, κίρσος, ψώρα, ῥάκωσις...Ῥάκωσίς ἐστιν ἐπέκτασις πολλὴ τοῦ ὀσχέου...[393]

Ο Παύλος Αιγινήτης διασώζει τις τεχνικές του Λεωνίδου του Αλεξανδρέως (1ος αιώνας μ.Χ.) και του Αντύλλου του Ανατόμου (2ος αιώνας μ.Χ.) για την επανορθωτική οσχεοπλαστική σε περίπτωση ράκωσης:

«Όταν το δέρμα του οσχέου χαλαρώνει, χωρίς να επηρεάζονται οι όρχεις (τα ἔνδον αὐτοῦ σωμάτα), δημιουργείται η ράκωση του οσχέου, που είναι απρεπής εμφανισιακά. Ο Λεωνίδης, έχοντας τον ασθενή σε ύπτια θέση απέκοπτε με σμίλη την περίσσεια του δέρματος πάνω σε ένα κομμάτι ξύλο (ἐπικόπου σανιδίου) ή σκληρό δέρμα και έραβε τα χείλη (εικ. 60). Ο δε Άντυλλος, πρώτα τοποθετούσε τρεις ή τέσσερις ραφές και στη συνέχεια αφαιρούσε με οξύ ψαλίδι ή νυστέρι (ψαλίδι ἐπάκμῳ ἢ σμίλη) το περιττό εκτός των ραφών δέρμα (εικ. 61)...»:

[387] Lascaratos J, Malakates S, Kostakopoulos A. Urological treatments in Byzantine hagiographical texts (324-1453 AD): miracles or reality? *Br J Urol 1997;79(2):157.*
[388] Freiman A, Bouganim N. History of cryotherapy. *Dermatology Online Journal 2005;11(2):9.*
[389] Papadakis M, Manios A, de Bree E, Trompoukis C, Tsiftsis DD. Gynaecomastia and scrotal rhacosis: two aesthetic surgical operations for men in Byzantine Times. *J Plast Reconstr Aesthet Surg. 2010;63(8):e600-4.*
[390] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΒ', σ.6389.
[391] *«...γραῦς θέλουσα ἀκολασταίνειν γυμνὴ, ἵνα μὴ τὴν ῥάκωσιν τοῦ σώματος...».*
[392] *«...συνεδρεύει δὲ ταῖς καμνούσαις ἀσθένεια, ῥάκωσις, ἴσχνωσις, ἄχροια καὶ κατ' ἐπιμονὴν ἀνορεξία...».* Σωρανός: Περί γυναικείων παθών, βιβλία 4: 3:40.
[393] Γαληνός: Όροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 448.

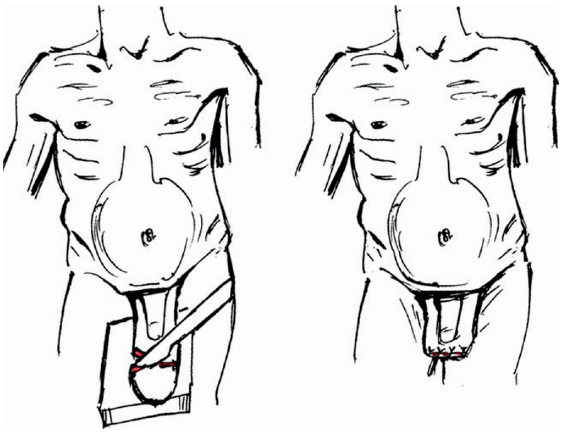

60. Τεχνική του Λεωνίδη για τη διόρθωση της ράκωσης του οσχέου. Αποκοπή της περίσσειας σε ξύλινο όργανο και συρραφή.

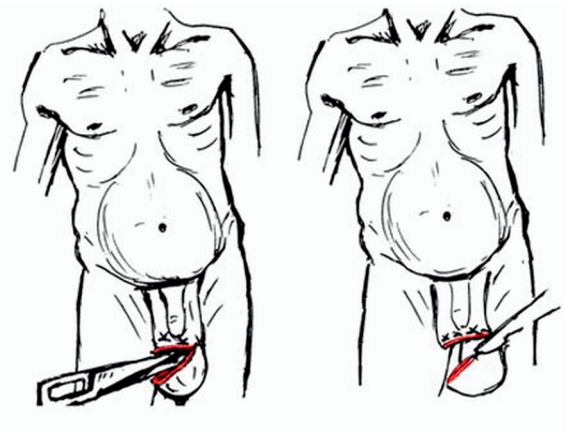

61. Τεχνική του Αντύλλου για τη διόρθωση της ράκωσης του οσχέου. Προρραφή, και εκτομή της περίσσειας.

> ...Περὶ ῥακώσεως ὀσχέου. Χαλωμένου τοῦ κατὰ τὸν ὄσχεον δέρματος χωρὶς τῶν ἔνδον αὐτοῦ σωμάτων ἡ ῥάκωσις γίνεται, πάθος ἀπρεπέστατον. ὁ μὲν οὖν Λεωνίδης ὕπτιον ἀνακλίνας τὸν ἄνθρωπον σμίλῃ κατ' ἐπικόπου σανιδίου τινὸς ἢ σκληροῦ δέρματος τὸ περιττὸν ἐξέτεμνε καὶ ῥαφαῖς ἐξύγρου τὰ χείλη· ὁ δὲ Ἄντυλλος ῥαφαῖς πρότερον τρισὶν ἢ τέτρασιν τὸ περιττὸν διακεντήσας δέρμα ψαλίδι ἐπάκμῳ ἢ σμίλῃ τοῦτο μετὰ τὰς ῥαφὰς ἐξέτεμνε...[394]

Ο Άντυλλος δηλαδή προτιμούσε την τεχνική της προρραφής, πιθανότατα για να ελέγξει καλύτερα την αιμορραγία. Η επέμβαση αυτή είναι η πρώτη γνωστή καταγεγραμμένη αισθητική εγχείρηση στο όσχεο και οι τεχνικές του Άντυλλου και του Λεωνίδου αντιγράφηκαν από τους Άραβες Albucasis και Haly Abbas.[395] Ο Sushruta (600 π.Χ.) χρησιμοποίησε τον όρο "vriddhi" για να περιγράψει τη διόγκωση του οσχέου, αλλά από την περιγραφή είναι προφανές ότι αναφέρεται στην *υδροκήλη*.[396]

Σήμερα, η εγχείρηση αυτή δεν είναι πολύ δημοφιλής και τις περισσότερες φορές συνδυάζεται με τη διόρθωση συνυπάρχουσας οσχεοπεικής μεμβράνης (peno-scrotal webbing).

[394] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:67.
[395] Adams F. On rhacosis or relaxation of the scrotum. Book 6, Section 67. In: The seven Books of Paulus Aegineta. London: Sydenham Society; 1844-1847, p379.
[396] Bhishagratna KK. The Susruta Samhita. English translation based on the original Sanskrit text. Varanasi, India: Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1963, p79.

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ

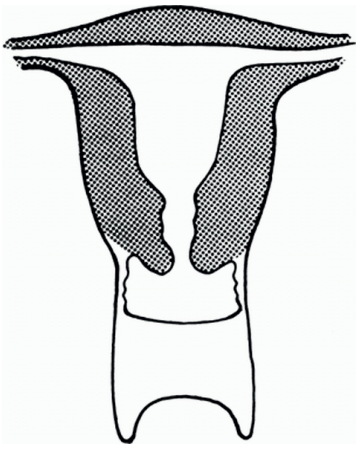

62. *Ατρησία του κόλπου*

ΑΤΡΗΣΙΑ ΚΟΛΠΟΥ (εικ. 62)

Η στένωση του προδόμου του κόλπου, συγγενής και επίκτητη, ήταν γνωστή στους βυζαντινούς ιατρούς, αφού ο Αιγινήτης την περιγράφει αναλυτικά υπό τον όρο *ατρησία*. Όσον αφορά την εντόπιση, σημειώνει ότι μπορεί να εντοπίζεται εν τω βάθει, στα πτερυγώματα (δηλ. τα μικρά χείλη) ή μεταξύ αυτών, και συνήθως οφείλεται είτε σε συμφύσεις είτε σε απόφραξη (από ιστό ή μεμβράνη). Η πάθηση μπορεί να δυσχεραίνει τη συνουσία, τη σύλληψη, τον τοκετό ακόμα και την έμμηνο ρύση σε περιπτώσεις πλήρους απόφραξης:

> ..Περὶ ἀτρήτων καὶ φίμου. Ἄτρητοι κατὰ τὰ γεννητικὰ μόρια γίνονται γυναῖκες, ὁτὲ μὲν ἐκ φύσεως, ὁτὲ δὲ ἐξ ἐπιγεννήματος νόσου τινὸς προηγησαμένης, καὶ ποτὲ μὲν ἐν βάθει, ποτὲ δὲ ἐν τοῖς πτερυγώμασιν ἢ ἐν τοῖς μεταξὺ χωρίοις, καὶ ἢ κατὰ σύμφυσιν ἢ δι' ἔμφραξιν· τὸ δὲ διαφράττον ἢ σάρξ ἐστιν ἢ ὑμήν. παραποδισμὸν δὲ τοῦτο πολὺν ἐργάζεται τὸ πάθος, ὁτὲ μὲν ἐν τῇ συνουσίᾳ, ὁτὲ δὲ ἐν τῇ συλλήψει ἢ τῇ ἀποτέξει, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν ἔμμηνον κάθαρσιν, εἴ γε διὰ παντὸς εἴη διαφράττων ὑμὴν ἢ σάρξ·...[397]

Αφού εξακριβώσουμε την αιτία της ατρησίας, είτε με γυμνό μάτι είτε με τη χρήση *διόπτρας* (δηλ. μητροσκοπίου), αν είναι μια απλή σύμφυση, την τέμνουμε με το *συριγγοτόμο* (νυστέρι που χρησιμοποιείται στην εκτομή των συριγγίων). Σε περιπτώσεις απόφραξης, ανασηκώνουμε την αποφράσσουσα μάζα, μεμβράνη ή ιστό, με άγκιστρα, τη διατείνουμε και την τέμνουμε με το συριγγοτόμο, επισχέοντας την αιμορραγία με εσχαρωτικά φάρμακα. Ακολούθως τοποθετούμε έναν πριαπίσκο (διαστολέας σε σχήμα μικρού ανδρικού μορίου) με επουλωτικά φάρμακα, για την αποφυγή της επαναδημιουργίας της σύμφυσης, ειδικά στις περιπτώσεις όπου η επέμβαση δε γίνεται εν τω βάθει.

> …τὴν αἰτίαν τοίνυν εὑρηκότες ἢ κατὰ τὸ πρόχειρον ἢ καὶ καθέσει διόπτρας, εἰ μὲν σύμφυσις μόνον εἴη, ταύτην ὀρθῇ διαιρέσει διὰ συριγγοτόμου ἀπολύσωμεν· εἰ δὲ διάτασις, ἀγκίστρων καταπάρσει τὸ μεταξὺ σῶμα, εἴτε ὑμὴν εἴτε σὰρξ εἴη, τείναντες τῷ συριγγοτόμῳ διέλωμεν καὶ στήσαντες τὴν αἱμορραγίαν ἀδήκτως ξηραίνουσι φαρμάκοις ἔπειτα τοῖς ἀφουλωτικοῖς χρησώμεθα πριαπίσκον τινὶ τῶν ἀφουλωτικῶν χρισθέντα φαρμάκων ὑποτιθέντες, ἐφ' ὧν μάλιστα μὴ πάνυ διὰ βάθους ἡ χειρουργία γέγονεν, ὑπὲρ τοῦ μὴ πάλιν συμφυῆναι τὰ μόρια...

Οι βασικές αρχές της επέμβασης (συμφυσιόλυση, τοπική εφαρμογή αντισυμφυτικών) περιγράφονται επίσης από τον Αέτιο και το Σωρανό (ο Ιπποκράτης θεωρεί την απόφραξη μεμβρανώδη).[398] Ο Κέλσος, χρησιμοποιεί παρόμοια τεχνική με

[397] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:72.
[398] Όλες αυτές οι περιγραφές, προϋποθέτουν την ύπαρξη φυσιολογικής μήτρας.

τη διαφορά ότι σε περιπτώσεις συμφύσεων προτείνει δύο κάθετες τομές σε σχήμα Χ, αποφεύγοντας τραυματισμό της ουρήθρας.[399]

Από τον Αιγινήτη η τεχνική πέρασε στους Άραβες για να φτάσουμε στον Guillaume Dupuytren, στον οποίο πιστώθηκε η πρώτη «κολποπλαστική» (vaginoplasty) το 1817, αν και στην πραγματικότητα επρόκειτο για αντιμετώπιση κολπικών συμφύσεων με χρήση ενδοκολπικού διαστολέα (η ασθενής τελικά απεβίωσε λόγω σήψης).[400] Η σύγχρονη προσέγγιση τέτοιων ασθενών ξεκινάει με τη χρήση κολπικών διαστολέων και όταν αυτή είναι ανεπαρκής (περίπου στο 20%),[401] προτιμάται η κολποπλαστική με διάφορες σύνθετες χειρουργικές μεθόδους, όπως η μέθοδος McIndoe με τη χρήση ελευθέρων δερματικών μοσχευμάτων.[402]

ΕΡΜΑΦΡΟΔΙΤΙΣΜΟΣ

Το ερμαφρόδιτο άτομο, αναπτύσσει κύρια και δευτερεύοντα χαρακτηριστικά αμφοτέρων των φύλων, με γεννητικά όργανα μικτά, αλλά ελαττωματικά και άχρηστα. Οι μορφές του ποικίλλουν από τον φαινομενικά κανονικό θηλυκό μέχρι τον φαινομενικά κανονικό αρσενικό τύπο και πλήθος ενδιάμεσων μορφών.[403] Στο παρελθόν έχουν χρησιμοποιηθεί ατυχώς οι όροι *αληθής* και *ψευδής* ερμαφροδιτισμός. Σύμφωνα με τον Δημητράκο ερμαφρόδιτος είναι *«ο υιός του Ερμού και της Αφροδίτης, μετέχων του άρρενος και του θήλεος γένους»*[404], ενώ στην αρχαιότητα χρησιμοποιούταν και ο όρος *αρρενοθήλυς* (60 αναφορές στην αρχαία Ελληνική Γραμματεία).

Ο *Ερμαφρόδιτος* (μυθ.) ήταν ο απόγονος του Ερμού και της Αφροδίτης, και ομομήτριος αδελφός του Έρωτα και του Πρίαπου. Τον αναφέρουν ο Κλέαρχος ο Φιλόσοφος (4ος αιώνας π.Χ.), ο Ποσείδιππος ο κωμικός (3ος αιώνας π.Χ.) και ο Μνασέας ο περιηγητής (3ος αιώνας π.Χ.). Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, αναφέρεται κι αυτός στον απόγονο του Ερμού και της Αφροδίτης, λέγοντας ότι έχει μικτή την ανδρική και τη γυναικεία φύση. Έτσι, έχει την ευπρέπεια και τη μαλθακότητα του γυναικείου σώματος, και την αρρενωπότητα και το δυναμισμό του αντρικού, ενώ τα φυσικά ανδρικά και γυναικεία μόρια συνυπάρχουν (*μόρια συγγεννᾶσθαι*):

[399] Adams F. On imperforate pudendum andphimus (section 72), comm. In: The seven books of Paulus Aegineta (Book VI), London: The Sydenham Society, 1844-1847, p384-5.
[400] Minto CL, Creighton SM. Vaginoplasty. *The Obstetrician & Gynaecologist 2003;5(3):84.*
[401] Ingram JM. The bicycle seat stool in the treatment of vaginal agenesis and stenosis: a preliminary report. *Am J Obstet Gynecol 1981;140(8):867-73.*
[402] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.518.
[403] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.521.
[404] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΣΤ', σ.2961.

...παραπλησίως δὲ τῷ Πριάπῳ τινὲς μυθολογοῦσι γεγενῆσθαι τὸν ὀνομαζόμενον Ἑρμαφρόδιτον, ὃν ἐξ Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης γεννηθέντα τυχεῖν τῆς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων συντεθείσης προσηγορίας. τοῦτον δ' οἱ μέν φασιν εἶναι θεὸν καὶ κατά τινας χρόνους φαίνεσθαι παρ' ἀνθρώποις, καὶ γεννᾶσθαι τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἔχοντα μεμιγμένην ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· καὶ τὴν μὲν εὐπρέπειαν καὶ μαλακότητα τοῦ σώματος ἔχειν γυναικὶ παρεμφερῆ, τὸ δ' ἀρρενωπὸν καὶ δραστικὸν ἀνδρὸς ἔχειν [τὰ δὲ φυσικὰ μόρια συγγεννᾶσθαι τούτῳ καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός]·...[405]

Στην αρχαία Ελλάδα και την αρχαία Ρώμη, τα ερμαφρόδιτα άτομα καταδικάζονταν σε θάνατο, επειδή οι μεν Έλληνες έδιναν βάση στην εξωτερική τους εμφάνιση και οι μεν Ρωμαίοι τα θεωρούσαν ένδειξη κακών οιωνών. Η πεποίθηση αυτή σταδιακά άλλαξε, και στην εποχή του Διόδωρου του Σικελιώτη, ο ερμαφροδιτισμός θεωρούταν χειρουργικά ιάσιμος, και οι χειρουργημένοι ερμαφρόδιτοι άτομα που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό κοινωνικό ρόλο.[406]

Στην αρχαία Ελληνική ιατρική γραμματεία ο όρος *ερμαφρόδιτος* αναφέρεται 6 φορές από τον Γαληνό και τον Παύλο τον Αιγινήτη.

Σύμφωνα με τον Γαληνό, ο ερμαφροδιτισμός είναι μια «*συμπλοκή*» του αρσενικού και του θηλυκού χαρακτήρα, όπου σύμφωνα με τον Ιπποκράτη ο άνδρας έχει γεννητικά όργανα γυναικείας εμφάνισης και η γυναίκα αντρικής:

...Ἑρμαφρόδιτός ἐστι συμπλοκὴ τοῦ τε ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ θηλυκοῦ χαρακτῆρος μετὰ τοῦ καὶ ἐν ἀμφοτέροις γεγενῆσθαι αἰδοῖον ἔχειν...[407]

...τοὺς καλουμένους ἑρμαφροδίτους, ἀμφότερα ἔχοντας τέλεα τὰ γεννητικὰ μόρια, καὶ τὰ τῶν ἀῤῥένων καὶ τὰ τῶν θηλειῶν...[408]

...περὶ τῶν ἑρμαφροδίτων ὀνομαζομένων τὸν λόγον εἶναί φασι τῷ Ἱπποκράτει τῷ μὲν ἄῤῥενι προσγίνεσθαι φάσκοντι γυναικεῖον αἰδοῖον, τῇ θηλείᾳ δὲ μὴ προσγίνεσθαι τὸ ἀνδρεῖον...[409]

Ο Παύλος Αιγινήτης, στο 6ο βιβλίο στο κεφάλαιο «Περὶ ἑρμαφροδίτων», ορίζει τον ερμαφροδιτισμό ως την πάθηση που ονομάστηκε έτσι από τον Ερμή και την Αφροδίτη, και προκαλεί δυσμορφίες (*ἀπρέπειαν*) και στα δύο γένη:

...Περὶ ἑρμαφροδίτων. Τὸ ἑρμαφρόδιτον πάθος κατὰ σύνθεσιν ἀπό τε Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης ὠνόμασται πολλὴν παρέχον ἀπρέπειαν ἀμφοτέροις τοῖς γένεσιν·...[410]

«...Σύμφωνα με το Λεωνίδη υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες ερμαφροδιτισμού, εκ των οποίων οι τρεις αφορούν τους άνδρες και η μία τις γυναίκες. Στους άνδρες εμφανίζεται γυναικείο τριχωτό αιδοίο, πότε στο περίνεο και πότε στο μέσον του οσχέου, ενώ υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία, όπου τα ούρα αποβάλλονται από το όσχεο όπως

[405] Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική, 4:6,5.
[406] Androutsos G. Hermaphroditism in Greek and Roman antiquity. Hormones 2006;5(3):216.
[407] Γαληνός: Ὅροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 453.
[408] Γαληνός: Περί σπέρματος, G. C. Kühn, IV, 619.
[409] Γαληνός: Ἱπποκράτους Ἀφορισμοί καί εἰς αὐτούς ὑπομνήματα, G. C. Kühn, XVIII A, 148.
[410] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:69.

από το γυναικείο αιδοίο. Στις γυναίκες, συχνά εμφανίζονται στο εφηβαίο πάνω από το αιδοίο, τρεις εξέχουσες δομές, που ομοιάζουν το ένα με πέος και τα άλλα δύο με όρχεις. Η τρίτη μορφή της νόσου, όπου τα ούρα αποβάλλονται διά του οσχέου είναι ανίατη, αλλά οι άλλες τρεις ιώνται με αφαίρεση των περιττών δομών και τη θεραπεία που εφαρμόζεται στα έλκη...»:

> ...τεσσάρων γὰρ οὐσῶν κατὰ Λεωνίδην τῶν διαφορῶν αὐτοῦ αἱ μὲν τρεῖς ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν συνίστανται, ἡ δὲ μία ἐπὶ τῶν γυναικῶν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνδρῶν ποτὲ μὲν κατὰ τὸν περίναιον, ποτὲ δὲ κατὰ μέσον τὸν ὄσχεον θέσις αἰδοίου γυναικείου τετριχωμένου φαίνεται, τρίτη δὲ πρὸς ταύταις, καθ' ἣν ἐπί τινων διὰ τοῦ κατὰ τὸν ὄσχεον οἷον αἰδοίου τὰ οὖρα προχεῖται. ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἀνωτέρω τοῦ αἰδοίου κατὰ τὸ ἐφήβαιον ἀνδρείου πολλάκις αἰδοίου θέσις εὑρίσκεται τριῶν τινῶν ἐξεχόντων σωμάτων, ἑνὸς μὲν ὥσπερ καυλοῦ, δυοῖν δὲ καθάπερ διδύμων. ἡ μὲν οὖν τρίτη τῶν ἀνδρῶν, καθ' ἣν τὸ οὖρον διὰ τοῦ ὀσχέου ἐκκρίνεται, ἀνίατός ἐστιν, αἱ λοιπαὶ δὲ τρεῖς θεραπεύονται τῶν περιττῶν ἀφαιρουμένων σωμάτων καὶ ὡς ἑλκῶν θεραπευομένων...

Σήμερα, οι περιπτώσεις ερμαφροδιτισμού είναι κατά κανόνα αρκετά σύνθετες και πρέπει να αντιμετωπίζονται οργανωμένα από ομάδα ιατρών πολλών ειδικοτήτων όπως ενδοκρινολόγους, πλαστικούς χειρουργούς, μαιευτήρες, παιδιάτρους, ψυχιάτρους.

ΔΕΡΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ

ΓΕΝΙΚΑ

ΕΓΚΑΥΜΑΤΑ

Το έγκαυμα είναι η συνέπεια της βλαπτικής επίδρασης επί του δέρματος, και ενίοτε των υποκείμενων ιστών, ορισμένων φυσικών και χημικών παραγόντων, αναλόγως των οποίων το έγκαυμα διακρίνεται σε θερμικό, ηλεκτρικό, χημικό και ακτινικό. Επειδή η πλειοψηφία των εγκαυμάτων οφείλονται στη θερμότητα, με τον όρο έγκαυμα υποδηλούνται τα θερμικά εγκαύματα, ενώ τ' άλλα είδη προσδιορίζονται όταν αναφέρονται. [411]

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία των εγκαυμάτων και της αντιμετώπισής τους περιέχεται στον πάπυρο του Ebers (1500 π.Χ.), όπου προτείνεται η χρήση μείγματος βόειας κοπριάς και μαύρης ίλυος για τις πρώτες 5 ημέρες μετά τη δημιουργία τους.[412] Το Λευιτικόν της παλαιάς διαθήκης περιέχει αναφορά στο θερμικό έγκαυμα, για το οποίο χρησιμοποιείται ο όρος *κατάκαυμα*:

> ...Καὶ σὰρξ ἐὰν γένηται ἐν τῷ δέρματι αὐτοῦ κατάκαυμα πυρός, καὶ γένηται ἐν τῷ δέρματι αὐτοῦ τὸ ὑγιασθὲν τοῦ κατακαύματος αὐγάζον τηλαυγὲς λευκὸν ὑποπυρρίζον ἢ ἔκλευκον...[413]

Οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί γνώριζαν τα θερμικά εγκαύματα, τα οποία ονόμαζαν *καύματα*[414] ή *πυρίκαυ(σ)τα*[415] και τα αντιμετώπιζαν με τοπική χρήση πάρα πολλών ουσιών φυτικής ή ζωϊκής προέλευσης.[416] Περισσότερες από 50 διαφορετικές ουσίες αναφέρονται από τον Ιπποκράτη, το Γαληνό, το Διοσκουρίδη, τον Αέτιο, τον Ορειβάσιο, τον Αιγινήτη και τα Ιππιατρικά κείμενα.[417] Οι παράγοντες αυτοί χρησιμοποιούνται είτε ως μονοθεραπεία ή ως μείγματα με τη μορφή κυρίως επαλείψεων και επιθεμάτων-καταπλασμάτων.

Ο Ιπποκράτης, στο έργο του «Περί έλκων», αφιερώνει ξεχωριστό κεφάλαιο για τη συντηρητική αντιμετώπιση των εγκαυμάτων («Περὶ πυρικαύστου»).

Το πρώτο μείγμα παρασκευάζεται από λεπτές ρίζες πρίνου (αν ο φλοιός του

[411] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.202.
[412] Weeks BS. Brief Introduction to the History of. Burns Medical Science. In: Sun X, Weeks BS (eds), Burns Regenerative Medicine and Therapy, Basel: Karger; 2004. p1.
[413] Λευιτικόν 13: 24.
[414] Ο όρος καύμα χρησιμοποιήθηκε στην Ιπποκρατική συλλογή για να δηλώσει επίσης το αίσθημα υπερβολικής θερμότητας, ως τοπική εκδήλωση νόσου, τη φλεγμονή, την υπερβολική ζέστη της ατμόσφαιρας, δηλ. τον καύσωνα, και την υπερπυρεξία. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.408.
[415] Ioannovich JD, Gravvanis AI, Tsoutsos DA. The treatment of burn disease in the Hippocratic era. *Plast Reconstr Surg 2004;114(6):1664.*
[416] Τα επίσης συχνά ιατρογενή εγκαύματα, μέσω της χρήσης καυστικών και εσχαρωτικών ουσιών, δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσης μελέτης.
[417] Για την πρόληψη των ηλιακών εγκαυμάτων, το *λευκόν του ωού* και ο *μυελός μόσχου και ελάφου*, θεωρούνταν από τον Θεοφάνη νόννο ότι παρείχαν αντιηλιακή προστασία. Χρόνη Μ. Θεραπείες ασθενειών με ζωϊκής προελεύσεως ύλες στα Βυζαντινά Ιατρικά κείμενα. Συμβολή στη μελέτη των αντιλήψεων για τις ασθένειες και τις θεραπείες τους στο Βυζάντιο. Βυζαντινά Σύμμεικτα 2010; 20: 160.

είναι παχύς, τεμαχίζεται σε μικρότερα κομμάτια), οι οποίες διαβρέχονται με λευκό κρασί (*οἶνον λευκὸν*) και εν συνεχεία βράζονται σε χαμηλή φωτιά μέχρι να αποκτήσουν την κατάλληλη σύσταση, ωστέ να μπορούν να επαλειφθούν. Η παρασκευή με νερό γίνεται με τον ίδιο τρόπο:

> ...Περὶ πυρικαύστου· ἑψεῖν χρὴ πρίνου ῥίζας ἁπαλὰς, ᾗ ὁ φλοιός ἐστι παχύτατος καὶ χλωρότατος, καταταμὼν μικρὰ, οἶνον λευκὸν ἐπιχέας, μαλθακῷ πυρὶ καθεψεῖν, ἕως ἂν δοκέῃ καλῶς ἔχειν τὸ πάχος, ὡς ὑπάλειπτον, καὶ ἐν ὕδατι τὸν αὐτὸν τρόπον...[418]

Ένα άλλο μείγμα μη ερεθιστικό, παρασκευάζεται από χοίρειο λίπος που επαλείφεται και συντήκεται με σκίλλη[419], η ρίζα της οποίας διαχωρίζεται και χρησιμοποιείται ως επίδεση, η οποία την άλλη μέρα περιβρέχεται.

> ...Ἕτερον μὴ δάκνον· ὑὸς στέαρ μόνον παλαιὸν ὑπαλείφειν, τήξας αὐτὸ, ἄνωθεν δὲ τῆς σκίλλης τὴν ῥίζαν διαιρῶν καὶ προστιθεὶς καταδεῖν, τῇ δὲ ἑξῆς ἐπαιονᾷν...

Το παλαιό χοίρειο λίπος τετηγμένο με κερί και αναμεμειγμένο με λάδι, λιβανωτό, ξέσματα λωτού[420] και μίλτο[421] μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επάλειψη, ενώ τα βρασμένα σε νερό και λάδι φύλλα άρου[422], χρησιμοποιούνται ως επίδεση:

> ...Ἄλλο· τήξας ὑὸς στέαρ παλαιὸν, καὶ κηρὸν, καὶ ἔλαιον συμμίξας καὶ λιβανωτὸν, καὶ λωτοῦ ἰχθυήματα, καὶ μίλτον, τούτῳ ὑπαλείψας, ἄρου φύλλα ἐν οἴνῳ καὶ ἐλαίῳ ἑψήσας, προστιθεὶς καταδεῖν...

Το παλαιό χοίρειο λίπος, μπορεί επίσης να συνδυαστεί με τρίμματα εμποτισμένης σε οίνο ρίζας ασφοδέλου[423] καθώς και με ρετσίνι και άσφαλτο[424], όπου αφού επαλειφθεί σε ύφασμα (*ὀθόνιον*), θερμαίνεται και χρησιμοποιείται ως επίδεση:

> ...Ἕτερον· ἐπειδὰν τῷ συείῳ στέατι ὑπαλείψῃς τῷ παλαιῷ, καταλείφειν ἀσφοδέλου ῥίζας ἐν οἴνῳ τρίψας καὶ λειώσας.Ἕτερον· τήξας στέαρ συὸς παλαιὸν, ξυμμίξας ῥητίνῃ καὶ ἀσφάλτῳ, αὐτὸ ἐπαλείψας ἐς ὀθόνιον, θερμήνας πρὸς πῦρ, ἐπιθεὶς ἐπιδεῖν...

[418] Ιπποκράτης: Περί έλκων, 22.

[419] σκίλλη= το φυτό *σκίλλα η παράλιος*, scilla maritima. Λέγεται αλλιώς και *σκιλλοκρεμμύδα* ή *μπότσικας*. Εκτός από τα εγκαύματα, στην Ιπποκρατική συλλογή αναφέρεται η χρήση της ως πόμα επί εμπυηματικών, ως μαλακτικό των τραυμάτων, ως πεσσός επί μεταθέσεως της μήτρας, εναντίον της σκλήρυνσης του τραχηλικού στομίου και ως καθαρτικό της μήτρας. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.677.

[420] λωτός= το δένδρο celtis australis, αλλιώς *κουτσομηλιά* ή *μελικουκκιά*. Αναφέρεται επίσης η χρήση του ως υπακτικό, επί προπτώσεως ορθού και μήτρας αλλά σε υποκαπνισμούς των γεννητικών οργάνων και στην παρασκευή καταπλασμάτων. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.468-9.

[421] μίλτος= παραλλαγή του ορυκτού αιματίτου, αλλιώς *κινναβάρι*, *κοκκινόχωμα*, *άμμιον*. Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Θ', σ.4697.

[422] άρον= πόα περιλαμβάνουσα πολλά είδη. Ο Ιπποκράτης φαίνεται ότι αναφέρεται στο arum italicum, αλλιώς *αγριοκολοκυθιά*, *δρακόντι*, *φιδόχορτο*. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.109.

[423] ασφόδελος= ποώδες φυτό, asphodelus ramosus, γνωστό και ως ασφοδίλι, σφέρδουκλας, σφερδουκλιά. Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.121.

[424] άσφαλτος= το άσφαλτον, η ορυκτή άσφαλτος (ρευστός υδρογονάνθρακας). Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.121.

Οι Γαληνός, Διοσκουρίδης, Αέτιος αναφέρουν μεγάλο αριθμό (>50) φυτικών και ζωϊκών παραγόντων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη συντηρητική αντιμετώπιση των πυρικαύτων. Αναφέρονται οι εξής: υπερικὸν, ημεροκαλλές, κισσὸς, σελινουσία γῆ καὶ Χία, μέλαν, προβατεία κόπρος, πλάτανος, ἄκανθος, μυρσίνινον, λίβανος, κίσθος, κολυμβάδες, μυρσίνη, μορέα ἢ συκάμινον, ἀπόπατος βοὸς νομάδος, σήσαμον, μολόχη, σεῦτλον, ἀρνόγλωσσον, ἀσφόδελος, κόλλα ή ταυρόκολλαν, κρίνον, ἄσκυρον, ἀείζῳον μέγα, γάλιον, κιννάβαρι, αλων, Κιμωλία, στεαρ, νάρκισσος, κύπρος, ἀλθαία, φλόμος, ἄρκτιον, στυπτηρία, ἀκτῆ, τηλίνου, πορφύρα, ᾠὸν, τύφη, ἄγχουσα, έλξίνη, στίβι, ἀσβόλη, λίθος Φρύγιος, ἀνδρόσαιμον, πίτυς, φλοιὸς μήλου, ἀνειμένη λευκή, ἠριγέρων κ.ά.

Αρκετές από τις ουσίες αυτές αναφέρονται επίσης από τον Ορειβάσιο και από τον Αιγινήτη, οι οποίοι επίσης αφιερώνουν ξεχωριστά κεφάλαια για τα εγκαύματα στα έργα τους. Η περιγραφή του Αιγινήτη μάλιστα είναι αμιγώς αντιγραμμένη από το κείμενο του Ορειβασίου.

Εκτός από τη χειρουργική διόρθωση των εγκαυματικών ουλών που περιέχεται στο έργο του Κέλσου, δεν υπάρχει άλλη αναφορά σε χειρουργική παρέμβαση στο έγκαυμα στην αρχαία γραμματεία.[425] Η χειρουργική απομάκρυνση των εσχαρών (debridement) περιγράφηκε από τον Sushruta Samhita το 800 π.Χ., ο οποίος απέδωσε και συγκεκριμένη κλινική εικόνα στον εγκαυματία (υπερβολική δίψα, άνοδος της θερμοκρασίας του σώματος), 26 αιώνες πριν την πλήρη περιγραφή του Guillaume Dupuytren το 19ο αιώνα.[426]

ΕΞΕΛΚΩΣΕΙΣ

Στην Ιπποκρατική Συλλογή ο όρος *έλκος* χρησιμοποιείται για να δηλώσει το τραύμα, τη λύση δηλαδή της συνέχειας του δέρματος. Έτσι, το Ιπποκράτειο έργο «Περί ελκών» αναφέρεται γενικώς στη διαχείριση των τραυμάτων (διατήρηση ξηρού περιβάλλοντος, αποφυγή επίδεσης επί μη επίθεσης φαρμάκων, ολιγοσιτισμός, μειωμένη πρόσληψη υγρών, ακινησία, κατάκλιση τραυματία). Εκτός όμως από τη φροντίδα των *νεοτρώτων* ελκών, ο Ιπποκράτης δίνει οδηγίες και για την τοπική θεραπεία των *πεπαλαιωμένων* ελκών (εννοώντας προφανώς τα επιπλεγμένα και δυσίατα έλκη). Έτσι, στην Ιπποκρατική συλλογή χρησιμοποιούνται για τις βλάβες αυτές οι όροι *άνθραξ* (δυσίατο δερματικό έλκος), *φαγέδαινα* (δυσίατο εν τω βάθει και επιπολής διαβιβρώσκον έλκος), *έκτριμμα* (επιφανειακό δερματικό έλκος, προκαλούμενο εκ τριβής, η κατάκλιση), *έκφυμα* (διαπυημένο δερματικό έλκος), *ελκύδριον* (μικρό τραύμα, υποκοριστικό του έλκους), *δοθιήν* (αποστηματοποιηθέν έλκος), *γάγγραινα, σφάκελος.*[427]

[425] Hauben DJ, Yanai E, Mahler D. On the history of the treatment of burns. *Burns 1981, 7: 383.*
[426] Thomsen M. Historical landmarks in the treatment of burns. *Brit J Plast Surg* 1977; 30(3): 215-6.
[427] Η διαφορά γάγγραινας και σφακέλου/σφακελισμού, όπως είπαμε και στο κεφάλαιο του ακρωτηριασμού έγκειται στην απώλεια επί σφακελισμού της αισθητικότητας των νεκρωμένων ιστών.

Για τα πεπαλαιωμένα έλκη ο Ιπποκράτης τονίζει την αξία της καλής παροχέτευσης, μετά από την οποία μπορεί να επιτεθεί επί του τραύματος ξηρός μαλακός σπόγγος, ενώ πρέπει να αποφεύγονται φάρμακα με ελαιώδη σύσταση. Οι αρχές αυτές διέπουν τη φροντίδα των εξελκώσεων και στη σύγχρονη ιατρική:

> ...Καὶ ἀπὸ τῶν πεπαλαιωμένων ἑλκέων ξυμφέρει αἷμα ποιέειν ἀποῤῥέειν πυκνὰ... Ξυμφέρει δὲ μετὰ τὴν τοῦ αἵματος ἀποῤῥοὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων ἑλκέων καὶ σπόγγον ἐπιδεῖν πυκνὸν καὶ μαλθακὸν, τετμημένον, ξηρότερον ἢ ὑγρότερον, καὶ ἐπὶ τῷ σπόγγῳ ἄνωθεν φύλλα συχνὰ τίθεσθαι... Ἔλαιον δὲ καὶ ὅσα μαλθακώδεα ἢ ἐλαιώδεά ἐστι φάρμακα, οὐ ξυμφέρει τοῖσι τοιούτοισιν ἕλκεσιν...[428]

Από τους Ιπποκράτειους όρους, ευρεία χρήση μεταγενέστερα γνώρισαν οι όροι *άνθραξ* και *φαγέδαινα* ενώ στην υπόλοιπη Γραμματεία τα φαγεδαινικά έλκη ονομάστηκαν από τους νεότερους και *Χειρώνεια* έλκη (ως ιώμενα από τα φάρμακα του Κένταυρου Χείρωνα) ή και *Τηλέφεια* έλκη (από το δυσίατο έλκος στο μηρό που προκάλεσε ο Αχιλλέας στο γιο του Ηρακλή Τήλεφο).[429]

Τόσο ο Ιπποκρατική συλλογή, όσο και η μεταγενέστερη ιατρική γραμματεία (Γαληνός, Αέτιος, Διοσκουρίδης, Αδαμάντιος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης) περιέχουν μεγάλο αριθμό φαρμακευτικών φυτών αλλά και άλλων παρασκευασμάτων φυτικής, ζωϊκής και ορυκτής προέλευσης με επουλωτική δράση. Ενδεικτικά αναφέρονται: γλυκισίδη, ελελίσφακος, υπερικόν, μελίλωτον, ύσσωπος, άγνος, άρον, κυδώνιον, λίνον, πήγανον, ερύσιμον, λαγώπυρος, άγχουσα, σχιστή στυπτηρία, κηρος, λεπίς χαλκού, λιωμένη, σταφίδα, νίτρον, μέλι, λίβανος, φύλλα Σεύτλου, ψιμύθιο, μυρσίνινον, παλαιό έλαιο, αρσενικό, χλωρά αλθαία, τράγειο στέαρ, όνυχες κεκαυμένου όνου, κεκαυμένοι ποτάμιοι καρκίνοι, κεκαυμένος μόλυβδος, σχίνος, καδμεία κ.ά.

Η αξιοποίηση των πληροφοριών που περιέχονται στις σελίδες της αρχαίας Ελληνικής γραμματείας, μπορεί ρεαλιστικά να οδηγήσει στην ανακάλυψη των επουλωτικών ιδιοτήτων ήδη γνωστών ουσιών ή στην παρασκευή νέων επουλωτικών φαρμάκων.[430] Ενδεικτικά αναφέρεται μία ουσία από κάθε κατηγορία, το μέλι και η άγχουσα η βαφική.

Από τα αρχαια κειμενα στη συγχρονη θεραπευτικη

Οι επουλωτικές ιδιότητες του μέλιτος ήταν ήδη γνωστές από την αρχαιότητα και όπως προείπαμε αναφέρεται η χρήση του σε δυσίατα έλκη και εγκαύματα. Στη σύγχρονη κλινική πράξη, οι πρώτες κλινικές δοκιμές για την δραστικότητα του στα

[428] Ιπποκράτης: Περί έλκων, 2.
[429] Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997, σ.779.
[430] Παράδειγμα αρχαίου φαρμάκου στη σύγχρονη θεραπευτική, είναι το σαλικυλικό οξύ που περιέχεται στα φύλλα της ιτιάς, το οποίο σύμφωνα με τον Ιπποκράτη θεωρούταν ότι είχε σημαντική αντιφλεγμονώδη δράση.

εγκαύματα και τα χρόνια έλκη δημοσιεύτηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Αργότερα και άλλες κλινικές μελέτες είδαν το φως, καταλήγοντας στην υπεροχή του έναντι των συμβατικών αντιμικροβιακών λόγω της καρβακρόλης που περιέχει. Το 2008, η Cochrane Database of Systematic Reviews, η εγκυρότερη ιατρική βάση συστηματικών ανασκοπήσεων, δημοσίευσε μια μετα-ανάλυση 19 τυχαιοποιημένων κλινικών μελετών και 2554 ασθενών σχετικά με την τοπική επουλωτική δράση του μέλιτος. Συμπερασματικά, το μέλι φαίνεται να ελαττώνει το χρόνο επούλωσης των εγκαυμάτων κατά 4,68 ημέρες (!) σε σύγκριση με τη συμβατική τοπική θεραπεία (ιωδιούχος ποβιδόνη, σουλφαδιαζινικός άργυρος), ενώ δεν εμφανίζει σημαντική διαφορά στα χρόνια έλκη, τουλάχιστον τις πρώτες 12 εβδομάδες.[431]

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το παράδειγμα της *άγχουσας* της βαφικής. Ο Ιπποκράτης στο βιβλίο του «Περί έλκῶν» χρησιμοποιεί την άγχουσα μαζί με άλλα φάρμακα στην θεραπεία των εξελκώσεων και ο Γαληνός στο βιβλίο του «Περί συνθέσεως φαρμάκων: των κατά τόπους» στις πιτυριάσεις (*αχώρας*) και τα έλκη της κεφαλής. Ο Διοσκουρίδης αναφέρει τη χρήση της άγχουσας στο βιβλίο «Περί ύλης ιατρικής» για την θεραπεία των ελκών και των εγκαυμάτων με την αναφορά ότι επουλώνει και τα τραύματα των νεύρων, εννοώντας πιθανότατα τους τένοντες. Στο βιβλίο «Περί εύπορίστων απλών τε και συνθέτων φαρμάκων» αναφέρει την εφαρμογή της άγχουσας στην θεραπεία των εγκαυμάτων.

Η άγχουσα η βαφική είναι μέλος της οικογένειας των Βοραγινιδών και φέρεται με το επιστημονικό όνομα *Alkanna tinctoria*. Μετά από μια σειρά πειραμάτων (από Έλληνες ερευνητές) ταυτοποιήθηκαν οι εστέρες της αλκαννίνης με τα οξέα β,β-διμέθυλοακρυλικό οξύ, β-ακετοξυ-ισοβαλεριανικό οξύ, ισοβαλεριανικό οξύ και αγγελικό οξύ ως οι ουσίες με την επουλωτική δράση. Οι ισοεξενυλοναφθαζαρίνες, όπως αποκαλούνται χημικά αυτές οι χρωστικές εκτός από τις αναπλαστικές τους ιδιότητες, εμφανίζουν και ισχυρή αντιφλεγμονώδη και αντιμικροβιακή δράση, ιδιαίτερα εναντίον του χρυσίζοντα και του επιδερμικού σταφυλόκοκκου.[432] Σήμερα, η Alkanna tinctoria διατίθεται στην αγορά ως επουλωτικό σκεύασμα με την εμπορική ονομασία *Helixderm*, κατέχοντας το 40% του μεριδίου της εγχώριας φαρμακευτικής αγοράς, μεταξύ όλων των κυκλοφορούντων αμιγώς επουλωτικών σκευασμάτων, επιταχύνοντας σημαντικά την κοκκιοποίηση και επιθηλιοποίηση των τραυμάτων.[433, 434]

[431] Jull AB, Rodgers A, Walker N. Honey as a topical treatment for wounds. *Cochrane Database Syst Rev. 2008;(4):CD005083.*

[432] Assimopoulou AN, Boskou D, Papageorgiou VP. Antioxidant activity of Alkannin, Shikonin and Alkanna tinctoria root extracts in oil substrates. *Food Chem. 2004;87:433–8.*

[433] Tebbe B, Aryee-Boi J, Orfanos CE. Alkanna tinctoria - ein Phytotherapeutikum zur Ulcera-cruris-Therapie. Allergologie. 1998;21:390.

[434] Karayannopoulou M, Tsioli V, Loukopoulos P, Anagnostou TL, Giannakas N, Savvas I, Papazoglou LG, Kaldrymidou E. Evaluation of the effectiveness of an ointment based on Alkannins/Shikonins on second intention wound healing in the dog. *Can J Vet Res 2011 Jan; 75(1):42-8.*

ΡΙΚΝΩΤΙΚΕΣ ΟΥΛΕΣ

Οι ρικνωτικές ουλές προσδιορίζονται από τους όρους αγκύλια, αγκύλες ή αγκυλώσεις. Ο Ορειβάσιος διασώζει την περιγραφή του Αντύλλου σε ξεχωριστό κεφάλαιο, ενώ ο Αιγινήτης προτείνει αρκετές ουσίες για τη συντηρητική της θεραπεία.

Σύμφωνα με τον Άντυλλο το αγκύλιο σχεδόν πάντα εμφανίζεται στις καμπτικές επιφάνειες του σώματος, στον τράχηλο, τη μασχάλη, τον αγκώνα, τα δάκτυλα, το βουβώνα, την ιγνυακή χώρα και την ένωση της κνήμης με το άκρο πόδι. Πρόκειται για συνολική δηλ. ίνωση των καμπτομένων επιφανειών, ώστε η έκτασή τους είναι αδύνατη.

> ...Ἐκ τῶν Ἀντύλλου. Περὶ ἀγκυλίου. Τὸ προσαγορευόμενον ἀγκύλιον σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἐπὶ πολὺ καμπτομένοις μέρεσι τοῦ σώματος γίνεται· καὶ γὰρ περὶ τράχηλον συνίσταται καὶ περὶ μασχάλην καὶ περὶ ἀγκῶνα περί τε δακτύλους· συνίσταται δὲ καὶ περὶ βουβῶνα καὶ ἰγνύαν καὶ περὶ τὴν τοῦ ποδὸς πρὸς κνήμην συναφήν. ἔστι μὲν οὖν συνολκὴ σωμάτων φύσει καμπτομένων καὶ ἐκτεινομένων, ἐκ δὲ τοῦ πάθους συναγομένων οὕτως ὥστε ἐκτείνεσθαι μὴ δύνασθαι...[435]

Συνήθως αφορά τους τένοντες των καμπτήρων, οι οποίοι ρικνώνονται είτε από προϋπάρχουσα νόσο, είτε εκ γενετής είτε από σύσπαση των υπερκείμενων μαλακών μορίων και του δέρματος. Όταν το πρόβλημα αφορά τους τένοντες, ο Άντυλλος αποτρέπει την επέμβαση λόγω του κινδύνου διατομής των, ενώ όταν το πρόβλημα αφορά το δέρμα και τα μαλακά μόρια διορθώνεται χειρουργικά.

> ...γίνεται δ' ἤτοι τῶν νεύρων τῶν κάμπτειν τὰ σώματα πεφυκότων συνταθέντων διὰ πάθος ἢ ἐκ γενετῆς οὕτω φύντων, ἢ τῶν νεύρων ἀπαθῶν μὲν ὄντων, τοῦ δὲ δέρματος καὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἐπεστορεσμένης τοῖς νεύροις συσπειραθέντων. τὰ μὲν οὖνἐκ νεύρου συνδρομῆς ἀγκυλωθέντα σώματα οὐ δοκιμάζομεν ὑπάγειν χειρουργίᾳ διά τε τὸν κίνδυνον τὸν ἐξακολουθοῦντα τῇ τῶν νεύρων διακοπῇ, διά τε τὸ πάντῃ πάντως ἀκίνητον ἔσεσθαι τὸ μέρος ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν τὸ διακοπτόμενον εἰργάζετο νεῦρον· ὅσα δ' ἐκ δέρματος καὶ σαρκὸς συντάσεως ἀγκύλια γίνεται, πάντα ὑπὸ χειρουργίαν ἄγομεν...

Όταν το πρόβλημα εντοπίζεται στον τένοντα, το δέρμα είναι λιπαρό, ευκίνητο και με φυσιολογική υφή, ενώ όταν το πρόβλημα αφορά το δέρμα η σκληρία είναι επιφανειακή. Η παθολογική αυτή εμφάνιση του δέρματος μπορεί να σε πολλές αιτίες όπως προηγηθείσα εξέλκωση ή θερμικό έγκαυμα (*καῦσιν ἐκ πυρὸς*):

> ...εἰ μὲν οὖν νεῦρον ᾖ τὸ αἴτιον, τὸ δέρμα λιπαρὸν καὶ εὐεπίδοτον καὶ ὅμοιον κατὰ τὴν ἁφὴν τῷ κατὰ φύσιν εὑρεθήσεται, ἡ δὲ τάσις βύθιος ὑποπεσεῖται καὶ διὰ πολλῶν σωμάτων, ναρκώδης δ' αἴσθησις ἀπαντήσεται θλιβομένου τοῦ συντεταμένου νεύρου· εἰ δ' ἐν τῷ δέρματι αὐτοῦ τὸ αἴτιον εἴη, πρόχειρός τε καὶ ἐπιπόλαιος ὅ τε σκληρυσμὸς ἥ τε συνδρομὴ φανεῖται. πρὸς δὲ καὶ τὸ δέρμα συντεταμένον αὐτὸ καὶ τῷ κατὰ φύσιν ἀνόμοιον, καὶ ὡς τὰ πολλὰ αἰτίαν προηγησαμένην ἐσχήκασιν, ἤτοι καῦσιν ἐκ πυρὸς ἢ ἐξ ἑλκώσεως οὐλὴν ἀμέτρως συνεληλυθυῖαν...

Η χειρουργική επέμβαση γίνεται ως εξής: Τέμνουμε το δέρμα στη μεσότητα της

[435] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:15.

βλάβης κάνοντας μία τομή στα δάκτυλα και δύο ή περισσότερες τομές στον τράχηλο, την ιγνυακή και τη βουβωνική χώρα.

> ...ὁ δὲ τῆς χειρουργίας τρόπος ἁπλοῦς· χρὴ γὰρ ἐπικάρσιον τέμνειν τὸ δέρμα κατὰ τὴν μεσότητα τῆς συνδρομῆς, ἐπὶ μὲν δακτύλων μίαν ἐμβάλλοντας τομήν· ἐπὶ δὲ τραχήλου καὶ ἰγνύας καὶ βουβῶνος καὶ δυσὶ καὶ πλείοσι τομαῖς ἐνίοτε χρηστέον, ἐπικαρσίους τε καὶ παραλλήλους τάσσοντας αὐτάς...

Χρειάζεται καλή διαστολή της ρίκνωσης για να μην επανεμφανιστεί. Επίσης προτείνει την τοποθέτηση κυλινδρικού νάρθηκα, ενώ όπου αυτό δεν είναι δυνατό (τράχηλος, μασχάλη, βουβών) την τοποθέτηση δερμάτινου ή μολύβδυνου αντιστηρίγματος:

> ...διαστελλομένης σφόδρα τῆς διαιρέσεως ἢ τῶν διαιρέσεων πρὸς τὸ μὴ παλιγγενεσίαν ἀπαντῆσαι·...καὶ τοῖς μὲν ἐπιδεχομένοις μέρεσι σωλὴν μολιβοῦς εἰς τὸ ἀπευθύνειν ἀνωτέρω τῶν φαρμάκων ἐπιδείσθω· κατόπιν δὲ τοῦ σωλῆνος νάρθηξ ἐντιθέμενος καὶ συνεπιδεόμενος ἀπευθυνέτω μετὰ τοῦ σωλῆνος τὸ μέρος. τοῖς δὲ μὴ ἐπιδεχομένοις σωλῆνας, ὥσπερ τραχήλῳ καὶ μασχάλῃ καὶ βουβῶνι, ἀντιστήριγμά τι πρὸς ἀπευθυσμὸν ἢ σκύτινον ἢ μολίβδινον προσβαλλέσθω...

Η περιγραφή του Αντύλλου σε ρικνωτικές ουλές, συγγενείς και επίκτητες που εμφανίζονται σε καμπτικές επιφάνειες διαφόρων μερών του σώματος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση των δακτύλων. Ο Άντυλλος διακρίνει μεταξύ της ρίκνωσης του δέρματος και των υποκείμενων δομών, τις οποίες αποκαλεί νεύρα. εννοώντας τους τένοντες.[436] Ο Felix Plater, το 1614 περιέγραψε τη μόνιμη κάμψη των δακτύλων, εντοπίζοντας την ανωμαλία στους τένοντες, ενώ παρόμοια πάθηση περιέγραψαν και οι Clin (1808) και sir Astley Cooper (1822).[437] Τελικά, το 1831, ο σπουδαίος Guillaume Dupuytren, τεκμηρίωσε επιστημονικά την παθογένεια μιας νόσου που επίσης προκαλούσε μόνιμη κάμψη του παράμεσου κυρίως δακτύλου, εντοπίζοντας τη στην παλαμιαία απονεύρωση (την ομώνυμη ρίκνωση Dupuytren).[438]

ΔΕΡΜΑΤΙΚΑ ΟΓΚΙΔΙΑ-ΜΟΡΦΩΜΑΤΑ

Διάφορες δερματικές βλάβες αναφέρονται στην αρχαία ελληνική γραμματεία. Κυριότερες είναι οι ήλοι, οι μυρμηκίες, οι ακροχορδόνες (συμπαγή μορφώματα) και τα στεατώματα, τα αθερώματα και οι μελικηρίδες (κυστικά μορφώματα). Για όλες αυτές τις βλάβες περιγράφεται μεγάλος αριθμός φυτικών και ζωϊκών ουσιών με τις οποίες αποπίπτουν ή υποστρέφουν. Εδώ παρουσιάζεται η χειρουργική τους αντιμετώπιση.

[436] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος Ι', σ.4887.
[437] Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997, σ.373.
[438] Dupuytren G:.De la traction des doigts par suite d'une affection de l'aponevrose palmaire. *J Univ Med Chir Paris 1831;5:352-355.*

ΣΥΜΠΑΓΗ ΜΟΡΦΩΜΑΤΑ

Ηλοι

Ο Αιγινήτης ορίζει τον ήλο ως στρογγυλή λευκωπή σκληρία, που ομοιάζει με την κεφαλή καρφιού, και μπορεί να εμφανιστεί σε οποιοδήποτε σημείο του σώματος, κυρίως όμως στα πέλματα και τα δάκτυλα των ποδιών, προκαλώντας άλγος και δυσχέρεια στη βάδιση.

> ...Ὁ μὲν ἧλος τύλος ἐστὶ περιφερὴς λευκὸς ὡμοιωμένος ἥλου κεφαλῇ κατὰ πᾶν τοῦ σώματος μέρος συνιστάμενος, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πέλμασιν τῶν ποδῶν καὶ τοῖς δακτύλοις, ὀδύνην τε καὶ δυσεργίαν ἐν τῷ βαδίζειν ἐμποιῶν...[439]

Η περιγραφή αυτή ταιριάζει στη σύγχρονη κλινική οντότητα του σκληρού τύλου (heloma durum)[440] που εμφανίζεται στα μέρη αυτά, λόγω άσκησης χρόνιας πίεσης σε συγκεκριμένα σημεία.

Ο Αιγινήτης αναλύει τη χειρουργική αφαίρεση: «*...Κάνοντας σκαριφισμούς (περιχαράξαντα) γύρω από τον ήλο, τον συλλαμβάνουμε με λαβίδα (μυδίῳ) και τον εκτέμνουμε μαζί με τη ρίζα του με ένα νυστέρι με οξύ άκρο ή φλεβοτόμο. Μερικοί για να μην επανεμφανιστεί τον καυτηριάζουν...*».

> ...περιχαράξαντα τοίνυν τὸν ἧλον καὶ μυδίῳ διακρατήσαντα ὀξυκοράκῳ σμιλίῳ ἢ φλεβοτόμῳ ἐκ ῥιζῶν ἐξελεῖν. τινὲς δὲ διὰ τὸ μὴ πάλιν γενέσθαι τοῖς διαπύροις ἐχρήσαντο καυτηρίοις...

Μυρμηκιες

Η μυρμηκία είναι σύμφωνα με τον Παύλο Αιγινήτη (και τον Ιωάννη Ακτουάριο) μια επηρμένη μικρή στρογγυλή δερματική βάση, η οποία σε αντίθεση με την ακροχορδόνα έχει παχειά βάση και όταν τριφτεί δημιουργεί ένα αίσθημα ανάλογο με το δήγμα του μυρμηκιού. Σχηματίζεται σε όλα τα μέρη του σώματος και ιδίως στα χέρια.

> ...Ἡ δὲ μυρμηκία ἐπανάστασίς ἐστι τῆς ἐπιφανείας μικρὰ τυλώδης στρογγύλη παχεῖα κατὰ βάσιν ἐγκαθημένη καὶ πρὸς τὰς παραψήξεις ὁμοίαν αἴσθησιν ἐμποιοῦσα δήγμασι μυρμήκων, ἅπαντι μὲν καὶ αὐτὴ συνισταμένη τῷ σώματι, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς χεῖρας...[441]

> ... Μυρμηκία δὲ καὶ ἀκροχορδών, ἐπανάστασίς ἐστι τοῦ δέρματος, μικρά τε καὶ τυλώδης, περιφερὴς τὸ πλέον ἀλλ' ἡ μὲν μυρμηκία πλατεῖαν ἔχει τὴν βάσιν καὶ πρὸς τὰς ἀποσφίγξεις ὁμοίαν αἴσθησιν ἐμποιεῖ δήγμασι μυρμήκων, ἡ δὲ ἀκροχορδὼν στενὴν ἔχει τὴν βάσιν, ὡς δοκεῖν ἐκκεκρεμάσθαι ἄκρῳ χορδῆς ὡμοιωμένη...[442]

[439] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
[440] Χαρακτηρίζεται από ατροφία της επιδερμίδας με πυρήνα και συνήθως δημιουργείται στη ραχιαία επιφάνεια και την άκρη των δακτύλων καθώς επίσης και στην πελματιαία επιφάνεια του ποδιού.
[441] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
[442] Ιωάννης Ακτουάριος: Περὶ διαγνώσεως παθῶν, 2:28.

...Ἀκροχορδών ἐστιν ἔκφυσις περιφερῆ τε καὶ διάστενον ἔχουσα βάσιν...Μυρμηκία ἔκφυσίς ἐστι παχεῖα καὶ μὴ διάστενον ἔχουσα βάσιν...[443]

Σύμφωνα με το Γαληνό, η χειρουργική θεραπεία περιλαμβάνει σκαριφισμούς (*περιχαράσσοντα*) στη βάση της μυρμηκίας με σκληρά φτερά όρνιθας, χήνας ή αετού και εν τω βάθει πίεση της ώστε να αφαιρεθεί μαζί με τη ρίζα της. Για τον ίδιο λόγο μπορεί να χρησιμοποιηθεί χάλκινος ή σιδερένιος σωλήνας ενώ άλλοι τη συλλαμβάνουνε με λαβίδα (μυδίῳ) και την αφαιρούν με νυστέρι όπως τους ήλους.

...τινὲς μὲν οὖν, ἐξ ὧν ἐστι καὶ ὁ Γαληνός, σύριγγι πτεροῦ σκληροῦ, οἷά εἰσι τά τε τῶν παλαιῶν ἀλεκτρυόνων καὶ τὰ τῶν χηνῶν καὶ ἀετῶν, ἀξιοῦσι περιχαράσσοντα κατὰ στροφὴν ἐπὶ τὸ βάθος βιαζόμενον ἐκ βάσεως ἀφαιρεῖν τὴν μυρμηκίαν, ἕτεροι δὲ χαλκῷ ἢ σιδηρῷ συριγγίῳ τὸ αὐτὸ τοῦτο δρῶσι. τοῖς δὲ νεωτέροις ἤρεσεν περιχαράξαντα καὶ μυδίῳ διαλαβόντα σμίλῃ καθάπερ τοὺς ἥλους ἐκτεμεῖν...[444]

Ακροχορδονες

Η ακροχορδών ορίζεται σύμφωνα με τον Αιγινήτη ως μια επηρμένη δερματική βλάβη με στενή βάση και ευρεία τυλώδη περιφέρεια που ομοιάζει με το άκρο χορδής. Διατείνοντας τη μπορούμε να την αποκόψουμε, να την περιβροχίσουμε με τρίχα.

...ἡ δὲ ἀκροχορδὼν ἐπανάστασίς ἐστι σμικρὰ τῆς ἐπιφανείας ἄπονος τυλώδης περιφερὴς κατὰ τὸ πλεῖστον, τὴν δὲ βάσιν ἔχουσα στενήν, ὡς δοκεῖν ἐκκρέμασθαι· κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ τοῦ ἄκρῳ παρεοικέναι χορδῆς. ἀποτείναντες οὖν τὴν ὑπεροχὴν ἐκτέμωμεν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, λίνῳ γοῦν ἢ τριχὶ ταύτην ἀπολινώσωμεν...[445]

Για τις ακροχορδόνες των βλεφάρων, τις συλλαμβάνουμε με λαβίδα, τις αποκόπτουμε και επιθέτουμε χαλκίτιδα:

...Περὶ ἀκροχορδόνων. Τὰς δὲ περὶ τὸ βλέφαρον ἀκροχορδόνας καὶ κατὰ τὸν μέγαν κανθὸν ἐγκανθίδας λεγομένας σαρκολάβῳ κρατήσαντες σμιλίῳ τε ἀποτεμόντες ἐπιθῶμεν λειωθεῖσαν τὴν χαλκῖτιν...[446]

Για τους ήλους, τις μυρμηκίες και τις ακροχορδόνες μπορεί επίσης σύμφωνα με τον Αιγινήτη να εφαρμοστεί και η καυτηρίαση με ψυχροκαυτήριον:

...οἶδα δέ, ὅτι καὶ ταύτας καὶ τὰς εἰρημένας πάσας ὑπεροχὰς πολλοὶ τῷ λεγομένῳ ψυχροκαυτῆρι ἐδαπάνησαν...[447]

[443] Γαληνός: Ὅροι ἰατρικοί, G. C. Kühn, XIX, 444.
[444] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
[445] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
[446] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:17.
[447] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.

Στεατωματα, Αθερωματα, Μελικηριδες

Οι κλινικές αυτές οντότητες σύμφωνα με τον Αιγινήτη, ομοιάζουν παρά πολύ με τα αποστήματα, διαφέρουν όμως από αυτά γιατί τα αποστήματα είναι φλεγμονώδους προελεύσεως, επώδυνα, με όξινο και διαβρωτικό περιεχόμενο και χωρίς σχηματισμένο τοίχωμα.

> ...Τοῦ γένους ὄντα καὶ ταῦτα τῶν ἀποστημάτων τούτῳ διαφέρουσιν, ὅτι τὰ μὲν ἰδίως ἀποστήματα καλούμενα φλεγματώδη τέ ἐστι καὶ ἐπώδυνα καὶ δριμέος ὑγροῦ καὶ διαβρωτικοῦ περιεκτικὰ καὶ οὐκ ἐν ἰδίῳ ὑμένι περιέχεται ἤτοι χιτῶνι...[448]

Μεταξύ τους διαφέρουν ως προς την υφή του περιεχομένου τους. Έτσι, στα στεατώματα αυτό προσομοιάζει με *στέαρ*, στα αθηρώματα με *ἀθήρᾳ σίτου* και στις μελικηρίδες με *μέλι*. Για τη διαφορική διάγνωση πρέπει να λαμβάνουμε υπ 'όψιν ότι το στεάτωμα είναι σκληρότερο από τις άλλες κατηγορίες ανένδοτο στην αφή και με στενή βάση, ενώ η μελικηρίδα με την αφή διαχέεται και επανακτά αργά το αρχικό της σχήμα.

> ... διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ στεατώματι περιεχόμενον προσφόρως τῇ ὀνομασίᾳ στέατι παραπλήσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἐν τῷ ἀθερώματι τῇ ἀπὸ τοῦ σίτου ἀθήρᾳ, μέλιτι δὲ παρεοικὸς ὑγρὸν ἐν τῇ μελικηρίδι. διαγνώση δὲ αὐτὰ οὕτως· τὸ μὲν στεάτωμα σκληρότερόν ἐστι τῶν ἄλλων καὶ ἀντιμεθιστάμενον τῇ ἁφῇ καὶ τὴν βάσιν στενοτέραν ἔχον, ἡ δὲ μελικηρὶς ἁπτομένοις ὥσπερ τι σῶμα χλιαρὸν ὑποπίπτει καὶ βραδέως μὲν χεῖται, ταχέως δὲ αὖθις στρέφεται...

Η χειρουργική επέμβαση γίνεται όπως και στις περιπτώσεις των χοιραδώσεων με τομή, υποσκαφή, συρραφή, προσέχοντας μην τραυματίσουμε τον υμένα (δηλ. το τοίχωμα του κυστικού σχηματισμού) γιατί το υγρό που θα διαφύγει θα εμποδίσει την εγχείρηση, ενώ αν τμήμα του παραμείνει η κύστη θα ξανασχηματιστεί. Συνήθως αυτό γίνεται στους καρπούς και τα σφυρά και τις κινούμενες επιφάνειες των διαρθρώσεων. Αν κάποιο υπόλειμμα παραμείνει το τραύμα δε συρράπτεται αλλά εφαρμόζονται τοπικά φάρμακα:

> ...χειρουργοῦμεν δὲ καὶ ταῦτα τὸν ὅμοιον ταῖς χοιράσι τρόπον ἔν τε τομῇ καὶ ὑποδορᾷ καὶ ῥαφαῖς καὶ τῇ λοιπῇ θεραπείᾳ παραφυλαττόμενοι μόνον τό τε τρῶσαι τὸν ὑμένα διὰ τὸ μὴ τὸ περιεχόμενον ὑγρὸν προχυθὲν παραποδίζειν τῇ χειρουργίᾳ καὶ τὸ μοῖραν αὐτοῦ καταλιπεῖν, ὅτι παλιγγενεσίας πολλὰ μὲν κατὰ καρποὺς καὶ σφυρὰ καὶ τὰ κινούμενα κατ' ἄρθρον αἴτια γίνεται, ὥσπερ καὶ χοιρὰς ἢ ὅλη ἢ μέρος αὐτῆς ἀπολιμπανόμενον, εἰ δέ τι τοιοῦτο καταλειφθείη, κάλλιον μὴ ῥάπτειν, ἀλλὰ σηπτικοῖς φαρμάκοις ἐκδαπανᾶν τὸ ἐγκατάλειμμα...

Από τις ανάλυσεις αυτές, συνάγεται ότι οι τρεις κατηγορίες παριστούν κυστικούς σχηματισμούς, που περισσότερο ομοιάζουν με σμηγματογόνες/ επιδερμικές

[448] Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:36.

κύστεις.[449] Η πιθανότητα υποτροπής σε μη ριζική εκτομή του τοιχώματος, ενισχύει την υπόθεση αυτή, όπως και το μυρσινοειδές σχήμα της τομής που προτείνει ο Γαληνός για τις μελικηρίδες και τα αθηρώματα. Ο Αέτιος διασώζει μακροσκελή περιγραφή του Λεωνίδη για όλους αυτούς τους κυστικούς σχηματισμούς, όπου εκτός από τη μυρσινοειδή τομή τονίζεται η δυνατότητα διενέργειας και απλής τομής, με επακόλουθη υποσκαφή, εκπυρήνιση της κύστης και καυτηρίαση:

> …τὰς δὲ μελικηρίδας καὶ τὰ ἀθερώματα μυρσινοειδῶς, ἢ καὶ ἁπλῶς διαιροῦντες τὴν ἐπιφάνειαν, εἶτα ἀποδέροντες τοῖς δακτύλοις τοὺς χιτῶνας, σὺν τοῖς ἐνοῦσιν ὑγροῖς κομιζόμεθα…[450]

> ... διαιρουμένης τῆς ἐπιφανείας καὶ ὑποδερομένου καὶ κομιζομένου τοῦ περιέχοντος τὸ ὑγρὸν χιτῶνος ἐκ βάσεως. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ ἀναίρεσιν πρὸς τὴν ἀσφαλῆ θεραπείαν, ἵνα μὴ παλιγγενεσία τοῦ πάθου◎ γένηται, καυτηρίοις πεπυρακτωμένοις ἐσχαροῦμεν τὸν τόπον...[451]

Για τα στεατώματα ο Λεωνίδης σημειώνει ότι δε χρειάζεται τόση προσοχή κατά την παρασκευή τους όσο στις μελικηρίδες και τα αθηρώματα, αφού το περιεχόμενο είναι αρκετά σκληρό και δεν προπίπτει.

> ...παρρησίᾳ δὲ νῦν ἐκτέμνεται τὸ δέρμα, οὐ γὰρ εὐλαβούμεθα ἐπὶ τούτων τὴν τοῦ χιτῶνος σύντρησιν, ὡς ἐπὶ μελικηρίδος ἢ ἀθερώματος, ἐπειδὴ οὐδὲ προπίπτει ἡ πιμελὴ διαιρεθεῖσα...[452]

Αντιθέτως, ο Άντυλλος συμβουλεύει προσεκτικούς χειρισμούς για τη μη διάσπαση του τοιχώματος, το οποίο έχει χαρακτηριστική ομαλότητα και λευκότητα:

> ...καὶ οὕτως ἐπεμβάλλειν διαίρεσιν ἐπ' εὐθείας, φυλαττομένους μή πως τὸν χιτῶνα συντρήσωμεν...εἰ δ' αὐτῷ τῷ χιτῶνι ἐντύχοιμεν, γνωσόμεθα αὐτὸν ἔκ τε τῆς ὁμαλότητος καὶ τῆς λευκότητος...[453]

Η σκληρή υφή των στεατωμάτων και το λείο και λευκό τοίχωμα τους, δικαιολογείται στην περίπτωση των σμηγματογόνων κύστεων. Στη νεότερη γραμματεία ο όρος *στεάτωμα* χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει τους όγκους του συνδετικού ιστού, τα γνωστά λιπώματα, που έχουν μαλακή σύσταση.[454]

Οι περιπτώσεις υποτροπής στους καρπούς και τα σφυρά, ειναι πιθανόν να αφορούν ανεπαρκώς εκτομηθέντα γάγγλια. Υπερ αυτού συνηγορεί το ζελατινώδες του περιεχομένου (μελικηρίδες) καθώς και η διάχυση στην πίεση με την επακόλουθη ανάκτηση του αρχικού σχήματος.

[449] Ο όρος *αθηρωματώδης κύστη*, προκειμένου για σμηγματογόνες κύστεις χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα, έστω και περιορισμένα.
[450] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 783.
[451] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:89.
[452] Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 15:8.
[453] Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 45:2.
[454] Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964, τόμος ΙΓ', σ.6663.

Τέλος, σύμφωνα με χωρίο που ανευρίσκεται στο Γαληνό «*περὶ δὲ ἰγνὺν γίνονται στεατώματα*»,[455] ενώ όπως έχουμε ήδη πει *τὸ μὲν στεάτωμα σκληρότερόν ἐστι τῶν ἄλλων*. Είναι πιθανόν ο Γαληνός να αναφέρεται στην ιγνυακή κύστη (κύστη Baker), που πήρε το όνομα της από τον William Baker, ο οποίος το 1877 θεωρείται ότι πρώτος περιέγραψε την ύπαρξη κύστεων αρθρικού υγρού στην ιγνυακή χώρα.[456]

[455] Γαληνός: Εισαγωγή ή Ιατρός, G. C. Kühn, XIV, 779.
[456] Baker WM. Chronic disease of the knee joint - large cysts in the calf. *St Bartholomew's Hosp Rep 1877;*13:245-61.

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΛΑΣΤΙΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ

...Χειρουργία ἐστὶ χειρῶν ἀτρόμων ὀξεῖα κίνησις μετ' ἐμπειρίας. ἢ ἔντεχνος πρᾶξις ἐν ἰατρικῇ διὰ χειρῶν ἢ ὀργάνων περιγινομένη τοῦ προσήκοντος τέλους...

Γαληνός

Η κατανόηση οποιασδήποτε χειρουργικής επέμβασης, είναι αδύνατη χωρίς γνώση των χρησιμοποιούμενων χειρουργικών εργαλείων.[457] Η πραγματοποίηση λοιπόν τόσων πολλών και λεπτών επεμβάσεων προφανώς απαιτούσε και τη χρήση χειρουργικών εργαλείων ανάλογης λεπτότητας και ακρίβειας.

Η ιστορία των χειρουργικών εργαλείων χάνεται στα βάθη των αιώνων και εκτείνεται τουλάχιστον μέχρι την εποχή του Χαλκού και τη Νεολιθική εποχή. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στην Ηράκλεια (Herculaneum) και την Πομπηΐα (Pompei), που καταστράφηκαν από το Βεζούβιο τον 1ο μ.Χ. αιώνα, έφεραν στο φως περίπου 200 διαφορετικά εργαλεία.[458] Τα ευρήματα, αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια ανασκαφών το 1749 και μεταφέρθηκαν στο βασιλικό παλάτι στο χωριό Portici κοντά στη Νάπολι. Πέντε χρόνια αργότερα, το 1754, δημοσιεύτηκε η πρώτη πραγματεία για τα ευρεθέντα χειρουργικά εργαλεία από τον Monsignor Bayardi. Η μελέτη του Bayardi, δέχτηκε κριτική για την έλλειψη αναπαραστάσεων και συστηματοποιημένης καταγραφής.

Στη συνέχεια τα εργαλεία αυτά μεταφέρθηκαν στο μουσείο της Νάπολι και αποτέλεσαν το αντικείμενο μελέτης του Vulpes (1846) και αργότερα του Milne (1907).[459] Το σύγγραμμα του τελευταίου είναι το απόλυτο σύγγραμμα αναφοράς για τα αρχαία χειρουργικά εργαλεία.[460] Βασικό πρόβλημα των συγγραμμάτων αυτών, ήταν η δυσκολία διάκρισης μεταξύ αμιγώς χειρουργικών εργαλείων και καθημερινών εργαλείων οικιακής χρήσης, με παρόμοια κατασκευή.

Εκτός από τις ανασκαφές στην Πομπηΐα και την Ηράκλεια, αρχαία χειρουργικά εργαλεία βρέθηκαν και σε αρκετούς τάφους σε όλη τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, καθώς και στρατιωτικά νοσοκομεία, όπως αυτά του Baden και του Neuss. Όλες οι προσπάθειες ταυτοποίησης των εργαλείων αυτών βασίστηκαν στα αρχαία κείμενα των Ιπποκράτη. Κέλσου, Γαληνού και Παύλου Αιγινήτη. Διασημότερη είναι η συλλογή Ρωμαϊκών χειρουργικών εργαλείων του Πανεπιστημίου της Virginia. Οι βυζαντινοί ιατροί και κυρίως ο Αιγινήτης, λόγω και της πλούσιας ονοματολογίας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι χρησιμοποιούσαν εργαλεία εξίσου καλά με τα ευρεθέντα ή και ανώτερα.

[457] Milne JS. Surgical Instruments in Greek and. Roman Times, Oxford: Clarendon Press, 1907, p.iii.
[458] Kirkup JR. The history and evolution of surgical instruments. I. Introduction. *Ann R Coll Surg Engl 1981;63(4):281.*
[459] Bliquez LJ. The Role of Instruments in the Study of Greco-Roman Surgery. Caduceus 1993;9(2):79.
[460] Milne JS. Surgical Instruments in Greek and. Roman Times, Oxford: Clarendon Press, 1907.

Ο Ιπποκράτης περιγράφει αρκετά χειρουργικά εργαλεία, κυρίως από χαλκό και σίδηρο, χωρίς να δίνει πολλές πληροφορίες για το σχήμα και τις διαστάσεις τους, αν και επισημαίνει ότι δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερα, παχύτερα ή βαρύτερα από όσο χρειάζεται. Τονίζει επίσης τη σημασία της σωστής υγιεινής και ο ευχερής καθαρισμός φαίνεται πως ήταν και ο λόγος που τα εργαλεία κατασκευάζονταν εξ' ολοκλήρου από μέταλλο, αποφεύγοντας τις ξύλινες/ οστέινες λαβές.[461] Ο χαλκός χρησιμοποιούταν και για τις λαβές αλλά και για τα λειτουργικά άκρα των εργαλείων, ενώ ο σίδηρος προσθέτονταν για να προσδώσει μεγαλύτερη αντοχή. Η οξείδωση είναι η βασικότερη αιτία που σήμερα σώζονται λίγα εργαλεία από σίδηρο. Σε αρκετές περιπτώσεις το ίδιο εργαλείο είχε εντελώς διαφορετικές χρήσεις, σε άλλες δύο εργαλεία συνδυάζονταν σε ένα ενώ σε άλλες το ίδιο εργαλείο προσδιοριζόταν από δύο διαφορετικά ονόματα.

63. Νυστέρια, από τη συλλογή χειρουργικών εργαλείων του Πανεπιστημίου της Virginia

64. Ψαλίδια, από τη συλλογή χειρουργικών εργαλείων του Πανεπιστημίου της Virginia

Τα εργαλεία που περιγράφονται σε επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής φαίνονται αλφαβητικά στον πίνακα που ακολουθεί και περιλαμβάνουν:

(α) εργαλεία κοπής ιστών, *π.χ. αναρραφικόν σμιλίον, έπακμον ψαλίδιον, οξυκόρακον σμιλίον, πολυπικόν σπαθίον, πτερυγοτόμος, σκολόπιον, σκολοπομαχαίριον, σμίλη, σμιλιωτός εκκοπεύς, συριγγοτόμος, φλεβοτόμος.* Τα νυστέρια (σμιλία, σκολόπια, εκκοπείς, σπαθία,) κατασκευάζονταν κυρίως από σίδηρο σε διάφορα σχήματα και μεγέθη *(εικ. 63)*, εξ ου και τα πολλά διαφορετικά ονόματα, ενώ τα ψαλίδια και από χαλκό και από σίδηρο *(εικ. 64)*.

(β) εργαλεία διερεύνησης ιστών, *π.χ. μήλη, λεπτόν κοπάριον, σπαθομήλη.* Οι μήλες αρκετές φορές συνδυάζονταν με άλλα εργαλεία και το άκρο τους ήταν οξύ, αποστρογγυλωμένο ή ωοειδές. Κατασκευάζονταν κυρίως από μόλυβδο ή κασσίτερο.

[461] Michaelides D. A Roman Surgeon's Tomb from Nea Paphos, Part 1. Report of the Department of Antiquities of Cyprus 1984, 315-32.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε τη σύγχυση μήλης-κοπαρίου. Παρόλο που ο Παύλος Αιγινήτης, αναπαράγοντας ένα κείμενο του Ιπποκράτη αντικαθιστά τη λέξη *μήλη* με τη λέξη *κοπάριο*, ο Γάλλος μεταφραστής του René Briau μεταφράζει το κοπάριο ως νυστέρι, πιστεύοντας ότι προέρχεται από το ρήμα *κόπτω*. Ο Milne όμως θεωρεί ότι το κοπάριο ταυτίζεται με τη μήλη, σημειώνοντας ότι «γενικά υπάρχει μεγάλη σύγχυση μεταξύ των λέξεων που υποδηλώνουν μήλες και αυτών που υποδηλώνουν νυστέρια».[462] Οι μήλες εκτός από τη διερεύνηση τραυμάτων, χρησιμοποιούταν και για τοπική εφαρμογή ουσιών, κυρίως αλοιφών.

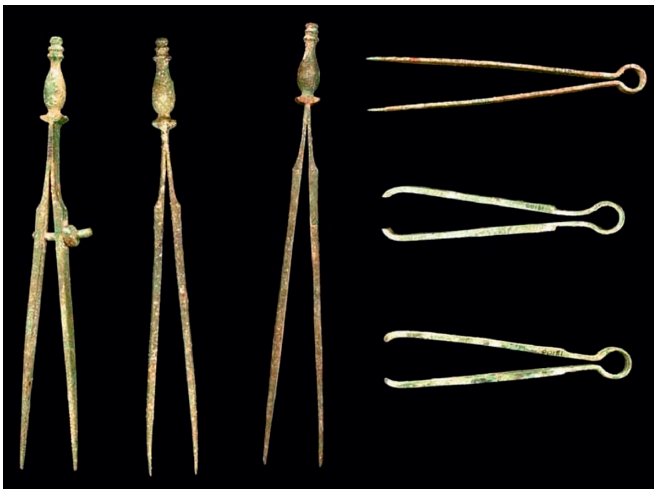

65. Λαβίδες, από τη συλλογή χειρουργικών εργαλείων του Πανεπιστημίου της Virginia

(γ) εργαλεία σύλληψης (λαβίδες) και συγκράτησης ιστών (άγκιστρα) *π.χ. άγκιστρο, βλεφαροκάτοχος, μύδιον, σαρκολάβος, τριχολαβίς, τυφλάγκιστρο.* Για τις λαβίδες *(εικ. 65)* ο Κέλσος χρησιμοποιεί μόνο έναν όρο, σε αντίθεση με τους πολλούς ελληνικούς όρους λόγω και της ευκολότερης λεξιπλασίας στην ελληνική γλώσσα από ότι στη λατινική.

(δ) εργαλεία διαστολής ιστών, *π.χ. διόπτρα (εικ. 66).*

(ε) εργαλεία παρασκευής ιστών, *π.χ.μηλωτρίς.*

(στ) εργαλεία απόξεσης ιστών, *π.χ. σύριγξ πτερού.*

(ζ) εργαλεία ραφής ιστών, *π.χ. ράμμα, αγκτήρ.*

(η) εργαλεία αιμόστασης (*καυτήρια*), *π.χ. μηνοειδές καυτήριον, λεπτόν καυτήριον.* Στην Ιπποκρατική συλλογή προσδιορίζονται και από τον όρο *σιδήριον*, αφού σχεδόν πάντα ήταν κατασκευασμένα από σίδηρο (που είναι καλός αγωγός της θερμότητας).[463]

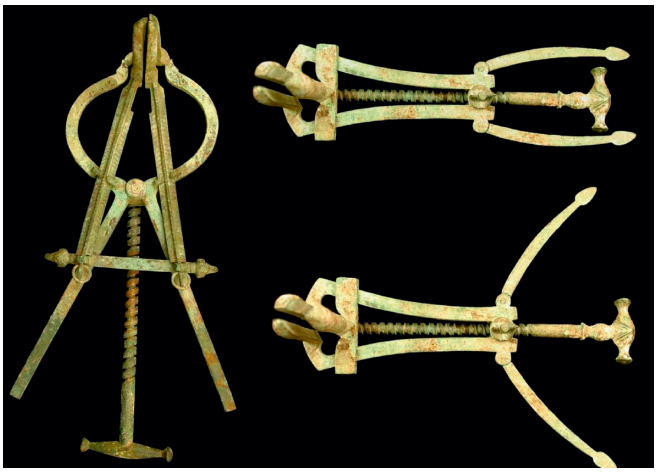

66. Διόπτρα, από τη συλλογή χειρουργικών εργαλείων του Πανεπιστημίου της Virginia

(θ) εργαλείο κρυοθεραπείας(;), *ψυχροκαυτήριον.* Το εργαλείο αυτό δεν αναφέρεται από κανέναν άλλο ιατρό παρά μόνο από τον Παύλο Αιγινήτη.

[462] Milne JS. Surgical Instruments in Greek and. Roman Times, Oxford: Clarendon Press, 1907, p52.
[463] Bliquez LJ. The Hippocratic surgical instrumentarium: A study in nomenclature. *Med Secoli 2003;15(3):411.*

(ι) εργαλεία με διάφορες χρήσεις, *π.χ. επίκοπον* (ως αντέρεισμα).

Επίσης υπήρχαν και άλλα εργαλεία, όχι αμιγώς χειρουργικά, που διευκόλυναν όμως την επέμβαση και την ομαλή μετεγχειρητική πορεία, όπως υλικά πωματισμού (*σφηνίσκος*), υλικά επίδεσης (*ιμάς, δεσμός*), υλικά αιμόστασης και αντισυμφυτικά υλικά (*σωλήν μολύβδου, λημνίσκος* κλπ).

ΕΡΓΑΛΕΙΟ	**ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ**	**ΧΡΗΣΗ**	**ΧΩΡΙΟ**	**ΙΑΤΡΟΣ**
Ἀγκιστρον	το αυτό, πάρα πολλές χρήσεις	επί ατρησίας κόλπου (επίσης επί βλεφαρικών συμφύσεων, φίμωσης, αγκυλογλωσσίας)	*...εἰ δὲ διάτασις, ἀγκίστρων καταπάρσει τὸ μεταξὺ σῶμα, εἴτε ὑμὴν εἴτε σὰρξ εἴη...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:72.
Αγκτήρ	το αυτό	εργαλείο συγκράτησης των χειλέων τραύματος	*...ἰ δὲ μηδὲν παρείη τούτων, μήτε δὲ πολὺ τῶν ὀστῶν ἐγυμνώθη, ἀγκτῆρσι καὶ ῥαφαῖς…*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:107.
Αναρραφικόν σμιλίον	είδος νυστεριού	ειδικό για την επέμβαση της αναρραφής	*...ἀναταθέντος δὲ διὰ τοῦ ἀγκίστρου τῇ χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ ὑποτεμνέσθω τὸ ταινίδιον τῷ ἀναρραφικῷ σμιλίῳ προσεχόντως, ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ βαθυνο μένηςτῆς ὑποδορᾶς μυότρωτοι γένωνται…*	Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:71.
	είδος νυστεριού	επί αναρραφής	*...διατείνειν τὸ βλέφαρον, καὶ τότε δι' ἀναρραφικοῦ σμιλίου διδοῦμεν πρῶτον τὴν ὀβελιαίαν καλουμένην διαίρεσιν*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:8.
Βελόνη	το αυτό	επί εκτροπίου, ως οδηγό για την εκτομή της περίσσειας	*...βελόνην τοίνυν λαβόντες λίνον διπλοῦν ἔχουσαν διαπείρωμεν τὸ σάρκωμα ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ κανθοῦ ἐπὶ τὸν δεξιὸν αὐτὴν παράγοντες...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:12.
		επί ακροβυστίας	*...εἰρομένου δ' αὐτοῦ εἰς βελόνην εὔρωστον, κατὰ τὸν εἰρημένον τόπον κατὰ τὴν τῆς ἀκροποσθίας...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:11.
Βλεφαροκάτοχος, -ον	είδος λαβίδας	για σύλληψη των βλεφαρικών χειλέων κατά την επέμβαση της αναρραφής	*...δι' ὃ μετὰ τὴν ὑποτομὴν βλεφαροκατόχῳ μυδίῳ, τουτέστι πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ βλεφάρου ἐσχηματισμένῳ...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:8.
Διόπτρα	μητροσκόπιο	επί ατρησίας κόλπου,για επισκόπηση αυτού	*...ἢ κατὰ τὸ πρόχειρον ἢ καὶ καθέσει διόπτρας, εἰ μὲν σύμφυσις μόνον εἴη...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:72.

Έπακμον ψαλίδιον	είδος ψαλιδίου με σιαγόνες με οξείες ακμές	για εκτομή της περίσσειας του δέρματος του χαλαρωμένου οσχέου των ηλικιωμένων, επί ράκωσης	*...τὸ περιττὸν διακεντήσας δέρμα ψαλίδι ἐπάκμῳ ἢ σμίλῃ τοῦτο μετὰ τὰς ῥαφὰς ἐξέτεμνε... ...ἀνακλίνας τὸν ἄνθρωπον σμίλῃ κατ' ἐπικόπου*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:67.
Επίκοπον	στέρεο αντικείμενο (πιθανώς ξύλινο)	χρήση ως αντιστήριγμα, αφού στην επιφάνεια του απλωνόταν το περίσσειο προς εκτομή δέρμα σε ηλικιωμένους με ράκωση του οσχέου	*σανιδίου τινὸς ἢ σκληροῦ δέρματος τὸ περιττὸν ἐξέτεμνε...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:67.
Καλαμίδα χηνείων πτερών	κοίλος κυλινδρικός σχηματισμός	επί ρινικών καταγμάτων, τοποθετούνταν μετά τον πωματισμό γιατί επέτρεπε τη ρινική αναπνοή	*...τινὲς δὲ καλαμίδας ἀπὸ πτερῶν χηνείων ῥάκεσιν ἐνειλήσαντες ἐνετίθεσαν τῇ ῥινὶ χάριν τοῦ τὸ σχῆμα φυλάττεσθαι καὶ τὴν ἀναπνοὴν μὴ παραποδίζεσθαι...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:91.
Καυτήρ,-ιον	το αυτό, πάρα πολλές χρήσεις (κυρίως αιμόσταση)	επί όγκων του μαστού	*...ἔσχατον δὲ μετὰ τὴν τελείαν ἀποκοπὴν τὰ καυτήρια προσάγειν πρὸς τὴν τοῦ πάθους ὅλου ἀνασκευήν...*	Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 16:44.
Κρίκος	το αυτό	επί ακροβυστίας	*...τὸ δὲ ῥάμμα κεχαλασμένον ἀμματιζέσθω, ἵνα φανῇ ὡς κρίκος...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:11.
Κυαθίσκος μήλης	είδος μήλης με οξύ κοίλο άκρο	επί εκτροπίου, χρησιμ. μετά την αρχική εκτομή των πλεονάζοντων ιστών	*...τὸν κυαθίσκον τῆς μήλης κατὰ τὸ ὀξὺ ὑποβάλλομεν τῷ τμηθέντι βλεφάρῳ...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:12.
Λεπτόν καυτήριον	είδος καυτηρίου	επί υποσπαδίου για επίσχεση της αιμορραγίας	*...εἰ δὲ μή, τῇ διὰ τῶν λεπτῶν καυτηρίων χρησόμεθα καύσει...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:84.
Λεπτόν κοπάριον	είδος λεπτής	μήλης επί πτερυγίων των ονύχων	*...δεῖ τὸ νύττον τοῦ ὄνυχος μέρος λεπτῷ κοπαρίῳ...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:85.
Μήλη	το αυτό, πάρα πολλές χρήσεις	επί υδατίδων, για εφαρμογή κονιοποιημένων αλάτων στην	*...καὶ λείους ἅλας διὰ τοῦ πυρῆνος τῆς μήλης ἐπεντιθέασιν ἐν τῇ*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:14.

		τομή, που θα διαλύσουν τυχόν υπολείμματα	*διαιρέσει διὰ τό, εἴ τι περιλέλειπται τῆς ὑδατίδος...*	
		επί ανοιχτών καταγμάτων της γνάθου, για διερεύνηση και διαπίστωση πιθανού οστικού θραύσματος, που αν ανευρεθεί πρέπει να αφαιρεθεί	*...ἀλλ' εἰ μὲν σὺν ἕλκει γέγονε τὸ κάταγμα, σημειωτέον μήλη, μήποτε καὶ ἀπόθραυσις ὀστέου γέγονεν·...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:92.
Μηλωτ(ρ)ίς	είδος μήλης	ανάταξη των ρινικών καταγμάτων	*...ῥινὸς μὲν οὖν καταγείσης σημείωσις γίνεται ἡ σκολίωσις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποθραύεταί τι μέρος αὐτῆς καὶ διὰ τῶν δακτύλων μετάγεται. τὴν δὲ ἄνευ πάσης διαστροφῆς ῥῆξιν διὰ μηλωτίδος καταλαμβάνομεν ἢ καὶ δακτύλων, ἐπινυσσομένων τῶν ἐπικειμένων...*	Σωρανός: Περὶ σημείων καταγμάτων, 11:1.
		παρασκευή των βλεφαρικών συμφύσεων	*...δεῖ οὖν ἢ μηλωτίδα ὑποβαλόντα τῇ εὐρυχωρίᾳ τοῦ βλεφάρου ἢ ἀγκίστρῳ ἀνατείναντα πτερυγοτόμῳ τὴν πρόσφυσιν ἀπολύειν φυλαττόμενον..*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:15.
		επί τριχιάσεων, χρήση πυρακτωμένης μηλωτρίδας για τοπική εφαρμογή ουσιών για την αφαίρεση των ανωμάλων τριχών	*...ἀνακολλήματα <τριχῶν· ἀνακολλᾷ> δὲ τὰς εἰσκλωμένας ἢ παραφυομένας τρίχας ἐν τοῖς βλεφάροις μαστίχῃ μηλωτίδι θερμῇ προσαγομένῃ αὐτοῖς καὶ οὕτως ἀνακολλωμένων ἐπὶ τὴν ἰδίαν τάξιν τῶν τριχῶν·...*	Διοσκουρίδης: Περί ευπορίστων απλών τε καί συνθέτων φαρμάκων, 1:50.
		ομοίως	*...τῆς δὲ χρείας καλούσης, μηλωτίδος πεπυρωμένης τήκειν τοῦ φαρμάκου καὶ κολλᾶν...*	Ορειβάσιος: Προς Ευνάπιον περί ευπορίστων, 4:20.
Μηνοειδές καυτήριον	είδος καυτηρίου	για επίσχεση της αιμορραγίας σε επεμβάσεις περιτομής	*...ἔχει παρασκευάσασθαι διὰ τὴν φορὰν αὐτῶν καυτῆρα μάλιστα μηνοειδῆ, οἷς καὶ καταστελοῦμεν τὴν φορὰν τὴν τοῦ αἵματος...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:7.
Μύδιον	είδος λαβίδας με	επί ήλων	*...περιχαράξαντα*	Παύλος Αιγινήτης:

	πάρα πολλές χρήσεις		*τοίνυν τὸν ἧλον καὶ μυδίῳ διακρατήσαντα...*	Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
		επί πλεοναζόντων δακτύλων	*...ὅταν οὖν ἐκ σαρκὸς ἡ ἔκφυσις γένηται, εὐχερὴς ἡ ἀφαίρεσις γίνεται· δακτύλοις γὰρ ἢ μυδίῳ ἀποτείνεται καὶ ἐκτέμνεται...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 47:15.
		επί μυρμηκίων, ακροχορδώνων	*...τοῖς δὲ νεωτέροις ἤρεσεν περιχαράξαντα καὶ μυδίῳ διαλαβόντα σμίλη καθάπερ τοὺς ἥλους ἐκτεμεῖν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
Οξυκόρακον σμιλίον	οξύ νυστέρι	για εκτομή ήλων	*...περιχαράξαντα τοίνυν τὸν ἧλον καὶ μυδίῳ διακρατήσαντα ὀξυκοράκῳ σμιλίῳ ἢ φλεβοτόμῳ ἐκ ῥιζῶν ἐξελεῖν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
Πολυπικό σπαθίο	οξύ νυστέρι	επί επίκτητης ατρησίας του έξω ακουστικού πόρου, για εκτομή των υ-περσαρκωμάτων	*.... εἰ δέ γε σαρκὸς ἐπίφυσις εἴη, καὶ ταύτην πτερυγοτόμῳ ἢ τῷ πολυπικῷ σπαθίῳ περιέλωμεν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:23.
Πτερυγο-τόμος	οξύ νυστέρι	επί επίκτητης ατρη-σίας του έξω ακου-στικού πόρου, για εκτομή των υπερ-σαρκωμάτων	*.... εἰ δέ γε σαρκὸς ἐπίφυσις εἴη, καὶ ταύτην πτερυγοτόμῳ ἢ τῷ πολυπικῷ σπαθίῳ περιέλωμεν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:23.
		για την ελευθέρωση των συμφύσεων του άνω βλεφάρου με τον κερατοειδή, τον επιπεφυκότα ή τον ταρσό.	*...ὅσαι δὲ προσφύσεις τοῦ ταρσοῦ πρὸς τοὺς χιτῶνας γεγένηνται, τυφλαγκίστρῳ ἀπολύειν τὴν πρόσφυσιν·...*	Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:66.
		ομοίως, για τις βλε-φαρικές συμφύσεις	*...ἀγκίστρῳ ἀνατείναντα πτερυγοτόμῳ τὴν πρόσφυσιν ἀπολύειν φυλαττόμενον...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:15.
Ράμμα	το αυτό	επί ακροβυστίας	*...ἀρχὴν διακεντείσθω τὸ δέρ-μα ἐκ τῶν πλαγίων εἰς τὰ πλάγια, καὶ ἡ μὲν βελόνη ἐξελκέσθω...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:11.
Σαρκολάβος	είδος λαβίδας	επί βλεφαρικών ακροχορδόνων	*...Περὶ ἀκροχορδόνων. Τὰς δὲ περὶ τὸ βλέφαρον ἀκροχορδόνας καὶ κατὰ τὸν*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:17.

			μέγαν κανθὸν ἐγκανθίδας λεγομένας σαρκολάβῳ κρατήσαντες...	
Σκολόπιον	οξύ νυστέρι	επί φίμωσης	*...ἐὰν μὲν ἐξ οὐλῆς ἢ <ἡ> συνδρομή, φλεβοτόμῳ ἢ σκολοπίῳ ἐκ τῶν ἔνδοθεν μερῶν διαιροῦμεν τὴν πόσθην...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:5.
Σκολοπο-μαχαίριον	οξύ νυστέρι, εν είδει σκόλοπος (= πάν σώμα επίμηκες είς οξύ απολήγον)	επί συγγενούς ατρησίας του έξω ακουστικού πόρου, για εκτομή των επιπολής αποφράττοντων υμένων	*...πειρατέον δὲ ὅμως λεπτῷ τινι ὀργάνῳ τοῦτον διατέμνειν. εἰ δὲ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῷ σκολοπομαχαιρίῳ τοῦτον διελόντες, εἰ χρεία, καὶ περιέλωμεν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:23.
Σμιλίον, σμίλη	νυστέρι με πάρα πολλές χρήσεις	επί ράκωσης οσχέου (άλλες χρήσεις επί εκτροπίου, πτερυγίων, υποσπαδίου, βαλανοποσθικών συμφύσεων, όγκων πέους)	*.... ὁ μὲν οὖν Λεωνίδης ὕπτιον ἀνακλίνας τὸν ἄνθρωπον σμίλη κατ' ἐπικόπου σανιδίου τινὸς ἢ σκληροῦ δέρματος τὸ περιττὸν ἐξέτεμνε...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:67.
Σμιλιωτός εκκοπεύς	οξύ νυστέρι	για την εκτομή του παραπεφυκότος δακτύλου σε περιπτώσεις πολυδακτυλίας	*...ὅλος ὁ παραπεφυκὼς δάκτυλος τοῖς σμιλιωτοῖς ἐκκοπεῦσιν ἐκκοπτέσθω...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 47:15.
Σπαθομήλη	είδος μήλης	επί ρινικών καταγμάτων, για ανάταξη όταν αυτή δεν είναι εφικτή με τα δάκτυλα	*...καθιέντες εἰς τοὺς μυκτῆρας, ὅταν δὲ μὴ ἐνδέχηται, σπαθομήλαις, ἀνάγοντες οὐ κατὰ τὸ πρόσθεν μέρος τῆς ῥινός...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 46:2.
Συριγγοτόμος	είδος νυστεριού	επί ατρησίας κόλπου, για εκτομή της σύμφυσης που προκαλεί τη στένωση	*...εἰ μὲν σύμφυσις μόνον εἴη, ταύτην ὀρθῇ διαιρέσει διὰ συριγγοτόμου ἀπολύσωμεν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:72.
Σύριγξ πτερού	προερχόμενο εξ όρνιθας, χήνας ή αετού	επί μυρμηκιών, για σκαριφισμούς	*...τινὲς μὲν οὖν, ἐξ ὧν ἐστι καὶ ὁ Γαληνός, σύριγγι πτεροῦ σκληροῦ, οἷά εἰσι τά τε τῶν παλαιῶν ἀλεκτρυόνων καὶ τὰ τῶν χηνῶν καὶ ἀετῶν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
Σωλήν μολύβδου	το αυτό	επί περιτομής, για αποτροπή της δημιουργίας συμφύσεων	*...μετὰ δὲ τοῦτο μολύβδου σωλῆνα περιβαλοῦμεν τῇ βαλάνῳ πάσῃ, κατειλήσαντες αὐτὴν ἐσκελετευμένῃ παπύρῳ...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:5.

Τριχολαβίς	είδος λαβίδας	επί τριχιάσεως βλεφάρων, για αφαίρεση των ανωμάλως εκφυομένων τριχών	*...Εἰ δὲ τριχιῶσι βλέφαρα καὶ τριχολαβίδι τίλλουσι τὰς τρίχας, μικρὸν ὕστερον ὀδυνῶνται, μειζόνως ὑποφυομένων αὐτῶν καὶ νυσσουσῶν...*	Ορειβάσιος: Προς Ευνάπιον περί ευπορίστων, 4:20.
		για αφαίρεση μικρών οστικών τμημάτων σε περιπτώσεις συνθλιπτικών ρινικών οστικών κακώσεων (λόγω της λεπτής της κατασκευής)	*...εἰς λεπτὰ δὲ καταθραυσθέντων τῶν τῆς ῥινὸς ὀστῶν διαιρεῖν ἢ ἐπιδιαιρεῖν χρὴ καὶ τὰ λεπτὰ ὀστάρια τριχολαβίδι κομισάμενον ῥαφαῖς συνάγειν τὰ διεστηκότα...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:91.
		επί εκτροπίων, για ανάσπαση των τριχών	*...προτιμῶντες ἐκστρέφουσι τὸ βλέφαρον καὶ ἀνασπάσαντες τριχολαβίῳ τὴν νύττουσαν τρίχα...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:13.
Τυφλάγκιστρο	είδος αγκίστρου συμφύσεων	επί βλεφαρικών	*...ὅσαι δὲ προσφύσεις τοῦ ταρσοῦ πρὸς τοὺς χιτῶνας γεγένηνται, τυφλαγκίστρῳ ἀνατείνοντα πτερυγοτόμῳ ἀπολύειν τὴν πρόσφυσιν...*	Αέτιος: Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, 7:66.
Φλεβοτόμος	οξύ νυστέρι	για εκτομή ήλων	*...περιχαράξαντα τοίνυν τὸν ἦλον καὶ μυδίῳ διακρατήσαντα ὀξυκοράκῳ σμιλίῳ ἢ φλεβοτόμῳ ἐκ ῥιζῶν ἐξελεῖν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.
		επί φίμωσης	*...ἐὰν μὲν ἐξ οὐλῆς ᾖ <ἡ> συνδρομή, φλεβοτόμῳ ἢ σκολοπίῳ ἐκ τῶν ἔνδοθεν μερῶν διαιροῦμεν τὴν πόσθην...*	Ορειβάσιος: Ἰατρικαί συναγωγαί, 50:5.
		για εκτομή υδατίδων κύστεων	*...ὀφρύος ἀνατείνειν μετρίως τὸ βλέφαρον καὶ λαβόντες αὐτοὶ φλεβοτόμον διέλωμεν αὐτὸ κατὰ μέσον ἐγκαρσίως ...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:14.
Ψαλίδιον	το αυτό	για εκτομή όγκων του πέους	*...τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων ψαλίδι αὐτοὺς ἀποκείραντες...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:58.
Ψυχροκαυτήριον	είδος καυτηρίου/ κρυοθεραπείας	για την εκτομή θύμων, ήλων, μυρμηκιών και ακροχορδόνων	*...οἶδα δέ, ὅτι καὶ ταύτας καὶ τὰς εἰρημένας πάσας ὑπεροχὰς πολλοὶ τῷ λεγομένῳ ψυχροκαυτῆρι ἐδαπάνησαν...*	Παύλος Αιγινήτης: Επιτομή της Ιατρικής, 6:87.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

«Ἀνὴρ ἔννους τὰ καινὰ τοῖς πάλαι τεκμαίρεται»
Σοφοκλής

Η πλαστική χειρουργική ήταν αρκετά ανεπτυγμένη κατά την ελληνική αρχαιότητα και το Βυζάντιο και δεν προέκυψε από παρθενογένεση στα μέσα του 19ου αιώνα.

Η έμμεση συνεισφορά στην άνθηση της πλαστικής χειρουργικής των Αρχαίων Ελλήνων και κυρίως των Βυζαντινών ιατρών, μέσω της επίδρασης που άσκησαν στην αραβική ιατρική, ήταν μεγάλη.

Αν και σε κάποιες περιπτώσεις τα αποτελέσματα των περιγραφόμενων τεχνικών, με σύγχρονα κριτήρια αισθητικής κρίνονται μέτρια, εν τούτοις φαίνεται ότι εξυπηρετούνταν ο βασικός τους σκοπός, που ήταν η αποκατάσταση των ελλειμμάτων.

Σε κάθε περίπτωση όμως, η Αρχαία Ελληνική και Βυζαντινή Πλαστική χειρουργική, όπως διασώζεται στα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, φαίνεται ότι απετέλεσε το συνδετικό κρίκο μεταξύ της αρχαίας ανατολικής και της δυτικής αναγεννησιακής πλαστικής χειρουργικής.

Η συσχέτιση της Αρχαίας Ελληνικής πλαστικής χειρουργικής με τη σύγχρονη πλαστική χειρουργική και η ανάδειξη πασίδηλων ομοιοτήτων, απλώς υπενθυμίζει τη ρήση του αείμνηστου ιστορικού της ιατρικής Henry Sigerist:

...Η ιστορία της Ιατρικής δεν είναι μόνο ιστορία, αλλά κυρίως ιατρική...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικη Βιβλιογραφια

Αέτιος Αμιδηνός. Βιβλία ιατρικά εκκαίδεκα, Βενετία: εκδ. Aldus, 1534.

Αναγνωστόπουλος Μ, διδακτορική διατριβή: Η ωτορινολαρυγγολογία του Γαληνού, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 1986.

Αποστολίδης Π. Ερμηνευτικό Λεξικό Πασών των Λέξεων του Ιπποκράτους, Αθήνα: εκδ. Γαβριηλίδης, 1997.

Αρεταίος Θ. Η χειρουργία παρ' Ελλήσι, Εν Αθήναις: Εκ του τυπογραφείου Ι. Αγγελοπούλου, 1864.

Βρότσος Ι. Ο βυζαντινός ιατρός Παύλος ο Αιγινήτης και οι οδοντιατρικές γνώσεις του έργου του. *Οδοντιατρική 1977;10(1):52-5.*

Γεωργακόπουλος Κ. Αρχαίοι Έλληνες ιατροί, Αθήνα: Ιασώ, 1998.

Δημακόπουλος Π, διδακτορική διατριβή: Αι ανατομικαί γνώσεις της Ιπποκρατικής σχολής, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήναι, 1968.

Δημητράκος Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήναι: εκδ. Δομή Α.Ε., 1964.

Δρανδάκης Π., Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα: εκδ. «Ο Φοίνιξ ΕΠΕ», 1939.

Ζερβός Σ. Ιστορία της ιατρικής. Εν Αθήναις: εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη, 1914.

Καρυοφύλλης Γ. Λεξικόν ιατρικής χειρουργικής, φαρμακολογίας, θεραπευτικής και των συναφών αυταίς επιστημών : μετά πλείστων εικόνων εν τω κειμένω, Εν Αθήναις: Εκ τουΤυπογραφείου Αλεξάνδρου Παπαγεωργίου, 1895-1896.

Καστομοίρης Γ. Περί οφθαλμολογίας και ωτολογίας των Αρχαίων Ελλήνων:από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρις Ιπποκράτους, Εν Αθήναις: Εκ του τυπογραφείου των αδελφών Περρή, 1887.

Καστραντάς Α, διδακτορική διατριβή: Αι οφθαλμολογικαί γνώσεις των Ελλήνων κατά την Ιπποκράτειον εποχήν: συστηματική και συγκριτική μελέτη, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εν Αθήναις, 1960.

Κούζης Α. Ιστορία της χειρουργίας παρ' Έλλησι: Εισαγωγή των μαθημάτων της χειρουργίας εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω, Τύποις: "Πυρσού" Α.Ε., 1939.

Κούζης Α. Ο καρκίνος παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἰατροῖς. Εν Αθήναις: εκ του Τυπογραφείου των καταστημάτων «Ανέστη Κωνσταντινίδου», 1902.

Κυταριόλος Ε. Περί εξελίξεως των κλάδων της λαρυγγολογίας, ωτολογίας και ρινολογίας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς: εναρκτήριος λόγος εκ φωνηθείς τη 9 Δεκεμβρίου 1900 εν τη αιθούση της Ιατρικής σχολής του Εθνικού Πανεπιστημίου, Εκ του τυπογραφείου των βιβλιεμπορείων Αποστολοπούλου, 19—.

Λαζαρίδης Ν, Ζουλούμης Λ, Δημητρακόπουλος Ι, Τηλαβερίδης Ι. Η αντιμετώπιση του βατραχίου με τη μέθοδο της τροποποιημένης μαρσιποποίησης. *ΣΤΟΜΑ 2004;32(4):229-34.*

Λασκαράτος Ι. Ιστορία της Ιατρικής, Αθήνα: εκδ. Πασχαλίδης, 2003.

Λασκαράτος Ι., διδακτορική διατριβή: Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ιστορίας, 1995.

Μάλλιου Σ., Αγνάντη Ν., Παυλίδης Ν., Καππάς Α., Κριαράς Ι., Γερουλάνος Σ. Η ιστορία του καρκίνου του μαστού. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2006;23(3):260-278.*

Μαντινάος ΚΦ. Τρέχουσα πλαστική χειρουργική, Θεσσαλονίκη: εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη, 1997.

Μάρτης Χ. Η ιατρική από τον Ιπποκράτη στο DNA, Αθήνα: εκδ. οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2000.

Μελέτης Ι, Βενέτης Γρ, Τσόβα Στ, Λαζαρίδης Ν. Ανάταξη εξαρθρήματος κροταφογναθικής διάρθρωσης με στοματοδιαστολέα. *ΣΤΟΜΑ 2008;36(1):19-24.*

Μητρόπουλος Κ. Αρχαίαι ιατρικαί γνώσεις ως σύγχρονοι επινοήσεις, Εν Αθήναις: [χ.ε.], 1954.

Μπονώτης Σ, διδακτορική διατριβή: Αι περί της παθολογίας των ώτων αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων ιατρών, Αθήναι, 1966.

Παπαδάκης Μ., Μανιός Α., Σφακιωτάκης Ε., Τσιφτσής Δ.Δ. Η ετυμολογία της Ομηρικής ανατομικής ορολογίας. *Ελληνική Χειρουργική 2008, 80(2): 130-141.*

Παπαδόπουλος Ο. Πλαστική επανορθωτική και αισθητική χειρουργική, Αθήνα: εκδόσεις «Π.Χ. Πασχαλίδης», 1996.

Παπασπύρου Ν. Εισαγωγή στην ιστορία και φιλοσοφία της Ιατρικής, Αθήναι: [χ.ε.], 1950.

Παπασπύρου Ν. Η σπουδή της ιστορίας της ιατρικής, Αθήναι: [χ.ε.], 1954.

Παπαχρήστος Γ, διδακτορική διατριβή: Αι ωτορινολαρυγγολογικαί γνώσεις των Ιπποκρατείων ιατρών, Αθήναι, 1967.

Παύλος Αιγινήτης, ιατρού αρίστου, Βιβλία επτά, Βενετία: εκδ. Aldus, 1528.

Πουρναρόπουλος ΓΚ. Από την χειρουργικήν των αρχαίων Ελλήνων ιατρών, Αθήναι: [χ.ε.], 1959.

Πουρναρόπουλος ΓΚ. Η ιστορία της Ιατρικής δια μέσου των αιώνων, Αθήναι: Εκδοτικός και τυπογραφικός οίκος «Ο Κοραής», 1928.

Πουρναρόπουλος ΓΚ. Ιστορία της αφροδισιολογίας και δερματολογίας εν Ελλάδι από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, Εν Αθήναις: Τύποις Ι.Λ. Αλευρόπουλου & Σια, 1939.

Πουρναρόπουλος Κ., διδακτορική διατριβή: Περί των ιατρικών εργαλείων των αρχαίων Ελλήνων, Αθήνα, 1973.

Χρυσοχόος Π. Ιστορία της χειρουργικής παρ᾽Έλλησιν, Αθήνησι: Τύποις Α. Κτενά και Π. Σούτσα, 1864.

Adams F. In The Seven Books of Paulus Aegineta, London: The Sydenham Society, 1844-1847.

Adams F. The Extant Works of Aretaeus the Cappadocian, London: The Sydenham Society, 1856.

Adams F. The Genuine Work of Hippocrates, London: The Sydenham Society, 1886.

Adams W. Practical observations on Ectropium, or eversion of the eyelids with the description of a new operation for the cure of that disease; on the modes of forming an artificial pupil, and on cataract, London: J Brettell for J Callow, 1812.

Agarwal P, Raina VK. Tongue-tie: An update. *Indian Pediatrics 2003;40(5):404–5.*

Androutsos G. Hermaphroditism in Greek and Roman antiquity. *Hormones 2006;5(3):214-7.*

Ariel IM. The diagnosis and treatment of breast cancer: a historic review. In: Wise L. & Johnson H., Jr (eds). Breast Cancer: Controversies in Management, New York: Futura Publishing Company Inc, 1994.

Baker WM. Chronic disease of the knee joint - large cysts in the calf. *St Bartholomew's Hosp Rep 1877;13:245-61.*

Bertman, S. Handbook to Life in Ancient Mesopotamia. New York: Facts on File Inc, 2003.

Bhaskar SN, Bolden TE, Weinmann JP. Pathogenesis of mucoceles. *Journal of Dental Research 1956;35(6):863-74.*

Bliquez LJ. The Hippocratic surgical instrumentarium: A study in nomenclature. *Medicina nei Secoli 2003;15(3):403-39.*

Bliquez LJ. The Role of Instruments in the Study of Greco-Roman Surgery. *Caduceus 1993;9(2):77-86.*

Bliquez LJ. Two lists of Greek surgical instruments and the state of surgery in Byzantine Times, *Symposium on Byzantine medicine, Dumbarton Oaks Papers 1984, 187-204.*

Breckenridge JD. Again the Carmagnola. In: Gesta 1981;20(1):1-7.

Briau R. Chirurgie de Paul d'Egine, Paris: Masson, 1855.

Brothwell D, Sandison AT. (eds.) Diseases in Antiquity, Springfield: Thomas, 1967.

Castiglioni A. Ιστορία της Ιατρικής, ελληνική μετάφραση, Αθήναι: εκδ. Μινώταυρος, 1961.

Cedars MG. Reconstruction of the localized eyebrow defect. *Plastic and Reconstructive Surgery 1997;100(3):685-9.*

Chalmers A. The general biographical dictionary: Containing an historical and critical account of the lives and writings of the most eminent persons in every nation, London: printed for J. Nichols, 1812-1817.

Clarke A. The Holy Bible, containing the Old and New Testaments, New York: T. Mason

& G. Lane, 1837.
Collier GF. A translation of the eight books of Aulus Cornelius Celsus on medicine, London: Simpkin and Marshall, 1831.
Cotlar AM, Dubose JJ, Rose DM. History of surgery for breast cancer: radical to the sublime. *Current Surgery 2003;60(3):329-37.*
Crile G. Excision of cancer of the head and neck, with special reference to the plan of dissection based on one hundred thirty two operations. *Journal of Americal Medical Association 1906;47:1780-85.*
Daremberg C, Bussemaker U. Oeuvres d' Oribase, Paris: Imprimerie Nationale, 1851–1862.
Daremberg C. and Ruelle CE, Oeuvres de Rufus d'Ephese, Paris: Imprimerie Nationale, 1879 (repr. Amsterdam: Hakkert, 1963).
Davis JE. History of the aesthetic surgery of the ear. *Aesthetic Plastic Surgery 1978;2:75-94.*
Davis JS. Plastic surgery: Its principles and practice. Philadelphia: P. Blaikston's Son & Co, 1919.
Delbruck R. Carmagnola: portrat eines byzantinischen Kaisers, Sonderdruck aus den romischen. *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts 1914;29:71-89.*
Dieffenbach J Chirurgische Erfahrungen, besonders uber die Wiederherstellung zerstorter Theile des menschlichen Korpers nach neuen Methoden. Mit 2 lithogr. Abbildungen. Berlin, 1829.
Dogan T, Bayramicli M, Numanoglu A. Plastic surgical techniques in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoglu. *Plastic and Reconstructure Surgery 1997;99(6):1775-9.*
Donegan WL. Introduction to the history of breast cancer. In: Donegan WL, Spratt. JS (eds). Cancer of the Breast. 4th ed. Philadelphia: WB Saunders Co, 1995.
Dunglison R. Medical lexicon: a dictionary of medical science, Philadelphia: Blanchard & Lea, 1865.
Dunsmuir WD, Gordon EM. The history of circumcision. *British Journal of Urology International 1999;83(S1):1-12.*
Dupuytren G. De la traction des doigts par suite d'une affection de l'aponevrose palmaire. *J Univ Med Chir Paris 1831;5:352-5.*
Durham Smith E. The history of hypospadias. *Pediatric surgery international 1997;12(2-3):81-5.*
Durmont DS, Sith RM (eds). Thesaurus Linguae Greacae [CD-ROM], Musaios, producers, Version 10d-32. Musaios, California, 1992.
Ekmektzoglou KA, Xanthos T, German V, Zografos GC. Breast cancer: from the earliest times through to the end of the 20th century. *European Journal of Obstetrics, Gynecology and Reproductive Biology 2009;145(1):3-8.*

Fergusion AB (ed). Orthopedic surgery in infancy and childhood, Baltimore: Williams & Wilkins, 1963.

Foster FP. An illustrated encyclopaedic medical dictionary, New York: D. Appleton and Company, 1891.

Freiman A, Bouganim N. History of cryotherapy. *Dermatology Online Journal 2005;11(2):9.*

Gahhos FN, Ariyan S. Facial Fractures: Hippocratic management. *Head and Neck Surgery 1984;6(6):1007-13.*

Garrison, F. H. Contributions to the History of Medicine, New York: Hafner Publishing Company Inc, 1966.

Gikas P, Mokbel K. Management of gynaecomastia: an update. *International Journal of Clinical Practice 2007;61(7):1209-15.*

Gillies HD. Plastic Surgery of the Face, London: Henry Frowde, 1920.

Gollaher DL. Circumcision: A History of the World's Most Controversial Surgery, New York: Basic Books, 2000.

Gori L, Firenzuoli F. Ear acupuncture in European traditional medicine. *Evidence-based Complementary and Alternative Medicine 2007;4(S1):13-6.*

Gould GM, Pyle WL. Anomalies and Curiosities of Medicine, Kessinger Publishing Co, 2003.

Gurunluoglu R, Gurunluoglu A. Paul of Aegina: landmark in surgical progress. *World Journal of Surgery 2003;27(1):18-25.*

Gurunluoglu R, Gurunluoglu A. Paulus Aegineta, a seventh century encyclopedist and surgeon: his role in the history of plastic surgery. *Plastic and Reconstructive Surgery 2001; 108(7):2072-9.*

Harrison JD. Modern management and pathophysiology of ranula: Literature review. *Head and Neck 2010;32(10):1310-20.*

Hauben DJ, Yanai E, Mahler D. On the history of the treatment of burns. *Burns 1981;7:383-8.*

Heidelbaugh JJ, Lee H. Management of the ingrown toenail. *American Family Physician 2009;79(4):303-8.*

Higuera S, Lee EI, Cole P, Hollier LH Jr, Stal S. Nasal trauma and the deviated nose. *Plastic and Reconstructive Surgery 2007;120(7):64S-75S.*

Horton CE, Crawford HH, Adamson JE, Ashbell TS. Tongue-tie. *The Cleft Palate Journal 1969;6:8-23.*

Ingram JM. The bicycle seat stool in the treatment of vaginal agenesis and stenosis: a preliminary report. *American Journal of Obstetrics and Gynecology 1981;140(8):867-73.*

Ioannovich JD, Gravvanis AI, Tsoutsos DA. The treatment of burn disease in the Hippocratic era. *Plastic and Reconstructive Surgery 2004;114(6):1664-5.*

James, TGH. Pharaoh's People: Scenes from Life in Imperial Egypt. London: Tauris

Parke Paperbacks, 2007.
Jones, W. Philosophy and Medicine in Ancient Greece, Baltimore: John Hopkins University Press, 1946.
Jull AB, Rodgers A, Walker N. Honey as a topical treatment for wounds. *Cochrane Database of Systematic Reviews 2008;(4):CD005083.*
Kaicher DC, Swan KG. A cut above: circumcision as an ancient status symbol. *Urology 2010;76(1):18-20.*
Kelikian H. Congenital deformities of the hand and forearm, Philadelphia: WB Saunders Company, 1974.
Kirkup J. A history of limb amputation, London: Springer Verlag London Limited, 2007.
Kirkup J. The Evolution of Surgical Instruments: An Illustrated History from Ancient Times to the Twentieth Century, Novato: Norman Pub, 2006.
Kirkup JR. The history and evolution of surgical instruments. I. Introduction. *Annals of the Royal College of Surgeons of England 1981;63(4):279–285.*
Kollesch J, Untersuchungen zu den pseudogalenischen Definitiones medicae, Berlin 1973.
Korbler J. Die Krebserkrankung der byzantinischen Kaiserin Theodora (Ein Betrag zur Geschichte der Syphilis). *Janus 1974;61:15-22.*
Kühn CG. Claudii Galeni Opera omnia, Leipzig: C. Cnobloch, 1821-1833.
Lambert SM , Snyder HM 3rd, Canning DA. The History of Hypospadias and Hypospadias Repairs. *Urology 2011;77(6):1277-83.*
Lascaratos J, Assimakopoulos D. From the roots of otology: Diseases of the ear and their treatment in Byzantine times (324-1453 AD). *The Americal journal of otology 1999;20(3):397-402.*
Lascaratos J, Cohen N, Voros D. Plastic surgery of the face in Byzantium in the fourth century. *Plastic and Reconstructive Surgery 1998;102(4):1274-80.*
Lascaratos J, Kostakopoulos A, Liapi E, Lascaratos G. Unknown methods of uncircumcision according to Oribasius (4th century AD). *Urology 2003;62(1):193-6.*
Lascaratos J, Kostakopoulos A, Louras G. Penile surgical techniques described by Oribasius (4th century CE). *British Journal of Urology International 1999;84(1):16-19.*
Lascaratos J, Malakates S, Kostakopoulos A. Urological treatments in Byzantine hagiographical texts (324-1453 AD): miracles or reality? *British Journal of Urology 1997;79(2):153-8.*
Lascaratos J, Marketos S. The penalty of blinding during Byzantine times. Medical remarks. Documenta ophthalmologica. *Advances in ophthalmology 1992;81(1):133-44.*
Lascaratos J, Poulakou-Rebelakou E. Did Justinian the Great (527-565 CE) suffer from syphilis? *International Journal of Dermatology 1999;38(10):787-91.*
Lascaratos J, Poulakou-Rembelakou E, Rembelakos A, Marketos S. The first case of epispadias: An unknown disease of the Byzantine Emperor Heraclius (610–641 A.D.).

British Journal of Urology 1995;76(3):380–3.

Lascaratos JG, Segas JV, Trompoukis CC, Assimakopoulos DA. From the roots of rhinology: the reconstruction of nasal injuries by Hippocrates. *Annals of Otolology Rhinology and Laryngology 2003;112(2):159-62.*

Lawson RS. Amputations through the ages. *Australian and New Zealand Journal of Surgery 1973;42(3):221-30.*

Leake CD. An Historical Account of Pharmacology to the Twentieth Century, Springfield, III: Thomas, 1975.

Liddell HG, Scott R. A Greek-English lexicon, New York: Harper, 1883.

Littré E. Oeuvres complètes d'Hippocrate, Paris, 1839-1861.

Loukas M, Lanteri A, Ferrauiola J, Tubbs RS, Maharaja G, Shoja MM, Yadav A, Rao VC. Anatomy in ancient India: a focus on the Susruta Samhita. *Journal of Anatomy 2010;217(6):646-50.*

Ma, Kan-Wen. Hare-Lip Surgery in the History of Traditional Chinese Medicine. *Medical History 2000;44(4):489-512.*

Major R. A History of Medicine, Springfield, III: Thomas, 1954.

Manolopoulos L, Papacharalampous GX, Yiotakis I, Protopappas D, Vlastarakos PV, Nikolopoulos TP. Congenital aural atresia reconstruction: a surgical procedure with a long history. *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery 2010;63(5):774-81.*

Margotta R. The Story of Medicine, New York: Golden Press, 1967.

McKnight BE. Law and Order in Sung China, London: Cambridge University Press, 1992.

Messner AH, Lalakea ML, Aby J, McMahon J, Bair E. Ankyloglossia: incidence and associated feeding difficulties. *Archives of Otolaryngology-Head and Neck Surgery 2000;126(1):36-9.*

Mettler CC, Mettler FA (eds). History of Medicine, Philadelphia: Blakiston Co; 1947.

Michaelides D. A Roman Surgeon's Tomb from Nea Paphos, Part 1. Report of the Department of Antiquities of Cyprus 1984, 315-32.

Milne JS. Surgical Instruments in Greek and. Roman Times, Oxford: Clarendon Press, 1907.

Minto CL, Creighton SM. Vaginoplasty. *The Obstetrician & Gynaecologist 2003;5(3):84-9.*

Montandon D. Ambroise Pare's opinion on mammaplasties. *Plastic and Reconstructive Surgery 1974;54(2):212-3.*

Mukerji R, Mukerji G, McGurk M. Mandibular fractures: historical perspective. *British Journal of Oral and Maxillofacial Surgery 2006;44(3):222-8.*

Pahor AL. Ear, nose and throat in ancient Egypt, part II. *Journal of Laryngology and Otology 1992;106(9):773–9.*

Papadakis M, Manios A, de Bree E, Trompoukis C, Tsiftsis DD. Gynaecomastia and scrotal rhacosis: two aesthetic surgical operations for men in Byzantine Times. *Jour-*

nal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery 2010;63(8):e600-4.

Papadopoulos O, Kostopoulos E, Karypidis D, Tsantoulas Z, Moustaki M. Review of nasal reconstruction. *Journal of Craniofacial Surgery 2009;20(4):1072-7.*

PattersonTJS. Biography of Eduard Zeis, MD, In:The Zeis Index and History of Plastic Surgery, 900 B.C.to1863A.D, Baltimore: Williams&Wilkins, 1977.

Pereira MV, Gloria AL: Lagophthalmos. *Seminars in Ophthalmology 2010;25(3):72-8.*

Pilnik S (ed.), Common Breast Lesions A Photographic Guide to Diagnosis and Treatment, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Pirsig W, Haase S, Palm F. Surgically repaired cleft lips depicted in paintings of the late Gothic period and the Renaissance. *British Journal of Oral and Maxillofacial Surgery 2001;39(2):127-33.*

Prioreschi P. A history of medicine, vol. III: Roman medicine, Omaha (NE): Horatius Press; 1998.

Remensnyder J, Bigelow M, Goldwyn R. Justinian II and Carmagnola: A Byzantine Rhinoplasty. *Plastic and Reconstructive Surgery 1979;63(1):19-25.*

Rogers B. History of cleft lip and palate treatment. In: Grabb WC, Rosenstein SW, Bzoch KR (eds). Cleft Lip and Palate: Surgical, Dental, and Speech Aspects. Boston: Little Brown & Co, 1971.

Rose HJ. A New General Biographical Dictionary, London: B. Fellowes, 1853.

Rubin JP, Celsus' Decircumcision Operation: Medical and Historical Implications. *Urology 1980;16(1):121-4.*

Sachs M, Bojunga J, Encke A. Historical evolution of limb amputation. *World Journal of Surgery 1999;23(10):1088-93.*

Sakorafas GH, Safioleas M. Breast cancer surgery: an historical narrative. Part I. From prehistoric times to Renaissance. *European Journal of Cancer Care 2009;18(6):530-44.*

Santoni-Rugiu P, Sykes PJ. A History of Plastic Surgery, Berlin Heidelberg: Springer-Verlag 2007.

Saraf S, Parihar RS. Sushruta: The first Plastic Surgeon in 600 BC. *The Internet Journal of Plastic Surgery 2007;4:2.*

Schreiter F, Jordan, G. (eds.) Reconstructive Urethral Surgery, Heidelberg: Springer 2006.

Schultheiss D, Truss MC, Stief CG, Jonas U. Uncircumcision: a historical review of preputial restoration. *Plastic and Reconstructive Surgery 1998;101(7):1990-8.*

Segal LM, Stephenson R, Dawes M, Feldman P. Prevalence, Diagnosis and Treatment of Ankyloglossia. *Canadian Family Physician 2007;53(6):1027-33.*

Skoulakis CE, Manios AG, Theos EA, Papadakis CE, Stavroulaki PS. Treatment of nasal fractures by Paul of Aegina. *Otolaryngology- Head and Neck Surgery 2008;138(3):279-82.*

Snodgrass W, Baskin LS, Mitchell ME. Hypospadias. In: Gillenwater JY (ed). Adult and

Pediatric Urology 4th ed, St. Louis: Mosby, 2002.

Sperati G. Amputation of the nose throughout history. *Acta Otorhinolaryngologica Italica 2009;29(1):44-50.*

Steinberg A, Rosner F (transl). Encyclopedia of Jewish Medical Ethics: a Compilation of Jewish Medical Law on All Topics of Medical Interest, Jerusalem: Feldheim Publishers, 2003.

Sun X, Weeks BS (eds). Burns Regenerative Medicine and Therapy, Basel: Karger; 2004.

Tagliacozzi G. De Curtorum Chirurgia per insitionem. Venice, Italy: Bindoni, 1597.

Temtamy SA, McKusick VA, Bergsma D. The genetics of hand malformations, New York: Alan R. Liss Inc, 1978.

Thiersch K. Uber die Enstehungsweise und operative behandlung de Epispadie. *Arch Heilkunde 1869, 10:20.*

Thompson CJS. The History and Evolution of Surgical Instruments, New York: Schuman, 1942.

Thomsen M. Historical landmarks in the treatment of burns. *British Journal of Plastic Surgery 1977;30(3):212-7.*

Thorne CH, Beasley RW, Aston SJ, Bartlett SP, Gurtner GC and Spear SL (eds). Grabb & Smith's Plastic Surgery (6th ed). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2007.

Vallabhanath P. Carter SR. Ectropion and entropion. *Current Opinion in Ophthalmology 2000;11(5):345–51.*

Van de Graaf RC, IJpma FFA, Nicolai JPA. Lagophthalmos or Hare Eye: An Etymologic Eye Opener. *Aesthetic Plastic Surgery 2008;32(3):573-4.*

Vrebos J. Harelip surgery in ancient China. *Plastic and Reconstructive Surgery 1992;89(1):147-50.*

Whitaker IS, Karoo RO, Spyrou G, Fenton OM. The birth of plastic surgery: the story of nasal reconstruction from the Edwin Smith Papyrus to the twenty-first century. *Plastic and Reconstructive Surgery 2007;120(1):327-36.*

Wise L. & Johnson H., Jr (eds). Breast Cancer: Controversies in Management, New York: Futura Publishing Company Inc, 1994.

Zampieri N, Pianezzola E, Zampieri C. Male circumcision through the ages: the role of tradition. *Acta Paediatrica 2008;97(9):1305-7.*

Zani A, Cozzi D, Giovanni Battista. Morgagni and his contribution to pediatric surgery. *Journal of Pediatric Surgery 2008;43(4):729-733.*

Zeis E. Die Literatur und Geschichte der Plastischen Chirurgie, Leipzig: Engelmann, 1863.

ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ –ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Δημοσιευσεις

1. Topaloglou EI., **Papadakis MN.**, Madianos PN., Ferekidis EA. Oral surgery during Byzantine times. *J Hist Dent 2011; 59(1):35-41.*
2. **Papadakis M.,** Manios A., de Bree E., Trompoukis C., Tsiftsis DD. Gynaecomastia and scrotal rhacosis: Two aesthetic surgical operations for men in Byzantine Times. *J Plast Reconstr Aesthet Surg 2010, 63(8):e600-4.*
3. **Παπαδάκης Μ.**, Μανιός Α., Σφακιωτάκης Ε., Τσιφτσής Δ.Δ. Η ετυμολογία της Ομηρικής ανατομικής ορολογίας. *Ελληνική Χειρουργική 2008, 80(2): 130-141.*

Ανακοινωσεις σε συνεδρια

1. **Papadakis M.,** Manios A., Charitopoulos E., Kosmidis E., Trompoukis C. Wound healing medicinal plants of the Corpus Hippocraticum. *3rd Amphictyony, Kos, Greece, 10-13 June 2011.*
2. Nikolaou E., **Papadakis M.,** Trompoukis C., Manios A. The evolution of antisepsis from Antiquity to Joseph Lister. *10th World Congress of Sterilization, Crete, 7-10 October 2009.*
3. **Papadakis M.,** Trompoukis C., Manios A. Periscyphismus and section of the temporal vessels: Two Byzantine surgical remedies for headache relief. *International Congress "Anaesthesia & Analgesia through the ages", 7th International Symposium on the History of Anaesthesia, Heraklion, Greece, 1-3 October 2009.*
4. **Papadakis M.,** Kosmidis E., Manios A., Charitopoulos E., Trompoukis C. Cautery Surgical Equipment in Greek Antiquity and Byzantium. *International Congress "Light and Fire in Medicine", V Meeting of the International Society for the History of Medicine, Nicosia, Cyprus, 9-12 September 2009.*
5. Kosmidis E., Trompoukis C., **Papadakis M.,** Charitopoulos E. Cupping: a description during the Ancient and Byzantine era. *International Congress "Light and Fire in Medicine", V Meeting of the International Society for the History of Medicine, 2009, Nicosia, Cyprus, 9-12 September 2009.*
6. **Παπαδάκης Μ**., Τρομπούκης Κ., Χαριτόπουλος Ε., Κοσμίδης Η., Μανιός Α. Εργαλεία πλαστικής χειρουργικής κατά την Ελληνική Αρχαιότητα και το Βυζάντιο. *2η Αμφικτιονία, Κως, 30 Απριλίου-3 Μαΐου 2009.*
7. Κοσμίδης Η., **Παπαδάκης Μ**., Τρομπούκης Κ. Η χρήση των ιατρικών εργαλείων στην ορθοπαιδική κατά τους Βυζαντινούς χρόνους. *2η Αμφικτιονία, Κως, 30 Απριλίου-3 Μαΐου 2009.*
8. **Papadakis M.**, Sfakiotakis E., Fragakis M., Trompoukis C., Fragaki M., Leivadara M., A. Manios. Plastic Surgery of the Face in the Byzantine Times. *International Congress "Medicine in the Ancient Mediterranean World", Nicosia, Cyprus, 27-29 September 2008.*

8. **Παπαδάκης Μ.,** Μανιός Α., Σφακιωτάκης Ε., Παραρά Σ., Λειβαδάρα Μ., Ρανουτσάκη Χ. Η πλαστική αποκατάσταση της ρινός κατά την ύστερη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο. *8ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πλαστικής Επανορθωτικής & Αισθητικής Χειρουργικής, Χαλκιδική, 4-7 Οκτωβρίου 2007.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

	ΠΑΘΗΣΗ	*ΟΡΟΛΟΓΙΑ*	*ΕΠΕΜΒΑΣΗ*	*ΑΡΧΑΙΟΣ ΙΑΤΡΟΣ*
ΚΕΦΑΛΗ				
Ώτα	Τραύματα πτερυγίων	*τεθλασμένα ώτα*	Συντηρητικά	Γαληνός, Αρχιγένης, Διοσκουρίδης, Ορειβάσιος, Αέτιος
	Ελλείμματα πτερυγίων	*κολοβώματα*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Πολύποδες έξω ακουστικού πόρου	*υπερσαρκώματα*	Συντηρητική αντιμετώπιση	Διοσκουρίδης, Ηρακλείδης Ταραντίνος, Απολλώνιος Μέμφις, Ορειβάσιος, Αέτιος, Αιγινήτης
	Ατρησία έξω ακουστικού πόρου	*εμφράττων πόρος*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Αιγινήτης
Μύτη	Κατάγματα ρινός	*το αυτό*	Ανάταξη, Ακινητοποίηση	Ιπποκράτης, Σωρανός, Γαληνός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης.
	Επανορθωτική ρινοπλαστική	*κολοβώματα ρινός*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ορειβάσιος
Χείλη	Χειλεοσχιστία	*λαγωχειλία*	δεν αναφέρεται	Γαληνός
	Ελλείμματα χειλέων	*κολοβώματα*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αιγινήτης
Βλέφαρα	Εκτρόπιο (κάτω βλεφάρου)	*το αυτό*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Δημοσθένης Φιλαλήθης, Αέτιος, Ιωάννης Ακτουάριος, Αλέξανδρος Τραλλιανός, Αιγινήτης
	Εκτρόπιο (άνω βλεφάρου)	*λαγώφθαλμος*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Δημοσθένης Φιλαλήθης, Αλέξανδρος Τραλλιανός, Αιγινήτης
	Συμφύσεις βλεφάρων	*πρόσφυση βλεφάρων, συμφυή βλέφαρα*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Αέτιος, Αιγινήτης
	Ιδροκυστώματα?	*υδατίδες κύστεις*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αέτιος, Αλέξανδρος Τραλλιανός, Αιγινήτης
	Εντρόπιο	*τριχίαση/τρίχωση*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ιπποκράτης, Γαληνός, Αέτιος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης, Σεβήρος, Λέων

Στοματική Κοιλότητα	Βραχύς χαλινός	*αγκυλογλωσσία*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ορειβάσιος, Αέτιος, Αιγινήτης
	Βατράχιο	*υπογλώσσιος βάτραχος*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Ορειβάσιος, Αέτιος, Ιωάννης Ακτουάριος
	Κατάγματα γνάθου	*το αυτό*	Ανάταξη, Ακινητοποίηση	Ιπποκράτης, Σωρανός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Εξαρθρήματα γνάθου	*το αυτό*	Ανάταξη, Ακινητοποίηση	Ιπποκράτης, Γαληνός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
ΚΟΡΜΟΣ				
Μαστός	Γυναικο-μαστία	*γυναικόμασθος*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αιγινήτης
	Καρκίνος μαστού	*το αυτό*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Ιπποκράτης, Γαληνός, Αρχιγένης, Λεωνίδης, Αέτιος, Αιγινήτης
Λεμφαδένες	Λεμφαδενί-τιδα	*χοιράς*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Λεωνίδης, Αιγινήτης
ΑΚΡΑ				
Δάκτυλα	Πολυ-δακτυλία	*εξαδάκτυλοι, παραφυείς δάκτυλοι*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Συνδακτυλία	*συμφυείς δάκτυλοι*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ορειβάσιος
Νύχια	Πτερύγια (είσφρηση όνυχος)	*πτερύγια ονύχων*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Άντυλλος, Αιγινήτης
	Κακώσεις	*θλασθέντες όνυχες*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αιγινήτης
Ακρωτη-ριασμοί	Τραυματική/ παθολογική νέκρωση	*γάγγραινα, σφάκελος*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ιπποκράτης, Γαληνός, Λεωνίδης, Αρχιγένης, Ηλιόδωρος, Αιγινήτης
ΠΕΡΙΝΕΟ				
Πέος	Υποσπαδίας	*υποσπαδιαίος, το αυτό*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ηλιόδωρος, Αέτιος, Θεόφιλος Πρωτοσπαθάριος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Επισπαδίας	*δεν αναφέρεται*	δεν αναφέρεται	

	Φίμωση	*φίμος, το αυτό*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Παραφίμωση	*περιφίμωση, το αυτό*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Περιτομή	*περιαίρεση, το αυτό*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Γαληνός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Βαλανοποσθικές συμφύσεις	*προσφυής πόσθη*	Χειρουργική αντιμετώπιση	Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Ακροβυστία/ Ποσθιοπλαστική	*λειπόδερμος*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Άντυλλος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Όγκοι πέους (κονδυλώματα, καρκίνος)	*θύμοι εν αιδοίοις*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
Όσχεο	Χαλάρωση δέρματος οσχέου	*ράκωσις* αντιμετώπιση	Χειρουργική	Γαληνός, Άντυλλος, Λεωνίδης, Αιγινήτης
Κόλπος	Ατρησία κόλπου	*το αυτό*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Αέτιος, Σωρανός, Αιγινήτης
Ερμαφροδιτισμός	*το αυτό,*	*αρρενοθήλυς*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αιγινήτης
ΔΕΡΜΑΤΙΚΕΣ ΒΛΑΒΕΣ				
Γενικά	Εγκαύματα	*καύμα, πυρίκαυ(σ)τον, επίκαυμα*	Συντηρητική αντιμετώπιση	Ιπποκράτης, Γαληνός, Διοσκουρίδης, Αέτιος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Εξελκώσεις	*έλκος (νεότρωτο, πεπαλαιωμένο)*	Συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αέτιος, Διοσκουρίδης, Αδαμάντιος, Ορειβάσιος, Αιγινήτης
	Ρικνωτικές ουλές	*αγκύλιο, αγκύλη, αγκύλωση*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Άντυλλος, Ορειβάσιος
Δερματικά ογκίδια	Τύλοι (heloma durum)	*ήλοι*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Αιγινήτης

	Μυρμηκίες	*το αυτό*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Αιγινήτης
	Ακροχορδόνες	*το αυτό*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Αιγινήτης
Κυστικά μορφώματα		*στεατώματα*	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Λεωνίδης, Άντυλλος, Αιγινήτης
		αθερώματα	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Λεωνίδης, Άντυλλος, Αιγινήτης
		μελικηρίδες	Χειρουργική και συντηρητική αντιμετώπιση	Γαληνός, Λεωνίδης, Άντυλλος, Αιγινήτης

ABSTRACT

The term plastic surgery (derived from the Greek verb *platho*, meaning to shape) was first used by Edward Zeis in 1838. In Greece, plastic surgery was officially recognized as a distinct surgical specialty 50 years ago. Nevertheless, the study of the ancient Greek and Byzantine medical literature reveals that many plastic surgery operations have their roots in Greek Antiquity and Byzantium.

Such operations include facial operations, operations upon the trunk and the extremities, correction of skin defects and skin tumor excision in general.

Antyllus recommends the creation of an H-shaped advancement flap for the management of skin defects *(colobomas).* His principles of reconstruction (disproportionately large flap in relation to the defect size, tension-free closure, meticulous skin undermining) are regarded as "sine qua non" for current plastic surgery.

Ancient Facial plastic surgery operations regard the outer ear, the nose, the eyelids, the lips and the oral cavity. Concerning the former, the reconstruction of earlobe defects and the surgical treatment of the aural atresia have been described.

The Hippocratic principles of immediate restoration, packing and bandaging, in cases of nasal fractures, were adopted by his successors Galen, Oribasius and Paul of Aegina. In addition, Oribasius analyzes the square defect technique for the correction of nasal defects. These depictions support the theory of reconstructive rhinoplasty in the case of Justinian II. Thus, the curious nasal conformation of the Carmagnola's head could be the result of a reconstructive rhinoplasty according to Oribasius' technique, and not the Indian method as it is believed.

Ectropion, lagophthalmus, palpebral adhesions, entropion and cystic palpebral lesions were all surgically corrected in ancient times. The same stands for ankyloglossia (tongue-tie) corrected by frenotomy, while ranula treatment was mainly conservative. The Hippocratic approach for jaw fractures, form the basis for modern fracture treatment. Hippocrates also reports the unilateral and bilateral jaw dislocation and their reduction, which is still applicable and is known as the "Hippocratic maneuver".

Except for the aesthetic correction of gynecomastia, surgical removal of breast tumors and lymph node dissections are described as well. Operations upon the extremities involve surgical correction of polydactyly (extra digits), syndactyly (fused digits), nail operations and limb amputations. There are many references to operations upon the perineum for hypospadias, phimosis, paraphimosis, preputial adhesions, foreskin reconstruction, scrotal relaxation, penile tumors, vaginal atresia and hermaphroditism.

Moreover, surgical and non-surgical interventions for burns, ulcers, scars and several solid and cystic skin lesions are outlined.

For all these operations, special surgical instruments of various uses were utilized.

In the ancient literature, most of these instruments are discussed under special terminology, whereas many of them are today named with the surnames of their 19th-20th century inventors. Considering the wide spectrum of highly demanding plastic surgery procedures, one can assume that the surgical instruments used, were probably of excellent quality and precision.

Plastic Surgery appeared to have been highly developed in Greek antiquity and Byzantium and did not come up as a novelty in the middle of the 19th century. Ancient Greek and Byzantine physicians had a meaningful contribution to the growth of plastic surgery, through their impact on Arabic medicine. Although some reconstruction techniques are not considered very satisfactory with respect to the modern aesthetics criteria, they seemed to suit their basic purpose, which was the correction of skin deficiencies.

ΜΑΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

1982	Έτος γέννησης, Χανιά Κρήτης
2001	Εισαγωγή στο Τμήμα Ιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης.
2007	Αποφοίτηση από την Ιατρική Σχολή με γενικό βαθμό 8,12 *(λίαν καλώς).*
2007-2008	Στρατιωτική θητεία - Πολεμικό Ναυτικό.
2009-παρόν	Άσκηση στη γενική χειρουργική στη Χειρουργική Κλινική του Γενικού Νοσοκομείου Ρεθύμνου, με στόχο την απόκτηση της ειδικότητας της Πλαστικής Χειρουργικής.

« Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἡ χειρουργία »

Ιπποκράτης